

229<

શ્રી
અધ્યાત્મસારસંક્ષાન્તરગ્રંથ

પંક્તિ શ્રીકુંવર વિજયજી કૃત.

આ પુસ્તક

સમ્યક્જ્ઞાની અધ્યાત્મવેદિ, નય નિરૂપાદિકના જાણપણા
સંબંધિ ઇચ્છા રાખનારા સાધર્મિક જાઈઝને જણવા
વાંચવાને ઉપયોગી જાણી.

તેને

યથાયોગ્ય સોધીને

શાળીમસિંહ માણકાર્ય શ્રાવકે

શ્રી ઘુંબાપુરી મધ્યે

“ નિર્ણયસાગર ” મુદ્રાવંત્રમાં મુદ્રિત કરાવ્યું છે.

સંવત ૧૯૪૦ ના આશ્વિન શુદ્ધ ૧૩ ગુરુવાર.

પ્રસ્તાવના.

જેમ કોઈ એક પદાર્થની બનાવટ કરવામાં માત્ર એકજ બનાવનારની પણ એવી સૂચી હોય છે કે તે એકજ વસ્તુને જૂદા જૂદા શૈકઢા પ્રકારના રૂપમાં લાવી શકે છે તો તેદિજ વસ્તુ જૂદા જૂદા પુરુષોની બનાવટથી જૂદા જૂદા આકાર વાલી થાય તેમાં વલી કેવુંજણું? તેમ પ્રત્યેક ગ્રંથની રચના કરનારા મહાનપુરુષોમાં પણ એજ રીત જાણી લેવી.

શ્રીજૈનશાસનને વિષે એક ડ્વ્યાનુયોગ, બીજો ગણિતાનુયોગ, ત્રીજો ચરણ કારણનુયોગ અને ચોથો ધર્મકથાનુયોગ એ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે તે ચારેમાં ડ્વ્યાનુયોગ મુખ્ય ગણાય છે હવે તે ડ્વ્યાનુયોગના વિષય જેમાં મુખ્યત્વે આ વેલા હોય એવા હજારો ગ્રંથો છે પરંતુ તેમાં જે ગ્રંથ ઘણોજ સરલ હશે તે પણ કોઈ ન્યાય નિપુણ વિદ્વાનનો આશ્રય લીધા વિના સાધારણ જનથી સમજાઈ શકાય નહીં એવા કઠણ વિષય અવશ્ય ડ્વ્યાનુયોગ સંબંધી ગ્રંથોમાં હોય છે તે એવા ગ્રંથોને અવલોકન કરનારા સદ્ગુણ સારી પેઠે જાણતા હશે.

પરંતુ આ અધ્યાત્મસાર પ્રશ્નોત્તર નામક ગ્રંથની રચના કરનાર પંથિત કુંવરવિજયજી છે તેમણે યદ્યપિ આ ગ્રંથને વિષે ઘણું કરીને ડ્વ્યાનુયોગ નીજ વક્તવ્યતા કરી જણાય છે તથાપિ તે એવી સરજતાથી વાર્તિક રૂપે ગુર્જર જાણામાં લખી છે કે માત્ર એક નવતત્ત્વ પ્રકરણનો જેણે બરાબર ગુરુમુખે અન્યાસ કરેલો હોય અને થોડી ઘણી નય પ્રમુખની વાતો ગુરુમુખે ધારેલી હોય તેવા સામાનિક જનને પણ આ ગ્રંથ માંહેલી વાતો સહેજ સમજવામાં આવી જાય એવી યુક્તિ પૂર્વક રચના કરી છે તેથી ડ્વ્યાનુયોગને જાણવાની રુચી વાલા વિવેકી પુરુષોને પ્રથમ ડ્વ્યાનુયોગ રૂપ સમુદ્ધમાં પ્રવેશ કરવાને આ પુસ્તક સ્વરે સ્વરું નૌકા સમાન છે.

આ ગ્રંથમાં જીવાદિક નવતત્ત્વ માંહેલા કયા કયા પદાર્થમાં કેટલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે તથા તે સિવાય બીજી પણ પ્રસંગે એ નવતત્ત્વ સંબંધી અનેક વાતો આપેલી છે, તથા નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી, નૈગમાદિ સાત નયેં કરી, ચાર નિરૂપેં કરી, તથા ડ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયેં કરી, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી, તેમજ સપ્તજંગી, પંચજંગી, ત્રિજંગિ આદિકેં કરી અનેક પદાર્થોના સ્વરૂપ સવિસ્તર પણે દેખાડ્યા છે તેનો સામન્ય સારાંશ અનુક્રમણિકામાં સુચવ્યો છે અને પૂર્ણ ખુલાસો ગ્રંથ અવલોકન કરવાથી થશે કિંબદુના.

આ પુસ્તક ઢાપી પ્રસિદ્ધ કરવાને વાસ્તે આગલથી જે સાહેબોએ
સ્વરીદ કરવાની કબુલાતો આપી છે તે સાહેબોના
નામો નીચે દાખલ કરું છું.

પ્રતિના આંક. સ્વરીદ કરનાર સંસ્કૃતોનાં નામ.

- ૫૧ શેઠ. પેલાનાઈ પદમશી.
- ૨૫ શેઠ. પરબત લક્ષ્મી દાઠ જાઈ કાનજી તથા દેવજી પરબત.
- ૨૫ શેઠ. ઠુંગરસી સેજપાલ.
- ૨૫ બાઈ. કોરબાઈ તે શા. પીતાંબર પદમસીના ઘરવાળી.
- ૨૦ શા. જયવંત વશાઈઆ.
- ૨૦ શા. સ્વેતસી શિવજી દાઠ કલ્યાણજી સ્વેતસી.
- ૨૦ શા. કલ્યાણજી કૈશવજી.
- ૧૦ શા. શેજપાલ હીરજી માસ્તર.
- ૧૦ શા. જાણજી જીવરાજ.
- ૫ શેઠ. હરજમ નરસી.
- ૫ શા. વર્ધમાન ગોવિંદજી.
- ૫ શા. લક્ષ્મસી ગોવિંદજી નરદે.
- ૫ શા. પાસવીર અરજણ.
- ૫ શા. કોરસી માલસી.
- ૫ શા. મામળ જીમજી.
- ૫ શા. કરમચંદ માધવજી.
- ૫ શા. પ્રાણજીવન માહ્યા જાઈ શ્રી મુરબીવાલા.
- ૩ શા. કુજમસી વસ્તચંદ શ્રી વીરમ ગામવાલા.
- ૨ શા. માંઈઆ મેગરાજ.
- ૨ શા. વેલજી ધનજી.
- ૨ શા. ઝંધવજી દેવજી ગામ શ્રી જામનગરવાલા.

आ ग्रंथमांदेला विषयोनी अनुक्रमणिका.

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१	श्रीजिनस्तुति रूप मंगलाचरणादि.	१
२	श्रीअरिहंतनां, जगवंतादिक बार विशेषणोनां अर्थ.	४
३	जीवादिक नव तत्त्वने तत्त्व कही बोलाव्या तेनो स्वरूप. ..	५
४	नव तत्त्वमां हेय केटला, झेय केटला अने उपादेय केटला ?	६
५	बाशठ मार्गणा स्थानमध्ये कयामार्गणा स्थानमां चारगतिमां थी कयी गतिनां केटलां जीव जेद पामीयें तेनो यंत्र. ..	६
६	जीवने शाश्वतकहीयें किंवा अशाश्वत कहीयें तेनुं स्वरूप. ..	१०
७	जीवनां इव्य प्राण अने जाव प्राणनुं स्वरूप.	१०
८	वाटेंवहेता जीवनां केटला प्राण पामीयें एनुं स्वरूप. ..	११
९	जीवने व्यवहारनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप. ..	११
१०	जीवने निश्चयनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप.	११
११	पुजल, पुजलने नथी ग्रहण करता ते कया नयें करीने तथा पुजल पुजलने ग्रहण करेळे ते कया नयें करीने.	१२
१२	जीव, पुजलने ग्रहण कया नयें करी करेळे तथा जीव पुजल ने नथीग्रहण करतो ते कया नयें करी ने तेनुं स्वरूप. ..	१२
१३	नवतत्त्वमांथी आदरवा योग्य केटलां तत्त्व ठे.	१२
१४	नवतत्त्व मांदेला इव्यजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ..	१२
१५	नवतत्त्व मांदेला जावजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ..	१३
१६	नवतत्त्व मांदेला मिथ्यात्वी जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१७	नवतत्त्व मांदेला समकेति जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१८	नवतत्त्व मांदेला अजव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१९	नवतत्त्व मांदेला जव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१४
२०	नवतत्त्व मांदेला रूपी अजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१५
२१	नवतत्त्व मांदेला पुण्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
२२	नवतत्त्व मांदेला पापमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१३	नवतत्त्व मांहेला आश्रवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
१४	नवतत्त्व मांहेला संवरमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
१५	नवतत्त्व मांहेला निर्झरमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१६	नवतत्त्व मांहेला बंधतत्त्वमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
१७	नवतत्त्व मांहेला इव्यमोक्षपदमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१६
१८	नवतत्त्व मांहेला जावमोक्षपदमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१६
१९	नवतत्त्वमां मूल तत्त्व केटलां पामीयें.	१७
२०	जीव अने अजीव ए मूल बे तत्त्वनां उत्तर तत्त्व केटलां..	१७
२१	नवतत्त्वनां जेदांतर तत्त्व केटलां थाय.	१९
२२	नवतत्त्वमां अरूपी तत्त्व केटलां अने रूपी तत्त्व केटलां ..	१९
२३	नवतत्त्वनां बरो बहोतेर जेदमां रूपी केटलांने अरूपी केटलां.	१९
२४	नवतत्त्वमांथी निगोदनां जीव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२५	नवतत्त्वमांथी नरकगतिनां जीव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२६	नवतत्त्वमांथी महाविदेहनां मनुष्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
२७	नवतत्त्वमांथी तिर्यचगति आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२०
२८	नवतत्त्वमांथी व्यंतर, जवनपति, ज्योतषी, वैमानिक अने नव त्रैवेयकनां देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२१
२९	नवतत्त्वमांथी पंचानुत्तरनां देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें.	२१
४०	नवतत्त्वमांथी ईषत्प्राग्जारपृथ्वीनां जीवोमांकेटलां तत्त्वपामीयें.	२१
४१	नवतत्त्वमांथी इव्य समकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें..	२१
४२	नवतत्त्वमांथी जाव समकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें..	२१
४३	नवतत्त्वमांथी इव्यलिंग श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२२
४४	नवतत्त्वमांथी इव्य श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें ..	२२
४५	नवतत्त्वमांथी जाव श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२२
४६	नवतत्त्वमांथी जावलिंग श्रावकमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२२
४७	नवतत्त्वमांथी इव्यज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२२
४८	नवतत्त्वमांथी जावज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें:	२३
४९	नवतत्त्वमांथी क्रोधादि चार कषायमां केटलां तत्त्व पामीयें...	२३

अनुक्रमणिका.

३

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
५०	नवतत्त्वमांथी नावलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१३
५१	नवतत्त्वमांथी इव्यलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें. ..	१४
५२	नवतत्त्वमांथी इव्य आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१४
५३	नवतत्त्वमांथी नाव आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१४
५४	नवतत्त्वमांथी इव्य अरिहंतमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१४
५५	नवतत्त्वमांथी नाव अरिहंतमां केटलां तत्त्व पामीयें, ...	१४
५६	नवतत्त्वमांथी इव्यसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
५७	नवतत्त्वमांथी नाव सिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
५८	नवतत्त्वमांथी इव्य चारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
५९	नवतत्त्वमांथी नाव चारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१६
६०	नवतत्त्वमांथी इव्य साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें... ..	१७
६१	नवतत्त्वमांथी नाव साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें... ..	१७
६२	नवतत्त्वमांथी इव्यलिंग साधुमां केटलां पामीयें... ..	१८
६३	नवतत्त्वमांथी नावलिंग साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१८
६४	नवतत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	१९
६५	नवतत्त्वमांथी जीवने बोलावा रूप केटलां तत्त्व पामीयें.	१९
६६	नवतत्त्वमांथी जीवने वाणोतर रूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२०
६७	नवतत्त्वमांथी जीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें.	२०
६८	नवतत्त्वमांथी जीवने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२०
६९	नवतत्त्वमांथी रूपी अजीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें. ..	२१
७०	नवतत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	२१
७१	नवतत्त्वमांथी अजीवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२१
७२	नवतत्त्वमांथी अजीव केटलां तत्त्वने रोक शके छे.	२१
७३	नवतत्त्वमांथी अजीव केटलां तत्त्वनुं घर दीछुं नथी... ..	२२
७४	नवतत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२२
७५	नवतत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२२
७६	नवतत्त्वमांथी पुण्यनां प्रतिपक्षीरूप केटलां तत्त्व पामीयें... ..	२२
७७	नवतत्त्वमांथी पुण्यने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें.	२२

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૭૮	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્ય કેટલાં તેત્ત્વને રોકી શકે છે.	૩૨
૭૯	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્ય કેટલાં તેત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી.	૩૨
૮૦	નવતત્ત્વમાંથી પાપને મિત્રરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૧	નવતત્ત્વમાંથી પાપને શત્રુરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૨	નવતત્ત્વમાંથી પાપનાં પ્રતિપક્ષીરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં. ..	૩૩
૮૩	નવતત્ત્વમાંથી પાપને રોકવા રૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૮૪	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને પાપ રોકી શકે છે.	૩૩
૮૫	નવતત્ત્વમાંથી પાપેં કેટલાં તેત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી.	૩૩
૮૬	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને મિત્ર રૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૭	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને શત્રુરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૮	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને રોકવા રૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં. ..	૩૪
૮૯	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને આશ્રવ રોકી શકે છે.	૩૪
૯૦	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવેં કેટલાં તેત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી.	૩૪
૯૧	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને મિત્રરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૯૨	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને સંવર રોકી શકે છે.	૩૪
૯૩	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને સંવરની સાથે પીતિ છે.	૩૫
૯૪	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને ઘરરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૫
૯૫	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને નિર્ઝરા બાલ્હે છે.	૩૫
૯૬	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વ નિર્ઝરાને સ્વામિરૂપ છે.	૩૫
૯૭	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વની સાથે નિર્ઝરાને પ્રીતિ છે.	૩૬
૯૮	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વનું ઘર નિર્ઝરાયેં દીઠું નથી.	૩૬
૯૯	નવતત્ત્વમાંથી બંધને મિત્રરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૬
૧૦૦	નવતત્ત્વમાંથી બંધને શત્રુરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ પામીયેં.	૩૬
૧૦૧	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તેત્ત્વને બંધ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૨	નવતત્ત્વમાંથી બંધતત્ત્વને કયું તેત્ત્વ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૩	નવતત્ત્વમાંથી બંધે કેટલાં તેત્ત્વનું ઘર દીઠું નથી.	૩૭
૧૦૪	નવતત્ત્વમાંથી દ્વિવ્યસિઃ પરમાત્માને શત્રુરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ છે. ..	૩૭
૧૦૫	નવતત્ત્વમાંથી દ્વિવ્યસિઃ પરમાત્માને મિત્રરૂપ કેટલાં તેત્ત્વ છે. ..	૩૭

अनुक्रमणिका.

५

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१०६	नवतत्त्वमांथी इव्यसिद्धपरमात्मानेवाणोत्तररूपकेटलांतत्त्व ठे.	३७
१०७	नवतत्त्वमांथी इव्यसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलांतत्त्व ठे.	३८
१०८	नवतत्त्वमांथी जावसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलांतत्त्व ठे.	३८
१०९	सिद्धपरमात्माने सुख केटलुं ठे....	३९
११०	सिद्धनां जीव अक्रियठतां सात राज उंचारह्यातेक्रियाकेम करी.	३९
१११	सिद्धनां जीवने कर्म केम लागता नथी तेना हेतु देखाड्या ठे.	४०
११२	सिद्धना जीवो संबंधी सुखनुं स्वाद.	४०
११३	सिद्धि किहांठे, मुक्ति किहांठे, तथा मोक्षपद किहांठे?	४०
११४	सिद्धने मोक्षपुरीमां धर्मठे किंवा धर्म नथी.....	४१
११५	नवतत्त्वमांथी लिप्तस्वजावमां केटलांतत्त्व पामीयें.....	४१
११६	नवतत्त्वमांथी अशुनप्रकारेंलिप्तस्वजावमांकेटलांतत्त्वपामीयें.	४२
११७	नवतत्त्वमांथी शुनप्रकारेंलिप्त स्वजावमां केटलांतत्त्व पामीयें.	४२
११८	नवतत्त्वमांथी अलिप्त स्वजावमां केटलांतत्त्व पामीयें. ...	४२
११९	इव्य थकी षडाआवश्यकनुं स्वरूपते शुं? ...	४३
१२०	नवतत्त्वमांथी इव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यक मांढे लां कया कया आवश्यकमां केटलां केटलां तत्त्व पामीयें.	४३
१२१	इव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकरूप करणी करवी तेनुं फल विशेष रीतें नयनी युक्तियें करी समजाव्युं ठे.....	४५
१२२	जाव थकी षडाआवश्यकनुं स्वरूप देखाड्युं ठे.	४६
१२३	जाव थकी षडाआवश्यक रूप करणी करवी तेनो हेतुशुं?....	४६
१२४	नवतत्त्वमांथी जाव थकी सामायिकादिक ठए आवश्यक मां हेला कया कया आवश्यकमां केटलां केटलां तत्त्व पामीयें.....	४९
१२५	नवतत्त्वमांथी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें.	५१
१२६	नवतत्त्वमांथीअशुनप्रकारेंरमणिकस्वजावमांकेटलांतत्त्वपामीयें.	५१
१२७	नवतत्त्वमांथी शुनप्रकारेंरमणिकस्वजावमांकेटलांतत्त्वपामीयें.	५१
१२८	नवतत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारें रमणिक स्वजावमांकेटलांतत्त्व पामीयें	५१
१२९	नवतत्त्वमांथी निश्चयथकी रमणिक स्वजावमां केटलांतत्त्व ठे.	५२
१३०	नवतत्त्वमांथी ध्याता रूप केटलांतत्त्व पामीयें.	५२

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૩૧	નવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૨	નવતત્ત્વમાંથી શુભ પ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૪	નવતત્ત્વમાંથી બહિરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૪
૧૩૫	નવતત્ત્વમાંથી અંતરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૪
૧૩૬	નવતત્ત્વમાંથી દ્વ્ય પરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં. ...	૫૫
૧૩૭	નવતત્ત્વમાંથી જાવ પરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૫
૧૩૮	સિદ્ધ પરમાત્માનાં સ્વરૂપમાં જ્ઞાન, જ્ઞાતા ને જ્ઞેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૩૯	સિદ્ધ જગવાનનાં સ્વરૂપમાં કર્તા કારણને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૦	સિદ્ધ જગવાનનાં સ્વરૂપમાં ધ્યાન ધ્યાતાને ધ્યેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૧	નવતત્ત્વમાંથી અશુભ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૨	નવતત્ત્વમાંથી શુભ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૪	નવતત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૫	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાન ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૬	નવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૭	નવતત્ત્વમાંથી શુભપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૮
૧૪૮	નવતત્ત્વમાંથી આર્ત રૌદ્રધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૪૯	નવતત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુદ્ધધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ હે	૫૮
૧૫૦	નવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૧	નવતત્ત્વમાંથી શુભ પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૮
૧૫૨	નવતત્ત્વમાંથી શુભપ્રકારેં જીવને સાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે.	૫૯
૧૫૩	નવતત્ત્વમાંથી કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં સાતે નયેં કરી જીવને શુભાશુભનાં કર્તાપણાનું સ્વરૂપ હે.	૫૯
૧૫૪	નવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.. ..	૬૧
૧૫૫	નવતત્ત્વમાંથી શુભપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૬૨
૧૫૬	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ હે.	૬૨
૧૫૭	નવતત્ત્વમાંથી જીવને અશુભ કારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ હે ..	૬૨

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१५८	नवतत्त्वमांथी जीवने शुन कारणरूप केटलां तत्त्व ठे. ..	६३
१५९	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध कारणरूप केटलां तत्त्व ठे. ..	६३
१६०	नवतत्त्वमांथी निश्चयनय थकी कार्यरूप केटलां तत्त्व ठे ..	६३
१६१	नवतत्त्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६२	नवतत्त्वमांथी लोकोत्तर मार्गमांहे केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६३	नवतत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे ..	६४
१६४	नवतत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे. ..	६४
१६५	नवतत्त्वमांथी जीवने सिद्ध दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे. ..	६४
१६६	नवतत्त्वमांथी संसार व्यापि केटलां तत्त्व पामीयें.	६४
१६७	नवतत्त्वमांथी सिद्ध व्यापि केटलां तत्त्व पामीयें.	६५
१६८	नवतत्त्वने साते नयें करी जीवतुं गुणीपणु केम जाणीयें ..	६५
१६९	नवतत्त्वमांथी जीवने अशुन गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	६५
१७०	नवतत्त्वमांथी जीवने शुन गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें. ..	६५
१७१	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें ..	६६
१७२	नवतत्त्वमांथी जीवने निश्चय गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें	६६
१७३	नवतत्त्वमांथी प्रत्यक्ष ज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें	६६
१७४	नवतत्त्वमांथी परोक्ष ज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	६६
१७५	नवतत्त्वमांथी स्वभाविक तत्त्व केटलां पामीयें.	६७
१७६	नवतत्त्वमांथी विजाविक तत्त्व केटलां पामीयें.	६७
१७७	नवतत्त्वमांथी समकेतिने साध्य साधनरूप केटलां तत्त्व ठे.	६७
१७८	नवतत्त्वमांथी मिथ्यात्वीने साध्य साधनरूप केटलां तत्त्व ठे.	७०
१७९	नवतत्त्वमांथी इव्यनयमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८०	नवतत्त्वमांथी जावनयमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८१	नवतत्त्वमांथी अढीढीप व्यापि केटलां तत्त्व पामीयें	७१
१८२	नवतत्त्वमांथी अढीढीपथी बाहेर केटलां तत्त्व पामीयें ..	७१
१८३	नवतत्त्वमांथी उर्ध्वलोकमां केटलां तत्त्व पामीयें	७१
१८४	नवतत्त्वमांथी तिष्ठी लोकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८५	नवतत्त्वमांथी अधो लोकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૮૬	નવતત્ત્વમાંથી વ્યવહારનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં વ્યવહારનયનાં ઉપચરિતાદિક ઠ જેવનું સ્વરૂપ દેખાડયું છે. ..	૭૨
૧૮૭	નવતત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં	૭૩
૧૮૮	જીવનાં વ્યવહાર પ્રાણ કયા અને નિશ્ચય પ્રાણ કયા.	૭૩
૧૮૯	એક મુઠીમાં કેટલાં જીવ પામીયેં	૭૪
૧૯૦	ઠ ઇચ્છ માંહેલા એક મુઠીમાં કેટલાં ઇચ્છ પામીયેં	૭૪
૧૯૧	પાંચજો ત્રેશઠ જેવ માંહેલા કેટલાં જેવના જીવ મરણ પામે..	૭૫
૧૯૨	અધ્યાત્મ સ્વરૂપની જાવનાનાં બાવન દોહા.	૭૫
૧૯૩	નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ તથા એનાં પ્રતિપદ્ધી કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મનું સ્વરૂપ	૭૮
૧૯૪	નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ.	૭૯
૧૯૫	હિંસા કરતા નથી અને હિંસાના ફલ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ. ..	૮૨
૧૯૬	હિંસા કરેછે અને હિંસાના ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ. ..	૮૩
૧૯૭	હિંસા કરેછે અને હિંસાના ફલ પણ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ. ..	૮૩
૧૯૮	હિંસા કરતા નથી અને હિંસાના ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ. ..	૮૪
૧૯૯	ઉપરથી સાધુપણા સહીત ને અંતરથી સાધુપણારહીતનું સ્વરૂપ. ૮૫	૮૫
૨૦૦	અંતરથી સાધુપણા સહીત ને ઉપરથી સાધુપણા રહીતનું સ્વરૂપ. ૮૬	૮૬
૨૦૧	ઉપરથી સાધુપણા રહીત અને અંતરથી સાધુપણા રહીતનું ૮૭	૮૭
૨૦૨	ઉપરથી સાધુપણા સહીત અને અંતરથી સાધુપણા સહીતનું ૮૮	૮૮
૨૦૩	ષટ્ઇચ્છ નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ ઇચ્છ ક્ષેત્ર કાલ જાવની ચોજંગીયેં. ૮૯	૮૯
૨૦૪	ઇચ્છ, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવમાંથી કોણ કોણથી સૂચ્ય છે... ૯૧	૯૧
૨૦૫	ષટ્ઇચ્છ નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ નામાદિક ચાર નિદ્દેપેં દેખાડયું છે. ૯૨	૯૨
૨૦૬	બારે વ્રત ઉપર ચાર નિદ્દેપા તથા ઇચ્છ, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ. .. ૯૭	૯૭
૨૦૭	ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ઉપર ચાર નિદ્દેપા... .. ૧૦૪	૧૦૪
૨૦૮	દાન, લાજ, જાવ, રૂપ, અનુજવ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યપુરુષ, મનુષ્યસ્ત્રી, એ પ્રત્યેક ઉપર ચાર નિદ્દેપા ઉતાચ્યા છે. .. ૧૦૫	૧૦૫
૨૦૯	અનાદિ અનંતાદિક ચાર જાંગે કરી ષટ્ઇચ્છ તથા નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ નિશ્ચય અને વ્યવહારનયને મતે દેખાડયું છે. .. ૧૦૮	૧૦૮

અનુક્રમણિકા.

૯

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૧૦	ઠ ડ્વ્યના પરસ્પર સંબંધની ચોજંગી દેખાડી છે.	૧૧૩
૨૧૧	પાંચ સમવાય કારણને પ્રશ્નોત્તરે કરી નિર્દાશ્યા છે.	૧૧૪
૨૧૨	સમકેતનું સ્વરૂપ ષટ્કારકે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૬
૨૧૩	મોક્ષ નિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ ષટ્કારકે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૬
૨૧૪	નવપ્રકારનાં નિયાણાનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું છે.	૧૧૬
૨૧૫	અરિહંતાદિક નવપદ એટલે સિદ્ધ ચક્રનાં યંત્રનું સ્વરૂપ સાત નયે કરી તથા ચાર નિદ્દેપે કરી તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણે કરી તથા ડ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયે કરી તથા ચૌદ ગુણઠાણે કરી તથા ગુણેકરી તથા નવતત્ત્વે કરી તથા ગુણી ગુણે કરી તથા પંચવર્ણે કરી તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ડાલખાણે એ દશજાગે કરી દેખાડ્યું છે.	૧૧૭
૨૧૬	સાતનયમાં ડ્વ્યનય કેટલાં અને જાવનય કેટલાં	૧૨૦
૨૧૭	અઠાવીશ ઉપનયનો સ્વરૂપ, એમાં વ્યવહાર નયનાં ઠ જોડ છે.	૧૨૦
૨૧૮	ડ્વ્ય અને જાવનું સ્વરૂપ સાતનયે ડાલખાવ્યો છે.	૧૨૪
૨૧૯	નિશ્ચય તથા વ્યવહારનયે કરી નવતત્ત્વ, ષટ્ડ્વ્યનું સ્વરૂપ.	૧૨૫
૨૨૦	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૬
૨૨૧	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૭
૨૨૨	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી આકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૭
૨૨૩	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી કાલડ્વ્યનું સ્વરૂપ.	૧૨૮
૨૨૪	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી પુજાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ.	૧૨૮
૨૨૫	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી જીવ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ.	૧૨૯
૨૨૬	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ.	૧૪૨
૨૨૭	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી દેવતાનું સ્વરૂપ. ..	૧૪૪
૨૨૮	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી નારકી જીવનું સ્વરૂપ. ..	૧૪૫
૨૨૯	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી રાજાનું સ્વરૂપ. ...	૧૪૫
૨૩૦	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી મનુષ્યનું સ્વરૂપ. ..	૧૪૬
૨૩૧	નૈગમાદિ સાતેનયે કરી સામાયિકનું સ્વરૂપ.	૧૪૬
૨૩૨	એક આકાશ પ્રદેશમાં ષટ્ડ્વ્યનું તથા સાતનયનું સ્વરૂપ.	૧૪૮

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૩૩	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી જિનદાસ નામા શેઠેં શ્રાવક પુત્ર પ્રત્યેં પુત્રું કે તું કિહાં રહે છે ઇત્યાદિ નય સ્વરૂપ છે.	૧૪૮
૧૩૪	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી જીવનું સ્વરૂપ.	૧૪૯
૧૩૫	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ.	૧૫૦
૧૩૬	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી સાધર્મિપણાનું સ્વરૂપ.	૧૫૧
૧૩૭	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી ધર્મનું સ્વરૂપ.	૧૫૧
૧૩૮	નૈગમાદિ સાતેનયેં કરી સિદ્ધ જગવાનનું સ્વરૂપ.	૧૫૨
૧૩૯	નયની અપેક્ષાએં કરી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ.	૧૫૩
૧૪૦	સાતેનયેં કરી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ એમાં અજીવનાં ૫૬૦ જેદ. ૧૫૪	૧૫૪
૧૪૧	જિનમંદિર ઉપર ઉત્સર્ગ અપવાદેં સાત નય ઉતાચ્યા છે. ..	૧૫૬
૧૪૨	ઘર ઉપર ઉત્સર્ગ અપવાદેં સાતનય ઉતાચ્યા છે.	૧૫૭
૧૪૩	ઘટ ઉપર ઉત્સર્ગ અપવાદેં સાતનય ઉતાચ્યા છે.	૧૫૮
૧૪૪	રાજ્ય ઉપર ઉત્સર્ગ અપવાદેં સાતનય ઉતાચ્યા છે.	૧૫૯
૧૪૫	ધર્મીજીવને સમકેતની સ્થિરતા કરવા સારું સાતનયનું સ્વરૂપ. ૧૬૦	૧૬૦
૧૪૬	જહાગતિ તહાં મતિ એ વચનને અનુસારે સાતનય.	૧૬૧
૧૪૭	અષ્ટાવીશ ઉપનયમાં પ્રથમ દ્વ્યાસ્તિકનયનાં દશ જેદનું સ્વરૂપ. ૧૬૧	૧૬૧
૧૪૮	પર્યાયાસ્તિક નયનાં ૭ જેદનું સ્વરૂપ.	૧૬૨
૧૪૯	નૈગમાદિ સાત નયનાં જેદો તથા તેનું સ્વરૂપ.	૧૬૩
૧૫૦	વિશેષાવશ્યકને અનુસારેં સાત નયનાં જેદ.	૧૬૬
૧૫૧	નિત્યાનિત્યાદિ આઠપદ્દેં નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં જીવનું સ્વરૂપ. ૧૬૬	૧૬૬
૧૫૨	દ્વ્ય સમકેતાદિક નવ પ્રકારનાં સમકેતનું સ્વરૂપ.	૧૬૮
૧૫૩	જીવને કર્મનાં કર્તાપણામાં અને જોક્તા પણામાં નૈગમાદિ સાતનય માંહેલાં કેટલાં નય પામીયેં.	૧૭૨
૧૫૪	જીવને સ્વરૂપનાં કર્તાપણામાં કેટલાં નય પામીયેં.	૧૭૩
૧૫૫	જીવને સ્વરૂપનાં જોક્તા પણામાં કેટલાં નય પામીયેં.	૧૭૪
૧૫૬	જીવ કર્મનો અકર્તા તથા અજોક્તા કયા નયેં કરી જાણવો. ૧૭૬	૧૭૬
૧૫૭	મંજૂષા ઉપર સાતનયમાં ચાર નિદ્દેપા ઉત્સર્ગાપવાદે કહ્યા છે. ૧૭૬	૧૭૬
૧૫૮	સાતનયમાં ત્રણ નિદ્દેપાનું ઉત્સર્ગાપવાદે સ્વરૂપ.	૧૭૭

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૫૯	સમકેતરૂપ રત્નનો લાન કેવીરીતે પામીયેં... ..	૧૭૮
૧૬૦	ઠ ડ્વ્યમાં હેય, ફેય, ઇપાદેય તથા ઠ ડ્વ્યનાં ગુણ પર્યાય અને ઠ ડ્વ્યનાં પર્યાયનું પરસ્પર સાધર્મીપણું દર્શાવ્યું છે.	૧૭૯
૧૬૧	ઠ ડ્વ્યમાં પરિણામિ કેટલાં અને અપરિણામિ કેટલાં... ..	૧૮૧
૧૬૨	ઠ ડ્વ્યમાં જીવ કેટલાં અને અજીવ કેટલાં... ..	૧૮૨
૧૬૩	ઠ ડ્વ્યમાં મૂર્તિ કેટલાં અને અમૂર્તિ કેટલાં	૧૮૩
૧૬૪	ઠ ડ્વ્યમાં સપ્રદેશી કેટલાં અને અપ્રદેશી કેટલાં.	૧૮૩
૧૬૫	ઠ ડ્વ્યમાં એક કેટલાં અને અનેક કેટલાં	૧૮૩
૧૬૬	ઠ ડ્વ્યમાં ક્ષેત્ર કેટલાં અને ક્ષેત્રી કેટલાં એમાં પુજ્જનો વિચાર છે. ૧૮૪	૧૮૪
૧૬૭	ઠ ડ્વ્યમાં સક્રિય કેટલાં અને અક્રિય કેટલાં... ..	૧૮૬
૧૬૮	ઠ ડ્વ્યમાં નિત્ય કેટલાં અને અનિત્ય કેટલાં... ..	૧૮૭
૧૬૯	ઠ ડ્વ્યમાં કારણ કેટલાં અને અકારણ કેટલાં.	૧૮૯
૧૭૦	ઠ ડ્વ્યમાં કર્તા કેટલાં અને અકર્તા કેટલાં.	૧૮૯
૧૭૧	ઠ ડ્વ્યમાં સર્વવ્યાપિ કેટલાં અને દેશવ્યાપિ કેટલાં.	૧૯૧
૧૭૨	ઠ ડ્વ્યમાં અપ્રદેશી પણાનું સ્વરૂપ... ..	૧૯૨
૧૭૩	ઠ ડ્વ્યમાં એક અનેકાદિક આઠ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ... ..	૧૯૨
૧૭૪	સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ... ..	૧૯૫
૧૭૫	સમકેતની નિઃસર્ગરુચિ આદિક દશપ્રકારની રુચીનું સ્વરૂપ... ૧૯૬	૧૯૬
૧૭૬	ઠ ડ્વ્યમાં અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, ડ્વ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્ત્વ, અને અ ગુરુત્ત્વ એ ઠ ઠ સામાન્ય ગુણ કહ્યા છે. તથા નિગોદનું સ્વરૂપ. ૧૯૮	૧૯૮
૧૭૭	જીવને સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા રૂપ વિચાર કહ્યો છે.	૨૦૫
૧૭૮	ઠ ડ્વ્યમાં અગીઆર સામાન્ય સ્વનાવ નિશ્ચયવ્યવહારથી કહ્યા છે. ૨૦૭	૨૦૭
૧૭૯	ઠ ડ્વ્યમાં ચેતનત્વાદિ વિશેષ સ્વનાવ કહ્યા છે.	૨૧૦
૧૮૦	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ ડ્વ્ય અને જાવનો ચોજંગીયેં કરો દેખાડ્યો છે.	૨૧૨
૧૮૧	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ કર્તા, કારણ અને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગીયેં કરો દેખાડ્યો છે. તથા સમકેતની પ્રસંસા. .. ૨૧૮	૨૧૮
૧૮૨	સિદ્ધપરમાત્માનાં પંદર જેદ કહી દેખાડ્યા છે.	૨૨૨

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૮૩	નામયકી, ક્ષેત્રયકી, કાલયકી, જાવયકી, ઇશ્વયકી, ગુણયકી, તથા, ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ એ નવનાંગે સિદ્ધિનું સ્વરૂપ.	૧૨૨
૧૮૪	નિત્ય અનિત્યાદિક આત પદ્ધં કરી સિદ્ધિનું સ્વરૂપ.	૧૨૨
૧૮૫	સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ સ્યાદસ્તિ સ્યાદનાસ્તિની સપ્તજંગી તથા નિત્ય અનિત્યની સપ્તજંગી આદિક અનેક સપ્તજંગીયેંકરી કહ્યું છે.	૧૨૪
૧૮૬	સિદ્ધપરમાત્માનાં જ્ઞાનગુણમાં, દર્શનગુણમાં, ચારિત્ર ગુણમાં, અને વીર્યગુણમાં, ષટ્ કારક લગાવ્યા છે.	૧૨૭
૧૮૭	સિદ્ધના સ્વરૂપમાં એકરૂપ, અસંખ્યરૂપ, અસંખ્ય અનંતરૂપ, અનંત અનંતરૂપ અને અનંતઅનંત ધર્મરૂપ એ પૈંચજંગી કહી છે.	૧૨૮
૧૮૮	ચારનિદ્દેપેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.	૧૨૯
૧૮૯	સિદ્ધપરમાત્મામાં અજોગી, ઉપજોગી અને જોગી એત્રિજંગી કહી છે.	૧૨૯
૧૯૦	સિદ્ધમાં નિત્યસ્વનાવ, અનિત્યસ્વનાવ, અસ્તિ, નાસ્તિ, યોગી, અયોગી, કર્તા, અકર્તા, જવ્યસ્વનાવ, અજવ્યસ્વનાવ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, ગ્રાહક, અગ્રાહક, સ્થિર, અસ્થિર, રક્તક, અરક્તક, અચલિત, ચલિત, રમણિક, અરમણિક, વ્યાપક, અવ્યાપક સ્વનાવ.	૧૩૦
૧૯૧	સિદ્ધપરમાત્માના અન્વયી ગુણ લખ્યા છે.	૧૩૧
૧૯૨	સિદ્ધપરમાત્મામાં દાનાદિક પાંચનો અનંતતા દર્શાવી છે.	૧૩૨
૧૯૩	સિદ્ધની ઝંજીર જાણે નથી કરી તેને ઉપદેશ કહ્યો છે.	૧૩૪
૧૯૪	પાંચજ્ઞાન તથા ષટ્ ઇશ્વરનું સ્વરૂપ, રૂપી અરૂપીપણે; નિશ્ચય અને વ્યવહારનયેં, ઉત્સર્ગ અપવાદે કરી, દેશવ્યાપી સર્વવ્યાપી પણે, પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણે કરી તથા કર્તા કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી કહ્યો છે.	૧૩૫
૧૯૫	જે જાણે, આદરેને પાલે તથા જે જાણે ન આદરે અને ન પાલે તથા જે જાણે ન આદરે અને પાલે તેનો સ્વરૂપ તેમજ નજાણે ન આદરે અને ન પાલે ઇત્યાદિક અજાણની ચોજંગીનું સ્વરૂપ.	૧૩૯
૧૯૬	ગ્રંથસમાપ્તિનાં દોહા તથા ચોપાઈ પ્રશંસારૂપ.	૧૪૧
૧૯૭	કેટલા એક જાણવા યોગ્ય ટૂંક બોલ દાખલ કર્યા છે.	૧૪૩

॥ श्री जिनाय नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री अध्यात्मसार प्रश्नोत्तर ग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ श्लोक ॥

॥ चेतःकैरवकौमुदीसहचरः स्याद्वादविद्याकरः, कैवल्यधुममंजरीमधुकरः
संपन्नतांनोधरः॥ मुक्तिस्त्रीकमनीयनालतिलकः सःकर्मदः शर्मकृत्, श्रीमक्षीर
जिनेश्वरश्चिन्तवने क्षेमंकरः पातु वः॥१॥ खिमाविजय जिन उत्तम पद, तेहने
सेवे सुरनर वृंद ॥ निज रूप प्रगटे अमी वरसंत, कुंवर कहै प्रश्नोत्तर वृत्तंत ॥२॥

॥ दोहा ॥

॥ हितोपदेश करवा जणी, ए प्रश्नोत्तर ग्रंथ ॥ न
णशे गुणशे जे नधिक, लेहेजे ते शिवपंथ ॥ ३ ॥

तिहां प्रथम श्री जिनस्तुति लखियें ठेयें.

॥ जय जगवान्, त्रैलोक्य तारण, अशरण शरण, परमात्मा, परमेश्वर,
जगत्रयाधार, कृपावतार, महिमानिधान, झापितसकल विधान, समग्र
जंतुना करुणाबंधु, जव्य जीवोने धर्म पमाडता, जवसिंधुमां अनाथनाथ,
शिवपुर साथ, परमदयाल, वचन रसाज, जगदुपकारी, वंदे नर नारी,
तथा जे सुधासंघमी, निर्ग्रथपंथ पालता, चारित्र दूषण टालता, सर्व
जीवने हित करता, आध्याने उद्धरता एवा चौद हजार मुनिवरें परवखा
अलंकृता क्रोडो गमे देवतायें सेवित, अनंतज्ञानमय, अनंतदर्शनमय,
अनंतचारित्रमय, अनंततपोमय, अनंतदानमय, अनंतवीर्यमय, अनंत
लाजमय, अनंतजोगमय, अनंतउपजोगमय, क्रोधरहित, मानरहित,
मायारहित, जोजरहित, हास्यरहित, रतिरहित, अरतिरहित, जयरहित,
शोकरहित, डुगंभारहित, रागरहित, वेपरहित, मोहरहित, मिथ्यात्वरहित
निझारहित, कामरहित, अज्ञानरहित, कंदर्परहित, रोगरहित, निराजंबी,
निराशी, निरुपाधि, निर्विकारी, अनंतचतुष्टयी, अह्वय, अचल, अकल,
अमल, अगम, अनामो, अकर्मा, अबंधक, अनुदय, अजेदी, अवेदी, अ
हेदी, अखेदी, असखायी, अलेशी, अनवगाही, अव्यापी, अनाश्रयी, अ

कंप, अस्खलित, अविरोध, अनाशिव, अलख, अशोक, अलोक, लोका लोकज्ञायक, शुद्ध, बुद्ध, स्वनावरमणी, सहजानंदी, एक, असंख्य, अनंत गुणें करी विराजमान, एवा अनंत सुखना जोगी, त्रैलोक्यना राजा, त्रैलोक्यना पति, त्रैलोक्यस्वामी, त्रैलोक्यनाथ, त्रैलोक्यतिलक, त्रैलोक्यने विषे मुकुट मुद्रासमान, त्रैलोक्यने विषे ठत्र समान, त्रैलोक्यने विषे सूर्यसमान उद्योतना करनार, मिथ्यात्वरूप अंधकारना टालनार, चंडमानी पेरे शीत लताना करनार, विषय कषायरूप बलतराना टालनार, नक्तवत्सल, जगत्रयना हितकारी, जगत्रयना प्रीतिकारी, जगत्रय उपकारी, करुणासागर, नवसमुद्रथी पार उतारनार, तथा उक्तं च ॥ अशोकवृद्धः सुरपुष्पवृष्टि, दिव्य ध्वनिश्चामरमासनं च, नामंरुजं डुंडुनिरातपत्रं, सप्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥ १ ॥ ए आठ प्रातिहार्यनी संपदायें करी बिराजमान तथा पूजातिशय, वचनातिशय, ज्ञानातिशय अने अपायापगमातिशय, ए चार अतिशय पूर्वोक्त आठ प्रातिहार्य साथें मेलवीयें तेवारें बार आय, ते बार गुणें करी शोनित तेमज चार अतिशय सहजनां जन्मथकी होय, अने कर्मद्वय थया थकी अंगीआर तथा देवताना करेला ओगणीश मलीने चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमानथका एवा श्री वीर जगवान् चोवीशमा तीर्थकर ते नव्य प्राणीउने हितोपदेश करता मिथ्यात्वरूप अंधकारने चूरता थका श्री राजगृही नगरीना उद्यानने विषे समोसस्था, ते वखतें हर्ष नक्तियें नाविक थका जवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी अने वैमानिक, ए चार निकायना देवतायें मलीने रूप, सुवर्ण तथा रत्नमय त्रण गढनी रचना करी, तेना मध्यमां रत्न जडित सिंहासनने विषे श्रीवीर जगवान् बेठा, मस्तकें त्रण ठत्र शोचे ठे, चार चामर वींजाय ठे, सुर, असुर, मनुष्यमां स्त्री, पुरुष, विद्याधर, किन्नर, गंधर्व, इत्यादिक सर्व पर्षदा मली, ते वखतें श्री श्रेणिकराजा पण अंतःपुर सहित चतुरंगिणी सेना लइने अति प्रमोद सहित श्रीसमवसरणने विषे आवी प्रभुने वांदीने सद्दु यथोचित स्थानकें बेठा.

प्रभुयें पण वाणीना पांत्रीश गुणें करी दिव्यध्वनियें देशना आ पवा प्रारंजी, ते वाणी कहेवी ठे ? तो के सहशक्तिमंत अर्द्ध माग धी जाषामां होय, स्वर उदात्तपणे होय, मेघध्वनिनी परें होय, सर्व वाजित्रमां मज उचित प्रमुख गुण सहित होय, अतिविस्तारपणे होय,

त्रण काल मलती होय, पदसापेक्षपणे होय, प्रशस्ति विशेषें होय, अक्षर पदनी चातुरी होय, मालवकोश रागमां होय, श्रोतानां मनने राजी करनारी होय, सूत्र थोडुं अने अर्थ घणो होय, विविधप्रकारें श्रोताने बोध होय, नय जंग प्रमाण सहित होय, चित्तने तथा श्रोत्रेंद्रियने सुखकारी होय, यथार्थपणे सुबोधकारी होय, कारक प्रमुख सहित होय, षट्द्रव्यादिक विष्टुष्टपणे होय, श्रोताना रोग नाश पामे, परठंदा उठे, परस्पर विरोध नहीं, वचनमांहे संदेह नहीं, वादी दूषण आपो शके नहीं, श्रोताना संदेह टाळे, बाज गोपाल सर्वे समजे, कोड्नां मर्म जांखे नहीं, जेमां पोतानी स्तुति तथा पारकी निंदा नहीं, लोक प्रशंसा करे, श्रोताने आश्चर्य उपजे, अति वद्वन उल्लिखित नहीं, वचमां अंतराय पडे नहीं, श्रोतानां दुःख टाळे, जेमां ग्रामिक वचन नहीं होय, एक योजनमां सरखी संचलाय, जेनो फलविबेद नहीं, सडुको पोत पोतानी जाषामां समजी जाय, आषाढना मेघनी परें प्रणमे, संशय ह्वेदनकारिणी, चतुर्विधसंघमनोहारिणी, चतुर्विधधर्मप्रकाशिनी. नविजनकर्णामृतश्रवणी, सकलकुमतिविद्धाविणी, संसारसमुद्धारिणी, सर्व संशय निवारिणी, सुखकारिणी, बहुल मिथ्यात्व तिमिरपमल दिनकर अनुकारिणी, एवी वाणी ते नित्य, अनित्य, एक, अनेक, सत्य, असत्य, वक्तव्य, अवक्तव्य, नाम, इव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्याय, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, नय, निक्षेपा, कारक, प्रमाण, समवाय, इव्यास्तिक नय, पर्यायास्तिक नय, कर्ता, कारण, कार्य, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवाद, हेय, ह्येय, उपादेय, चौजंगी, त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्झरा, बंध, मोह, धर्म, अधर्म, आश्रव, परआश्रव, अतिचार, अनाचार, अतिक्रम, व्यतिक्रम, इत्यादिक सर्व गुण उपदेशिनी, सर्व जाषावबोधिनी, जगवान् देशना देता हवा, ते कहोयें ठैयें.

॥ अत्र गाथा ॥ जीवाजीवा पुष्पं, पावासव संवरो य निङ्करणा ॥ बंधो मुक्तो य तद्वा, नव तत्ता हुंति नायवा ॥१॥ श्रीवीतराग देवें त्रिगडा गढने विषे बेशीने बार पर्षदामां ए रीतें उपदेश कह्यो के:- जीवादिक नव तत्त्वने जे निपुण बुद्धियें करी जाणो, तेने ज्ञानी कहोयें, अंतरंग सर्दहे, तेने समकेती कहोयें, “अणुवर्तगो दवं” ए श्री अनुयोग द्वार सूत्रनुं वचन ठे, वज्री कण्ठ ठे जे पद, अक्षर, मात्रा सहित शुद्ध सिद्धांत वाचतां पूठतां

અર્થ કરે છે, ગુરુમુખે સદેહે છે, તેપણ શુદ્ધ નિશ્ચયે આત્મસત્તા ઝંજલ્યા વિના સર્વે દ્રવ્ય નિરૂપે છે અને જે જાવ વિના માત્ર એકલું દ્રવ્ય છે તે પુણ્યબંધનું કારણ છે પરંતુ મોહનું કારણ નથી. એટલે જે કરણીરૂપ કષ્ટ તપસ્યા કરે છે પરંતુ જીવ અજીવની સત્તા ઝોલણી નથી તેને જગવતીસૂત્રમાં અવ્રતી અપચ્ચસ્કાણી કહ્યા છે, તથા જે એકલી બાહ્ય કરણી કરે છે અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે છે તે મૃયાવાદી છે “ ણમુણિરણવાસેણ ” મિતિ શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવચનાત્ ॥ તથા “ નાણે ય મુણિ હોઈ ” એ વચનને જે જ્ઞાની તે મુનિ છે અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી છે.

તથા ગણિતાનુયોગ જે નારકી દેવતા પ્રમુખના બોલ અથવા યતિશ્રાવકનો આચાર જાણીને કોઈક કહે જે અમે જ્ઞાની થઈએ પરંતુ તે જ્ઞાની કહેવાય નહીં. જે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણે તેને જ જ્ઞાની કહાયે. એમ શ્રીઉત્તરાધ્યયનના મોહમાર્ગાધ્યયનમાં કહ્યું છે, તથા ચ તત્પાઠઃ ॥ એવં પંચ વિહં નાણં. દદ્વાણ ય ગુણાણ ય ॥ પચ્ચાણ થ સદ્વેસિં, જં નાણીહિ દંસોયં ॥ ૧ ॥ એ વસ્તુ સત્તા જાણ્યા વિના જ્ઞાની નહીં, પરંતુ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઝંજલે, તે સમકેતી કહેવાય. એવા, જ્ઞાન, દર્શન, વિના જે કહે, કે અમે ચારિત્રીયા થઈએ, તે પણ મૃયાવાદી છે જે માટે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં “ ણો દંસણ ણાણેણ વિણા ણ હંતિ ચરણ ગુણા ” એ વચન છે માટે આજ કેટલા એક જ્ઞાનહીન થકા માત્ર ક્રિયાનો આધાર દેખાડે છે તે ઠગ છે, તેહનો સંગ કરવો નહિં. કેમ કે એ બાહ્ય કરણી અજન્યને પણ આવે છે માટે તે ઉપર રાચવું નહીં.

તથા આત્મસ્વરૂપ ઝોલણ્યા વિના સામાયિક, પડિકમણું, પચ્ચસ્કાણ પ્રમુખ જે છે તે દ્રવ્ય નિરૂપામાં પુણ્યાશ્રવ છે. પરંતુ સંવર નથી શ્રી જગવતીસૂત્રમાં “ આયા સ્વલુ સામાઈયં ” એ આજ્ઞાવાચી જાણવું. તથા જીવનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તપ, સંયમ, પુણ્યપ્રકૃતિ દેવજનનું કારણ છે. ઝકં ચ “ પુવ્વત વેણં પુવ્વસંજમેણં દેવલોએ ઉવવચ્ચતિ ણોચેવણં આયા જાવતવયાએ ” એ આજ્ઞાવો શ્રી જગવતીસૂત્રમાં કહ્યો છે, એવું સાંજલીને શિષ્ય સ્તુતિ કરી પૂછે છે.

૧ હે જગવંત ! એટલે જ્ઞાનવંત, અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે કરો લોકાલોકના સ્વરૂપના જાણ છે તેને જગવાન્ કહીયે. ૨ હે જિનરાજ ! તિહાં જિન એટલે રાગ દેષ રહિત એવા જે સામાન્ય કેવળી તેને વિષે રાજા સમાન તેને જિનરાજ કહીયે. ૩ હે અજલ્લ ! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે જલણ્યામાં

આવે નહી, તેને અલક્ષ કહિયે. ૪ હે ચિદ્વન ! એટલે ચિદ્ કહેતાં જ્ઞાન તેનો ઘન કેતાં સમૂહ એવું જેનું સ્વરૂપ તેને ચિદ્વન કહિયે. ૫ હે ચિદાનંદ ! તિહાં ચિદ્ એટલે જ્ઞાન અને આનંદ એટલે ચારિત્ર, એટલે જ્ઞાન અને ચારિત્રમય જેનું સ્વરૂપ છે, તેને ચિદાનંદ કહીયે. ૬ હે નિરંજન ! એટલે જેના આત્મપ્રદેશને વિષે કર્મરૂપ અંજન નથી તેને નિરંજન કહીયે. ૭ હે વીતરાગ ! એટલે વીત કેતાં વીત્યા છે રાગ અને દ્વેષ જેના તેને વીતરાગ કહીયે. ૮ હે સત્ચિદાનંદ ! એટલે (સત્ કે૦) દર્શન અને (ચિદ્ કે૦) જ્ઞાન તથા (આનંદ કે૦) ચારિત્ર એટલે દર્શન. જ્ઞાન અને ચારિત્રમય જેહનું સ્વરૂપ છે તેને સચ્ચિદાનંદ કહિયે. ૯ હે અરિહંત ! એટલે (અરિ કે૦) કર્મરૂપ વૈરી તેને દ્વિવ્યથા અને નાવ્યથા જેણે (હંત કે૦) હણ્યા છે તેને અરિહંત કહિયે. ૧૦ હે તીર્થંકર ! એટલે (તીર્થ કે૦) સાધુ, સાધવી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંય, તેનો સ્થાપનાના (કર કે૦) કરનાર તેને તીર્થંકર કહિયે. ૧૧ હે પરમાત્માન્ ! એટલે (પરમ કે૦) ઉત્કૃષ્ટ પુત્રાણ જગત્ને પૂજવા યોગ્ય આત્મા છે જેનો તેને પરમાત્મા કહીયે. ૧૨ હે પરમેશ્વર ! એટલે (પરમ કે૦) ઉત્કૃષ્ટી (ઈશ્વર કે૦) ઉકુરાડ અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ જે લક્ષ્મી, તે જેણે પ્રગટ કરી છે તેને પરમેશ્વર કહિયે. એ રીતે સ્તવન કરીને શિષ્ય પ્રશ્ન પૂછે છે.

૧૩ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાં જીવને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યા તેનો શ્યો પરમાર્થ ?
ગુરુ:—જ્ઞાનાદિક ગુણે કરી ચેતના સહિત છે, નિશ્ચય નયેં કરી સત્તાયેં સિદ્ધ સમાન અને વ્યવહાર નયેં કરી શુનાશુન કર્મનાં નોક્તા છે, એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૧૪ શિષ્ય:—અજીવને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યા તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જ્ઞાનાદિક ચેતના રૂપ ગુણે કરી રહિત જડ સ્વનાવ વાલો અને જેને સુખ દુઃખનું જ્ઞાન નથી એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૧૫ શિષ્ય:—પુણ્યને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યું તેના શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જેમ સાકરનું તત્ત્વ મીઠાશ છે, તેમ એના મીઠા વિપાક જીવ નો ગવે છે તે પુણ્ય કહેવાય છે, એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૧૬ શિષ્ય:—પાપને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યું તેના શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જેમ અફીણનું તત્ત્વ કડવાશ છે તેમ એના કડવા વિપાક જીવ નો ગવે છે એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૧૭ શિષ્ય:—આશ્રવને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ?

ગુરુ:—પુણ્ય તથા પાપ એ બે તો કયાં આવે છે અને આશ્રવ તો કયાં પણ આવે અને અણકયાં પણ આવે, જે કારણે પુણ્ય પાપનાં જે દલીયાં છે, તે આશ્રવ રૂપ છે તેતો કયાં આવે છે, અને અવ્રતિપણાનાં જે આશ્રવ છે, તેતો અણકયાં આવે છે, અહીંયાં ફરી શિષ્યે પૂછ્યું કે અણકયાં આશ્રવ કેમ આવે? તેવારે ગુરુએ કહ્યું જે એકેંડિયને પણ અવ્રતિપણે અઢારે પાપ સ્થાનકનાં અણકયાં આશ્રવ આવે છે, એમ નગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે, માટે આશ્રવ કયાં પણ આવે અને અણકયાં પણ આવે, એ એનું તત્ત્વ છે.

૧૮ શિષ્ય:—સંવરને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ?

ગુરુ:—આવતા કર્મને રોકે એટલે શુન કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે અને અશુન કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે, તેથી આવતા કર્મને રોકે, એ એનું તત્ત્વ.

૧૯ શિષ્ય:—નિર્ક્ષરાને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ?

ગુરુ:—સંવર તો માત્ર આવતા કર્મને રોકે છે, પણ નિર્ક્ષરા તો અગ્નિરૂપ છે એટલે અંતરમાં પેશીને શુન કર્મનાં દલીયાંને પણ બાલો નાખે, અને અશુન કર્મનાં દલીયાંને પણ બાલો નાખે, અર્થાત્ સત્તાયે શુનાશુનનાં દલીયાં રહ્યાં છે, તેને નિર્ક્ષરાવે, એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૨૦ શિષ્ય:—બંધને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ?

ગુરુ:—શુનનાં દલીયાં પણ બાંધે, અને અશુનનાં દલીયાં પણ બાંધે, એજ એનું તત્ત્વ જાણવું જે એ શુનને પણ બાંધે અને અશુનને પણ બાંધે.

૨૧ મોહને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ?

ગુરુ:—બારમે ગુણઠાણે રાગ, દેષ, અને મોહનો ક્યુ કહ્યો અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલ જ્ઞાન, કેવલ દર્શન અને યથાસ્વાતચારિત્ર રૂપ જે લક્ષ્મી તે જેણે પ્રગટ કરી, તેને દ્વ્યમોહ કહીયે. અને જે સર્વ કર્મચક્રી મૂકાણા તે જાવમોહ કહીયે. એ એનું તત્ત્વ જાણવું. એ રીતે શ્રી વીતરાગ દેવે ત્રિગડાને વિષે બેસી બાર પર્ષદાને ઉપદેશ કહ્યો, તે ઉપદેશમાં એ નવેને તત્ત્વ કરી બોલાવ્યાં.

૨૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાં હેય એટલે ઠાંમવા યોગ્ય કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:—તિશ્વય નયે કરી પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને ઠાંમવા યોગ્ય છે, કેમ કે એ ચારમાં પુણ્ય જે છે, તે શુનપ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે અને પાપ છે, તે અશુન પ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે. માટે એ બે

કર્મ છે અને તે કર્મ તો જીવને મોહમાર્ગને વિષે વિગ્નકર્તા છે, તેમાટે નિશ્ચય નયને મત્તે કરી શુનાશુન વિકારરૂપ જે વેદનીય કર્મ તે જીવને ઠાંઠવા યોગ્ય છે અને વ્યવહાર નયને મત્તે તો એક પુણ્ય આદરવા યોગ્ય છે, કેમ કે મોહનગરે જાતાં જીવને વિગ્નના કરનારા એવા જે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, આધિ, વ્યાધિ, જન્મ, જરા, મરણ, શોક, પીડા, વિષય, કષાય, નિડા, મમતા, મૂઢા, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, અવ્રત, આદિક અનેક મોહરાજાના સુનટો ફરે છે, તે સર્વ જીવને મોહમાર્ગે જાતાં વિગ્નકર્તા છે, માટે તિહાં પુણ્યરૂપ વજાવો ઠાવકો નલો રૂડો હોય, તો નિર્વિગ્નપણે જીવ, મોહ નગરે પહોંચે, તેથી વ્યવહાર નયને મત્તે પુણ્ય આદરવા યોગ્ય છે કેમ કે સમકેતી જીવ એને વોલા વારૂપ કરી જાણે છે, એટલે જિનરાજનાં વચનમાં બે નય પ્રમાણ છે એમાં જો કોઈ એક નય ઝઢાપે, તો તેનું વચન અપ્રમાણ જાણવું.

૧૩ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાં ક્રેય એટલે જાણવા યોગ્ય કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:- જીવ અને અજીવ એ બે તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવા યોગ્ય છે, તેવારે ફરી શિષ્યે પૂછ્યું જે જીવનું સ્વરૂપ શું છે ? તેવારે ગુરુ કહે છે. નૈગમ અને સંગ્રહનયે કરી સર્વ જીવ સત્તાયે એક રૂપ છે, કેમ કે જ્ઞાનાદિક ચેતના ગુણે કરી સહિત સર્વજીવ એકરૂપ છે સત્તાયે સરસા સિદ્ધ સમાન છે, માટે એક જેદે સર્વ જીવ કહોયે અને વ્યવહાર નયે કરી તો જીવના ચૌદ જેદ, બત્રીશ જેદ તથા પાંચશોને ત્રેશઠ જેદ થાય છે, તેનો વિચાર બાશઠ માર્ગેણા થી ધારવો, તેની ગાથા લખીયે હૈયે “ગઈ ઇંદિએ કાએ, જોએ વેએ કસાય નાણે ય ॥ સંજમદંસણ લેસા, જવ સમ્મે સન્નિ આહારે ॥ ૧ ॥ એ બાશઠ માર્ગેણાનો યંત્ર નીચે લખ્યો છે, તેથી પાંચશો ત્રેશઠ જેદનો વિવરો સમજી લેવો.

તિહાં પહેલા કોઠામાં બાશઠ માર્ગેણાનાં નામ લખ્યાં છે, બીજા કોઠામાં નારકી જીવના ચૌદજેદ માંહેલા જે માર્ગેણાને વિષે જેટલા જેદ પામીયે તે દેખાડ્યા છે, ત્રીજા કોઠામાં તિર્યચનાં અડતાલીશ જેદ માંહેલા જે માર્ગેણાને વિષે જેટલા જેદ પામીયે તે દેખાડ્યા છે. ચોથા કોઠામાં મનુષ્યાં ત્રણ શો ત્રણ જેદમાંથી જે માર્ગેણામાં જેટલા જેદ પામીયે તે દેખાડ્યા છે, પાંચમાં કોઠામાં દેવતાનાં એકશો અઠાણું જેદમાંથી જે માર્ગેણાને વિષે જેટલા જેદ પામીયે તે દેખાડ્યા છે બછા કોઠામાં શરવાલે પાંચશો ત્રેશઠ જેદમાંથી જે માર્ગેણાયે જેટલા જેદ પામીયે તેનાં શરવાલા દેખાડ્યા છે.

८

नवतत्त्वना प्रश्नोत्तर.

॥ अथ षष्ठिमार्गणायां पंचशताधिकत्रिषष्टिजीवजेदानां यंत्रमिदम् ॥

बाशठ मार्गणा स्थानना नाम.	नारकी. १४	तिर्य्यच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. ५६३
१ देवगति.	०	०	०	१९८	१९८
२ मनुष्यगति.	०	०	३०३	०	३०३
३ तिर्य्यचगति.	०	४८	०	०	४८
४ नरकगति.	१४	०	०	०	१४
५ ऐकेंद्रियजाति.	०	२२	०	०	२२
६ द्वेन्द्रियजाति.	०	२	०	०	२
७ त्रैन्द्रियजाति.	०	२	०	०	२
८ चौरिन्द्रियजाति.	०	२	०	०	२
९ पंचेन्द्रियजाति.	१४	२०	३०३	१९८	५२५
१० पृथ्वीकाय.	०	४	०	०	४
११ अप्रकाय.	०	४	०	०	४
१२ तेजकाय.	०	४	०	०	४
१३ वायुकाय.	०	४	०	०	४
१४ वनस्पतिकाय.	०	४।२	०	०	४।२
१५ त्रसकाय.	१४	२६	३०३	१९८	५४१
१६ मनोयोग.	०	५	१०१	९९	२१५
१७ वचनयोग.	०	१३	१०१	९९	२२०
१८ काययोग.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
१९ स्त्रीवेद.	०	१०	२०२	१२८	३४०
२० पुरुषवेद.	०	१०	२०२	१९८	४१०
२१ नपुंसकवेद.	१४	४८	१३१	०	१९३
२२ क्रोध.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२३ मान.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२४ माया.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२५ लोभ.	१४	४८	३०३	१९८	५६३

नवतत्त्वना प्रश्नोत्तर.

ए

बाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी. १४	तिर्थच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. ५६३
२६ मतिज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२७ श्रुतज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२८ अवधिज्ञान.	१३	५१०	३०	१९८	२४६।२५१
२९ मनःपर्यवज्ञान.	०	०	१५	०	१५
३० केवलज्ञान.	०	०	१५	०	१५
३१ मतिअज्ञान.	१४	४८	३०३	१७०	५३५
३२ श्रुतअज्ञान.	१४	४८	३०३	१७०	५३५
३३ विजंगज्ञान.	१४	१०।५	३०।१५	१७०	२२४।२०४
३४ सामायिक.	०	०	१५	०	१५
३५ ठेदोपस्थाप०	०	०	१०	०	१०
३६ परिहारविशुद्धि	०	०	१०	०	१०
३७ यथाख्यात.	०	०	१५	०	१५
३८ सूक्ष्मसंपराय.	०	०	१५	०	१५
३९ देशविरति.	०	५	१५	०	२०
४० अविरति.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४१ चक्षुर्दर्शन.	७	११	१०१	९९	२१८
४२ अचक्षुर्दर्शन.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४३ अवधिदर्शन.	१३	१०।५	३०	१९८	२५१।२४६
४४ केवलदर्शन.	०	०	१५	०	१५
४५ कृष्णलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४६ नीललेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४७ कापोतलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४८ तेजोलेश्या.	०	१३	२०२	९८।१२८	३१३।३४३
४९ पद्मलेश्या.	०	१०	३०	२६	६६
५० शुक्कलेश्या.	०	१०	३०	४४	८४
५१ नव्यजीव.	१४	४८	३०३	१९८	५६३

બાશત માર્ગેણા સ્થાનનાં નામ.	નારકી.	તિર્યંચ	મનુષ્ય.	દેવતા.	સર્વ સંખ્યા.
	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૫૨ અનવ્યજીવ.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૫૩ ઉપશમસમ૦	૭	૫	૧૦૧	૯૦	૨૦૩
૫૪ ક્ષાયિકસમ૦	૬	૨	૯૦	૭૦	૧૬૮
૫૫ ક્ષાયોપશમસ૦	૧૩	૧૦	૨૦૨	૧૯૮	૪૨૩
૫૬ મિશ્રસમકિત.	૭	૫	૧૦૧	૮૫	૧૯૮
૫૭ સાસ્વાદન.	૭	૨૧	૨૦૨	૧૭૦	૪૦૦
૫૮ મિથ્યાત્વ.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૭૦	૫૩૫
૫૯ સંજ્ઞી.	૧૪	૧૦	૨૦૨	૧૯૮	૪૨૪
૬૦ અસંજ્ઞી.	૦	૩૮	૧૦૧	૦	૧૩૯
૬૧ આહારી.	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮	૫૬૩
૬૨ અણાહારી.	૭	૨૪	૨૧૭	૯૯	૩૪૭

॥ ઇતિ દ્વિપદ્ધિમાર્ગેણાયાં પંચશતાધિક ત્રિપદ્ધિજીવ
જેદાનાં યંત્ર સમાપ્તમ્ ॥

૨૪ શિષ્ય:-જીવને શાશ્વતો કહીયેં કિંવા અશાશ્વતો કહીયેં ?

ગુરુ:-નિશ્ચય નયને મતેં જીવ શાશ્વતો હે અને વ્યવહારનયને મતેં જીવ અશાશ્વતો હે કેમ કે નિશ્ચય નયને મતેં જીવ હેયો હેદાય નહીં અને જેયો જેદાય નહીં સત્તાયેં શાશ્વતો સિદ્ધ સમાન હે, અને વ્યવહારનયને મતેં તો એકેંડી, બેંડી, ત્રેંડી, ચૌરિંડી, દેવતા, નારકી. મનુષ્ય, તિર્યંચ એમ અનેક પ્રકારેં જીવ, ગતિ સંબધીયા જવ કરે હે. વલ્લી તિહાંથી મરણ પામે હે. વલ્લી તિહાંજ પાઠો જડ ઉપજે હે. એમ અનેક પ્રકારેં જન્મ મરણનાં દુઃખ જોગવે હે, માટે જીવ અનેકવિધ હે તેથી વ્યવહાર નયને મતેં જીવ અશાશ્વતો કહીયેં.

૨૫ શિષ્ય:-જીવનાં દ્વ્યપ્રાણ તે શું ? અને જાવ પ્રાણ તે શું ?

ગુરુ:-સંગ્રહનયને મતેં તો જે ગતિનું આયુ ઇહાં બાંધ્યું હે તે ગતિનાં દ્વ્યપ્રાણ કહીયેં. જો દેવતાનું આયુ બાંધ્યું હોય, તો તેને દ્વ્યદેવ કહીયેં. તેવારેં તે દેવતાનાં ગતિનાં દ્વ્યપ્રાણ થયાં, અને જો નારકીનું આયુ બાંધ્યું હોય, તો તેને દ્વ્ય નારકી કહીયેં, તેવારેં નરકગતિનાં દ્વ્યપ્રાણ થયાં.

हवें जावप्राण कहे ठे:-जे गतिनुं आयु इहां बांध्युं हतुं ते गतिमां जइ उपन्यो एटले व्यवहारनयने मतें तिहां जावप्राण प्रगट थयां माटे तेने जावप्राण कहियें. अर्थात् आपणे आगल मनुष्यगतिनुं आयु बांध्युं हतुं ते वारें तिहां मनुष्यगतिनां इव्यप्राण हतां अने इहां हमणां मनुष्यगति पणे मनुष्यमां जोगवीयें ठैयें, ते जावप्राण कहियें. एरीतें इव्यप्राण तथा जावप्राणनुं स्वरूप संग्रहनय अने व्यवहारनयने मतें जाणबुं.

वली निश्चय अने व्यवहारनयने मतें इव्यप्राण तथा जावप्राणनुं स्वरूप कहे ठे:-एटले हमणां इहांनी गति संबंधी जे प्राण जोगवीयें ठैयें, ते इव्यप्राण कहियें. अने जे अंतरंग ज्ञान, दर्शन, चारित्र, तप, वीर्य अने उपयोग जे सत्तागतें जीवने रह्यां ठे ते जावप्राण कहियें.

१६ शिष्य:-वाटें वहेता जीवनां केटलां प्राण पामीयें ?

गुरु:-इव्यथकी तो जे गतिनुं आयु बांध्युं ठे, ते गतिनां जेटलां प्राण होय, तेटलां पामीयें. जो एकेंडियनुं आयु बांध्युं होय, तो चार प्राण पामीयें, जो बेंडी, तेंडीनुं आयु बांध्युं होय, तो ठ, सात प्राण पामीयें, जो चौरिंडीनुं आयु बांध्युं होय, तो आठ प्राण पामीयें अने जो पंचेंडीनुं आयु बांध्युं होय तो नव, दश प्राण पामीयें. एरीतें इव्यथकी तो जे गतिनुं आयु बांध्युं होय, ते गतिनां तेटलां प्राण पामीयें अने जावथकी आगदुं आयुष्य जे समयें पूर्ण थयुं, ते समयें आगली गतिनुं इव्यआयुखुं सत्तायें बांध्युं हतुं, ते जावप्राण उदय थयुं एटले वाटें वहेतां एक समय तथा बे समय लागे, ते वेलायें जाव आयुखुं जोगव्युं, तेमाटे वाटें वहेतां जावप्राण एकज पामीयें.

१७ शिष्य:-जीवने व्यवहार थकी नित्य कहियें ठैयें तेमज व्यवहार थकी अनित्य पण कहियें ठैयें तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरु:-जे गतिमां जीव बेगो ठे ते गतिमां व्यवहार थकी नित्य कहियें अने समयें समयें आयु घटे ठे तेणें करी व्यवहार थकी अनित्य पण कहियें.

१८ शिष्य:-जीवने निश्चें थकी नित्य कहियें ठैयें तेमज निश्चें थकी अनित्य पण कहियें ठैयें तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरु:-इव्यथकी जीव असंख्यातप्रदेशी शाश्वतो नित्य ठे, तेषी नित्य कहियें अने पर्याय थकी तो समय समय अनंतो उत्पाद व्ययरूप अगुरु लघु

પર્યાય હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે, માટે અનિત્ય કહીયેં, એ રીતે નિશ્ચય થકી નિત્યા નિત્યનું સ્વરૂપ જાણવું. એમ જીવનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારેં કહ્યું.

શિષ્ય:—જીવનું સ્વરૂપ તો કહ્યું પણ અજીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—અજીવનો મૂળ જેદ તો એક છે અને ઉત્તર જેદ ચૌદ છે તથા જેદાં તર તો પાંચગ્રો ને શાઠ છે તેમાં પણ પાંચગ્રોને ત્રીશ જેદ તો રૂપી છે અને ત્રીશ જેદ અરૂપી છે એનું વિશેષ સ્વરૂપ ગુરુમુખથકી જલી રીતેં જાણવું.

૨૯ શિષ્ય:—પુજ્જન, પુજ્જનને નથી ગ્રહણ કરતા તે કયા નયેં કરીને ? તથા પુજ્જન, પુજ્જનને ગ્રહણ કરે છે તે કયા નયેં કરીને ?

ગુરુ:—નિશ્ચયનયેં કરી પુજ્જન પરમાણુઆ મલી સ્વંધ થતા નથી જો નિશ્ચયનયેં કરી પરમાણુઆ મલી સ્વંધ થતા હોય, તો તે સ્વંધ કોઈ વારેં વિસ્તરાયજ નહીં અને વ્યવહાર નયેં પુજ્જન પરમાણુઆ મલી સ્વંધ થાય છે તે પાઠા વિસ્તરે પણ છે, તે માટે વ્યવહારનયેં કરી પુજ્જન પુજ્જનને ગ્રહે છે અને નિશ્ચયનયેં કરી પુજ્જન પુજ્જનને ગ્રહણ નથી કરતા એ પરમાર્થ જાણવો.

૩૦ શિષ્ય:—જીવ પુજ્જનને ગ્રહણ કરે છે, તે કયા નયેં કરીને ગ્રહણ કરે છે ? અને જીવ પુજ્જનને નથી ગ્રહણ કરતો તે કયા નયેં કરીને ?

ગુરુ:—વ્યવહાર નયને મતેં જીવ, રાગ દેષરૂપ અશુભ પરિણામેં કરી સમય સમય અનંતા કર્મવર્ગણાના પુજ્જન ગ્રહે છે અને નિશ્ચય નયને મતેં તો જીવ સ્વસત્તાને ગ્રહણ કરે છે પરંતુ જો નિશ્ચય નયને મતેં જીવ, કર્મપુજ્જનને ગ્રહણ કરતો હોત તો કોઈ કાલેં સિદ્ધિ પામત નહી તે માટે નિશ્ચય નયને મતેં જીવ પોતાની સત્તાને ગ્રહણ કરે છે અને વ્યવહાર નયને મતેં જીવ, કર્મપુજ્જનનું ગ્રહણ કરે છે એ રીતેં જીવ તથા અજીવ, એ બે તત્ત્વ જ્ઞેય એટલે જાણવા યોગ્ય છે: તેનો પરમાર્થ સંક્ષેપમાત્ર કહ્યો.

૩૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ઉપાદેય એટલે આદરવા યોગ્ય કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—નવ તત્ત્વમાં ત્રણ તત્ત્વ આદરવા યોગ્ય છે, કેમ કે જીવ પોતાના સ્વરૂપમાં રમે, તેવારેં સંવર કહિયેં અને જેવારેં જીવ સંવરમાં રહે, તેવારેં સમય સમય અનંતાં કર્મની નિર્જેરા કરે છે અને જેવારેં નિર્જેરા થાય, તેવારેં જીવ મોક્ષપદ પામે માટે સંવર, નિર્જેરા અને મોક્ષ, એ ત્રણ તત્ત્વ ઉપાદેય છે.

૩૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્વ્યજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—“અણુવર્ણગોદધં” એ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનું વચન છે એટલે શબ્દ

નયને મતેં જેને સ્વપરની વેંચણરૂપ ઉપયોગ વર્તતો નથી તેને અનુપયોગી ડ્વ્ય જીવ કહીયેં તેમાં ઠ તત્ત્વ પામીયેં. તે મધ્યે એક તો જીવતત્ત્વ અને સત્તાર્યેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગી રહ્યાં છે, તે આશ્રવજૂત જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયેં જીવ બંધાણો છે માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ છે, એ રીતેં ડ્વ્ય જીવમાં નવ તત્ત્વ માંહેલાં ઠ તત્ત્વ જાણવાં.

૩૩ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા જાવજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— જાવજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં. અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં. તેમાં પ્રથમ આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં પામીયેં:— કે “ ઉવડગોનાવં ” એ અનુયોગદાર સૂત્રનું વચન છે. એટલે જે જીવને શબ્દ નયને મતેં સ્વ પરની વેંચણરૂપ સ્વરૂપનો ઉપયોગ વર્તે છે, તેને ઉપયોગી જાવજીવ કહીયેં. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તેનાં નામ કહે છે. એક તો જીવ અને સત્તાર્યેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવજૂત જાણવાં, એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં, અને એ દલીયેં જીવ બંધાણો છે, માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ થયું અને સ્વ પરની વેંચણ કરી જીવ સ્વરૂપમાં રહે, તેવારેં તેને સાતમું સંવર તત્ત્વ કહીયેં. તથા જીવ જ્યાં સુધી સંવરમાં રહે, ત્યાં સુધી સમયે સમયે અનંતાં કર્મનાં દલીયાં નિર્ક્કરાવે, તે આઠમું નિર્ક્કરા તત્ત્વ પામીયેં. એમ આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા સમનિરૂઢ નયને મતેં કેવલીને જાવજીવ કહીયેં. તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતેં:— એક તો કેવલીનો જીવ, અને સત્તાર્યેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવ રૂપ અનંતાં રહ્યાં છે તે આશ્રવપ્રાય જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. એ દલીયાયેં કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે તેથી મોહપુરીયેં જતાં રોકાણા છે, માટે એ ઠહું બંધતત્ત્વ જાણવું. અને સ્વસત્તા તથા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુક્લધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તે છે તે સાતમું સંવર તત્ત્વ છે, અને સંવરમાં રહેતાં સમયે સમયે અનંતાં કર્મ નિર્ક્કરાવે છે, તે આઠમું નિર્ક્કરા તત્ત્વ છે, અને નિર્ક્કરા થઈ તેવારેં બારમે ગુણઠાણે અજ્ઞાન, રાગ, દેષ અને મોહનીય કર્મ સ્વપાવીને તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે એટલે એમને ડ્વ્યથી મોહ પદ કહીયેં. એ નવમું મોહ તત્ત્વ થયું. એ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા એવંજૂત નયને મતેં સિદ્ધને જાવજીવ કહીયેં તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં તે આવી રીતેં:-એક તો સિદ્ધનો જીવ પોતેં જીવતત્ત્વ છે, તથા યથા રચ્યાત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે બીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં. અને જાવમોહ પદ પામ્યા છે, તે ત્રીજું મોહનતત્ત્વ કહીયેં. એમ એવંજૂત નયને મતેં સિદ્ધજાવ જીવમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ.

૩૪ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંહેલા મિથ્યાત્વી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?
ગુરુ:-મિથ્યાત્વીને દ્વ્યજીવ કહીયેં.તેમાં આગલ કહ્યાં તેરીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૫ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વ માંહેલાં સમકેતિજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?
ગુરુ:-સમકેતી જીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં, અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તેમાં આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં:-શબ્દ નયને મતેં સ્વપરની વેંચણ કરી સત્તાગતના ઉપયોગમાં જેનો જાવ વર્તે છે, તેને સમકેતી જીવ કહીયેં. તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા સમનિરૂઢ નયને મતેં કેવલી જગવાન પણ ક્ષાયિક સમકેતવંત છે તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા-એવંજૂત નયને મતેં સિદ્ધ જગવાન પણ ક્ષાયિક સમકેતો છે તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં અહીંઆં પણ ત્રણ તત્ત્વ જાણી લેવાં, એ રીતેં નવ તત્ત્વમાંથી સમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.

૩૬ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વ માંહેલા અન્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-અન્યજીવમાં આગલ દ્વ્ય જીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૭ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વ માંહેલા ન્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-ન્યજીવમાં ૪ તત્ત્વ, આઠ તત્ત્વ, નવ તત્ત્વ અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તે આવી રીતેં કે, જે ન્યજીવ મિથ્યાત્વી હોય, તેમાં આગલ દ્વ્યજીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં અને જે ન્યજીવ સમકેતી હોય તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયેં તથા કેવલીન્યજીવમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે નવ તત્ત્વ પામીયેં અને સિદ્ધને પણ ન્યજીવ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતેં દ્વ્યજીવ, જાવજીવ, મિથ્યાત્વી જીવ, સમકેતી જીવ, અન્ય જીવ અને ન્ય જીવ, એ ૪ પ્રકારેં જીવનું સ્વરૂપ સામાન્યેં કરી જાણવું. એવું સાંજની શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. શિષ્ય:-તમે કેવલી જગવાનને તથા સિદ્ધ જગવાનને ન્ય જીવ કહ્યા તો હજી શું સં

સારમાં જવ કરવા બાકી રહ્યા છે ? ગુરુ:—એ વચન મૂર્ખપણાનું બોલે છે, જે કારણે જેને પલટણ સ્વજાવ છે તેને જવ્ય સ્વજાવ કહીયેં. અને અપલટણ સ્વજાવને અજવ્ય સ્વજાવ કહીયેં માટે કેવળીને તથા સિદ્ધને તો સમય સમય અનંતા પર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યયરૂપ સ્વજાવ પલટાડ રહ્યો છે, તેણે કરી અનંતું સુખ જોગવે છે તેમાટે એમાં જવ્ય સ્વજાવ જાણવો.

૩૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા રૂપી અજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—કોઈ જીવને સત્તાયેં પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં આશ્રવ રૂપ અનંતા લાગાં છે, તે સર્વ દલીયાં અજીવ છે માટે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને અજીવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે એટલે પાંચમું બંધતત્ત્વ પણ થયું. એમ રૂપી અજીવમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૭ શિષ્ય:— એ નવ તત્ત્વ માંહેલા પુણ્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— કોઈ જીવ પુણ્ય બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં જે પુણ્યનાં દલીયાં પોતેં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે પુણ્ય, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં. તથા એ દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પુણ્યમાં ચાર તત્ત્વ પામીયેં.

૪૦ શિષ્ય:— એ નવ તત્ત્વ માંહેલા પાપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— કોઈ જીવ જેવારેં પાપ બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:— પાપનાં દલીયાં પોતેં અજીવરૂપ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. એટલે પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં અને એ પાપનાં દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પાપમાં ચાર તત્ત્વ જાણવાં.

૪૧ શિષ્ય:— નવ તત્ત્વ માંહેલા આશ્રવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જેવારેં જીવ, આશ્રવનું ગ્રહણ કરે, તેવારેં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:— પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ છે તે પણ આશ્રવ પ્રાપ્ત જાણવાં એટલે પુણ્ય, પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૪૨ શિષ્ય:— નવ તત્ત્વ માંહેલા સંવરમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— જેવારેં જીવ સ્વપરની વેંચણરૂપ સ્વજાવમાં આવે, તેવારેં સંવર કહેવાય, અને સંવરમાં જેટલી વાર જીવ રહે, તેટલી વાર નિર્જેરા પણ અવશ્ય કરે એટલે જીવ, સંવર અને નિર્જેરા, એ ત્રણ તત્ત્વ સંવરમાં પામીયેં.

૪૩ શિષ્ય:— નવ તત્ત્વ માંહેલા નિર્ક્કરામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:— જેવારેં જીવ તત્ત્વાતત્ત્વ વિચારરૂપ ઉપયોગમાં વર્તે, તેવારેં સંવર કહીયેં અને સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મની નિર્ક્કરા કરે એટલે જીવ, સંવર અને નિર્ક્કરા, એ ત્રણ તત્ત્વ નિર્ક્કરામાં પામીયેં.

૪૪ શિષ્ય:— નવ તત્ત્વમાંથી બંધ તત્ત્વમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—કોઈ જીવ કર્મ બાંધે તેવારેં પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ તેનાં દલીયાં હોય, તેને અજીવ કહીયેં. તે દલીયાં કર્મરૂપ મલો સર્વ બંધાય છે. એ રીતે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ બંધમાં પામીયેં.

૪૫ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્ય મોહપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—ડ્વ્યમોહપદ તો અજ્ઞાન, રાગ, દેષ અને મોહનીય કર્મનો બાર મે ગુણઠાણે ક્ય ક્યો અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલ જ્ઞાન પામ્યા એવા કેવલી નગવાન તેને ડ્વ્યમોહપદ કહીયેં, તેમાં તો એ નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતે:—એક તો કેવલી નગવાનનો જીવ તે પોતે જીવતત્ત્વ છે અને તેને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયે કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તેણેં કરી મોહમાં જતાં રોકાણા છે માટે ઢંઢું બંધતત્ત્વ થયું અને સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુક્લધ્યા નના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તે છે, તે સાતમું સંવરતત્ત્વ થયું અને સંવરમાં રહેતાં સમય સમય અનંતાં કર્મ નિર્ક્કરાવે છે, તે આઠમું નિર્ક્કરાતત્ત્વ કહીયેં તથા અજ્ઞાન, રાગ, દેષ અને મોહનીય કર્મ બારમે ગુણઠાણે સ્વપાવીને ડ્વ્યમોહપદ પામ્યા છે, તે નવમું મોહ તત્ત્વ કહીયેં. એ રીતે ડ્વ્ય મોહપદમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં.

૪૬ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી જાવમોહપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જાવ મોહપદમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, કેમ કે જે સમસ્ત કર્મક્ય કરીને લોકની અંતેં બિરાજમાન વર્તે, તેને જાવમોહપદ કહીયેં. તેમાં એક તો જીવતત્ત્વ અને યથાસ્થિત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરીને પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે બીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં, અને જાવ મોહપદ પામ્યા છે તે ત્રીજું મોહ તત્ત્વ જાણવું. એ જાવમોહપદમાં ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં. એ રીતે એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જે જાણે, તેને જ્ઞાની કહીયેં અને જે અંતરંગ પ્રતીતે સર્વ

हे, तेने समकेती कह्यै. एवा समकेत सहित जे जीव ठे, तेनी सर्व करणी जेखे ठे, एधुं सांजलीने फरी शिष्य पूढे ठे.

४७ शिष्य:—ए नव तत्त्वमां मूल तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरु:—मूल तत्त्व तो एक जीव अने बीजो अजीव ए बे तत्त्व पामीयें. तिहां जीवमां चार तत्त्व थाय, ते आवी रीतें:—जीव, जेवारें स्वसत्ता अने परसत्तानी वेंचण करी स्वरूपमां रमे, तेवारें संवर कह्यै, अने संवरमां जीव वर्ते, तेवारें समय समय अनंतां कर्म निज्जरावे, तेथी निज्जरा तत्त्व थाय. ते निज्जरा थाय तेवारें मोक्ष पामे, एरीतें जीव, संवर, निज्जरा अने मोक्ष ए चार तत्त्व जीवमां जाणवां. अने अजीवमां पांच तत्त्व थाय ते कहे ठे.

पुण्य अने पापरूप जे आश्रवनां दलीयां ठे ते अजीव कह्यै. अने ए दलीयां मली बंधाय ठे ते बंध कह्यै एटले पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव अने बंध, एरीतें अजीवमां पांच तत्त्व थाय, एटले जीवमां चार अने अजीवमां पांच मली नव तत्त्व ठे अने मूल तत्त्व बे जाणवां.

४८ शिष्य:—पूर्वे कहेलां मूल बे तत्त्वनां उत्तर तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरु:—गाथा ॥ जीवाजीवा पुण्णं, पावासव संवरो य निज्जरणा ॥ बंधो मुस्को य तद्वा, नव तत्ता हुंति नायवा ॥१॥ अर्थ:—एक(जीव के०) जीव तत्त्व, बीजुं (अजीवा के०) अजीवतत्त्व, त्रीजुं (पुण्णं के०) पुण्यतत्त्व, चोधुं (पाव के०) पाप तत्त्व, पांचमुं (आसव के०) आश्रव तत्त्व, ठहुं (संवरो के०) संवर तत्त्व, (य के०) वली सातमुं (निज्जरणा के०) निज्जरा तत्त्व, आठमुं (बंधो के०) बंधतत्त्व, नवमुं (मुस्को के०) मोक्षतत्त्व, ए (नवतत्ता के०) नव तत्त्व (हुंति के०) होय ते (नायवा के०) निपुणबुद्धियें करी जाणवां. एटले ए नवतत्त्व निपुण बुद्धियें करीने जाणे, ते ज्ञानी जाणवा अने ए नव तत्त्व अंतरंग प्रतीति करीने सर्वहे तेने समकेती जाणवा. माटें ए नव तत्त्वनुं स्वरूप अनेक रीतें निन्न निन्न प्रकारें गुरुमुखथी धारवुं, केम के जे प्राणीने ए जीवादिक नव पदार्थनुं जाणपणुं ठे, तेने समकेती कह्यै अने समकेत विना अज्ञान दशायें करी सर्व करणी आंक विनानां मीढा सरखी व्यर्थ जाणवी एटले अज्ञानी जीव जीवस्वरूपना उपयोग विना इव्य जीव ठे “अणुवर्तगोदवं” इति अनुयोगद्वार सूत्रवचनात् ॥

एटले पूजा, प्रजावना, दान, शील, तप, क्रिया, ध्यान, स्मरण, ज्ञा

ન, એ સર્વ જાવનિદ્દેપે સમકિત સહિત જાનકારી છે. અહીંથી કોઈ કહે છે જે મનઃપરિણામ દૃઢ કરીને કરીયે તે જાવ કહીયે એ વચન મૃષા છે. એતો સુખની વાંઠાયે મમત્વી પણે ઘણાય કરે છે પરંતુ તે જાવમાં ગણાય નહીં. इहां तो जे सूत्र साखें श्री वीतरागनी आझायें हेय उपादेयनी परीक्षा करी गुनागुन अजीव रूप जे आश्रव बंध ते उपरें (हेय के०) त्यागबुद्धि तथा जीवना स्वगुण, संवर, निर्झरा अने मोक्ष, तेने (उपादेय के०) आदरवा योग्य परिणाम ते जाव कहीयें. एटले गुनागुनरूपी गुण ते इव्य છે, અને अरૂપી गुण તે જાવ છે. एटले जे कारण मन, वचन अने कायाथी लेश्या दिक्कें एक चित्तें करे છે પણ તે સર્વ, इव्यनिद्वेषामां છે માટે જાવ વિનાનું इव्य છે તે સર્વ અંક વિનાનાં મીંઠા સરસું વૃથા જાણવું. એ શ્રી દેવ ચંડજી કૃત આગમસારોદાર ગ્રંથથી પરમાર્થ જાણવો. અત્ર સૂત્રપાઠઃ ॥ ॥गाथा॥ मेरुस्त सरिसव यसय, जितीय मित्तं तु अंतरं होइ ॥ दवडय जावडं य, अंतरमिह तत्तीयं नेयं ॥ १ ॥ અર્થઃ—મેરુપર્વત અને સરશવના ઢાળા ને જેટલું અંતર હોય, તેટલું इव्य અને જાવમાં અંતર જાણવું. માટે સમકેતજાવવિના સિદ્ધપદ ન પામે.

શ્લોક ॥ शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ॥ ध्यानं दुःखनिधानमेव तपसां सं तापमात्रं फलं, स्वाध्यायोपि हि बंधएव कुधिया तेऽनिग्रहाः कुग्रहाः ॥ अश्लाघ्या खलु दानशीलतुलना तीर्थादियात्रा वृथा, सम्यक्तेन विहीनमन्यदपि य, तत्सर्वमंतर्गदुः ॥ १ ॥ અર્થઃ—સમ્યક્ત્વ વિના ધ્યાન તે દુઃખનો જ નિધાન એટલે જંઘાર છે, એમ જે તપ છે તે પણ સંતાપરૂપ માત્ર છે અર્થાત્ કષ્ટરૂપ છે, સઘાય ધ્યાન છે, તે પણ હિ इति निश्चयें एटले निश्चयनयें કરીને બંદીખાના રૂપ છે, (કુધિયા કે ૦) માઠી બુદ્ધિયે કરીને જે કાંઈ અનિગ્રહ લેવા તેતો કુગ્રહ એટલે માઠા ગ્રહ બરોબર છે તથા નિશ્ચે દાન, શીલ આદિ દેઈ પરિણામની તુલના તે સર્વ (અશ્લાઘ્યા કે ૦) અપ્રશંસનીય છે, વળી તીર્થ પ્રમુખની યાત્રા કરવી તે પણ વૃથા છે, સમકેતે કરીને હીનથકો જો એટલાં કામ કરે, તો તે સર્વ શરીરમાં ગડગૂંબડ તુલ્ય છે, એટલે દુઃખ રૂપ છે એથી કાંઈ ગરજ સરે નહીં કદાપિ નવગ્રૈવેયકેં જાય, તો પણ ગરજ સરે નહીં. સમકેત વિના સિદ્ધપદ ન પામે, એ પરમાર્થ જાણવો.

४९ शिष्यः— नव तत्त्वनां जेदांतर तत्त्व केटलां पामीयें ?

ગુરુ:— જેદાંતર તત્ત્વ (૧૭૬) પામીયેં ॥ અત્ર ગાથા ॥ ચત્તદસ ચત્તદસ
બાયા, ત્રીસા બાસીય હુંતિ બાયાલા ॥ સત્તાવન્નં બારસ, ચત્ત નવ જેયા કમે
ણેસિં ॥ ૧ ॥ અર્થ:— જીવ તત્ત્વના ચત્તદ જેદ, અજીવના ચત્તદ, પુણ્યના બેં
તાલીશ, પાપના બ્યાસી, આશ્રવના બેતાલીશ, સંવરના સત્તાવન, નિર્ક્કરાના
બાર, બંધના ચાર અને મોક્કના નવ, એવં સર્વ મલી (૧૭૬) જેદ છે, તેને જે
દાંતર કહીયેં. તેનો વિસ્તારેં પરમાર્થ, ગુરુમુખથી જાણવો.

૫૦ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાં અરૂપી તત્ત્વ અને રૂપી તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં?

ગુરુ:—એક જીવતત્ત્વ, બીજું સંવરતત્ત્વ, ત્રીજું નિર્ક્કરા તત્ત્વ, ચોથું મોક્ક
તત્ત્વ, એ ચાર અરૂપી જાણવાં અને એક પુણ્યતત્ત્વ, બીજું પાપતત્ત્વ, ત્રીજું
આશ્રવ તત્ત્વ, ચોથું બંધતત્ત્વ, એ ચાર રૂપી જાણવાં અને એક અજીવ તત્ત્વ
મિશ્ર જાણવું. ઁક્તં ચ ॥ ગાથા ॥ જીવો સંવર નિર્ક્કર, મુક્કો ચતારિ હુંતિ
અરૂવી ॥ રૂવે બંધાસવ પુણ, પાવા મિસ્સ હુંતિ અજીવા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥

૫૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વના બર્ણેને ઠહોંતેર જેદ છે, તેમાં અરૂપી જેદ કે
ટલા પામીયેં અને રૂપી જેદ કેટલા પામીયેં ?

ગુરુ:—ધર્માસ્તિકાયના સ્વંધ,દેશ અને પ્રદેશ, એ ત્રણ જેદ તથા અધર્માસ્તિ
કાયના સ્વંધ, દેશ અને પ્રદેશ, એ ત્રણ જેદ તથા આકાશાસ્તિકાયના સ્વંધ,દે
શ અને પ્રદેશ, એ ત્રણ જેદ અને કાલનો એક જેદ, એ સર્વ મલી દશ જેદ,
અજીવ તત્ત્વના અરૂપી જાણવા, અને સંવરના સત્તાવન જેદ, નિર્ક્કરાના બા
ર જેદ, મોક્કના નવ જેદ, એ સર્વ મલી અઠાસી જેદ અરૂપી જાણવા. હવે રૂપી
જેદ કહી દેઁવાડે છે, પુજ્જના સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ એ ચાર જેદ, જીવ
ના ચૌદ જેદ, પુણ્યના બેંતાલીશ જેદ, પાપના બ્યાસી જેદ, આશ્રવના બેતાલીશ
જેદ, બંધના ચાર જેદ, એ રીતેં સર્વ મલી (૧૮૮) જેદ રૂપી જાણવા. એની
સાથેં પૂર્વોક્ત (૮૮) જેદ અરૂપી મેજવીયેં તેવારેં સર્વ મલી નવે તત્ત્વના
(૧૭૬) જેદ થાય. એટલે આગલા પ્રશ્નમાં જીવને અરૂપી કહી બોલાવ્યો
તે નિશ્ચય નયને મતેં જાણવો અને આ ઠેકાણેં નવ તત્ત્વના (૧૭૬) જે
દમાં જીવના ચૌદજેદ રૂપીપણે ગણ્યા તે વ્યવહાર નયને મતેં જાણવું ॥ ગા
થા ॥ ધમ્મા ધમ્માગાસા, તિય તિય અઘા અજીવ દસગાય ॥ સત્તાવન્નં
સંવર, નિર્ક્કર હુદસ મુત્તિ નવગાય ॥ ૧ ॥ અઠાસીય અરૂવી, સંપડ્ જણા
મિ જેય રૂવીણં, પરમાણુ દેસ પણસા, સ્વંધા ચત્ત અજીવ રૂવીણં ॥ ૨ ॥

જીવે દસ ચઠ્ઠુ હુ ચઠ્ઠુ, બાસી બાયાલ દૂંતિ ચત્તારી ॥ સદ્ય અઠાસી રૂઘી,
હુસય ઠસસ નવ તત્ત્વે ॥ ૩ ॥ એ રીતે એ સૂત્રની ત્રણ ગાથા મધ્યે (૧૭૬)
જેવમાં રૂપી અરૂપીનો વિચાર જાણી લેવો.

૫૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી નિગોદના જીવ આશ્રી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—એક તો જીવ તત્ત્વ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં તે અજીવ
રૂપ અનંતાં લાગાં છે તે આશ્રવનૂત જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય,
પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે, તે
ઠઠું બંધતત્ત્વ જાણવું. એ નિગોદીયા જીવમાં ઠ તત્ત્વ જાણવાં.

૫૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી નરકગતિના જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—નરકગતિમાં જે મિથ્યાત્વી જીવ છે તે આશ્રયી તો ઠ તત્ત્વ પામી
યેં, એક જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપરૂપ અજીવનાં અનંતાં દલીયાં આ
શ્રવનૂત અહીં લાગાં છે એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે
તે ઠઠું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતે મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ જાણવાં અ
ને નરકગતિ મધ્યે જે સમકેતી જીવ છે, તે આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, તે
માં ઠ તો પૂર્વોક્ત મિથ્યાત્વી જીવની પરેં જાણવાં અને સમકેતી જીવ તત્ત્વા
તત્ત્વવિચારરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રહે, એટલે સંવર કહીયેં તથા
સંવરમાં જીવ રહે. તિહાં સુધી સમય સમય અનંતી નિર્ક્કરા કરે, તે નિર્ક્કરા,
એ રીતે સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ જાણવો.

૫૪ શિષ્ય:—નવતત્ત્વમાંથી નરતક્ષેત્રે મનુષ્યગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—નરતક્ષેત્રમાં સમકેતિજીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે
જાણવા અને મિથ્યાત્વીજીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં.

૫૫ શિષ્ય:—નવતત્ત્વમાંથી માહાવિદેહક્ષેત્રે મનુષ્યઆશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં

ગુરુ:—માહાવિદેહક્ષેત્રે મિથ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ અને સમ
કેતિ જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં અને તિહાં કે
વલી જગવાન છે તે આશ્રયી નવ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં.

૫૬ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાંથી તિર્યંચગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—તિર્યંચ જીવ એક રાજલોકમાં છે માટે સમકેતી તિર્યંચ જીવ આ
શ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં અને મિથ્યાત્વી તિર્યંચ જીવ
આશ્રયી ઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં.

५७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी व्यंतर, जवनपति, ज्योतिषी, वैमानिक अने नवधैवेयकना देवगति आश्रयी देवोमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— मिथ्यात्वी देवआश्रयी ठ तत्त्व अने समकेती देव आश्रयी आठ तत्त्व पामीयें. एनो परमार्थ आगल कह्यो, ते रीतें जाणवो.

५८ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पंचानुत्तर देवआश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— पांच अनुत्तर विमानमां तो सर्व समकेतदृष्टि देव जाणवा माटे तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

५९ शिष्यः— नव तत्त्वमांथी ईषत्प्राग्नार नामें पृथ्वीना जीवो आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ईषत् प्राग्नार नामें पृथिवी ते सिद्धशिला जाणवी. तिहां निगोदी आ मिथ्यात्वी जीव ठे ते आश्रयी आगल कहां ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें अने तिहां सिद्ध परमात्मा रह्या ठे ते आश्रयी त्रण तत्त्व पामीयें.

६० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यसमकेतीजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—इव्य समकेती जीव पहेले गुणगणे कह्यें. माटे एमां मिथ्यात्वी जीवनी परें ठ तत्त्व पामीयें. कारण के देवदर्शन, पूजा, उत्सव, जक्ति, संघयात्रा, सामीवत्सल आदिक अनेक करणी समकेतीनी करे ठे, तथा देव ते अरिहंत, गुरु ते सुसाधु अने धर्म केवलीनो जांख्यो आदरे ठे, कुदेव, कुगुरु, अने कुधर्मने परिहृया ठे, तथापि तादृश जीव अजीवनी उलखाण करी नथी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी नथी. नव तत्त्व अने षड्इव्यनुं जाणपणुं गुरु मुखें कछु नथी माटे इव्य समकेती जीव पहेले गुणगणे जाणवा.

६१ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी जावसमकेतीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— शब्दनयने मतें जेना परिणाम वर्त्तता होय ते जाव समकेती जीव चोथा गुणगणाथी मांझीने यावत् दशमा बारमा गुणगणा पर्यंत जाणवा. एटले जेणें जीव, अजीव, नव तत्त्व अने षड्इव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे अने साध्य एक, साधन अनेक, जे समकेतनी करणीरूप यात्रा, दर्शन, प्रजावना, पूजा, जक्ति, सामीवत्सल, संघयात्रा, तीर्थयात्रा प्रमुख करे ठे तथा निश्चयदेव, व्यवहारदेव, निश्चयगुरु, व्यवहारगुरु, निश्चयधर्म, व्यवहारधर्म, ए रीतें जेणें सत्तागतें प्रतीति करी ठे एवा जाव समकेती जीवमां आठ तत्त्व पामीयें, एक तो जीव अने सत्तायें पुण्य पापनां

દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગાં છે તે આશ્રવજૂત જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે, તે ઢાંઢું બંધતત્ત્વ તથા જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રહે, તે સાતમું સંવરતત્ત્વ અને સંવરમાં રહે ત્યાં સુધી સમયસમય અનંતી નિર્ક્લેરા કરે, તે આઠમું નિર્ક્લેરા તત્ત્વ. એ રીતે જાવસમકેતિજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા કેવલીને સમજિરૂઢ નયને મતેં જાવ સમકેતી કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે નવે તત્ત્વ પામીયેં. તથા સિદ્ધપરમાત્માને એવંજૂતનયને મતેં જાવ સમકેતી કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતે જાવસમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વ પામ્યાનું સ્વરૂપ જાણવું.

૬૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્વ્યલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—દ્વ્યલિંગ શ્રાવક તો જે રુદ્રસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે હોય તે જાણવા જો પણ તેના સંસારઝડાસી, વિષયસુખથી વિરક્તજાવ પરિણામ વર્તે છે. વૈરાગ્યજાવનાયેં ચિત્ત વર્તે છે. અને શ્રાવકના બાર વ્રત રૂપ લિંગ અંગીકાર કહ્યું છે, તોપણ તાદૃશ જીવ અજીવની ઝેલખાણ કરી નથી, તથા સ્વસત્તા પરસત્તાનું જાસનરૂપ જાણપણું કહ્યું નથી માટે તે જીવ યથા પ્રવૃત્તિ કરણમાં વર્તેતા પહેલે ગુણઠાણે જાણવા. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે ૭ તત્ત્વ પામીયેં.

૬૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંહે દ્વ્ય શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—દ્વ્ય શ્રાવક તો સમકેતીને કહીયેં એટલે શ્રાવકનું દ્વ્ય તે સમકેતી ચોથે ગુણઠાણે જાણવો, તેમધ્યે આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૬૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંહે જાવ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—શબ્દ નયને મતેં એ સમકેત સહિત છે અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત લેવાનો જાવ ઉત્કૃષ્ટો વર્તે છે, એટલે ગુણઠાણું તો ચોથું છે પણ પાંચમા ગુણ ઠાણાના જાવ વર્તે છે તેને જાવશ્રાવક કહીયેં. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૬૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે કહીયેં એટલે આગલ સમકેત સહિત હતા, અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત ઝચ્ચરી તે રૂપ લિંગ જેણેં પહેલું છે, તેને જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે વર્તેતા કહીયેં તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૬૬ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી દ્વ્યજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

गुरुः—इव्य ज्ञाननुं जाणपणुं पहेले गुणगणे कह्यीं कारण के अन्यम तनां सर्वशास्त्र प्रत्ये जाणे ठे तथा अंतरंग उपयोग विना जैनमतनां सर्व सूत्र प्रत्ये वांचे ठे, अर्थ करे ठे, पद, अक्षर, मात्रा, शुद्धसिद्धांत, जाण्य, निर्युक्ति, टीका, वांचतां, पूढतां, अर्थ करतां, गुरुमुखें सर्वदे ठे तो पण शुद्ध निश्चयनयें आत्मसत्ता उलख्या विना तत्त्वातत्त्वरूप स्वरूपनी प्रतीति कख्या विना ए सर्व इव्यज्ञान, पहेले गुणगणे कह्यीं. तेमां ठ तत्त्व पामीयें.

६३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मते समकेती जीवने जावज्ञान कह्यीं तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें अने समनिरूढनयने मते केवलीने जाव ज्ञान कह्यीं तेमां आगल कहां ते रीतें नवे तत्त्व पामीयें तथा एंवजून नयने मते सिद्धना जीव जावज्ञानी कह्यीं. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें.

६४ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी क्रोध,मान, माया अने लोचनी चोकडीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पहेले गुणगणे क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां ठ तत्त्व पामीयें अने चोथा गुणगणाथी मांमी ठछा गुणगणा लगे क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

६५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—जावलिंग आचार्य ठछे अने सातमे गुणगणे कह्यीं जे कारणे ठत्रीश गुणें बिराजमान, सर्व क्रियामां तत्पर, जिनमत परमतनां जाण, सर्व समय सावधान, निश्चयव्यवहार रूप तत्त्वातत्त्वना जाण, गह्वनायक, गह्वना धोरी, पंचप्रस्थाने सेवित, सर्व सिद्धांतना जाण, पारंगामी, श्रुत उपयोगी, चरणानंदी, परमतना जीतनार, सारणावारणादिकें करी शिद्धाना दातार, गह्वनी मर्यादाना राखनार, आठ प्रमादना तजनार, सात बिकथाना निवारणहार, स्वसत्ता रमणी, परसत्ताथी विरक्त परिणाम, युगप्रधान सरखा, नव्य प्राणीने हितोपदेश करता, अनेक जीवने तारता, परवादीना मद गालवा गंधहस्ती सरखा, नव्यप्राणीना हृदयरूप आरामयकी मिथ्यात्वरूप अंधकार टालवाने विषे दीपक सरखा उद्योतना करनार, आत्मसत्ताना रसीया, अनुभवरूप अमृतकुंममां फीलता, साध्य एक, साधन अनेक, एवा उपयोग सहित साधन करता, अने नव्य प्राणीने पण ए रीतें उपदेश देता, तीर्थे

સાત રાત્રિ, નગરેં પાંચ રાત્રિ, ગ્રામેં એક રાત્રિ, એ રીતેં ઇગ્રવિહારેં વિચરતા, સ્વદયા પરદયાને વિષે તત્પર, ઠઠે અને સાતમે ગુણઠાણે જેના પરિણામની તુલ્યતા વર્તેં હે એવા જાવલિંગ આચાર્યમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૦ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્યલિંગ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—એ ડ્વ્યલિંગ આચાર્ય પહેલે ગુણઠાણે જાણીયેં કારણ કે જેણે ગુણ વિના આચાર્યની પદવીનું લિંગ ધારણ કહ્યું હે, આચાર્ય નામ ધરાવી અતિ આમંબરેં કરી શોજતા, મંત્ર, યંત્ર, નામા ઔષધિયેં કરી જોલા લોકોનાં મન રીઝવતા, પત્રીબંધ સ્વોટા રૂપેયા સરસા, લોક પાસેં આપણો મહિમા કરાવતા પૂજાય હે પણ યથાર્થપણે જીવ અજીવનું જાણપણું કહ્યું નથી અને અંતરંગ નિશ્ચયનયેં આત્મસત્તા જેણેં ઝંજીરો નથી તેહને ડ્વ્યલિંગ આચાર્ય કહીયેં તેમાં આગલ મિચ્છાત્વ ગુણઠાણે કહ્યાં તે રીતેં ઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્ય આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—સાધુ પણામાંથી આચાર્યપણું નીપજે હે, તે કારણ માટે આચાર્યનું ડ્વ્ય તે સાધુ કહીયેં અને સાધુ તો ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હોય તેમાં આગલ સમકેતિ જીવમાં કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવઆચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—આચાર્યનું ડ્વ્ય તે સાધુ હોય, પરંતુ તે ગુણેં કરી આચાર્યપદવીને યોગ્ય, વૈરાગી, ત્યાગી હોય, યદ્યપિ આચાર્ય તો નથી તથાપિ આચાર્યના ગુણેં કરી શોજે હે, અને આચાર્ય પદવી લેવાનો જાવ વર્તેં હે તેને જાવ આચાર્ય કહીયેં. તે ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હાય તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્ય અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જે અરિહંતનો જીવ આગલ ત્રીજે નવેં એકાગ્રચિત્તેં કરીને એક પદ આરાધે, અથવા વીશ સ્થાનક પદ આરાધે તથા એવી જાવના જાવે જે સર્વ જગતના જીવને શાસનના રસોયા કરી ધર્મ પમાડી કર્મથકી મૂકાવું? અને સર્વ જીવને સુખીયા કરી મોક્ષ નગરેં પોહોંચાડું? એવા પ્રકારની ઉત્તમ જાવના જાવી શ્રેણિકાદિ પ્રમુખેં જિનનામ કર્મ પુણ્ય ઉપાર્જ્યું ત્યાં થકી માંમોને જ્યાં જર્ગેં કેવલજ્ઞાન ન ઉપન્યું હોય, ત્યાં જર્ગેં ઢદ્ધસ્થ અવસ્થાયેં ડ્વ્ય અરિહંત કહીયેં તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવ અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

गुरुः—जाव अरिहंतमां नव तत्त्व पामीयें ते कहे ठे:—जे देवलोकधी अथवा नरकथकी चवी त्रण ज्ञान सहित मातानी कुखने विषे उपजे, पढी जन्मावसरें ठप्पन्न कुमारिका महोत्सव करे, तेवार पढी सौधमेंइ माता पासें श्री मागी पांच रूपें करी अति आम्बरें मेरुउपर लइ जाय, तिहां सिंहासन उपर खोले बेसाडी चोशठ इंड मली महोत्सव करी पोतानो आत्मा निर्मल करे. पढी पाठा लइ आवी माताजीने आपे. बालावस्थायें क्रीडा करता पढी यौवनावस्थायें माता पिता परणावे, तथापि उदासी जावें संसारनां सुख विलसे. पढी समय अवसरें लोकांतिक देवताने वचने वैराग्य जाव नायें संसार उदासी विषय कषायथकी विरक्तजावें दीक्षा लेवाने मनोरथें दिनप्रत्येक एक क्रोड अने आठ लाख सोनैयानुं दान एक वर्ष पर्यंत आपी अति आम्बरें दीक्षा अवसरें स्वयमेव पोताने हाथे लोच करे, ते वेलायें चो थुं मनःपर्यव ज्ञान उपजे, पढी एकलमल्लपडिमा आदरी जगतमां विहार करता, गाम, नगर, अटवीमां फरता, घोर उपसर्गने सहन करता, अधोर तपें करी कर्मने चूरता, शुक्लध्यानना पायाने ध्यावता, शुद्ध निश्चयनयें करी आत्मसत्ताने गवेषता, आत्मसत्ताना रसीया, अनुजवरूप अमृत कुंदमां जीलता, शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणामें करी घातीकर्मने चूरी केवलज्ञानरूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी जेवारें प्रगट करी, तेवारें त्रण जवनने विषे उद्योत थयो तेवखत नारकीना जीवने पण एक मुहूर्त शाता थाय. पढी त्रिगडाने विषे बेसीने चतुर्विध संघनी स्थापना करी बार पर्षदाने धर्मदेशना देता, अनेक जीवने तारता, पांत्रीश वाणीरूप मधुरध्वनियें करी जव्यप्राणीना मन हरता, कोडीगमे देवतायें सेवित, चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, आठ महाप्रातिहायें करी शोजता, अनेक जीवने संसारसमुद्रथकी तारीने मोक्ष नगरें पोहोंचाडता, सुखना दातार, दयाना जंमार, करुणाना समुद्र, जूमंलने विषे अज्ञानरूप अंधकार चूरवाने सूर्यसमान जाणवा. एवा जाव अरिहंतदेव शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचाळें रह्या ते रमे गुणठाणे वर्त्तता कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इय्यसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—सिद्धनुं इय्य ते केवली कहीयें केम के केवलीमांथी सिद्धपणुं नी पजे ठे माटे केवलीमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें ?

૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવસિદ્ધમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જાવસિદ્ધમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં કેમ કે શુદ્ધ શુક્લધ્યાન રૂપાતીત પરિણામ રૂપ ક્ષપકશ્રેણીયેં કરી આત્મપ્રદેશયકી કર્માવરણને ચૂરી જેણેં સ્વસત્તા નિરાવરણ કરી લોકને અગ્રજાગેં બિરાજમાન, અનંત જ્ઞાનમય, અનંતદર્શનમય, અનંતચારિત્રમય, અનંતવીર્યમય, અનંતદાનમય, અનંતલાજમય, અનંતજોગમય, અનંત ઉપજોગમય, સદ્જ્ઞાનંદી, પૂર્ણાનંદી, અજર, અમર, અવિનાશી, અચલિત, અસ્થલિત, અયોગી, અવેદી, અમોહી, અલેશી, અણાહારી, અશરીરી, અરક્તક, અવ્યાપક, એક, અસંખ્ય અનંતગુણેં કરી બિરાજમાન, પરમાનંદ સુખના વિલાસી, એવા જાવસિદ્ધ પ્રભુ તેહમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એક તો સિદ્ધનો જીવ તે જીવતત્ત્વ અને યથા સ્થાત ચારિત્ર રૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે બીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં. અને જાવમોક્ષ પદવી પામ્યા છે તે ત્રીજું મોક્ષતત્ત્વ જાણવું.

૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્વ્યચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—દ્વ્યચારિત્રી જીવ પહેલે ગુણઠાણે હોય તેમાં ઠ તત્ત્વ પામીયેં, કેમ કે સંસારયકી ઉદાસીનાવેં જેણેં પાંચ મહાવ્રત રૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કહ્યું છે, ઠકાયની રક્ષા કરે છે, સૂજતો આહાર લીયે છે, સાધુની ક્રિયા, પડિક્કમણું, પડિલેહણ આદિક કરે છે, નિરંતર વૈરાગ્યજાવનાયેં પરિણામ વર્તે છે, પણ યથાર્થ પણે જીવ અજીવની ડંડાલાઈ કરી નથી, અને શુદ્ધ નિશ્ચયનયેં અંતરંગ સિદ્ધસમાન આત્મસત્તા ડંડાલાઈ નથી, અને નરકનિગોદનાં દુઃખયકી બીહીતો થકો અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠાયેં નિરતિચાર પણે ચારિત્ર પાલે છે, પણ યથાર્થ સાધ્ય સાધન પણની ડંડાલાઈ નથી; તેને દ્વ્યચારિત્ર પહેલે ગુણઠાણે જાણવું. તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે ઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવચારિત્રમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—શબ્દનયને મતેં જાવચારિત્રવંત જીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. જે કારણેં કોઈ જીવેં ઘર, કુટુંબ, પરિવાર, પુત્ર, કલત્ર, ધન, માલ, ઠતી રૂઢિને ત્યાગી, ચારિત્ર અંગીકાર કહ્યું છે, પાંચ સમિતિયેં સમિતો, ત્રણ ગુણિયેં ગુણો, આઠ પ્રવચનમાતાને પાલે છે, સત્તર જેદેં સંયમ આરાધે છે, સૂજતો આહાર લીયે છે. માંડલાનાં પાંચ દોષ ટાલી આહાર કરે છે, સાંજ સવારેં પડિક્કમણું પડિલેહણાદિક ક્રિયા કરે છે, સંગ્રહનયને મતેં સર્વ જી

वने पोतानी आत्मसत्ता बरोबर करी जाणी तेहनी दया पाळे ठे, संसार उदासी, वैरागी, त्यागी जावनायें परिणाम वर्ते ठे अने जीव, अजीव, नवतत्त्व, षट् इव्यना गुणपर्याय, नित्य अनित्यादिनुं जाणपणुं कसुं ठे तथा नय, निक्षेपा, प्रमाण, इव्य, जाव, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवादनुं स्व रूप जाणी. जीवसत्ताने घ्यावे ठे, अने अजीवसत्तानो त्याग करे ठे, ए रीतें जेणें स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे. शुद्धनिश्चयनयें करी जेणें सिद्धस मान पोताना आत्माना प्रतीति करी ठे, साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें पो ताना आत्माने साधतां ठे सातमे गुणठाणे जे जीव वर्ते ठे, तेने शब्दनयने मर्ते जावचारित्रीयो कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने समजिरूढनयने मर्ते केवलीने पण जावचारित्र कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें. तथा एवंनूतनयने मर्ते सिद्धना जीवने पण जावचारित्र कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

४९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यसाधुमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—साधुनुं इव्य ते श्रावक पांचमे गुणठाणे जाणवो, एटले श्राव कमांथी साधुपणुं नीपजे ठे, माटे इव्यसाधु ते पांचमे गुणठाणे श्रावक ने कहीयें, तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

५० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावसाधुमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—जावसाधुमां, आठ तत्त्व पामीयें, कारण के जे जीवें समकेत स हित श्रावकनां बार व्रत उच्चखां ठे अने संसारथकी उदासी वैराग्यरूप प रिणामें वर्ते ठे अने निरंतर साधुपणुं लेवानी जावनायें चित्त रमे ठे. तथा एवुं चिंतवे ठे जे संसाररूप बंदीखानाथी केवारें हुं बूटीश ? अने निर्विका री पदनुं आपनार एवुं साधुपणुं केवारें हुं अंगीकार करीश ? अने एकाकी पणे विहार करी मांस मसादि तथा देव मनुष्योना करेला घोर उपसर्ग केवारें सहन करीश ? महातप तपी इंद्रियरूप शत्रुने दमन करी सर्वकर्मने चूरी महारो आत्मा केवारें निरावरण करीश ? ज्ञानरूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी केवारें प्रगट करीश ? एवुं साधुपणुं मने केवारें उदय आवशें ? आ संसाररूप हेडमांहेथी नीकली वनमां एकाकी पणे निर्जयथको सिंहनी परें केवारें हुं विचरीश ? ते जीव गृहस्थपणे रह्यो थको पण कृच्छ्रसूत्र नयने मर्ते जाव साधु जाणवो. अने शब्दनयने मर्ते अंतरंग स्वसत्ता परसत्तारूप प्रतीति करी

હે એટલે ગૃહસ્થપણે પાંચમે ગુણગણે હે, પણ મનોરથ ઠઠા સાતમા ગુંણ ગણાના વર્તે હે, માટે એને જાવસાધુ કહીયે તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે ?

૮૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્યલિંગ સાધુમાંહે કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—ડ્વ્યલિંગ સાધુ પહેલે ગુણગણે હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે હ તત્ત્વ પામીયે, કારણ કે કોઈ જીવે નરક નિગોવનાં ડુઃખથકી જય પામીને અથવા દેવેંડ નરેંડની ક્રુદ્ધિ દેખીને તેની વાંઠાયેં મોહમ્હિત વૈરાગ્યેં અથવા આ જવેં ઇંદ્રિયસુખની વાંઠાયેં ચારિત્રરૂપ લિંગ અંગીકાર કહ્યું હે, પાંચ મહાવ્રત સૂઠાં પાલે હે. ઇંદ્રિય દમે હે, પરિસહના ઉપસર્ગને સહન કરે હે, પડિ લેહણાદિ ક્રિયા છુદ્ કરે હે, ઠતા જોગ તજ્યા હે, વૈરાગ્યજાવેં ચિત્ત વર્તે હે, પણ તાદૃશ જીવ અજીવનું જાણપણું કહ્યું નથી. અને અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠારૂપ પરિણામ વર્તે હે તથા નિશ્ચયનયેં સત્તાગતની ઝંજલાણ નથી. તેણેં કરી તેને ડ્વ્યલિંગ સાધુ વ્યવહારનયને મતેં કહીયે. ને તે સંસારી જાણવા.

૮૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવલિંગ સાધુમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—કોઈ જીવેં સંસાર થકી ઉદાસિજાવેં રાજક્રુદ્ધિ, ધન, માલ, ઢાંમી કુ ટુંબ, પરિવારનો મોહ મૂકી, સંસારરૂપ ચારગતિ થકી ઉદાસી પરિણામેં ચારિત્ર રૂપ લિંગ અંગીકાર કહ્યું હે તેહને નિવૃત્તિચારિત્ર કહીયે. એટલે તે જીવ સંસાર થકી નિવૃત્ત્યો હે અને પ્રવૃત્તિ ચારિત્ર તે જે સાધુની ક્રિયા, પડિક્કમણું, પડિલેહણ આદિ છુદ્ રીતેં કરે હે તેને પ્રવૃત્તિ ચારિત્ર કહીયે, પાંચ મહાવ્રત સૂઠાં પાલે હે, આ જવેં તથા પરજવેં દેવેંડ નરેંડના સુખની વાંઠા રહિત એક પોતાનો આત્મા નિરાવરણ કરવાને વાસ્તે તથા પોતાને જન્મ મરણનાં ડુઃખ થકી મૂકાવવા નિમિત્તેં એક પોતાના આત્માતુંજ સાધન કરે હે તે પ્રવૃત્તિ ચારિત્ર કહીયે અને જીવ, અજીવ, નવ તત્ત્વ, ષટ્ડ્વ્ય, નય, નિદ્દેપા, ડ્વ્ય, જાવ, નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અપવાદનું સ્વરૂપ જાણી સ્વસત્તા પર સત્તાની જેણેં પ્રતીતિ કરી હે, છુદ્ નિશ્ચય નયેં કરી પોતાના આત્માની સત્તા જેણેં ઝંજલી હે, સાધ્ય એક તેને કર્મથકી રહિત નિરાવરણ કરવાનાં, સાધન અનેક કરણીરૂપ, એ રીતેં પોતાના આત્મસ્વરૂપને સાધે, તેને શબ્દનયને મતેં હેઠે સાતમે ગુણગણે વર્તતા જાવલિંગ સાધુ કહીયે. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. તે આવી રીતેં એક તો તેનો જીવ પોતેં જીવ તત્ત્વ હે અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં વળીયાં અજીવરૂપ અનંતાં જાગ્યાં હે તે આ

श्रवजूत जाणवां. एटले जीव, अजीव, पुण्य, पाप अने आश्रव, ए पांच तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, ते ठहुं बंधतत्त्व थयुं अने तत्त्वातत्त्व स्वरूप स्वपरनी वेंचण करी स्वरूपमां रहे, एटली वार संवर कहियें. ते सा तमुं संवर तत्त्व तथा संवरमां जीव रहे तिहां सुधी समयसमय अनंती निर्झरा करे, ते आठमुं निर्झरा तत्त्व जाणवुं एणी रीतें नावलिंग साधुमां आठ तत्त्व जाणवां. ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहियें, अने अंतरंग सईहे तेने समकेती कहियें ॥ इति श्री बालबुद्धवबोधार्थ नवतत्त्वमयप्रश्नोत्तराणि समाप्तानि ॥ हवे नव तत्त्वना स्वरूपमां माहोमांहे संबंध नो विचार जाणवा रूप प्रश्नोत्तर लखियें तैयें.

७३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामियें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप पांच तत्त्व जाणवां कारण के जीवने एकेक प्रदेशें पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां लाग्यां ठे ते आश्रवजूत जाणवां एटले पुण्य, पाप, अजीव अने आश्रव, ए चार तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो थको चारगतिरूप संसारमां अनंता काल थया रखडे ठे माटे पांचमुं बंध तत्त्व जाणवुं. ए रीतें ए पांच तत्त्व जीवने शत्रुनूत थइने अनादि कालनां लाग्यां ठे तेणें करी जीव, चारगतिरूप संसारमां परिभ्रमण करे ठे माटे ए नव तत्त्वमां जीवने पांच तत्त्व, शत्रुरूप जाणवां.

७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने वोलावारूप केटलां तत्त्व पामियें ?

गुरुः—पुण्य प्रमुखरूप चार तत्त्व जीवने वोलावा समान जाणवां ते देखडे ठे. एक तो पुण्यतत्त्व ठे ते व्यवहारनयने मर्ते आदरवा योग्य ठे, केम के ए पुण्य ठे ते जीवने मोक्षनगरें जातां वोलावा रूप ठे, कारण के नवरूप अटवीमां चोराशी लाख जीवायोनिरूप ग्रामने विषे जन्म, जरा, मरण, जय, शोक, पीडा, आधि, व्याधि, माया, मोह, मूर्छा, मिथ्यात्व, अव्रत, कषाय आदिक अनेक मोहराजाना मूकेला सुनट ते जीवने मोक्षनगरें जातां विघ्नकर्ता ठे, माटे तिहां पुण्यरूप वोलावो जीवने ठावको सहायकारी होय तो जीव, निर्विघ्नपणो मोक्षनगरें पोहोंचे तेथी पुण्यतत्त्व व्यवहारनयने मर्ते जीवने आदरवा योग्य ठे, एटले समकेती जीव ठे ते पुण्य तत्त्वने वोलावा रूप करी जाणे ठे, पण अंतरंग निश्चयें आत्माना गुणरूप पुण्यने नथी जा एतो. जेम कोइ नगरें जावुं होय अने मार्गमां जय घणो होय, तेवारें वा

टमां वोलावो लीधो जोइयें, केमके वोलावो लीधा विना निर्विघ्न दणो पो होंचाय नहीं अने जेवारें वांठितपुर नगरें पोहोंचे तेवारें वोलावाने शी ख आपे. ते दृष्टांतें अहींआं जीवने मोह नगरें जावुं ठे अने मागें मोह राजाना सुनटोनो जय घणो ठे, तेथी पुण्यरूप वोलावो जो साचो ठावको होय, तो निर्विघ्नपणे जीव, मोह नगरें पोहोंचे, ए परमार्थ जाणवो. मा टे कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें चार तत्त्व जेजां आवे, ते आवी रीतें:-जे पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप ठे, अने ए दलीयां बंधाय ठे, एटले पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. ए रीतें ए नव तत्त्वमां व्यवहारनयने मते पुण्यतत्त्व जीवने वोलावा रूप आदरवा योग्य ठे.

७५ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने वाणोतर रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक निर्झरा तत्त्व जीवने वणोतर रूप जाणवुं. जेम कोइ एक साहुकार घणोक करजें वीटाणो होय तेणें करी दुःखी थयो होय, पण तेने वाणोतर ठावको मळ्यो होय तो शेवने करज थकी ढोडावे अने नवी कमाणी करी आपे, तेम इहां जीव घणा कालनो कर्मरूप करजें वीटाणो महादुःख नोगवतो थको संसार मां फरे ठे, एम फरतां फरतां नवस्थितिने योगें करी सकाम निर्झरा रूप वाणोतर जीवने मळे, तेवारें सर्वकर्मरूप करजथकी जीवने ढोडावे, अ ने ज्ञानादिक गुणरूप अनंती लक्ष्मी जीवने प्रगट करी आपे.

७६ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं. कारण के घणा काल थया संसारमां जीव दुःख नोगवे ठे, ते दुःख नोगवतां नोग वतां रखडतां रखडतां पुण्यरूप वोलावो जीवने सहायकारी थयो, तेवारें निर्विघ्नपणे जीवने संवररूप मित्रने घरे पोहोंचाडयो, ते संवररूप मित्रने घरे जीव पोहोंच्यो, तेवारें संवररूप मित्रें पुण्य पापरूप जे दलीयां नवा कर्मनां आश्रव आवतां हतां ते सर्व रोक्यां, ए रीतें एक अंतर मुहूर्त पर्यंत संवररूप मित्रना घरमां रहेतां घातीकर्म क्षय करी अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत चारित्र, अनंत वीर्यआदि देइ अनंत गुणरूप लक्ष्मी जीवने संवररूप मित्रनी सहायें प्रगट थाय, माटे संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं.

७७ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी जीवने एक मोहूतत्त्व घररूप जाणवुं. कारण के पुण्य पापरूप अजीवनां दलीयां अनंतां सत्तायें आश्रवजूत थइ लागां ठे, तेणें करी जीव बंधाणो ठे, तेथी संसाररूप चार गतिमां फरे ठे, एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व जीवने अनादि काल नां शत्रुरूप थइ लागां ठे, तेणें करी जीव अनेक प्रकारें विटंबना नोग वे ठे, एम संसारमां फरतां फरतां पुण्यरूप वलावानी सहायें करी नव स्थितिने योगें जीव संवररूप मित्रने घरे पोहोंच्यो, तेवारें संवर रूप मित्र बारणुं रोक्यो बेगो, एटले पुण्य पाप रूप नवा कर्मनां आश्रव जीवने समयें समयें अनंतां दलियां आवतां हतां, ते दलीयां सर्वे रोक्यां अने तेथी आगल जीवने एकेक प्रदेशें अनंती कर्मनी वर्गणाना थोकडा लागा हता, तेने निर्झरारूप वाणोतरें अंतरमां पेशी बालवा मांढया, ए रीतें एक अंतर मुहूर्त आत्मस्वरूपनां ध्यानमां रहेतां घाती कर्म क्य करी ज्ञानादि अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, पढी अनेक जीवने धर्मदेशना दइ संसारथकी निस्तारी घाती कर्म खपावी, जीव अने संवर रूप मित्र ए बे तत्त्व मोहूपुरी पोहोंचे, माटे जीवने मोहूतत्त्व घररूप जाणवुं.

८८ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी रूपी अजीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—अजीवने मित्र रूप पांच तत्त्व जाणवां, केमके पुण्य पापनां दलीयां आश्रव रूप ते अजीव ठे, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, माटे पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव अने बंध ए पांचतत्त्व, रूपी अजीवने मित्र रूप ठे.

८९ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के सकाम निर्झरा गुण जेवारें जीवने आवे, तेवारें अजीवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेने बालीने क्य करी नाखे, माटे.

९० शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं, कारण के शब्द अने समजिरूढ नयने मर्तें संवरगुण जीवने आवे, तेवारें पुण्य, पाप, अजीवरूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोक्यां ठे, माटे.

९१ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीव, केटलां तत्त्वने रोक्यो शके?

गुरु:—अजीव एकज जीव तत्त्वने रोक्यो शके, कारण के जीवने एकेक

प्रदेशों अनन्ता कर्मरूप दलीयां अजीवनां जागां ठे, तेणें करी जीव, मोक्ष नगरें जातां रोकाणो ठे, माटे अजीव एक जीवतत्त्वने रोकी शके ठे.

९२ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमां अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के जीव, जेवारें मोक्ष नगरें पधारे, तेवारें कर्मरूप अजीवनां दलीयां सत्तायें अनन्तां जागां हतां, ते सर्व शुक्ल ध्यानरूप अग्रियें करी बाली कृप करीने मोक्ष नगरें पधारे ठे, माटे अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी.

९३ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप चार तत्त्व पामीयें ते कहे ठे, पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, एटले बंध थयो, माटे पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां, एटले कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व मित्ररूप साथें आवे, माटे.

९४ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप एक निज्जरा तत्त्व जाणवुं, कारण के जेवारें सकाम निज्जरा गुण जीवने आवे, तेवारें पुण्यनां दलीयां जे सत्तायें बांध्यां ठे, ते खपावीने, जीव मोक्ष नगरें पोहोंचे, माटे.

९५ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यनां प्रतिपक्षीरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—पुण्यनुं प्रतिपक्षी एक पाप तत्त्व जाणवुं. कारण के जे समयें शुन परिणामें जीव पुण्यनां दलीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पापनां दलीयानुं ग्रहण नथी, कारण के एक समयें बे क्रिया न होय ए परमार्थ ठे.

९६ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी पुण्यनां दलीयां रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं कारण के शब्द नयने मते जे समय जीव स्वरूप चितनरूप संवरमां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण नथी, माटे पुण्यने संवर रोके ठे.

९७ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वने रोकी शके ठे ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरें जतां एक जीव तत्त्वने पुण्य रोकी शके ठे, केम के पुण्यनां दलीयां सत्तायें निकाचित बांध्यां होय, ते संपूर्ण जोग व्या विना केवली जगवान् पण मोक्ष नगरें जइ शके नहीं, माटे.

९८ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पुण्ये एक मोक्ष नगरतुं घर दीतुं नथी. केम के मोक्ष नगरें जातां जीवने पुण्यनां दलीयां साथें जतां नथी, जेवारें पुण्यनां दलीयां सर्व खपावी रहे, तेवारेंज जीव, मोक्ष नगरें पोहोंचे ठे, तेमाटे.

एए शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप चार तत्त्व जाणवां. कारण के पाप नां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, एटले बंध कहीयें माटे पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. एटले कोइ जीव पाप बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व जेलां आवे.

१०० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के जेवारें सकाम निर्झरा गुण जीवने आवे, तेवारें पापनां दलीयां जे सत्तायें अनंतां लागां ठे, तेने बालीने ह्य करे, माटे पापनुं शत्रु निर्झरा ठे.

१०१ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापनां प्रतिपक्षी रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं, कारण के जीव जे समयें अशुन परिणामें पापनां दलीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पुण्यनां दलीयानुं ग्रहण नथी, केम के एक समयें बै क्रिया न होय, ए परमार्थ ठे, माटे नव तत्त्वमां पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं.

१०२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पापनां दलीयां रोकवा रूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. कारण के शब्द नयने मर्ते जे समयें जीव स्वरूपना चिंतनरूप संवर मां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण नथी माटे.

१०३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने पाप रोकी शके ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरें जातां एक जीव तत्त्वने पाप रोकी शके ठे, कारण के पापनां दलीयां निकाचित पणे सत्तायें बांध्यां होय, ते खपाव्या विना कोइ जीव, मोक्षनगरें पोहोंचे नहीं.

१०४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पापें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पापें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी कारण के मोक्ष नगरें जातां जीवने पापनां दलीयां साथें आवतां नथी, एटले शुना

शुन विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां सत्तायें रह्यां ठे, ते खपाव्या विना कोइ जीव मोह नगरें पोहोंची शके नही.

१०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप पांच तत्त्व पामीयें, कारण के पुण्य पापनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, ते बंध कहीयें. एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व आश्रवने मित्ररूप जाणवां.

१०६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व पामीयें. कारण के जेवारें सकामनिर्झरा गुण जीवने आवे, तेवारें आश्रवनां दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेने बालीने हूय करे, माटे ते शत्रु रूप जाणवुं.

१०७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. केम के शब्द नयने मत्तें जे समय जीव सत्तागतना चिंतनरूप संवरमां आवे, ते समयें शुजाशुन विकाररूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोके, माटे.

१०८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने आश्रव रोकी शके ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक जीव तत्त्वने आश्रव रोकी शके, कारण के आश्रवनां दलीयां शत्रुरूप यइने जीवने सत्तायें लागां ठे, तेणें करी जीव, मोह नगरें जातां रोकानो ठे, माटे एक जीव तत्त्वने आश्रव रोके ठे.

१०९ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी आश्रवें केटला तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवें एक मोह तत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के मोहनगरें जातां जीवने शुजाशुन विकाररूप आश्रवनां दलीयां साथें आवतां नथी, माटे नव तत्त्वमां एक मोह तत्त्वनुं घर आश्रवें दीतुं नथी.

११० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी संवरने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—संवरने मित्ररूप एक जीवतत्त्व जाणवुं. कारण के जीव, मोह नगरें जाय, तेवारें संवरतत्त्व मित्ररूप ठे, तेने साथें लेतुं जाय. एटले मोहमां जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवरतत्त्व सदा काल साथें वर्ते ठे, माटे.

१११ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने संवर रोकी शके ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पांच तत्त्वने संवर रोकी शके ठे, कारण के शब्द

अने समनिरूढ नयने मत्तें जेवारें जीवने शुक्लध्यानरूप संवर गुण आवे, तेवारें शुनाशुन नवां कर्म रूप पांचे तत्त्वनां आश्रव रोकाय, एटले संवर तत्त्वनुं ए लक्ष्ण ठे, जे आवता कर्मने रोके, माटे ए नव तत्त्वमांथी पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्वने संवर रोके ठे.

११२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक निर्झरा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति जाणवी, कारण के जीव घणां कर्म करी विंटाणो थको अनेक प्रकारनी पीडा पामतो पामतो दुःख विटंबना सहतो, रखडतो, रखडतो, पुण्यरूप बोलावानी सहायें नवस्थितिने योगें करी संवररूप मित्रने घरे पोहोंच्यो, एटले संवर अने निर्झरा, ए बे तत्त्वं साथें मली जीवने कर्मथकी ठोडाव्यो, अने ज्ञानादि अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी. पढी जीव अने संवर, ए बे तत्त्व मित्ररूप ठे, माटे मोक्षपुरीमां साथें गयां, अने संवरने निर्झरातत्त्वनी साथें प्रीति हती तो पण निर्झराने मूकी अने जीवतत्त्वने लई मोक्ष पुरीमां गयो, तेथी निर्झरा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे.

११३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी संवरने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक मोक्ष तत्त्व संवरने घररूप जाणवुं. कारण के मोक्षपुरीमां सिद्धना जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवर तत्त्व सदा कालें साथें वर्तें ठे, माटे ए नव तत्त्वमां संवरने घररूप एक मोक्ष तत्त्व ठे.

११४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटला तत्त्वने निर्झरा बाजे ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवनी सत्तायें लागीं ठे, तेहने निर्झरा बालीने कृप करे ठे, कारण के जेवारें सकाम निर्झरारूप गुण जीवने आवे, तेवारें शुनाशुनकर्मरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवने सत्तायें अनंतां रहेलां ठे, तेने निर्झरावेमाटे पांच तत्त्वने बाजे ठे.

११५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्व निर्झराने स्वामीरूप पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी एक जीवतत्त्व निर्झराने स्वामीरूप जाणवुं. एटले जे कारणो जीवने एक एक प्रवेशें अनंता कर्मरूप वर्गणानां थोकडा लागीं हता, ए रीतें कर्मरूप करजें जीव, विंटाणो थको दुःखी हतो, पण सकाम निर्झरारूप बाणोतर मळे, तेवारें जीवने सर्व कर्मरूप करजथकी

ઢોડાવે, અને જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી આપી, જીવને સુખી યો કરી મોક્ષ નગરે પોહોંચાડે, માટે નિર્ક્ષરાનું સ્વામી એક જીવ તત્ત્વ છે.

૧૧૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી કેટલા તત્ત્વની સાથે નિર્ક્ષરાને પ્રીતિ છે ?

ગુરુ:—એ નવ તત્ત્વમાંથી એક સંવર તત્ત્વની સાથે નિર્ક્ષરાને પ્રીતિ છે. કારણ કે જીવ કર્મરૂપ કરજે વીંટાળો થકો દુઃખ પામતો પામતો પુણ્યરૂપ વો લાવાની સહાયે કરી સંવરરૂપ મિત્રને ઘેર પોહોંચ્યો, તેવારે સંવરરૂપ મિત્રે નિર્ક્ષરાને તેડી પોતાનો મિત્ર જાણી જીવને કર્મરૂપ કરજથકી ઢોડાવ્યો, પછી નિર્ક્ષરાને હાં મૂકી સંવર તત્ત્વ જીવને જહ મોક્ષપુરીમાં ગયું.

૧૧૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વનું ઘર નિર્ક્ષરાયેં દીતું નથી ?

ગુરુ:—એ નવ તત્ત્વમાંથી એક મોક્ષતત્ત્વનું ઘર નિર્ક્ષરાયેં દીતું નથી, કારણ કે મોક્ષ નગરમાં જીવને આત્મપ્રવેશે કર્મની એક પરમાણુ માત્ર રજ રહી નથી, તે કારણ માટે મોક્ષ પુરીમાં નિર્ક્ષરા તત્ત્વનો સ્થાન નથી.

૧૧૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પાંચ તત્ત્વ, બંધને મિત્રરૂપ જાણવાં. કારણ કે કોઈ જીવ કર્મ બાંધે, તેવારે પુણ્ય, પાપ આશ્રવરૂપ તેનાં દલીયાં અજીવ રૂપ છે, તે સર્વે બંધાય છે, માટે એ નવમાંથી પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ બંધને મિત્રરૂપ જાણવાં.

૧૧૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—બંધને શત્રુ રૂપ એક નિર્ક્ષરા તત્ત્વ જાણવું કારણ કે જેવારે સકામ નિર્ક્ષરારૂપ ગુણ જીવને આવે, તેવારે એ પાંચ તત્ત્વ આશ્રવજનત તેનાં દલીયાં બંધાણાં છે, તેને બાલીને ક્રુથ કરે, માટે બંધની શત્રુ નિર્ક્ષરા છે.

૧૨૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને બંધ રોકી શકે છે ?

ગુરુ:—એક જીવ તત્ત્વને બંધ રોકીશકે છે, જે કારણે શુનાશ્ચનકર્મ રૂપ દલીયેં કરી જીવબંધાણોથકો સંસારમાં અનેક પ્રકારેં કરી પીડા પામે છે માટે કર્મરૂપબંધેં બંધાણો તેણેં કરી મોક્ષનગરેં જાતાં રોકાણો છે.

૧૨૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી બંધતત્ત્વને કયું તત્ત્વ રોકે છે ?

ગુરુ:—એ બંધતત્ત્વને રોકનાર એક સંવરતત્ત્વ જાણવું, કારણ કે શબ્દ નયને મતેં જેવારેં જીવને સંવર ગુણ આવે, તેવારેં આવતા કર્મ રૂપ જે દલીયાં તે સર્વે બંધાંતાં રોકાય, માટે એ નવતત્ત્વમાં બંધને રોકવારૂપ એક સંવર છે.

१२२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधें केटला तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी बंधें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी, केम के जे वारें मोक्ष नगरें जीव जाय, तेवारें सर्व कर्मनां बंध रूप जे दलीयां सत्तायें रह्यां ठे ते सर्व तोडी बाली क्षय करी जाय ठे. ते कारणें जीवने मोक्ष पुरी मां बंध नथी माटे ए नव तत्त्वमां बंधें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी.

१२३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां ड्व्यसिऽपरमात्माने शत्रुरूप केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ड्व्यसिऽपरमात्माने शत्रुरूप पांच तत्त्व पामीयें. इहां सिऽनुं ड्व्य ते केवली ठे केम के केवलीमांथी सिऽपणुं नीपजे ठे माटे ड्व्यसिऽपरमात्मा ते केवलीने जाणवा. ते केवलीनगवानने पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां सत्तायें रह्यां ठे, ते आश्रवरूप जाणवां एटले पुण्य, पाप, अजीव अने आश्रव, ए चार तत्त्व थयां अने ए दलीये केवलीने बांधी राख्या ठे, ते पांचमो बंध थयो, तेणे करी केवली मोक्षपुरीमां जतां रोकाणा ठे, ए रीतें ड्व्यसिऽपरमात्माने पांच तत्त्व शत्रुरूप जाणवां.

१२४ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी ड्व्यसिऽपरमात्माने मित्ररूप केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ड्व्यसिऽपरमात्माने मित्ररूप एक संवर तत्त्व जाणवुं, जे कारणें ड्व्यसिऽपरमात्मा शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचाजें रह्या, संवररूप मित्रने घरे वर्त्ते ठे, एटले संवररूप मित्रें पांच तत्त्वनां दलीयां अजीवरूप नवा कर्मनां आश्रव आवतां रोक्यां, एटले समनिरूढ नयने मत्तें शुक्लध्यान रूप संवरने घरे वर्त्ते ठे, तेणें करी नवा कर्मरूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोकाणां ठे, ए परमार्थ जाणवो. माटे ड्व्यसिऽने एक संवर तत्त्वमित्ररूप कहीयें.

१२५ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी ड्व्यसिऽपरमात्माने वाणोतररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ड्व्यसिऽपरमात्माने वाणोतररूप एक निर्झरा तत्त्व जाणीयें. केम के जीवने संसारमां जमतां जमतां अनंता पुनः पुनः परावर्तन काल गयो, तेणें करी घणी आशातनायें कर्म बांध्यां, माटे कर्म विंटाणो थको दुःख पाम तो पामतो सकाम निर्झरा रूप वाणोतर मल्यो, तेवारें जीवने कर्मरूप कर जथकी ठोडाव्यो, अने अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी, अने हजो शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचाजें रह्या, समय समय अनंता कर्मना थोकडा खपावे ठे, एटले अंतें निर्झरारूप वाणोतर, सर्व कर्मरूप क

करज्यकी ठोडावी अने इव्यसिऽ परमात्माने जाव मोक्षपदें पोहोंचाडशे.

१२६शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यसिऽ परमात्माने घररूप केटलां तत्त्व?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यसिऽ परमात्माने घररूप, एक जाव मोक्ष तत्त्व जाणीयें, तेनुं दृष्टांत बतावीयें ठैयें. जेम कोइ एक प्राणी करजें वींटा णो होय, घणो दुःखी थातो होय, तेवारें परदेश कमावा नीकले, पढी अनेक देशावर फरतो फरतो धन कमाई, उपार्जनकरी करज उतारी धन लइ सुखी यो थइ पोताने घरे जइ बेसे, तेम इहां जीव अनंता कर्मरूप करजें वींटाणो थको दुःख जोगवतो जोगवतो काल स्थितिने योगें करी निगोदथकी बाहेर निकळ्यो. पढी चोराशी लाख जीवायोनिरूप ग्राम तथा जवपाटण रूप नगरमां जमतो जमतो कोइ एक अवसरें जवस्थितिने योगें करी पुण्यरूप वो जावो साचो सहायकारी थयो, तेवारें तेणे संवररूप मित्रने घरे जीवने पोहोंचाडयो एटले संवरें पोतानो मित्र जाणी हित आणीने निर्झरा रूप वाणो तर जीवने राखी आप्यो, तेणें सर्व कर्मरूप करज्यकी जीवने ठोडाववा मांमघो अने पोतें बारणुं बांधी रोकी बेगो, तेवारें पांचे तत्त्वनां दलीयां अ जीवरूप नवा कर्मनां आश्रव आवतां रुंध्या. एणी रीतें अनेक प्रकारें मेहे नत करी जीवने कर्मरूप करज्यकी ठोडाव्यो तेथी अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंत चारित्र, अनंतवीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अविनाशी, ए आदि देइने अनंत गुणरूप लक्ष्मीने प्रगट करी, परमानंदसुखनो विलासी थइ, जाव मोक्षपद प्रत्ये जीव पामे, माटे ए नव तत्त्वमां इव्यसिऽ परमात्माने घररूप एक जावमोक्ष तत्त्व जाणवुं.

१२७शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जावसिऽ परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्वठे?

गुरुः—जावसिऽ परमात्माने घररूप एक जावमोक्षपुरीरूप तत्त्व जाणवुं. कारण के जाव मोक्षपुरी लोकने अंतें कहीयें तिहां जन्म नही, जरा नही, मरण नही, जय नही, शोक नही, रोग नही, पीडा नही, निडा नही, आहार नही, निहार नही, शत्रु नही, मित्र नही, राजा नही, चाकर नही, शेर नही, सेनापति नही, वाणोतर नही, खावुं नही, पीवुं नही, उठवुं नही, पहेरवुं नही, लेवुं नही, देवुं नही, हसवुं नही, खेलवुं नही, रमवुं नही, जमवुं नही, बोलवुं नही, चालवुं नही, नाडी नही, न्याय नही, रात नही, दिवस नही, माया नही, ममता नही, राग नही, द्वेष नही, क्ले

श नहीं, कजियो नहीं, वाद नहीं, विवाद नहीं, जणवुं नहीं, गणवुं नहीं, अर्थ नहीं, विचार नहीं, व्रत नहीं, पञ्चस्काण नहीं, गुरु नहीं, चेलो नहीं, आधि नहीं, व्याधि नहीं, एवा अजरामरस्थानके अनंत परमानंदसुखनो विलास ते प्रस्यें जोगवता अनंत जाव सिद्ध परमात्मा ज्योतिःस्वरूपें आप आपने स्वजावें सुख जोगवे ठे.

एवुं सांजलीने शिष्य बोळ्यो जे ते सुख ते शुं कहीयें ?

गुरु:-ए सुखनुं वर्णन करतां केवलीनां आउखां अनंतां पूरां थइ जाय, तो पण वर्णवुं जाय नहीं, एटलुं ठे तो पण दृष्टांतें करी लेशमात्र बतावुं बुं ॥गाथा ॥ सुरगण सुख त्रिहुं कालनां, अनंत गुणां ते कीध । अनंतवर्गे वर्गित कखां, तो पण सुख समीध ॥ १ ॥ अर्थ:- (सुर के ०) देवता ते जवनपति, ज्योतिषी, व्यंतर, वैमानिक, नवग्रैवेयक, अनुत्तरविमान, सर्वा र्थसिद्ध, ए रीतें सर्व देवताना सुख तेनां (गण के ०) समूह ते त्रिहुं कालनां एटले आगल आदिरहित अनंतो काल गयो ते कालमां थइ गयेलां सर्व चार निकायनां अनंतां देवतानां सुख तथा वर्तमान कालें असंख्याता देवता वर्ते ठे, तेनां सुख तथा अनागत काल ते आवतो ठेहेडा रहित काल तेमां अनारां अनंतां देवतानां सुख, ए रीतें त्रणे कालना देवतानां सुख लइने जेलां करीयें, तेने वली अनंत गुणां करीयें, तेना पाठा अनंतावर्ग करीयें, वली अनंत वर्गित कीजें, ए रीतें अतीतादि काल ठेडा रहित ठे तेहनां सर्व देवतानां सुख वर्गवर्गित करीने जेलां करीयें, तोपण सिद्धशिलायें अजरामर स्थानके जावसिद्ध परमात्मा जे सुख जागवे ठे, तेना एक समयमात्रना सुखने तोले ते देवतानां सुख नावे, ए परमार्थ जाणवो.

११० शिष्य:-सिद्धना जीव चौदमे गुणगणे कर्मथकी मूकाणा, तेवारें क्रिया रहित एटले अक्रिय थया, तेम ठतां सातराज लोक उंचा लोकने अग्रजार्गे जइ रह्या ते क्रिया केम करी ?

गुरु:-जेम तुंबडाने कचराना पट लाग्या, एटले तुंबडुं कचरे करी ले पाणुं थकुं नारी थइने पाणीमांहे हेतुं जइ बेसे, अने ज्यारें पाणीयें करी कचरो धोवाइ जाय, तेवारें तरत उंचुं चडी आवे, एटले कचरो धोवाणो तेवारें आडुं थवळुं हेतुं जइ शके नहीं, एने उंचे आववानो स्वजाव ठे, माटे उंचुं आवे, तेम जीवने पण आव कर्मरूप कचराना पट लाग्या ठे,

एटले कर्मरूप कचरे करी लेपाणो, तेवारें नारे थइने संसाररूप समुंडमां हेगो बेगो, ते जेवारें कर्मरूप कचरो अनुजव ज्ञानरूप अमृत कुंममां धो वाय, तेवारें तुंबडानी परें तरत जीव, उंचो जइ लोकने अग्रजागें बेसे, पण आडो अवलो नीचो जइ न शके, तुंबडानी परें तरत उंचो आवे.

१२९ शिष्यः—सिद्धना जीवने कर्म केम लागतां नथी ?

गुरुः—“ये चलंति ते बध्नंति” एटले जे जीवनों चलित स्वभाव ठे, ते ज जीव कर्म करी बंधाय ठे, तेमां जे जीवनों गुणचिंतवनरूप चलित स्वभाव ठे, ते जीव, पुण्यने दलीये करी बंधाय ठे, अने जे जीवनों अशु नचिंतवनरूप चलित स्वभाव ठे, ते जीव, पापने दलीये करी बंधाय ठे, एटले गुणागुण परिणामनी चीकाशें जीवने कर्मनी धूड चोहोटे पण सिद्धनगवाने शुक्लध्यानरूप अग्नियें करी गुणागुण परिणामनी चीकाश बाली नाखी, तेथी तेने चिकाशविना कर्मरूप धूल चोटी न शके.

१३० शिष्यः—सिद्धना सुखनो स्वाद केहेवो हशें ?

गुरुः—जेम घृतनो स्वाद खाटो नही, खारो नहीं, मोल्लो नही, तीखो नही, तमतमो नही, कडवो नही, कषायेलो नही, गढ्यो नही, मधुरो नही, ए रीतें घृतनो स्वाद तो जे खाय ते जाणे, पण मोहोटे कढ्यो न जाय, अने ए घृत विना सर्वे वस्तु अटके एटले घृत विना सर्वे खोटुं जाणवुं. तेम सिद्धना सुखने पण जे नोगवे, तेज जाणे, परंतु केवली नगवानथी पण मुखें कहेवाय नहीं अने ए सुख विना सर्वे सुख खोटां, एटले व्यर्थ जाणवां.

१३१ शिष्यः—सिद्धि सिद्धि लोक करे ठे, ते सिद्धि किहां ठे ?

गुरुः—जेवारें आत्मानुं स्वरूप साधवा उठ्या, तेवारें साधु कहेवाणा, अने क्रियारूप साधनें करी जेवारें आत्मिक स्वरूप साधी रह्या एटले संपूर्ण कार्य नीपन्युं तेवारें सिद्ध कहेवाणा, माटे कार्यनी सिद्धि तो इहां थइ तेथी सिद्धि इहां कहियें अने सिद्ध तो उंचा लोकने अग्रजागें ठे.

१३२ शिष्यः—मुक्ति मुक्ति लोक करे ठे, ते मुक्ति किहां ठे ?

गुरुः—(मुक्ति के०) गतिथकी जे मूकाणो तेने मुक्ति कहियें. एटले चार गतिरूप संसारथकी जीव मूकाणो, तेने मुक्ति कहियें. ते चार गतिरूप कर्मथकी तो जीव इहां मूकाय ठे, तेथी मुक्तिपद इहां जाणवुं अने उंचुं सिद्ध शिजा उपर तो जीवने रहेवानुं ठेकाणुं ठे, कारण के जेवारें जीव,

कर्मथकी हलवो थाय, तेवारें उंचो जाय, तेमज कर्म करीने नारे थाय तेवारें नीचो जाय, ए जीवनो स्वनावज ठे, पण मुक्तिपद तो इहां जाणवुं.

शिष्यः—इहांथी उंचो जतां जीव, सिद्ध शिला उपरज रोकाइ रह्यो, पण तेथी आगल उंचो केम गयो नहीं ?

गुरुः—आगल अलोकमां धर्मास्तिकायनुं सहाय नथी, तेथी सिद्ध शि लायेंज रोकाणो, पण उंचो गयो नहीं ए परमार्थ जाणवो.

१३३ शिष्यः—मोह मोह लोक करे ठे, ते मोहपद किहां ठे ?

गुरुः—राग, द्वेष अने मोहनो ह्य कखो तेनुं नाम इव्यमोह कहियें, केम के राग, द्वेष अने मोहनो ह्य तो बारमे गुणठाणे कखो अने तेरमे गुणठाणें इव्यमोह पद पामी चूक्यो माटे बारमे गुणठाणे मोहनीय कर्मरूप राग, द्वेष, अज्ञान खपावी, तेरमे गुणठाणे देशें ऊणी पूर्वकोटि सुधी विचरे ते इव्यमोह जाणवो. अने सकलकर्मथकी मूकाणा ते नावमोह जाण वो. अने ते सकलकर्मथकी जीव इहां मूकाय ठे माटे नावमोहपद तो इहां ठे अने मोहपुरी तो लोकने अंतें ठे ए परमार्थ जाणवो.

१३४ शिष्यः—सिद्धने मोहपुरीमां धर्म ठे के धर्म नथी ?

गुरुः—सिद्ध जगवान्, व्यवहार धर्मकरणीरूप जे ठे तेतो इहां मूकी गया, एटले व्यवहार धर्मकरणीरूपथकी तो सिद्ध रहित ठे, अने सत्तागत्तें ज्ञान, दर्शन, चारित्र, वीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, अगुरुलघु, ए आदें अनंतो धर्म सिद्धने प्रगट थयो ठे, तेणें करी सिद्ध परमात्मा अनंतुं सुख नोगवे ठे, माटे निश्चयथकी सिद्ध, धर्म सहित ठे. अने व्यवहारकरणीथी रहित ठे ए परमार्थ ठे. ए रीतें नव तत्त्वना संबंधनुं स्वरूप, सामान्य प्रकारें जाणवुं.

१३५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी लिप्त स्वनावमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—लिप्त स्वनाव पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें कारण के रुजुसूत्र नयने मत्तें शुनाशुन विकाररूप चिंतनमां जेवारें कोइ जीवनुं मन प्रवर्त्ते, तेवारें शुनाशुन एटले पुण्य पाप उपार्जे, एटले पुण्य पापमां जीव लेपाणो, तेने पहेले गुणठाणे लिप्त स्वनाव जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें, एक तो स्वनाव ते जीवनो पोतानो जाणवो. माटे एक तो जीव तत्त्व अने (शुनाशुन के०) पुण्य, पाप, ए त्रण तत्त्व थयां, ते

पुण्य पापनां दलीयां ते चोथुं अजीवतत्त्व, ए आश्रवरूप जाणवां, ते पांचमुं आश्रव तत्त्व, तथा ए दलीये जीव बंधाय ठे, ते ठहुं बंध तत्त्व जाणवुं.

१३६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुनप्रकारें लिप्तस्वनावमांकेटजां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—रुजुसूत्र नयने मत्तें अशुन प्रकारें लिप्त स्वनाव पहेजे गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने जाणवो, तेमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो स्वनाव जीवनो ते जीवतत्त्व, बीजुं (अशुन के०) पाप तत्त्व, ए पापनां दलीयां ते त्रीजुं अजीव तत्त्व, अने ए दलीयां आश्रवरूप जाणवां, ते चोथुं आश्रव तत्त्व, अने ए दलीये जीव बंधाणो, एटजे पांचमुं बंधतत्त्व जाणवुं.

१३७ शिष्यः—एनवतत्त्वमांथी अशुनप्रकारें लिप्तस्वनावमांकेटजां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—रुजुसूत्र नयने मत्तें अशुनप्रकारें लिप्त स्वनाव पहेजे गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने जाणवो, तेमां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो जीवनो स्वनाव ते जीवतत्त्व, बीजुं अशुनप्रकार ते पुण्य तत्त्व, त्रीजुं पुण्यनां दलीयां ते अजीवरूप ठे माटे अजीवतत्त्व, ए आश्रवरूप जाणवां माटे चोथुं आश्रव तत्त्व अने ए दलीये जीव बंधाणो, ते पांचमुं बंधतत्त्व जाणवुं.

१३८ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी अलिप्तस्वनावमां केटजां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—जे प्राणी अंतरंग पुण्य पापरूप कर्मनी वांठाथकी रहित एक मोक्षपदनी वांठाये अनेक प्रकारें क्रिया करे ठे, ते जीवनो अलिप्त स्वनाव जाणवो, ते शब्द नयने मत्तें तो चोथे गुणठाणे समकेतीथी मांदी पांचमे गुणठाणे देशविरति जीव तथा ठे, सातमे गुणठाणे साधु मुनिराज अथवा समनिरूढनयें यावत् ठग्नस्थ अवस्था ज्यां सुधी केवलज्ञान नथी उपन्युं, तिहां सुधी अलिप्त स्वनाव जाणवो. तेमां आठ तत्त्व पामीयें, एक तो जीव तथा सत्तायें पुण्यपापनां दलीयां, अजीवरूप अनंतां रह्यां ठे, ते आश्रवरूप जाणवां. एटजे पांच तत्त्व थयां, अने ए दलीयें जीव बंधाणो ठे, ते ठहुं बंध तत्त्व, तथा जीव अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी जीव स्वनावमां रहे, एटली वार संवरक हीयें, अने संवरमां जीव रहे, एटली वार समयें समयें अनंतां कर्मानी निर्जरा करे. ए रीतें शब्द अने समनिरूढ नयने मत्तें अलिप्त स्वनावमां आठ तत्त्व जाणवां. अने एकला समनिरूढ नयने मत्तें तो केवली जगवानने अलिप्त स्वनाव कहियें. तेमां आगल कहां ते रीतें नवे तत्त्व पामीयें, तथा

एवंनूत नयने मते सिद्धजगवान् लोकने अंतें बिराजमान ठे, तेने अलिप्त स्वभाव कहियें. तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१३९ शिष्यः—इव्यथकी षडावश्यकतुं स्वरूप ते शुं कहियें?

गुरुः—कुलाचारें अंतरंग सत्तागतना उपयोग विना पुण्यरूप फलनी वांठारूप परिणामें १ सामायिक, २ चउविसड्डो, ३ वंदनक, ४ पडिक्कमणुं, ५ काउस्सग अने ६ पच्चस्काण, ए षडावश्यक रूप जे करणी करवी, ते इव्यथकी षट् आवश्यकरूप करणी जाएवी.

१४० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी इव्य सामायिकमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—ऋजुसूत्रनयने मते इव्य सामायिक पहेले गणठाणे जीवने कहियें. तेमां पांच तत्त्व पामीयें. जे कारण मन, वचन, कायायें करी एक चित्तें वैराग्य जावना सहित सामायिक करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना उपयोगमां वर्ततो नथी अने पुण्यरूप फलनी वांठायें तेना परिणाम वर्तें ठे माटे ते जीवने इव्य सामायिक, पुण्यरूप शुन कर्मनुं हेतु जाणवुं. तेमां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो तेनो जीव, ते जीवतत्त्व, बीजुं शुन कर्म ते पुण्य तत्त्व, त्रीजुं पुण्यनां दलीयां ते अजीवतत्त्व, चोशुं ए आश्रवरूप ठे ते आश्रव तत्त्व, पांचमुं ए दलीये जीव बंधाणो, ते बंधतत्त्व, ए रीतें नव तत्त्वमांथी इव्य सामायिकमां पांच तत्त्व पामीयें.

१४१ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी इव्य चउविसड्डामां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—इव्य चउविसड्डामां आठ तत्त्व पामीयें, जे कारणें आवते काजें चोवीश जिन आशें, ते श्रीवीतराग देवें कहा ठे, तेने नव शरीर आश्रयी इव्य चउविसड्डो कहियें, एटले कोइ जीव समकित जावें वर्तता हशें, अथवा कोइ देशविरति अथवा सर्वविरति मुनिराज पणे वर्तता हशें, परंतु ह मणां तेमनी सेवा, स्तुति, नक्ति, पूजा प्रमुख जे करीयें, ते नैगमनयने मते वर्तमानें पोताना जावशुं आवता कालना इव्यनी गवेषणा जाएवी, माटे तेमां समकेति जीवनी पेरें आठ तत्त्व कहियें.

१४२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यवंदनमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—व्यवहार नयने मते जो वीरा शालवीनी परें वंदना करे, तो एक तत्त्व पामीयें, अने ऋजुसूत्र नयने मते इव्यवंदन करे, तो पांच तत्त्व पामीयें, कारण के वंदन एटले कृति कर्मादि गुरुवंदन जाणवुं. तिहां जे वीरा

शालवीयें वंदना करी, तेने अंतरमां पुण्य पाप रूप फलनी वांढा न हती, एक निःकेवल कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववा सारुं वंदना करी हती, माटे तेणें पुण्यरूप फल उपार्ज्युं नथी तेथी तेमां तो एक जीवतत्त्व पामीयें. तथा अवहारनयने मते अंतरंग राग सहित नक्ति सहित विधिपूर्वक वंदना करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना जाणपणा विना तथा साध्य साधन रूप वेंचण विना कुलाचारें अंतरंग पुण्य रूप इंद्रिय सुखनी वांढायें वांढे ठे, तेमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो तेनो जीव अने ऋजुसूत्र नयने मते इव्य वंदन करतां गुन फल उपार्ज्युं ते, बीजुं (गुन के०) पुण्य, त्रीजुं पुण्यनां दलीयां ते अजीव, ए आश्रव रूप जाणवां ते चोथुं आश्रव तथा ए दलीये जीव बंधाणो, ते पांचमो बंध. ए रीतें इव्यवंदनमां पांच तत्त्व ठे.

१४३ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी इव्य पडिक्कमणामां केटलां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—ए इव्य पडिक्कमणनामें आवश्यक जे ठे, ते ऋजुसूत्र नयने मते पहेले गुणगणे कहियें, तेमां पांच तत्त्व पामीयें. एटले जे पापथकी निवर्त्तवुं तेनुं नाम पडिक्कमणुं ठे, तिहां मन, वचन अने कायायें एकाग्रचित्तें पडिक्कमणुं करे ठे, पण अंतरंग निश्चयनय सत्तागतना उपयोग विना तथा साध्य साधन रूप कार्य कारणनी खबर विना, कोइ जीव, पापथकी निवर्त्ते नहीं, माटे इव्यपडिक्कमणुं ते गुन फलादि पुण्यहेतु जाणवुं. ते मां आगल कहां ते रीतें पांच तत्त्व जाणवां.

१४४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्यथकी काउस्सगग्रूप आवश्यक मां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते इव्यकाउस्सगग्र पहेले गुणगणे मिथ्यात्व दशायें होय, कारण के जीव अजीव रूप अंतरंग सत्तानी प्रतीति कखा विना कठिणपणुं आदरी अनेक मंश, मशक, वाघ, सिंह, रीठ, शीयाल, सर्प आदिक तिर्यंच जीवना तथा मनुष्यना अने देवताना करेला उपसर्ग सहन करे ठे, आत्मज्ञान विना एक चित्तें धैर्यपणुं आदरीने काउस्सगग्र करे ठे. तथापि ते कष्टरूप गुनफलनुं हेतु जाणवुं. पण अंतरंग नासनविना आत्मप्रदेशथकी कर्म आवरण टले नही, मात्र गुन एटले पुण्यफल उपार्जे माटे तेमां जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१४५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी इव्य पञ्चस्काणरूप आवश्यकमां केट लां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—इव्यपञ्चस्काण, पहेन्ने गुणठाणे मिथ्यात्व दशायें जाणीयें. कारण के अंतरंग इहानो रोध कखा विना जे जीव, व्रत पञ्चस्काण करे ठे, ते अ व्रती जाणवां. एटले ए सर्वे पूर्वजवना अंतरायकर्मनो उदय जाणवो. माटे ए कष्टरूप, ते पुण्यफल हेतु जाणवुं. पण अंतरंग सत्तागतें निर्झरानुं हेतु नहीं माटे एमां पण आगल कखां ते रीतें पांच तत्त्व जाणवां.

हवे इव्यथकी ए ठ आवश्यक रूप करणी करवी, तेनुं फल विशेष रीतें नयनी युक्तियें करी थोडामां समजावे ठे.

तिहां व्यवहारनयने मतें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी विधि सहित जली रीतें करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मतें अंतरंग परिणाम लोक देखाडवारूप यशःकीर्तिनी वांठायें अथवा कोइनुं मन रीजववा रूप जनुं मनाववानी वांठायें करे, ते जीवनी महेनत वीरा शालवीनी परें वृथा जा एवी. एटले ऋजुसूत्रनयने मतें जेना अंतरंग परिणाम वीरा शालवीनी परें कोइनुं मन मनाववादिक फलनी वांठारूप ठे, तेज फल प्रत्ये ते ते वखतें पामे, परंतु एवो परिणाम, परजवें पुण्यरूप फल हेतुपण नहीं जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मतें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी विधि सहित जली करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मतें लोकने ठगवारूप धन हरवा रूप अथवा घात दगो करवारूप उदाइ राजाने मारनारानी परें अंतरंग परिणाम वर्त्ते ठे. अथवा स्त्रीयादिकने पोतानी चतुराइ देखाडी विष यसुखना परिणाम वर्त्ते ठे, एटले व्यवहारनयने मतें क्रिया तो घणी रूडी करे ठे, पण ऋजुसूत्र नयने मतें अंतरंग परिणाम माठा वर्त्ते ठे, ते माटे ते जीव, पापकर्मरूप फल प्रत्ये उपार्जे ठे, ए परमार्थ जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मतें उपरथकी षडावश्यक रूप करणी विधिसहित जली रीतें करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मतें अंतरंग वैराग्य सहित उदासीपरिणामें नरक निगोदना दुःखथकी बीहितो सुखनी जालचें परजवें पुण्यरूप फलनी वांठारूप परिणाम वर्त्ते ठे, ते जीव, ऋजु सूत्र नय ने मतें शुच फल रूप पुण्यनां दलियां उपार्जे ठे अने कर्मरूप निर्झरा तो जेवारें शब्द नयने मतें करणी करे, तेवारें थाय, तेनुं स्वरूप आगल देखा

હું માટે વિવેકી પુરુષે સર્વ ઠેકાણે નયનું સ્વરૂપ વિચારી ચિત્તમાં સમજણ ઉતારી પઠી કામ કરવું.

૧૪૬ શિષ્ય:—નાવથકી પઢાવશ્યકનું સ્વરૂપ શું કહીયે ?

ગુરુ:—શબ્દ નયને મતે અંતરંગ નિશ્ચય નયે સત્તાગતના ઉપયોગરૂપ પરિણામે સાધ્ય સાધનરૂપ ઓળખાણ સહિત આ જવની તથા પરજવની વાંઠા રહિત તથા યશ:કીર્તિ, માન, શોના અને પૂજાની વાંઠા તજીને એક પોતાના આત્માને નિરાવરણ કરવારૂપ પરિણામે સામાયિક, ચતુવિસઢો, વંદનક, પડિક્કમણું, કાઠસ્સગ્ગ અને પચ્ચક્કાણ રૂપ કરણી કરે, તેને નાવથકી પઢાવશ્યકરૂપ કરણી જાણવી.

૧૪૭ શિષ્ય:—નાવથકી પઢાવશ્યક રૂપ કરણી કરવી, તેનો હેતુ શું કહીયે?

ગુરુ:— પ્રથમ સામાયિક લેવું, પઠી પઢાવશ્યકરૂપ કરણી કરવી, જેમ મલીન લુગડા ઉપર રંગ લગાડવાથી તે લુગડાની કિમત ઘટે, માટે મેલ ટાલી લુગડું ઝજલું કરી પઠી રંગ ચઢાવે, તો તેની કિમ્મત ઘણી વધે, તેમ હ્રાં જીવ પણ સંસારમાં આર્ત, રૌડ્રરૂપ પરિણામે કરી તથા ગમ નાગમન કરતાં અનેક પ્રકારે જીવની વિરાધનારૂપ પાપે કરી મલીન થયો, માટે તે પાપ આલોચા વિના મલીન પણે વ્રતરૂપ રંગ લગાવે, તો તે ન શોજે, તે કારણે પ્રથમ હ્રિયાવહિ પડિક્કમવી, એટલે એકેંડી, બેંડી, તેંડી, ચૌરિંડી અને પંચેંડી પ્રમુખ જીવના (૫૬૩) જેદ થાય. તે આવી રીતે:—એકેંડિયના બાવીશ, બેંડિયના બે, તેંડિયના બે, ચૌરિંડિયના બે, મલી અઠાવીશ થયા, તથા પંચેંડિયમાં નારકીના સાત પર્યાસા અને સાત અપર્યાસા મલી ચૌદ જેદ, તથા દેવતાના નવાણું પર્યાસા અને નવાણું અપર્યાસા, મલી એકશોને અઠાણું જેદ, તથા તિર્યચના વીશ જેદ, તથા મનુષ્યના એક શો એક પર્યાસા, એકશો એક અપર્યાસા અને એકશો એક સંમૂર્ઢિમ, મલી ત્રણશોને ત્રણ જેદ, એ સર્વ એકઠા કરીયે તેવારે (૫૬૩) થાય. તેને અજિહ્યા વત્તિયા પ્રમુખ દશ બોલે કરી દશ ગુણા કરીયે, તેવારે (૫૬૩૦) થાય. તેમાં કેટલા એક રાગે કરી હણ્યા, કેટલા એક દેષે કરી હણ્યા એટલે રાગ દેષે બમણા કરતાં (૧૧૩૬૦) થાય. તે વલી મન, વચન, અને કાયા યે કરી ત્રિગુણા કરતાં (૩૩૭૮૦) થાય. વલી કરતાં, કરાવતાં અને અનુમોદતાં પાપ લાગ્યું તેથી ત્રણ ગુણા કરતાં (૧૦૧૩૪૦) જેદ થાય. તે

पढी अतीत अनागत अने वर्तमान कालें जे पाप लाग्युं होय माटे त्रण गुणा करतां (३०४०२०) थाय, ते अरिहंतनी साखें, सिद्धनी साखें, साधुनी साखें, देवनी साखें, गुरुनी साखें, अने पोताना आत्मानी साखें, ए रीतें ठनी साखें मिळामि डुकड देतां थकां ठ गुणा करीयें तेवारें (१०२४१२०) थाय. ए रीतें मिळामि डुकड देतां थकां अमंता मुनिने केवल ज्ञान उपन्युं, ते माटे मन शुद्धें प्रथम इरियावहि पडिक्कमवी तेनो अर्थ विचारो (१०२४१२०) मिळामि डुकड देवा. पढी तेनो आलोयणानो एक लोगस्सनो का उस्सग कर वो. उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो. ए रीतें पापथकी रहित शुद्ध निर्मल थइ पढी “करेमि जंतें” उच्चरवुं, ते व्रतरूप रंग लगाडवो, पण पापरूप मल टाल्या विना व्रतरूप रंग शोजे नहीं, ते कारणें प्रथम इरियावहि पडिक्कमवी, पढी चार थोड्यें देव वांदवा, पढी गुरुनो आदेश मागी पडिक्कम एं ठाववुं, तेवार पढी षडावश्यकरूप करणी करवी, ते आवी रीतें:-

तिहां प्रथम सामायिक आवश्यक करवुं, तेनो अर्थ कहे ठे. (सम के०) समता तेनो (आय के०) लाज तेने सामायिक कहोयें. ते अवश्य करवुं. माटे ते आवश्यक कहोयें. ए पढी ते समता जे परमसुखना निधान तेनो लाज श्रीकृष्णादिक चोवीश तीर्थकरने थयो, तेथी समताना निधान, पर मोपकारी, जगत् गुरु, जगत्रयना जीवने उपकारना करनार, परम सुखना दातार, एवा चोवीश तीर्थकरनुं ध्यान करीयें. जे थकी संसारनो पार पा मीयें ए बीजुं चउविह्वानामें आवश्यक. तेवार पढी ए चोवीश तीर्थकरना उ लखावनार गुर्वादिक श्रीआचार्य जगवान् ठत्रीश गुणें करी बिराजमान, परमो पकारी तेनो उपकार संजारीने विधिपूर्वक हर्ष सहित तेने वंदना करवी, ते त्रीजुं वंदन आवश्यक जाणवुं. ए वंदण शा वास्ते करवुं ? ते कहे ठे. आगल पाप आलोचीने पापथकी निवर्त्तवुं ठे माटे विनतिपणे नर्माश गुण विना कोइ जीव पापथकी निवृत्ति शके नहीं, तेमाटे वंदना करवी. पढी गुर्वादिक पासेंथी प्रतिक्रमण नामक आवश्यक करवानो आदेश मागवो, एटले पाप थो निवृत्तवुं, तेनुं नाम पडिक्कमणुं ठे. ते पापथकी निवर्त्तवाने अर्थ साधु तो आदेश मागी पगाम सखाय कहो पाप आलोवे, अने आवक बार व्रतरूप अतिचार आलोवे. ए रीतें पाप आलोची पापथकी रहित शुद्ध निर्मल जाज ननी परें थयो थको वली कांइ थोडुं एक पण पाप रहुं होय, तेमाटे ‘आय

रिय उववाय' प्रमुख त्रणे गाथा कही सर्व जीवने खमावे, ए चोथुं आवश्यक.

ए रीतें पापथकी रहित जेवारें आत्मरूप नाजन खाली आय, तेवारें तेने ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं (जरवुं) जोइयें, तेने माटे पांचमुं आवश्यक करवुं. ते आवी रीतें:-प्रथम चारित्रनुं आराधन करवा सारु 'करेंमि जंते' कही पढी बे लोगस्सनो काउस्सग करवो. पढी उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो, एटले ए चारित्रनुं आराधन जाणवुं. पढी दर्शननुं आराधन करवा निमित्तें "सबजोए अरिहंत चेइयाणं" एटले सर्व लोकने विषे जेटलां श्रीअरिहंतनां चैत्य ठे, तेने वांदवा पूजवा रूप कही, एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए दर्शननुं आराधन जाणवुं. पढी ज्ञाननुं आराधन करवा निमित्तें "पुस्करवर दीवड्डे" कही एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए ज्ञाननुं आराधन जाणवुं. ए रीतें ज्ञान, दर्शन अने चारित्रना आराधनरूप काउस्सग करी ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी आत्मरूप नाजनने पूरवुं. कारण के आगल पापनी आलोचना करी पापथकी रहित आत्मरूप नाजन खाली थयुं ठे, माटे इहां पांचमा आवश्यकमां ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं, तथापि महोटा उत्तम बली यानुं सहाय होय तो निर्विघ्न पणे आराधन आय, तेमाटे सहाय निमित्तें श्रुतदेवतानुं आराधन करवुं. पढी जे क्षेत्र देवता आसत्या ठे, ते क्षेत्र देवनुं आराधन करवुं, एटले महोटानी सहायथकी ज्ञान, दर्शन, चारित्रनुं साधन निर्विघ्नपणे आय. ए रीतें ए पांचमुं काउस्सग नामा आवश्यक जाणवुं.

ए रीतें आत्मरूप नाजन ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी संपूर्ण जराणुं एटले हवे फरी पाबुं पाप करवाना नियम करवा सारु ठछा आवश्यकने विषे चार प्रकारना आहाररूप पाप करवाना पञ्चस्काण करवां माटे नोकारसी, पोरिसी, एकासणुं, आयंबिल, उपवास, ठछ, अछम, अछाइ, मासखमण, पासखमण, ठम्मासी, वरसी अथवा जावजीव, इत्यादिक पोतानी शक्ति माफक चार आहाररूप पाप करवानां पञ्चस्काण करवां, ए ठछुं पञ्चस्काण आवश्यक जाणवुं. ए रीतें ए ठ आवश्यकनुं स्वरूप जाणी विवेकी पुरुष, हृदयमां धारी नित्य प्रत्येक उजय टंक करतां थकां जीव अल्पकालमां कर्म रहित थइ सिद्धिपद वरे, पामे, एम शब्द नयने मतें ए सामान्य प्रकारें नावथकी षडावश्यकनुं स्वरूप जाणवुं.

१४८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावसामायिकमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—श्रीजगवतीसूत्रमां “आया खलुसामाश्या ” ए आलावे सामायिकनो अर्थ कखो ठे, एटले जेटली वार स्वस्वरूपमां रहेवुं, तेटली वार सामायिकनो लाज जाणवो, माटे शब्द नयने मत्तें चोथा गुणठाणावाला सम केती, अने पांचमा गुणठाणावाला देशविरतिश्रावक, तथा ठठा सातमा गुणठाणावाला मुनिराजने सामायिक जाणवुं. तेमां आठ तत्त्व पामीयें, अने सम जिरूढनयने मत्तें केवली जगवानने सामायिक जाणवुं. तेमां नव तत्त्व पामीयें. तथा एवंजूनतनयने मत्तें सिद्धजगवानने सामायिक जाणवुं. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें. ए रीतें जाव सामायिकना स्वरूपनो परमार्थ जाणवो.

१४९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जाव चउविसड्डामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—एवंजूनत नयने मत्तें हमणां रुषनादि चोवीश तीर्थकर जावनिहेपे सिद्धक्षेत्रमां बिराजमान वर्त्ते ठे, तेने जाव चउविसड्डो कहीयें. एटले हमणां एमनी सेवा, नक्ति, स्तुति, पूजादि करीयें ठैयें. ते नैगम नयने मत्तें वर्त्तमाने पोताना जावथी गया कालना जावनी गवेषणा जाणवी, ए सिद्धमां वर्त्ते ठे, माटे तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१५० शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी जाववंदन आवश्यकमां केटलांतत्त्वपामीयें?

गुरुः—श्रीवीतरागनी आज्ञा पालनार, शुद्धमार्गना प्ररूपक, आत्म तत्त्वना रसीया, मोक्षाजिलाषीपणें पोताना आत्मानुं साधन करे ठे, एवा गुरु आदिक आचार्य जगवानने कृतिकर्मादिक एटले द्वादशावर्त्त वंदन, विधिपूर्वक करवुं, परंतु आ नव तथा परजवनी वांढा रहित, मान अहंकार गाली, यशःकीर्त्तिनी वांढा रहित, एक पोताना आत्माने कर्मथकी मूकाववा निमित्तें करे, तो महोटी लाज उपार्जन करे ॥ उक्तं च ॥ तिष्ठयरत्तं समत्तं, खाइ यं सत्तमि तईयाए ॥ वंदणएण विहीणा, बंइ च दसारसीहेणं ॥ १ ॥ अस्यार्थः—श्रीकृष्ण वासुदेवें विधिपूर्वक एक साध्यें अंतरंग राग सहित वंदणा करतां तीर्थकर गोत्र उपाज्यूं अने ह्यायिक सम्यक्त्व पाय्या, तथा सातमी नरकनां दजियां एकठां मेलव्यां हतां, तेमांथी चार नरकनां काप्यां, माटे जाव वंदन आवश्यकमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व जाणवां.

१५१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावपडिकमणामां केटलांतत्त्वपामीयें?

गुरुः—शब्दनयने मत्तें पापथकी निवर्त्तवुं तेने पडिकमणुं कहीयें तिहा

जे दिवसनं पाप लाग्युं होय ते सांजने पडिक्कमणे निवर्त्ते, अने रात्रिनुं पाप लाग्युं होय, ते प्रजातने पडिक्कमणे निवर्त्ते. तथा पन्नर दिवसनं पाप लाग्युं होय, ते पांखीने पडिक्कमणे निवर्त्ते अने चार मासनुं पाप लाग्युं होय, ते चोमासीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, तथा बार मासनुं पाप लाग्युं होय, ते संवत्सरीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, ए रीतें पडिक्कमणुं करवायकी पाप निवर्त्ते खरुं परंतु ते कोने निवर्त्ते? के जे अंतरंग सत्तागतें वस्तु धर्म रह्यो ठे, ते निरावरण पणे प्रगट करवाने अर्थें पडिक्कमणुं करे ठे, ते प्राणी पाप थकी निवर्त्ते ठे, परंतु सत्तागतना जाणपणा विना पाप टले नही, माटे ए वो आलोयणा सहित जे पडिक्कमणुं करवुं, तेतो देशविरति पांचमा गुण ठाणा वाला श्रावक तथा ठेठे सातमे गुणठाणे वर्त्तनारा साधु मुनिराज ते ने उदयें आव्युं ठे. माटे तेमां पूर्वे कह्यां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

१५२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावकाउस्सग्गमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—जे शब्द नयने मत्तें जाणपणा सहित बाह्यथकी तो मेरुनी परें निश्चल पणे अइने डुष्ट जीव जे वाघ, सिंह, शीयाल, रीह अने सर्पादिक तिर्थचना करेला उपसर्ग तथा देवता अने मनुष्यना कख्या उपसर्ग जेवाके ठेदन, जेदन, ताडन, तर्जनादिक तथा क्रूर वचन, कडवा वचन रूप अनेक प्रकारना उपसर्ग थाय, पण समता रसं जीनो एवो जे मुनिराज, ते निश्चलित पणे वर्त्ते, परंतु कोप करे नहीं, अने अंतरंगथकी तो सत्तागतना उपयोगमां स्वपरनी वेंचण करतो थको अमोल पणे वर्त्ते, ते प्राणी महो टी निर्झरा प्रत्यें करे, तेने जावकाउस्सग्ग कह्यीयें. तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

१५३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावपच्चस्काण आवश्यकमां केटलां तत्त्व?

गुरुः—शब्द नयने मत्तें इहानिरोध पणे जाव पच्चस्काण जे जे वस्तुनां प्राणी करे ठे, ते प्राणी मोह नगरने नजीक करे ठे, एटले आ जवने विषे यशःकीर्त्ति, मान, शोना, तथा इंडियसुखनी लालचथकी रहित निरिह पणे तेमज परजवनी इह्हा जे देवता, चक्रवर्ती, वासुदेव, तथा इंद्रादिकनी रुद्धिनी वांठा थकी रहित थको एक पोनाना आत्माने निरावरण करवारूप जे जे पच्चस्काण करे ठे, ते तो सर्व जावपच्चस्काण आवश्यक कह्यीयें. तेमां आगल कह्यां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. ए रीतें जावथकी षडावश्यकनुं स्वरूप संक्षेपमात्रें करी कसुं.

१५४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी एक जीव तत्त्व रमणिक जाणवुं. केम के नैगम अने संग्रह ए बे नयने मते पारिणामिक जावें करी सर्व जीव पोताना स्वरूपमां रमणिक जाणवा. अने व्यवहार नयें करी तो जीवने अजीवरूप पुज्जमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा ऋजुसूत्र नयने मते जीवने गुणागुन रूप परिणामें करी पुण्य अने पाप रूप आश्रवमां रमणिक पणुं जाणवुं, तथा शब्द अने समनिरूढ ए बे नयने मते तो जीवने संवर अने निर्झरा ए बे तत्त्वमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा एकला समनिरूढ नयने मते जेवारें जीवें घातीकर्म खपा बी, ज्ञानादि अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, तेवारें एने इव्य मोक्ष पदमां रमणिकपणुं जाणवुं, ए रीतें ए नव तत्त्वमां रमणिक पणुं एक जीव तत्त्वने जाणवुं, पण जे प्राणीने इष्टदेव तथा गुरुकृपाथकी नय निक्षेपानी कला प्राप्त अइ हशे, ते प्राणीने ए प्रश्नो नो अर्थ विचारतां घणी रीज उपजशे माटे नय, निक्षेपा, इव्य, नाव, निश्चय व्यवहारनुं जाण पणुं विशेष रीतें करवुं, एटले समकेत रूप रत्ननी प्रतीति थाय.

१५५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अगुन प्रकारें रमणिक स्वनावमां केटलां तत्त्व ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते अगुन प्रकारें रमणिक स्वनावमां पांच तत्त्व पामीयें, ते कहे ठेः—एक तो रमणिक ते जीव अने अगुन ते पाप तथा ए पापनां दलीयां अजीव ते आश्रवनूत जाणवां. अने ए दलीये जीव बंधाय ठे माटे जीव, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१५६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी गुन प्रकारें रमणिक स्वनावमां केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते पहेले गुणगणो गुन प्रकारें रमणिक स्वनाव होथ तेमां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो (रमणिक के०) जीव पोतें, बी जुं (गुन के०) पुण्य, ते पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीये जीव बंधाय ठे, ते बंध तत्त्व थयुं, एटले जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व थयां.

१५७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारें रमणिक स्वनावमां केटलां तत्त्व पामीयें

गुरुः—शब्द अने समनिरूढ नयने मते चोथा गुणगणाथी यावत् ते रमा अने चौदमा गुणगणा पर्यंत जीवने शुद्ध प्रकारें रमणिक दशा जा

ણવી, તેમાં આઠ તત્ત્વ અને નવ તત્ત્વ પામીયેં. એટલે (શુન કે૦) પુણ્ય નાં દલીયાં અને (અશુન કે૦) પાપનાં દલીયાં આગલ એ બે પ્રશ્ન કહ્યા હે, તેમાંહે જીવ લેપાણો હે, અર્થાત્ એ શુનાશુન કર્મરૂપ કચરામાં જીવ લેપાણો હે, પણ તિહાં થકી શુદ્ધિના કરનારા એક સંવર અને બીજું નિર્ક્લેશ એ બે તત્ત્વ જાણવાં. એટલે શબ્દ અને સમનિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જા વેં ચોથા ગુણગણાથકી માંમીને યાવત્ અગીઆરમા બારમા ગુણગણા લ ગેં જે જીવ વતેં હે, તેમાં પૂર્વે કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એક તો જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવ રૂપ અનંતાં રહ્યાં હે, તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં તથા એ દલીયે જીવ બંધાણો હે, એટલે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ઠ તત્ત્વ થયાં તથા જીવ અજીવ રૂપ સ્વપરનો વેંચણ કરી જિહાં સુધી જીવ, સ્વરૂપમાં રહે, તિહાં સુધી સંવર ક હીયેં. અને જિહાં સુધી સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનં તી નિર્ક્લેશ કરે, એ રીતેં પૂર્વોક્ત ઠ તત્ત્વમાં સંવર નથા નિર્ક્લેશ જેતીયેં, તે વારેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં:- અને સમનિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ગુણગણેં શુ ા પ્રકારેં રમણિકપણું કેવલી નગવાનને જાણવું. તેમાં પૂર્વોક્ત આઠ ત ત્ત્વની સાથેં કેવલજ્ઞાન પામ્યા, એટલે ડ્વ્ય મોક્ષ પદ પામ્યાતે નવમું કહેવું.

૧૫૮ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયથકી રમણિક સ્વજાવમાં કે ટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-એવંજૂત નયને મતેં નિશ્ચયથકી રમણિક સ્વજાવમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. કેમ કે નિશ્ચયથકી રમણિકપણું તો મોક્ષ પુરીમાં સિદ્ધના જીવ ને હે, તેમાં તો એક સિદ્ધનો જીવ તે જીવ તત્ત્વ અને યથાશ્યાત ચારિત્ર રૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે હે તે બીજું સંવર તત્ત્વ જા ણવું. તથા ત્રીજું જાવ મોક્ષ પદ પામ્યા હે, તે ત્રીજું મોક્ષતત્ત્વ જાણવું.

૧૫૯ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી ધ્યાતારૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-એ નવ તત્ત્વમાંથી ધ્યાતા રૂપ એક જીવ તત્ત્વ જાણવું, કારણ કે કોઈ જીવ રુદ્ધસૂત્ર નયને મતેં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથા, હાસ્ય, વિનોદ નિંદા અને ઈર્ષ્યા, એ આદેં અનેક પ્રકારેં અ શુન પરિણામેં કરી નરક અને તિર્યંચ ગતિના સુખને ધ્યાવે હે, અને વલી કોઈએક જીવ તો રુદ્ધસૂત્ર નયને મતેં દાન, શીલ, તપ, જાવના, પૂજા, પ્ર

नावना, संघनक्ति, गुरुनक्ति, षपकार बुद्धि, ए आदि देइने अनेक प्रकारें शुन परिणामें करी मनुष्यगति तथा देवगतिना सुखने ध्यावे ठे, तथा कोइएक जीव तो वली समनिरूढ नयने मर्ते शुद्ध परिणामें करी मोक्ष गतिने ध्यावे ठे. ए रीतें नव तत्त्वमांथी ध्यातारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं.

१६० शिष्यः—एनवतत्त्वमांथी अशुन प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—अशुन प्रकारें ध्याता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो (ध्याता के०) जीव, बीजुं (अशुन के०) पाप, त्रीजुं पापनां दलियां ते अजीव ठे, चोथुं ए आश्रव रूप जाणवां, अने पांचमुं बंध तत्त्व जाणवुं.

१६१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुन प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी शुन प्रकारें ध्यातारूपमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो ध्यातारूप जीवतत्त्व अने बीजुं (शुन के०) पुण्य ते पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, एटले जीव, पुण्य, अजीव आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१६२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारें ध्याता रूपमां आठ तत्त्व तथा नव तत्त्व पामीयें. कारण के शुजाशुन विकाररूप जे कर्म, तिहांथकी जीवने शुद्धनां करनार, एक संवर अने बीजुं निर्झरा, ए बे तत्त्व ठे, केम के शब्द अने समनिरूढ नयने मर्ते चोथा गुणगणांथी मांझीने यावत् ढगस्थ अ वस्था जगें जीवने शुद्ध प्रकारें ध्याता रूपमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें, अने समनिरूढ नयने मर्ते तेरमे गुणगणे शुद्ध प्रकारें ध्याता के वली जगवानने कह्यौं तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१६३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बहिरात्मामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—बहिरात्मा जीव, पहेले मिथ्यात्व गुणगणें होय, जे माटे बाह्य संपदार्थें रत होय, तेने बहिरात्मा कह्यौं ॥ गाथा ॥ पुजलसैं रातो रहे, जाणे एह निधान ॥ तस लार्जे लोन्यो रहे, बहिरातम अनिधान ॥ १ ॥ अर्थः—एटले शुजाशुन कर्म विपाक फलने उदर्यें करी राज्य, रूधि, जंमार, दुकुम, वास, दासी, सुनट, सीपाइ, आबरू, इज्जत, शोना, पुत्र, कलत्र, कुटुंब, परिवार, राग, रंग, कला, विकला, माहापण, चतुराइ, हाव, नाव, नाटक, कौतुक, पोताना शरीरनी कांति, बल, छुवानी, मव, अहंकार, ए आदि देइ अनेक

પ્રકારેં પોતાની શોના દેખી તેના ઉપરં એકાગ્રચિત્તેં રીજ માને મનમાં એમ જાણે જે સંસારમાં સુખ એક ઢુંજ જોગવું હું, એ રીતેં પોતાના સ્વરૂપથી જે બાહ્ય નાવ છે, તેને આદરી તેનાં સુખ વિલસે તેને બહિરાત્મા કહીયેં. તેમાં આગલ મિથ્યાત્વગુણઠાણે કહ્યાં, તે રીતેં ઢ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૬૪ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અંતરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-દોહા ॥ પુજ્જનાવ રુચે નહીં, તાયેં રહે ઉદાસ ॥ સો અંતર આત્મા જહે, પરમાનંદ પ્રકાશ ॥ ૧ ॥ પુજ્જ સ્વલ સંગીપરેં, સેવે અવસર દેસ ॥ તનુ શક્તિ જ્યું જક્કડી, ગ્યાન જેદ પદ લેસ ॥ ૨ ॥ બહિરાતમ તજ આત્મા, અંતર આતમ રૂપ ॥ પરમાતમને ધ્યાવતાં, પ્રગટે સિદ્ધસ્વરૂપ ॥ ૩ ॥ માટે બાહ્ય સંપદા થકી જેનો વિરક્ત નાવ વર્તે છે, અને પોતાના આત્મ સ્વનાવમાં રક્તનાવ વર્તે છે તથા પોતાના સહજ સમાધિપદને વિરહેં ડુઃખેં કરી અસમર્થ થકો જુરે છે, એવો જીવ, ચોથા ગુણઠાણાથી માંનીને બારમા ગુણઠાણા જગેં અંતરાત્મા કહીયેં. એ અંતરાત્મા જીવ, તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાગ્યો થકો વિવેકરૂપ જોચનેં કરી સહિતથકો પરનાવથી ઉદાસી હોય, તે વારેં સાચો નય દેસતાં એનું જગતમાં શત્રુમિત્ર કોઈ નથી, એને કોઈ જીવથી વૈર વિરોધ પણ નથી, એ સર્વ જીવને પોતા સરસા જાણી તેની દયા પાલે, રક્ષા કરે, ઉપકાર કરે, તે પરદયા જાણવી. અને પોતાનો આત્મા કર્મને વર્જો કરી ડુઃખી છે, અનેક પ્રકારેં પીડા પામે છે, જન્મ, જરા, મરણનાં ડુઃખ જોગવે છે, તેને કર્મરૂપ ડુઃખથી મૂકાવવાના જે પરિણામ તે સ્વદયા જાણવી. એટલે જે કારણેં આત્માને જ્ઞાનનાવેં કરી સમજાવે, કે રે જીવ ! તું અનાદિ કાલનો જન્મતો થકો જે તેં જોગ જોગવીને ઠોડ્યા, તે મહા વિકારરૂપ અનંત ડુઃખના દાતાર, તેહની ફરીથી તું વાંઝા કરે છે, તેથી તું જને લાજ કેમ નથી ઉપજતી ? અને જે આહાર જણે ઠોડ્યા તે વળી પાઠા આહાર પણે કરે છે ? એવું આચરણ ઉત્તમ વિવેકી આદરે નહીં, કેમ કે વમ્યા આહારની ઇચ્છા તો શ્વાન હોય, તે કરે ? એ રીતેં મનઃપશ્ચાત્તાપેં કરી પોતાના બોધબીજ સુખ સહજ રસને ચાસે, એટલે સમકેત રૂપ જ્ઞાન દૃષ્ટિયેં કરી સ્વસ્વરૂપપ્રકાશ, ચિદાનંદ, વિષ્ણુ, વિનાશ રહિત, એક તું શાશ્વતો, સર્વ જગતના નાવ પ્રપંચ જાણવાને શક્તિમંત, એવું તારું સ્વરૂપ અસંખ્યાત પ્રદેશેં કરી સહિત છે, પણ એક એક પ્રવેશેં અનંતા કર્મ પરમાણુ રાગદેવની ત્રિ

કાશોં અતિ સ્નિગ્ધ પણે નિવિઙ્ગૂત થઈ લાગા હે, તેણેં કરી જ્ઞાનસ્વરૂપ દ બાઈ ગયું હે, તે પ્રગટ કરવાને અર્થે સંસાર ઝડાસી ત્યાગરૂપ વૈરાગ્ય જાવના જાવતો સ્વપરની વૈંચણ કરી સ્વસ્વરૂપનું ગ્રહણ કરે, અને પરસ્વરૂપને વિજા વરૂપ જાણી ત્યાગ કરે, એ રીતેં અનુનવરસમાં જીજ્ઞતો ધ્યાનરૂપ અગ્નિયેં કરી કર્મ આવરણને નસ્મ કરતો થકો, થોડા કાલમાં પરમાનંદ પદ પ્રત્યેં પામે, તેને અંતરાત્મા કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૬૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ઇચ્છાપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ગુણઠાણેં કેવલીને ઇચ્છાપરમાત્મા કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૬૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—એવંજૂત નયને મતેં જે લોકને અંતેં બિરાજમાન સાદિ અનંતમે જા ગેં વર્તેં હે, એવા સિદ્ધ જગવાનનેં જાવપરમાત્મા કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૬૭ શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જ્ઞાન, જ્ઞાતા અને જ્ઞેય, એ ત્રિજંગી ઓપજે હે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—(જ્ઞાન કે૦) જાણપણું તે જીવનો ગુણ હે, તે જ્ઞાન ગુણેં કરી ને ત્રણ કાલનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ પણે એક સમયમાં સિદ્ધપરમાત્મા જાણે હે, તેથી સિદ્ધનો જીવ, જ્ઞાતા હે, અને જેને જ્ઞાન ગુણેં કરી જાણે હે, એવાં સર્વ ઇચ્છા તે જ્ઞેય હે, એ સિદ્ધ પરમાત્માને વિષે ત્રિજંગીનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૬૮ શિષ્ય:—સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં કર્તા, કારણ અને કાર્ય, એ ત્રિજંગી ઓપજે હે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—કર્તા સિદ્ધનો પોતાનો જીવ જાણવો, અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા વીર્ય રૂપ અનંતા ગુણ જે હે, તે કારણ જાણવાં, તથા (કાર્ય કે૦) પર્યાયનું ઉત્પાદ વ્યય રૂપ નવ નવા જ્ઞેયનો સમય સમય અનંતી અનંતી વર્તના રૂપ જે સુખ, તે સુખનું આસ્વાદન તે કાર્ય જાણવું.

૧૬૯ શિષ્ય:—સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં ધ્યાન, ધ્યાતા અને ધ્યેય, એ ત્રિજંગી ઓપજે હે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—ધ્યાન તે સિદ્ધના જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું હે, તે ચાર ધ્યાન થ કી ઉત્તર જાણવું, અને તેનો ધ્યાતા તે સિદ્ધનો પોતાનો જીવ તથા ધ્યેય

તે આત્મિક સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે જે જીવ, સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણે, તેવારે તેને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાનો જાવ ઝપજે, અને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાની વાંઠાયેં જે કારણ સેવે છે, તેને સમકેતની પ્રાપ્તિ જાણવી.

૧૭૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુન ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે અશુન ધ્યાન હોય, તેમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, કારણ કે એક તો અશુન ધ્યાનનો કર્તા જીવ તત્ત્વ અને (અશુન કે ૦) ક્રોધ, માન, માયા, લોચ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકૃત્તા, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ક્લેશ, કજીયો, વાદ, વિવાદ, એ આદેં અનેક પ્રકારનું અશુન ધ્યાન છે, તે સર્વે બીજું પાપ તત્ત્વ જાણવું અને તે પાપનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, માટે ત્રીજું અજીવ અને ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ તથા તે દલીયે જીવ બંધાણો તે પાંચમું બંધ તત્ત્વ જાણવું.

૧૭૧ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી શુન પ્રકારેં ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે શુનધ્યાનરૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં તેમાં એક તો ધ્યાનનો કર્તા જીવતત્ત્વ પોતેં જાણવું અને (શુન કે ૦) દાન, શીલ, તપ, જાવના, પરોપકાર, કરુણા, દયા, ચૈત્યજક્તિ, પૂજા, પ્રનાવના, એ આદિક અનેક પ્રકારનું શુન ધ્યાન જાણવું, એવા અનેક પ્રકારના શુન ધ્યાનમાં જીવ વર્તે છે, તથાપિ અંતરમાં ઇંદ્રિયરૂપ સુખની લાલચના પરિણામ છે, તેણેં કરી (શુન કે ૦) પુણ્ય ઝપાર્જન કરે છે, તે બીજું પુણ્યતત્ત્વ થયું, અને તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. એટલે ત્રીજું અજીવ તત્ત્વ અને ચોથું આશ્રવતત્ત્વ થયું. અને એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું.

૧૭૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનરૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—શબ્દ સમજિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જાવેં ચોથા ગુણઠાણાથી માંનીને યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણા લગેં શુદ્ધ ધ્યાન જાણવું. તેમધ્યેં શબ્દ નયને મતેં સમકેત જાવેં છે, સાતમે ગુણઠાણે જે જીવ શુદ્ધ ધ્યાનમાં વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે, ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન શુદ્ધધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં શુદ્ધ ધ્યાનેં વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

गुरुः—जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे तेने कर्मफल चेतना कहियें, ते पहेला गुणठाणाथी मांमीने चौदमा गुणठाणा जगें जाणवी, तिहां जे पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीव कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें. अने समकेत जावें चोथा गुणठाणाथी मांमीने यावत् अगीआरमा बारमा गुणठाणा पर्यंत जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. तथा समनिरूढ नयने मते तेरमे चौदमे गुणठाणे वर्तता केवली जगवान्, पण कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञानचेतनामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्द नयने मते चोथे गुणठाणे समकेती जीवने ज्ञानचेतना जाणवी, अने पांचमे गुणठाणे देशविरति श्रावकने पण ज्ञानचेतना जाणवी, तथा ठेके, सातमे, यावत् अग्यारमे, बारमे गुणठाणे वर्तता साधु मुनिराजने पण ज्ञानचेतना कहियें, कारण के एक रूपैयानी पूंजीवालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, अने दश रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, अने शो रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तथा हजार रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, एम यावत् लाख रूपैया अने क्रोड रूपैया वालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तेम इहां चोथा गुणठाणाथी यावत् चौदमा गुणठाणा पर्यंत तथा मोक्षपर्यंतना सर्व जीव ज्ञानी कहियें. तिहां शब्दसमनिरूढ नयने मते समकेतजावथी मांमी यावत् अगीआरमा बारमा गुणठाणा जगें जे साधु, मुनिराजपणे विचरे ठे, तेमां आठ तत्त्व पामीयें अने समनिरूढ नयने मते तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवान् विचरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें, तथा एवंजुत नयने मते सकल कर्म ह्य करी लोकने अंतें बिराजमान अनंत सुखने विलासें करी सादि अनंतमे जागें सिद्ध परमात्मा वर्ते ठे, तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१७५ शिष्यः—नवतत्त्वमांथी अशुन प्रकारें कर्मचेतनामां केटलां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते पहेले गुणठाणे अशुन प्रकारें कर्म चेतना मां पांच तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतें—कोइ जीवनी चेतना पापरूप परिणामें वर्ते ठे, तेने अशुन प्रकारें कर्मचेतना कहियें. तेमां एक तो जी

વની ચેતના તે જીવ તત્ત્વ, બીજું અશુન એટલે પાપ તત્ત્વ, ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવ તત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે. માટે આશ્રવ તત્ત્વ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે, માટે બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાં શુન પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં કેટલા તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણગણે શુન પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં કોડ જીવની ચેતના પુણ્યરૂપ પરિણામેં વર્તે છે, તેને શુન પ્રકારેં કર્મચેતના કહીયેં, તેમાં એક જીવની ચેતના અને બીજું (શુન કે ૦) પુણ્ય, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવ તત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે માટે આશ્રવ તત્ત્વ, પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે માટે બંધતત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી આર્તે રોડ ધ્યાનની નાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:—આર્તે શૈધ્યાન પહેલે ગુણગણે મિષ્યાલી જીવને હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં ઢ તત્ત્વ પામીયેં, અને ચોથેં ગુણગણે સમકેતી જીવ તથા પાંચમે ગુણગણેં દેશવિરતિ જીવને પણ આર્તે રોડ ધ્યાન હોય, એ પરમાર્થ દેવચંડજીકૃત આગમસાર થકી જાણવો તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુક્લધ્યાનની નાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—શબ્દસમનિરૂઢ નયને મતેં ધર્મધ્યાન તથા શુક્લધ્યાનની નાવનામાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં શબ્દ નયને મતેં ધર્મધ્યાનની નાવનાયેં ચોથે ગુણગણે સમકેતી જીવ અને પાંચમે ગુણગણે દેશવિરતિ જીવ, તથા ઢઠે સાતમે ગુણગણે સાધુમુનિરાજ હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા શુક્લધ્યાનની નાવના વાલા જીવ, નવમે ગુણગણેથી યાવત્ અગીઆરમા બારમા ગુણગણા લગેં ઢઢસ્ય મુનિરાજ હોય. તેમાં પણ આઠ તત્ત્વ પામીયેં. અને તેરમે ચૌદમે ગુણગણે કેવલી નગવાન શુક્લધ્યાન ધ્યાવે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુન પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણગણે અશુન પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તેમાં એક તો જીવ તત્ત્વ, બીજું અશુન પ્રકારેં બાધક તે પાપ, તથા એ પાપનાં દલીયાં અજીવ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવ, ચોથું આશ્રવ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે બંધ.

૧૮૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુન પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते पहेले गुणगणे जीवने शुनप्रकारें बाधकरूप पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो जीव, बीजुं शुनप्रकारें बाधक ते पुण्य, त्रीजुं ए दलीयां अजीव ठे, चोथुं ए आश्रव रूप ठे अने पांचमुं बंधतत्त्व.

१७१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शुनप्रकारें साधकरूप केडलां तत्त्व?

गुरुः—चोथे गुणगणें समकेती जीव, पांचमे गुणगणें देशविरति, अने ठेठे सातमे गुणगणे साधुमुनिराज अने यावतू अगीआरमा बारमा गुणगणा पर्यंत शब्द समजिरूढनयने मते शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने समजिरूढ नयने मते तेरमे चौदमे गुणगणे केवली जगवानने शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१७२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी कर्त्तारूप केडलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी कर्त्तारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं. ते आवीरीतें—नैगम अने संग्रह नयने मते सर्व जीव, पोताना स्वरूपमां पारिणामिक जावें वर्त्ते ठे, अने व्यवहार नयें करी जीव शुजाशुन, रूप करणीनो कर्त्ता कहियें, एटले कोइ जीव व्यवहारथकी शुजाशुनरूप करणी करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंगजावनी चिकाशरूप परिणाम वर्त्तता नथी. तेमाटे ते जीव, पुण्य पापरूप फल प्रत्यें न पामे, केम के ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणाम विना उपरथकी व्यवहार नयने मते शुनकरणीरूप वीरा शालवीयें अठार हजार साधु प्रत्यें बांधा, तथापि पुण्यरूप फलप्रत्यें न उपाज्युं, तेमाटे अंतरंग जावनी चिकाशविना पुण्यरूप दलीयां चोटे नहीं ॥ गाथा ॥ आत्मसाखें धर्म जे, त्यां जननुं शुं काम ॥ जनमनरंजन धर्मनुं, मूल्य न एक बदाम ॥ १ ॥ अर्थः—अंतरंग आत्माना सांखे जे धर्म करवो, ते धर्म प्रमाण ठे, एटले आत्मा निरावरण करवा सारु धर्म करवो ते प्रमाण ठे अने (जन के०) लोक तेनां मन रीज ववा रूप अथवा यशःकीर्त्ति शोनानी बांठारूप परिणामें जे धर्म करवो, ते धर्मनुं मूल्य एक बदाम मात्र पण नथी, एटले वीरा शालवीनी पेरें कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववारूप व्यवहारथकी तो शुनकरणी घणीए करी, पण बदाम मात्र फल प्रत्यें न पाम्यो. ए परमार्थ जाणवो. अने ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंगजावनी चिकाश विना उपरथकी व्यवहार नयने मते

समकेती जीव, कर्मने वशें करी जोगादिक अशुन करणी अनेक प्रकारें करे ठे, परंतु अंतरंग जावनी चिकाश विना तेने पापरूप दलीयां चोटतां नथी अत्र गाथा “ज्ञानीको जोग है, सो निर्झराको हेतु है ॥ अज्ञानीको जोग है, सो बंधफल देतु है” ॥ माटे समकेती जीव, कर्मने वशें करी अवतीने उदयें संसारमां व्यवहार नयें करी उपर थकी विषयादिक अशुन करणी करे ठे, पण ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग परिणामरूप जावनी चिकाश विना कर्मरूप दलीयां लागतां नथी, ए परमार्थ जाणवो, एम व्यवहार नयने मते जीव अशुनप्रकारें करणीनो कर्त्ता ठे, तेहनूं स्वरूप सामान्य प्रकारें कह्युं.

वली ऋजुसूत्र नयने मते जावना चिकाशरूप परिणामें करी जीव, पुण्य रूप फल प्रत्यें पामे, कारण के जीरणशेतें व्यवहार नयने मते उपर थकी तो दान आप्युं नथी, परंतु ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग दान देवाना जावनी चिकाशरूप परिणाम होता, तेणे करी जावचिकाशें बारमा देवलोक नां पुण्यरूप दलीयां लागां, तथा तेमज श्री तीर्थकर जगवाने पण आगल त्रीजे नवें ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणामें करी सर्व जीवने धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावी सुखीया करुं? एवी जावना जावी, ते जावनी चिकाशरूप परिणामें तीर्थकर नामगोत्रना दलीयां बांध्यां, पण व्यवहार नयने मते तो एक जीवने पण धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावीने सुखीयो कस्यो नथी, तथापि परदयारूप जावथकी जिननाम कर्म उपाज्युं ए परमार्थ ठे, एटले ऋजुसूत्रनयने मते जीव, शुन प्रकारें कर्म नो कर्त्ता तेनो ए परमार्थ कह्यो.

वली ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग अशुन जावना चिकाशरूप परिणाम ते थकी जीव जे ठे, ते पापरूप फल प्रत्यें उपार्जे, जेम कालक सूरियो खाटकी ते राजग्रही नगरी मध्ये दिन प्रत्यें पांचशे पाडा मारतो हतो. ते सारु तेने श्रेणिक राजायें कूवामां टांग्यो अने पाडा मूकाव्या, एटले व्यवहार नयने मते ते खाटकी हिंसा नथी करतो, पण ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग पाडा मारवाना जावरूप परिणामनो चिकाशें वर्ते ठे, तेथी श्रीवीर प्रज्युं कहुं के हजी पाडा मारे ठे अने पापरूप दलीयां उपार्जे ठे, एटले व्यवहारनयें तो पाडा नथी मारतो परंतु ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग हिंसारूप जावनी चिकाश वर्ते ठे, माटे हजी पाडा मारे ठे, एम कहुं, मत

जब के चिकारों पापनां दलीयां लागे ठे, एम रूजसूत्रनयने मतें जीव अशुन प्रकारें कर्ता तेनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें व्यवहार नयनो अने रूजसूत्र नयनो ए परमार्थ जाणवो, सम्यग्दृष्टि जीवने ए बे नय प्रमाण ठे, एटले व्यवहारनयें करणी करवी अने रूजसूत्रनय हृदयमां धारवो, ते थ की जीवने कार्यनी सिद्धि नीपजे.

हवे शब्द समनिरूढ नयने मतें जीव ज्ञानदृष्टियें करी धर्मध्यान शुक्ल ध्यानरूप शुद्ध परिणामें करी स्वरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतां समय समय अनंता कर्मनी निर्झरा करे, अत्र गाथा ॥ ठठ अठम दसम, डुवाल सेहिं मास-६ मास खमणेहिं ॥ एतोउ अणोग गुणो, सोहिं जिमीयस्स नाण स्स ॥१॥ जं अन्नाणी कम्मं, खवेइ बहुआइं वास कोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ उस्सासमित्तेणं ॥ २ ॥ अर्थः—सम्यक्ज्ञान रहित एवो अज्ञानी मिथ्यादृष्टि जीव, ते ठठ, अठम, दशम, डुवालस, पासखमण, मासखमण प्रमुख अनेक प्रकारें तपस्या करतो, तथा ए तपस्या आदें देइने अनेक गुणें करी शोनतो घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्यायें करी जेटलां कर्म खपावे, तेट लां कर्म, सम्यक् ज्ञानी जीव, मन, वचन, कायायें करी एकचित्तें सत्तागतनां चिंतनमां रहेतां थकां एक श्वासोह्वासमां खपावे, एटले मिथ्यादृष्टि अज्ञानी जीव, घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्या करी जे काम काढे, तेटलुं काम समकेतदृष्टि जीव, एक श्वासोह्वासमां काढे, ए रीतें शब्दसमनिरूढ नयने मतें करी जीव, संवर निर्झरा रूप कार्यनो कर्ता तेनो परमार्थ कह्यो.

हवे एवंभूत नयने मतें जीव सर्व कर्म खपावी, मोक्षपद पामो, लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जागें परमानंद सुखने विजासैं, बाधार हित अनंता सिद्ध परमात्मा वर्त्ते ठे. ए रीतें ए नयनी अपेक्षायें करी नव तत्त्वमां जीवनुं कर्तापणुं देखाड्युं, तेमाटे ए पंडित जीव चित्तमां उतारी, नयनी अपेक्षा विचारी, सर्वनय प्रमाण करे, ते प्राणी सम्यग्दृष्टि जीव जा एवो. अने जे एमां एकनय पकडे ते जीव मिथ्यादृष्टि जाणवो.

१८३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुन प्रकारें कर्ता रूप केटलां तत्त्व ठे.

गुरुः—रूजसूत्र नयने मतें पहेले गुणठाणे अशुन प्रकारें कर्ता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. एक तो कर्ता जीव पोतें, बीजुं (अशुन के०) पाप,

ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ જાણવાં તે આશ્રવ, પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે તે બંધ તત્ત્વ જાણવું.

૧૭૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુન પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—રુઝસૂત્ર નયનેં મતેં પહેલે ગુણઠાણેં શુન પ્રકારેં કર્તારૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, જેમ કોડે એક જીવ શુન કરણી કરે છે, અને તેના અંતરેં ગ પુણ્યરૂપ ઇંદિય સુખની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તે છે, તેને શુન પ્રકારેં કર્તા કહીયેં, તિહાં કર્તા જીવ તત્ત્વ, અને બીજું (શુન કે ૦) પુણ્ય, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવરૂપ છે પાંચમું એ એકરી જીવ બંધાય છે.

૧૭૫ શિષ્ય:—એનવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં. જે કારણેં શબ્દ સમજિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જાવેં ચોથા ગુણઠાણાથી માંઝીને યાવત્ અગીઆરમા બારમા ગુણઠાણા જર્મે ઢઘ્ઘસ્થ અવસ્થાયેં શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને શુન પ્રકારેં કર્તા કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને અશુન કારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુન કારણરૂપ એક પાપતત્ત્વ જાણવું, કારણ કે અશુન એટલે પાપ તે પાપનાં કામ તો હિંસાદિ પરિણામ તે આશ્રવરૂપ જાણવા, એટલે કારણ તો જીવને અશુન મલ્યાં પણ જીવ તેમાંહે જલે, તો બંધાય અને જો જીવ તેમાં જલીને બંધાય તો જીવ, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. અને જો જીવ નહીં જલે, તો નવ તત્ત્વમાંથી એક પાપ તત્ત્વ પામીયેં. તેથી અશુન કારણરૂપ જીવને એક તત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુનકારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જીવને શુન કારણ રૂપ એક પુણ્ય તત્ત્વ જાણવું એટલે શુન કારણ તે દાન, દયા, પરોપકાર, કરુણા, સેવા, જાતિ, ઉત્તમ ગુણવાન્ જીવનાં બહુમાન કરવા એ આદેં અને પ્રકારેં શુન કારણ જાણવાં, એટલે (શુન કે ૦) પુણ્ય રૂપ ફલની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તે છે માટે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે જીવને કારણ તો શુન મલ્યાં, પણ તેમાંહે જીવનો ઉપયોગ જલે તો પુણ્ય

रूप दलीयां बांधे तेवारें जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध ए पांच तत्त्व पामीयें नहीं तो गुन कारणरूप जीवने एक पुण्य तत्त्व जाणवो.

१८८ शिष्यः—एनवतत्त्वमांथी जीवने गुनकारणरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—जीव, गुनागुन कर्मरूप कचरे लेपाणो, तेणें करी चार गतिरूप संसारमां अनेक प्रकारनी विटंबना नोगवे ठे, परंतु जो संवर अने निर्झरारूप बे गुन कारण जीवने मले, तो कर्मथकी ठोडावी मोक्ष नगरें पोहोंचाडे. एरीतें गुन प्रकारें कारणरूप जीवने संवर अने निर्झरा ए बे तत्त्व जाणवां.

१८९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी निश्चयथकी कार्यरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—एवंजूनतनयने मते निश्चयथकी कार्यरूप एक मोक्ष तत्त्व जाणवुं. ते मोक्षपुरीमां तो आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें,

१९० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—(लौकिकमार्ग के०) संसारहेतुमार्ग एटले गुनागुन विकाररूप संसारवृद्धिनां कारण सेववां तेने लौकिक मार्ग कहियें, तेमां ठ तत्त्व पामीयें, जे कारणें राग, द्वेष, अज्ञान, मिथ्यात्व, विषय, कषाय, निडा, विकथा, हांसी, कुतूहल, अहंकार ममकाररूप अनेक प्रकारनी चेष्टाउ करवी, ते सर्व संसार वृद्धिनां कारण जाणवां. तेने लौकिकमार्ग कहियें. अथवा तप, संयम, पूजा, प्रभावना, जक्ति, इन्द्रियदमन, वैराग्य, जावना, ए आदि अनेक प्रकारनी कष्टक्रिया करे ठे, पण आ जवमां यशःकीर्ति, लक्ष्मी, पुत्र, कलत्र, परिवार, कृद्धिनी वांढायें अथवा परजवें श्रेष्ठ, सेनापति, साहुकार, देवता, इंड, वासुदेव, चक्रवर्तीनी पदवी पामवारूप वांढायें परिणाम वर्ते ठे, एटले ठे तो लोकोत्तर मार्ग, पण अज्ञान दशायें करी संसार वृद्धि हेतुमां गयो माटे लौकिकमां नव्यो, तेमां ठ तत्त्व पामीयें. एक तो जीव, अने गुनागुन विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां सत्तायें लागां ते आश्रवजून ठे, ए दलीये जीव बंधाणो ते ठुं बंध तत्त्व ठे.

१९१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी लोकोत्तर मार्गमां केटलां तत्त्वपामीयें?

गुरुः—ए लोकोत्तर एटले लोकथकी उत्तर चारगतिरूप संसारनी वांढाथकी रहित एक मोक्ष मार्गने साधे, तेने लोकोत्तर मार्ग कहियें. एटले समकेती, देशविरति तथा ठे सातमे गुणठाणे वर्तता जे साधु मुनि राज, एम यावतू ठग्नस्थ अवस्था लगें सर्वे जीव, लोकोत्तर मार्गमां जाण

वा, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. तथा तेरमे चौदमे गुणठाणे शुक्ल ध्यानमां वर्त्तता केवली जगवान् पण लोकोत्तर मार्गमां जाणवा, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१९२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा ठ तत्त्वनी साथें ठे केम के जीवने अनादि कालना सत्तायें जावकर्मरूप राग अने द्वेष, शत्रु थड लागे ठे, तेनी चिकाडें गुनागुन विकाररूप आठ कर्मनां दलीयां लागे ठे ते दलीयांने इव्यकर्म कह्यीयें, ते आठ कर्मनी उत्तर कर्मरूप एकशोने अछावन्न प्रकृति जाणवी, ते प्रकृतिरूप कर्म जीव, बंधाणो, तेणें करी चार गतिरूप संसारमां फरे ठे, ए रीतें जीवने बाधक दशा कह्यीयें. तेमां आगल मिथ्यात्वगुणठाणे कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें.

१९३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटलां तत्त्वनी साथें ठे?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी जीवने साधक दशा बे तत्त्वनी साथें जाणवी, कारण के निगोदमां कर्म करी जीवनी चेतना दबाणी, पण अह्वरनो अनंत मो जाग उघाडो हतो, तेणें करी जीवित पणुं हतुं तिहांथकी अकाम निर्झरायें कालस्थितिने योगें करी जीव उंचो आब्यो, त्रसपणुं पाम्यो, अने पुण्यना उदयें श्रावक कुल, देवगुरुनी योगवाड मली, परंतु शब्दसमजि रूढ नयने मते समकित जावरूप संवर, निर्झरा, ए बे तत्त्व जो जीवने सहायकारी थाय, तो सकल कर्मथकी ठोडावी जीवने मोक्ष नगरें पोहोंचाडे, माटे साधक दशारूप जीवने संवर अने निर्झरा, ए बे तत्त्व जाणवां.

१९४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्ध दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्ध दशा एक मोक्ष तत्त्वनी साथें जाणवी, कारण के एंवजूनतनयने मते सकल कर्म ह्य करी शुद्ध सत्ता निर्मल, परमज्योति, लोकालोक प्रकाशक, अनंत गुणसंपन्न होय, तेने सिद्ध दशा कह्यीयें, ते तो मोक्षमां होय, माटे मोक्ष तत्त्वनी साथें सिद्ध दशा ठे.

१९५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी संसारव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—अवहारनयने मते 'संसरतीति संसारः' एटले चारगतिरूप संसारमां संसरवुं तेने संसार कह्यीयें, तिहां पहेले गुणठाणे मिथ्यादृष्टि जीव चारगति रूपसंसारमां संसरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पा

मीयें, अने समकित जावें चोथा गुणगुणायी मांही यावत् अग्यारमे बारमें गुणगुणो ठगस्थ अवस्थायें साधु मुनिराज पण वर्त्तें ठे, ते पण चार गति रूप संसारमां व्यवहारनयने मत्तें संसरे ठे, माटे तेने संसारी कहीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें, तथा समनिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणगुणो केवली जगवान् वर्त्तें ठे, तेने व्यवहार नयने मत्तें संसारी कही बोलाव्या ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१९६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां सिद्धव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शुक्ल ध्यानरूप अग्रियें करी अष्ट कर्म बाली, अष्ट गुण संपन्न, लोकने अंतें बिराजमान, अनंतसुख जोगी, सादि अनंतमे जागें वर्त्तें ठे, तेने सिद्ध जगवान् कहीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१९७ शिष्यः—ए नव तत्त्वने साते नयें करी जीवतुं गुणीपणुं केम जाणीयें?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांही एक जीवतत्त्वने गुणी कहीयें, कारण के नैग म अने संग्रह नयने मत्तें पारिणामिक जावें करी सर्व जीव, पोताना स्वजा वरूप गुणमां रह्या वर्त्तें ठे, माटे ए बेहु नयने मत्तें सर्व जीव, सत्तायें एक समान ठे, तेथी एक जेदें कहीयें, अने व्यवहार नयने मत्तें जीवना चौद जेद, बत्रीश जेद, तथा पांचशो त्रेशठ जेदपणें सर्व कर्मरूप जडनी साथें अनंतो काल जेला रह्या, माटे जडरूप पणें करी जड कहेवाणा, अने कजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग परिणामनी चिकाशें शुनाशुन कर्मने हेतुयें जीव, पुण्य पाप अजीवरूप आश्रवमां बंधाणो, तेणें करी चार गति रूप संसारमां पडयो, माटे संसारी कहेवाणो अने शब्द तथा समनिरूढ नयने मत्तें संवर निर्झरारूपपणें करी घाति कर्म ह्य कखां, तेवारें तेरमे गुणगुणो केवली कहेवाणो तथा एंवजूनतनयने मत्तें सकल कर्म ह्य करी मोह पद पामी लोकने अंतें बिराजमान वत्त्यों, तेवारें सिद्ध कहेवाणो, एम अनेक नयनी अपेक्षायें पंढितलोकने ए नवतत्त्वमां जीवतुं गुणीपणुं जाणवुं.

१९८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने अशुन गुण रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—अशुन गुण ते पापने कहीयें, अने ते पापनां दलीयां अजीव, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, ए रीतें पाप, अ जीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व जीवने अशुन गुणरूप जाणवां.

१९९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने शुन गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

ગુરુ:—શુનગુણ તે પુણ્યને કહીયે તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે. એ રીતે પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને શુનગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—જીવ, શુનાઽશુન વિકારરૂપ કર્મે કરી લેપાણો, તેથી ચારગતિ રૂપ સંસારમાં અનેક પ્રકારે પીડા જોગવે છે, પણ જો શબ્દ સમજિરૂઢ ન યને મતે સંવર નિર્ક્કારરૂપ બે ગુણ સહાયકારી આવે, તો જીવને સર્વ કર્મથી ઠોડાવી શુદ્ધ કરે, અને અનંત ચતુષ્ટયરૂપ જલ્દી પ્રગટ કરી આપે, માટે સંવર અને નિર્ક્કારરૂપ બે તત્ત્વ જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—એવંનૂતનયને મતે નિશ્ચય ગુણરૂપ એક મોહતત્ત્વ જાણવું, જે કારણે જિહાં જન્મ નહી, જરા નહી, મરણ નહી, રોગ નહી, શોક નહી, પીડા નહી, આધિ નહી, વ્યાધિ નહી, હર્ષ નહી, હેત નહી, પ્રીતિ નહી, સંતાપ નહી, કર્મ નહી, ક્રોધ નહી, વાદ નહી, વિવાદ નહી, શત્રુ નહી, મિત્ર નહી, એવું (શિવ કે૦) નિરુપડવ અચલિત, અદ્વય પદની સ્થિતિ, અનંત સુખનું વાસરૂપ, તે મોહ પદ કહીયે. તે જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ જાણવું.

૨૦૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના બે જેદ છે, એક સર્વપ્રત્યક્ષ, અને બીજું દેશપ્રત્યક્ષ, તેમાં સર્વપ્રત્યક્ષ તો કેવલ જ્ઞાન છે, તિહાં કેવલી જગવાન લોકાલોકનું સ્વરૂપ કેવલજ્ઞાને કરી પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે, અને સિદ્ધના જીવ પણ કેવલજ્ઞાને કરી સર્વજ્ઞાવ, પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે, એ રીતે સર્વપ્રત્યક્ષનું સ્વરૂપ કહ્યું, હવે દેશપ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના વલી બે જેદ છે, એક તો મનઃપર્યવજ્ઞાન, તે મનોવર્ગણને પ્રત્યક્ષપણે જાણે, અને બીજું અવધિજ્ઞાન, તે પુજ્જવર્ગણને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે, એ દેશપ્રત્યક્ષના બે જેદ જાણવા, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં આઠ, નવ તથા ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પરોક્ષજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—પરોક્ષજ્ઞાનના ત્રણ જેદ છે, એક આગમપ્રમાણ, બીજું અનુમાન પ્રમાણ, ત્રીજું ઉપમા પ્રમાણ, તિહાં જે દેવતાનાં સુખ, નરકનિગોદનાં

दुःख, ऊर्ध्वलोकना जाव, अधोलोकना जाव, तिर्हा लोकना जाव, ए सर्वे श्री जिन आगमथकी प्रमाण करे, ते प्रथम आगमप्रमाण जाणवुं. तथा कोइ जीव,अजीवरूप वस्तुने अनेक प्रकारनी उपमा आपी बोलावीये, जेम तीर्थकरने गंधहस्तीनी उपमा, चिंतामणि रत्ननी उपमा, ए री तें ते वस्तुना गुणप्रमाणें जीव अजीव वस्तुने उपमा देवी, ते बीजुं उपमाप्रमाण जाणवुं. तथा कोइना घरमां धूमाडो देखी अग्निनुं प्रमाण थाय, तेमज कोइकनुं मुख देखी हर्ष, शोक अथवा रोगचिंतानुं प्रमाण थाय, एवुं अनेक प्रकारनुं जे जाणपणुं तेने अनुमानप्रमाण कहियें. ए रीतें सम्यक् ज्ञानना धणीने ए त्रण प्रकारें परोक्ष ज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां आगज कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने जे मिथ्यात्वी जीवने ए त्रण प्रकारें परोक्षज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां ठ तत्त्व पामीयें,

१०४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी स्वाभाविक तत्त्व केटलां पामीयें.

गुरुः—जीव, जेवारें पोताना स्वभावमां रहे, तेवारें संवर कहियें अने ज्यां सुधी संवरमां जीव रहे, त्यां सुधी समय समय अनंतां कर्म निज्जरावे, अने निज्जरा थाय, तेवारें जीव, मोक्षपद पामे, कारण के ॥ गाथा ॥
 कृण अर्द्धे जे अथ टले, ते न टले जवनी कोड ॥ तपस्या करतां अति घणी, पण नावे ज्ञान तणी कोइ जोड ॥ १ ॥ अर्थः—एक घडीमां ठ कृण थाय, तेवी अर्द्ध कृण एटले एक घडीनो बारमो जाग ययो, एटलीवार सत्ताग तना चिंतनरूप संवरमां जीव रहेतो थको जेटलां कर्म खपावें, तेटलां कर्म कोडिजव सुधी बढ, अठम, मास, खमण आदिक तपस्या करतां न खपे. ए परमार्थ जाणवो. ए रीतें एक अंतरमुहूर्त स्वरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतो थको जीव, धातीकर्म कृय करी केवल ज्ञान पामे, अने पढी अथाति कर्म खपावी मोक्षपद पामे, एम ए नव तत्त्वमांथी जीव, संवर, निज्जरा अने मोक्ष, ए चार तत्त्व स्वाभाविक जाणवां.

१०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी विजाविक तत्त्व केटलां पामीयें?

गुरुः—कोइ जीव, गुणागुन विजात्र दशा रूप परिणामें करी, पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप बांधे, ते आश्रवजूत जाणवां. माटे जीव, पुण्य, पाप, अजीव, बंध अने आश्रव, ए ठ तत्त्व विजाविक जाणवां.

१०६ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी समकेतीने साध्यसाधनरूप केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी समकेतीने साध्यरूप एक तत्त्व अने साधन रूप बे तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतें:—शब्दनयने मते समकेत जावें जे जीव वर्ते ठे, ते एवुं चिंतवन करे ठे, जे माहारे जीवें कर्मवशें करी संसारमां फरतां अनंता पुजल परावर्त्तन कखां, तेणेंकरी अज्ञानपणे घणी विराधनाउ करी, एटले केवली, ठगस्थ मुनिराज, तीर्थयात्रा, केवली प्ररूपित धर्म, समकेती, देशविरति, ब्रह्मचारी, ए आदें देइने अनेक प्रकारना गुणी जीवो तेना अवर्णवाद बोलीने विराधनाउ करी, एम संसारमां फरतां अज्ञानने वशें करी में एवा उत्तम, गुणीजीवोनी निंदा करी, ईर्ष्या करी, ते कमें वींटाणो थको अनेक प्रकारें विटंबना जोगवी, तथा में दुष्ट पापी जीवें आज्ञानपणे एक इंदिय सुखनाज सावद्य माटे अनेक प्रकारें जीवने बेदना, जेदना, ताडना, तर्जना, प्रमुख दुःख पीडा उपजावी, एटले एक समकित गुण विना माहारे जीवें मिथ्यात्वजावें करी महा आकरा निविड कर्मना बंधप्रत्ये बांध्या, तेणें करी नारी थइने माहारे जीवें नरक निगोदमां अनंतां दुःख जोगव्यां, एम दुःख जोगवतां जोगवतां नवस्थितिने योगें करी जेवारें पुण्यरूप बोलावानी सहायें त्रसपणुं, पंचें इय परवडा, मनुष्यनो अवतार, देव गुरुनी योगवाइ मली, तेवारें मोटे पुण्यें करी तत्त्वमयी, तत्त्व प्रकाशिनी, तत्त्वस्वरूपजासिनी देशना, गुरुमुखें सांजली, तेथी महारी मिथ्यात्वनी बुद्धि विलय थइ, अने हुं बोधबीज ना लाजप्रत्ये पांम्यो, एवा प्रकारनी जावनायें समकेतदृष्टि जीव, तत्त्व स्वरूपनी निर्मल प्रतीति करवा सारु जीवादिक नव पदार्थनुं जाणपणुं गुरुमुखें करे, ते आवी रीतें:—नैगमादि सात नय. इव्यास्तिक दश नय, पर्यायास्तिक ठ नय, कारण पांच, कारक ठ, हेय, हेय, उपादेय, निश्चय, व्यवहार, इव्य, जाव, उत्सर्ग, अपवाद, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, निक्षेप, प्रमाण, तथा इव्य, क्षेत्र, काल, जाव, ए इव्यादि चार जांगे करी तथा नित्य, अनित्य, सत्, असत्, एक, अनेक, वक्तव्य, अवक्तव्य, ए नित्यादि आठ पदें करी, षड्इव्यनुं तथा नव तत्त्वनुं स्वरूप गुरुमुखें जाणे, अथवा त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, ए रीतें अनेक प्रकारें नव तत्त्व षड्इव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी जासनरूप जेणें प्रतीति करी ठे.

तिहां स्वसत्ता ते एक निश्चयनयें करी बुद्ध, निर्मल, परमज्योति, कर्म

कलंकयकी रहित, शुद्ध, चिदानन्द, वस्तुगतें सत्तायें सिद्धसमान, अखं
न, अलिप्त, शाश्वत, एवं पोताना आत्मानुं स्वरूप तेनी जेणें अंतरंग ना
सनरूप जाणपणानी प्रतीति करी ठे, ते जीव, स्वसत्तायें रक्त कहियें अने
परसत्ता ते शुजाऽशुज विकाररूप कर्मनुं ग्रहण करवुं अने पठी तेषकी
उपना जे फलरूप विकार, इंडियना सावद्य, तेनेविषे मग्नपणे, एकाग्र
चित्तें वर्तवुं, एवा परिणाम जे जीवना वर्त्ते ठे, ते जीव, परसत्तायें रक्त
कहियें. ए स्वसत्ता अने परसत्तानो अर्थ जाणवो.

हवे समकेती जीव, अज्ञानदशाथी रहितथको उदासी परिणामरूप
विरक्तजावें इंडियरूप विकारथकी रहित, एक पोताना आत्मानी सिद्ध
समान जेणें प्रतीति करी ठे ॥ श्लोक ॥ यः परात्मा परंज्योतिः, परमः पर
मेष्टिनां ॥ आदित्यवर्णस्तमसः, परस्तादामनंति यं ॥ १ ॥ सर्वे येनो न्मूढ्यं
ते, समूजाः क्लेशपादपाः ॥ मूढर्ना यस्मिन्नमस्यंति, सुरासुरनरेश्वराः ॥ २ ॥
इत्यादि ॥ अस्यार्थः—जीव ठे ते परमात्मा ठे, परमज्योति ठे, पंचपरमेष्टि
थी पण अधिको पूज्य ठे, केम के पंचपरमेष्टी तो मोह मार्गना देखाड
नार ठे, पण मोहूनो जावावालो तो आपणो जीव ठे, अज्ञाननो मटाव
नार, ज्ञानदृष्टियें करी पोताना स्वरूपनो जाणनार, सर्व कर्मक्लेशनो खपाव
नार, एवो पोतानो आत्मा ध्यावो. तेहीज परम श्रेयनुं कारण ठे, शुद्ध ठे,
परम निर्मल ठे, एवो आत्मा उपादेय जाणीसईहे. जेह्वुं पोताथी निर्वहे,
तेवो त्यागवैराग्यमां प्रवर्त्ते. एबे श्लोक श्रीहेमाचार्यकृत वीतरागस्तोत्रना ठे.

एटले धनने परवस्तु जाणी, सुपात्रने दान आपे, इंडियना विकारने
कर्म बंधनां कारण जाणी, तेने परिहरी शीयल पाले, आहार पुजल परव
स्तुनो ठे, ते शरीरपुष्टिनुं कारण ठे, अने शरीरपुष्ट कीधे इंडियना विष
यनी पुष्टि थाय, ते सर्व परस्वजाव जाणवो. माटे तिहांथकी समकेती
जीव, विरक्त जावें, संसार उदासी, त्यागरूप वैराग्य जावनायें वर्त्ततां एक
पोतानी सत्तायें वस्तुधर्मनी जेणें प्रतीति करी ठे, अने पोतानी आत्मस
त्ता साधवाने विषे जेनुं चित्त उजमालपणे उद्यममां प्रवर्त्ते ठे, एवी रीतें
साध्य जेनुं एक चोखुं ठे, अने (साधन के०) जे संवर निर्झरारूप व्रत,
पञ्चस्काण, पोसा, सामायिक, पडिकमणुं, तीर्थयात्रा, पूजा, प्रजावना, म
होत्सव, ध्यान, स्मरण, इत्यादि अनेक प्रकारें साधना ठे, पण साध्य तो

પોતાના આત્માને કર્મચક્રી રહિત નિરાવરણ કરવારૂપ એકજ છે, એમ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રહે, તેટલી વાર જીવને સંવર કહીયે. અને એ સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મના થોકડા નિર્કેરાવે, એટલે નિર્કેરાતત્ત્વ કહીયે, માટે એ નવ તત્ત્વમાં સમકેતી જીવને સાધ્યરૂપ એક મોક્ષતત્ત્વ જાણવું. અને સાધન રૂપ સંવર અને નિર્કેરા એ બે તત્ત્વ જાણવાં.

૧૦૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાત્વોને સાધ્ય સાધનરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.

ગુરુ:—મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ, પહેલે ગુણગણે શુનકરણીરૂપ પુણ્યફલહેતુ ઇંદ્રિય સુખની લાલચે અનેક પ્રકારે કષ્ટક્રિયા, વ્રત, પચ્ચક્ષાણ, તપ, જપ કરે છે, પણ અંતરંગ પુણ્યરૂપ ફલની વાંઘાયે પરિણામ વર્તે છે, એટલે એક કર્તા જીવતત્ત્વ, અને વાંઘા પુણ્યની તે બીજું પુણ્યતત્ત્વ, તથા પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવતત્ત્વ, ચોથું આશ્રવતત્ત્વ અને એ દલીયે જીવ બંધાણો, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતે નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને સાધ્ય સાધનરૂપ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં.

૧૦૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ડ્વ્યનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:—નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રુઝુસૂત્ર, એ ચાર ડ્વ્ય નય કહીયે, એ ચાર નયનું જાણપણું પ્રથમ ગુણગણે જાણવું. માટે એ ડ્વ્ય નયને મતે જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુનાશુન કર્મરૂપ પુણ્ય પાપના ફલ પ્રત્યે ઉપાર્જે છે, માટે કર્તા જીવ અને પુણ્યપાપનાં દલીયાં અજીવ, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં અને એ દલીયે મલી જીવ બંધાણો, એ રીતે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ છ તત્ત્વ, ડ્વ્યનયે જે જીવના પરિણામ વર્તતા હોય, તેમાં જાણવાં.

૧૦૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:—શબ્દ, સમનિરૂઢ અને એવંજૂત એ ત્રણ જાવનય જાણવા, એટલે જે જીવના શબ્દ અને સમનિરૂઢ નયને મતે ઠગ્ગસ્થ અવસ્થા પર્યંત પરિણામ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે, અને સમનિરૂઢ નયને મતે તેરમે ગુણગણે કેવલી જગવાન વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયે, તથા એવંજૂત નયને મતે સિદ્ધ જગવાન વર્તે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે, એ રીતે જાવનયે જે જીવ વર્તતા હોય, તેમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૧૧૦ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અઢીઢીપચ્યાપિ કેટલાં તત્ત્વપામીયેં ?

ગુરુ:-અઢી ઢીપમાં મિષ્યાત્વી જીવ રહ્યા છે, તે આશ્રયી ઢ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેતનાવેં ઢઘ્ઘસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તે નિ ક્કેરા પ્રત્યેં કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૧૧ શિષ્ય:-એનવતત્ત્વમાંથી અઢીઢીપથી બાહેરના લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ?

ગુરુ:-અઢી ઢીપથી બાહેર તિર્થેચ જીવ રહ્યા છે, અને દેવતા, વિદ્યાધર તથા મુનિરાજનું અઢીઢીપ બાહેર આવાગમન છે, માટે તિહાં મિષ્યાત્વી જીવમાં ઢ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેત નાવેં જે જીવવર્તે છે, તેમાં આઠતત્ત્વ પામીયેં.

૧૧૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી ઋધ્વે લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:-ઋધ્વેલોકમાં વૈમાનિક દેવ રહ્યા છે, સિદ્ધના જીવ રહ્યા છે, પાંચ સ્થાવરના જીવ રહ્યા છે, અને નિગોદીઆ જીવ રહ્યા છે, તેમાં સિદ્ધના જીવ આશ્રયી ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. અને મિષ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઢ તત્ત્વ પામીયેં, તથા સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૧૩ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી તિર્ઘા લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:-તિર્ઘા લોકમાં જે મિષ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઢ તત્ત્વ અને સમકેત નાવેં ઢઘ્ઘસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ, તથા તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૧૪ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અધોલોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-અધોલોકમાં જવનપતિ, દેવ તથા નારકીના જીવ અને પાંચ સ્થાવરના જીવ, તથા નિગોદીઆ જીવ રહ્યા છે, તેમાં સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને મિષ્યાત્વીજીવઆશ્રયી ઢ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૧૫ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી અવહાર નયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-અવહારનયનો મૂળજેદ તો એક છે, અને વિસ્તારથકી ઢ જેદ જાણવા. તે આવી રીતે:- એક તો અશુદ્ધઅવહાર નય છે, તે અશુદ્ધઅવહારનયેં કરી જીવમાં અજ્ઞાન, રાગ, દેષ, એ અનાદિકાલનાં શત્રુજૂત થઈ જાગ્યાં છે, તેણેં કરી જીવમાં અશુદ્ધપણું જાણવું, માટે એ અશુદ્ધતાની ચિ કાર્ણે કરી જીવને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયેં લાગે છે, એ

અશુદ્ધતા જીવને અનાદિની જાણવી, એ રીતે એ અશુદ્ધ વ્યવહારનયે જીવ કર્તા જાણવો. તેનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાત્ર કહ્યું.

હવે બીજો શુદ્ધવ્યવહાર નય છે. તેણે કરી જીવ, દાન, શીયલ, તપ, જાવના, પૂજા, પ્રજાવના, સેવા, નક્તિ, સામિવાત્સલ્ય અને વિનય, વૈયાવચ્ચ, ઉપકાર, કરુણા, દયા, યજ્ઞા, મનોહર વચન બોલવું, સર્વ જીવનું રુઢું ચિંતવવું, એ આદે દેશ અનેક પ્રકારે જીવ શુદ્ધવ્યવહારનયે કર્તા જાણવો.

હવે ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર નય. તેણે કરી જીવ ક્રોધ, માન, માયા, લોચન, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથા, હાંસી, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાડી, મૂઢાં, મમતા, હિંસા, મૃષા, અવત્ત, મૈથુન, એ આદે દેશને અનેક પ્રકારે જીવ, અશુદ્ધ વ્યવહારનયે કર્તા જાણવો.

હવે ચોથો ઉપચરિતવ્યવહાર નય. તેણે કરી જીવ, ધન, કુટુંબ, પરિવાર, હાટ, ઘર, વચ્ચાર, ગામ, ગરાસ, દેશ, ચાકરરૂપ દાસ, દાસી, વાળોતર, રાજકુલિ, ક્ષેત્ર, ચલાં, વાડી, વન, આરામ, કૂવા, વાચ્ય, સરોવર, નવાણ, એ આદિ અનેક પ્રકારની જે વસ્તુ પોતાયકી પ્રત્યક્ષ જૂદી છે, તેને જીવ, અજ્ઞાનપણે પોતાની કરી જાણે છે, તેને મહારું મહારું કરતો ફરે છે, તેથી તેના પાપનો અધિકારી થાય છે, એ ઉપચરિતવ્યવહારનયે જીવ, કર્તા જાણવો.

હવે પાંચમો અનુપચરિત વ્યવહાર નય. તેણે કરી જીવ, શરીરાદિક પર વસ્તુ જે પોતાના આત્મસ્વરૂપયકી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, પરંતુ પારિણામિક જાવેં લોલીનૂતપણે એકઠી જીવની સાથે મલી રહી છે, તેને જીવ, પોતાની કરી જાણે છે, જો પણ જીવેં એવાં શરીર તો સંસારમાં અનંતી વાર કહ્યાં, અને અનંતી વાર મૂક્યાં, તો પણ અજ્ઞાનપણે જીવ, પોતાની કરી જાણે છે, તેથી તેને વાસ્તે અનેક પ્રકારનાં હિંસાદિક પાપેં કરી જીવને પુષ્ટ કરે છે, એ અનુપચરિતવ્યવહારનયે જીવને કર્તા જાણવો.

એ પાંચ પ્રકારે વ્યવહારનયમાં જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ ફલ પ્રત્યે પામે. એ પાંચ વ્યવહાર તે રુચુસૂત્ર નયને મર્તે પહેલે ગુણ ગણે જાણવા. એમાં વર્તનારો જીવ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય, તેમાં ઠ તત્ત્વ પામીયે.

હવે ષષ્ઠો શુદ્ધવ્યવહાર નય, એટલે શુદ્ધાશુદ્ધકર્મરૂપ કચરામાં જીવ લે પાણો છે તિહાંયકી શુદ્ધનિર્મલતાનો કરનાર, તેને ષષ્ઠો શુદ્ધવ્યવહાર નય કહીયે. એટલે નીચેના ગુણગણાનું ઠોડવું અને ઉપરલા ગુણગણાનું લેવું,

તેને શુદ્ધવ્યવહારનય જાણવો. માટે પહેલે ગુણગણે મોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિ સ્વપાવી, ચોથે ગુણગણે આઘ્યો, તેવારે આત્માના અનંતા ગુણમાં હેથી એક સમકેત ગુણ પ્રગટ્યો, એટલી જીવને શુદ્ધતા થઈ, એમજ ચોથે થી પાંચમે, પાંચમેથી ઠઠે, ઠઠેથી સાતમે, એમ યાવત્ અગીઆરમે બારમે ગુણગણે ઠગ્ગસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

તથા સમનિરૂઢનયને મતેં તેરમે ચૌદમે ગુણગણે કેવલી જગવાન શુદ્ધ વ્યવહારમાં વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયે, એટલે ચૌદમે ગુણગણે કેવલી જગવાનને પણ પંચલઘુ અક્ષરરૂપ કાર્ય કરવું બાકી છે, તેથી એટલી જીવને અશુદ્ધતા જાણવી. તે અશુદ્ધતાને ટાલે અને શુદ્ધતા નિપજાવે, તેને શુદ્ધવ્યવહાર નય કહીયે. એટલે જેમ જેમ આગલનાં ગુણગણાનું ઠોડવું અને ઉપરનાં ગુણગણાનું જેવું, તેને શુદ્ધવ્યવહારનય જાણવો. એ રીતેં ૭ પ્રકારેં વ્યવહારનયના સ્વરૂપમાં ૭, આઠ તથા નવ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૧૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—એવંજૂતનયને મતેં જીવેં ૧ જ્ઞાનાવરણીયકર્મની પાંચ પ્રકૃતિ ક્લેશ કરી અનંત જ્ઞાન પ્રગટ કહ્યું, ૨ દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ ક્લેશ કરી અનંત દર્શન પ્રગટ કહ્યું, ૩ વેદનીયકર્મની બે પ્રકૃતિ ક્લેશ કરી અવ્યાવાધ સુખ પ્રગટ કહ્યું. ૪ મોહનીય કર્મની અઘાવોશ પ્રકૃતિ સ્વપાવી, ક્ષાધિક સમકેત અને યથાસ્થાતચારિત્ર પ્રગટ કહ્યું. ૫ નામકર્મની એકશો ત્રણ પ્રકૃતિ સ્વપાવી, અરૂપી ગુણ પ્રગટ કહ્યો. ૬ આયુઃકર્મની ચાર પ્રકૃતિ સ્વપાવી, અક્લેશસ્થિતિગુણ પ્રગટ કહ્યો, ૭ ગોત્રકર્મની બે પ્રકૃતિ સ્વપાવી, અગુરુલઘુગુણ પ્રગટ કહ્યો, ૮ અંતરાયકર્મની પાંચ પ્રકૃતિ સ્વપાવીને, અનંત વીર્યશક્તિરૂપ ગુણ પ્રગટ કહ્યો. એ રીતેં એ આઠ કર્મે અનાદિકાલનાં આત્મ ગુણને ધાતક હતાં, આત્મગુણને રોધક હતાં, આત્મગુણને આવચ્છા હતા, તેને શુક્લધ્યાનરૂપ અગ્નિયેં કરી આત્મપ્રદેશથકી અષ્ટ કર્મે બાલી અષ્ટગુણસંપન્ન લોકને અંતેં બિરાજમાન સાદિ અનંતમે જાગેં અનંતા સિદ્ધ પરમાત્મા એવંજૂતનયને મતેં થયા છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતેં નવ તત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૧૭ શિષ્ય:—જીવના વ્યવહારપ્રાણ તે કયાં ? અને નિશ્ચયપ્રાણ તે કયાં ?

ગુરુ:—વ્યવહાર નયના મતવાલો તો બાહ્યથકી જેવું જેવું સ્વરૂપ દેખે,

તેને તેહવું કહી બોલાવે, એટલે ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં જીવ નવ નવા જ વેં કરી એકેંદ્રિયથી માંની પંચેંદ્રિય પર્યંત દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય નામ ધરાવી ચવવું ઉપજવું કરે છે, માટે જે ગતિમાં ઉપજે, તે ગતિનાં જે પ્રાણ જીવ ધરે છે, તે વ્યવહારનયે પ્રાણ જાણવાં, અને નિશ્ચય પ્રાણ તો જીવને સત્તાગતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગરૂપ છે. એ જીવનાં નિશ્ચયપ્રાણ તે સદાકાલ શાશ્વતાં છે, એનો કોઈ કાલે વિનાશ થતો નથી. એટલે વ્યવહારપ્રાણની તો ઘટ વધ આવ, ગતિયેં ગતિયેં વિનાશ આવ, પરંતુ નિશ્ચયપ્રાણ તો શાશ્વતાં જાણવાં.

૨૧૬ શિષ્ય:—એક મુઠીમાં જીવ કેટલા પામીયેં ?

ગુરુ:— નિગોદિયા ગોલા લોકાકાશપ્રમાણે અસંખ્યાતા છે, એટલે ચૌદ રાજલોક, જીવેં કરી કાજલની કૂપી પ્રમાણેં જણ્યો છે, અને એક મુઠીમાં પણ નિગોદના ગોલા અસંખ્યાતા છે, તેમાં અનંતા જીવ પામીયેં.

૨૧૭ શિષ્ય:—ષટ્કવ્યમાંહેલાં એક મુઠીમાં કેટલાં કવ્ય પામીયેં ?

ગુરુ:—એક મુઠીમાં ઠેક કવ્ય પામીયેં, કેમ કે લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અધર્માસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને આ કાશાસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તેમ નિગોદિયા ગોલા પણ તે પ્રમાણેં અસંખ્યાતા છે, અને તે અસંખ્યાના અસંખ્યાતા જેદ છે, તેથી એક મુઠીમાં પણ ધર્મ, અધર્મ અને આકાશના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તેમ જીવ પણ અનંતા જાણવા. જેમ કોઈ એક વૈયેં પૈશાનાર પૈશાનાર લાખ ઔષધી રાંમીને જેલી કરી તેમાંથી એક ચપટી જરીને આપે, તેને લઢ્ઢ ઔષધી કહીયેં, અને મહોટો ઢગલો પડ્યો છે તેને પણ લઢ્ઢ ઔષધી કહીયેં. એ દર્શાતેં ચૌદ રાજલોકમાં પણ એકેક કવ્યના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા અને એક મુઠીમાં પણ અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા, એટલે એક મુઠીમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને નિગોદીઆ જીવના ગોલા પણ અસંખ્યાતા આવ્યા, માટે એક ધર્માસ્તિકાય, બીજું અધર્માસ્તિકાય, ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય અને ચોથું જીવાસ્તિકાય, એ ચાર કવ્ય થયાં: હવે તે નિગોદમાંહેલો એક ગોલો લઈયેં, તેમાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, તે અસંખ્યાતીમાંથી એક નિગોદ લઈયેં તેમાં અનંતા જીવ છે, તેમાંહેલો એક જીવ લઈયેં, તેના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને જીવના એકેકા પ્રદે

जें कर्मनी अनंती वर्गणाउ लागी ठे, अने एकेक वर्गणामां अनंता पुजल परमाणुआ रह्या ठे, ए पांचमुं पुजलइव्य थयुं, अने ए परमाणुआ सदा काल शाश्वता ठे, माटे एकेका परमाणुआमां अनंतो उत्पादव्यय रूप काल बही गयो, माटे ठुं कालइव्य पण अनंतुं कहीयें. अने परमाणुआ तो एना ए शाश्वता ठे. ए रीतें एक सुतीमां ठ इव्य जाणवां.

३१० शिष्यः—जीवना पांचशें त्रेशठ जेद ठे, तेमांथी केटला जेदना जीव मरण पामे अने केटला जेदना जीव नहीं मरण पामे ?

गुरुः—जीवना पांचशो त्रेशठ जेदमांथी देवताना अपर्याप्तावस्थाना नवां जेद नहीं मरे, तथा नारकीना अपर्याप्तावस्थाना सात जेद नहीं मरे, तथा युगलीया मनुष्यना अपर्याप्तावस्थाना ठ्याशी जेद नहीं मरे, ए रीतें सर्व मली (१९१) जेद नहीं मरे, बाकीना (३७१) जेदवाला मरे.

ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप समकेतदृष्टि जीवना हितने अर्थें समकित रूप रत्न निर्मल करवाने वास्ते स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करवाने दीपक समान, आत्मार्थी जीवने आनरण समान नवतत्त्व विचार कह्यो ॥

॥ हवे अध्यात्मस्वरूपबावनी कहीयें ठैयें ॥

॥ दोहा ॥ माया जाल मूकी परी, श्रुत चारित्र विचार ॥ नवजल तारण पोतसम, धर्म हियामां धार ॥ १ ॥ धर्मथकी धन संपजे, धर्म सुखीया होय ॥ धर्म धन वधे घणुं, धर्म करे जग कोय ॥ २ ॥ धर्म करे जे प्राणीया, ते सुखीया नवमांय ॥ जगमां सहु जीजी करे, आवी लागे पाय ॥ ३ ॥ धर्म धर्म सहु को करे, धर्म न जाणे कोय ॥ धर्म शब्द जगमां बडो, विरला बूजे सोय ॥ ४ ॥ आत्म साखें धर्म जे त्यां जननुं शुं काम ॥ जन मनरंजन धर्मनुं, मूख्य न एक बदाम ॥ ५ ॥ पोचेगा तब कहेगा, तब लग कह्यो न जाय ॥ मनमें रोष नहीं करो, जडके नागी जाय ॥ ६ ॥ माणस होणां मुसकिह्व है, तो साध्य कहांसें होत ॥ साध हुवा तब सिद्ध जया, केनी न रही ज्योत ॥ ७ ॥ साधु जया तो क्या हुवा, न गया मनका देख ॥ सम तासूं चित्त लाय कर, अंतरदृष्टि देख ॥ ८ ॥ चेतन तें परच्यो नहीं, क्या हू वा व्रतधार ॥ शालि विहूणा खेतमें, वृथा बनाइ वाड ॥ ९ ॥ आत्म अनुभव वासकी, कोइक नवली रीत ॥ नाक न पकरे वासना, कान ग्रहे परतीत ॥ १० ॥ श्री जिनवाणी-त्थुं नमी, कीजें आत्म शुद्ध ॥ चिदानंद सुख

पामीयें, मिटे अनादि अशुद्ध ॥ ११ ॥ शुद्धातमदर्शन विना, कर्म न बूटे
 कोय ॥ ते कारण शुद्धातमा, दर्शन करो थिरहोय ॥ १२ ॥ आतम अनु
 जव रमण्यें, मटे मोहअंधार ॥ आपस्वरूपमें जलहले, नहीं तस अंत
 अपार ॥ १३ ॥ तिहां आतम त्रिविधा कह्यो, बाहिर अंतर नाम ॥ परमातम
 तिहां तीसरो, सो अनंत गुणधाम ॥ १४ ॥ प्रथम बहिरात्मलक्षण ॥ पुज्जसैं
 रातो रहे, जाने एहनिधान ॥ तसलानें लोन्यो रहे, बहिरातमअनिधान ॥ १५ ॥
 द्वितीय अंतरात्म लक्षण ॥ पुज्जल खलसंगीपरें, सेवे अवसरदेख ॥ तनु
 शक्ति ज्युं लकडी, ग्यानजेद पद लेख ॥ १६ ॥ बहिरातम तज आतमा,
 अंतर आतम रूप ॥ परमातमने ध्यावतां, प्रगटे सिद्ध स्वरूप ॥ १७ ॥ पु
 ज्ज नाव रुचे नहीं, ताथें रहे उदास ॥ सो अंतर आतम लहे, परमातम
 परकाश ॥ १८ ॥ सिद्ध स्वरूपी जो कहें, पण कबु देखु न रूप ॥ अंतरदृष्टि
 विचारतां, ऐसे न सिद्ध अन्नूप ॥ १९ ॥ अनुजव गोचर वस्तुका, जाणे ए
 हि अज्ञाद ॥ कहन सुननमें किंसुं नहीं, पामे परम आढ्याद ॥ २० ॥ अं
 तम परमातम दुई, अनुजव रस संगतें ॥ दैतनाव मल नीसरे, जगवंतनी न
 कतें ॥ २१ ॥ आतमसंगें विलसतां, प्रगटे वचनातीत ॥ महानंद रस मोकलो,
 सकल उपाधि रहीत ॥ २२ ॥ सिद्धस्वरूपी आतमा, समता रस जरपूर ॥ अं
 तरदृष्टि विचारतां, प्रगटे आतम नूर ॥ २३ ॥ आपें आप विचारतां, मन पामे
 विशराम ॥ रस स्वादित सुख उपजे, अनुजव ताको नाम ॥ २४ ॥ अनु
 जव चिंतामणि रतन, अनुजव है रसकूप ॥ अनुजव मारग मोक्षको, अनु
 जव शुद्ध स्वरूप ॥ २५ ॥ चिदानंद चिन्मय सदा, अविचल नाव अनं
 त ॥ निर्मलज्योति निरंजनो, निरालंब जगवंत ॥ २६ ॥ कतकमल पर
 पंथकी, निःसंगें निर्लेप ॥ जिहां विजाव दुर्जावनो, नहीं लवलेजें खेप ॥
 ॥ २७ ॥ ज्युं नवनीतका जल बले, तब प्रगटे धृत खास ॥ तिम अंत
 र आतमथकी, परमातम परकाश ॥ २८ ॥ शुद्धातम जावें रहे, प्रगटे
 निर्मल ज्योति ॥ ते त्रिभुवनशिर मुकुटमणि, गइ पाप सवि ठोति ॥
 ॥ २९ ॥ निजस्वरूप रहेतां थकां, परस्वरूपको नास ॥ सहज जावथी
 संपजे, उरते वचन विलास ॥ ३० ॥ अंतरदृष्टि देखीयें, पुज्जल चेतन रू
 प ॥ परपरिणति होय वेगली, न पडे ते नवकूप ॥ ३१ ॥ अंतर्गत जा
 एया विना, जे पहेरे मुनिवेश ॥ शुद्धक्रिया तस नवि होये, इम जाणी ध

रो नेह ॥ ३२ ॥ अंतर्गतनी वातडी, नवि जाणे मति अंध ॥ केवललिंग धारी तणो, न करो तेह 'प्रसंग ॥ ३३ ॥ अंतर आत्मस्वजाव ठे, ते जाणे मुनिराय ॥ कर्ममल दूरें करें, एम जाणो मनमांय ॥ ३४ ॥ आतम वस्तु स्वजाव ठे, ते जाणो ऋषिराय ॥ अध्यातम वेदी कहे, इम जाणो चित्तमांय ॥ ३५ ॥ आतम ध्यानें पूर्णता, रमता आत्म स्वजाव ॥ अष्ट कर्म दूरें करे, प्रगटे शुद्ध स्वजाव ॥ ३६ ॥ लाख कोड वरसां लगे, किरिया यें करी कर्म ॥ ज्ञानी आसो ह्वासमां, इम जाणे ते मर्म ॥ ३७ ॥ अंतर मे ल सवि उपशमे, प्रगटे शुद्ध स्वजाव ॥ अव्याबाध सुख जोगवे, करी कर्म अजाव ॥ ३८ ॥ अह्य ऋषि लेवा जणी, अष्ट कर्म करो दूर ॥ अष्ट कर्म ना नाशथी, सुख पामे नरपूर ॥ ३९ ॥ संतोषीय सदा सुखी, सदा सुधार स लीन ॥ इन्द्रादिक जस आगलें, दीसे दुःखीया दीन ॥ ४० ॥ जे सुख न हीं सुररायने, नही राया नहीं राय ॥ जे आतम सुख अनुजवे, ते संतोष पसाय ॥ ४१ ॥ सुरगण सुख त्रिदंड कालनां, अनंत गुणां ते कीध ॥ अनंत वर्गे वर्गित कथां, तोपण सुख समीध ॥ ४२ ॥ ते सुखनी इहा करो, मूको पुजजसंग ॥ अल्पसुखने कारणें, दुःख जोगवो परसंग ॥ ४३ ॥ अथ तृतीय परमात्म लब्धन ॥ दोहा ॥ प्यारो आप स्वरूपमां, न्यारो पुजज खे ल ॥ सो परमात्म जाणीयें, नही जस नवको मेल ॥ ४४ ॥ नामात्म बहिरात्मा, थापना कारण जेह ॥ सो अंतर इव्यात्मा, परमात्म गुण गेह ॥ ४५ ॥ जावातम सो देखीयें, कर्म मर्मको नास, जो करुणा जगवं तकी, जावें जाव उदास ॥ ४६ ॥ परम अध्यातमने लखे, सद्गुरु केरें संग ॥ तिनको नव सफलो हुवे, अविहड प्रगटे रंग ॥ ४७ ॥ धर्म ध्या नको हेतु है, शिवसाधनको खेल ॥ असो अवसर कब मिले, चेत सके तो चेत ॥ ४८ ॥ वक्ता श्रोता सब मिले, प्रगटे निज गुण रूप ॥ अखय खजानो ग्यानको, तीन नवनको नूप ॥ ४९ ॥ अष्टकर्म वन दाहिकें, तप सिद्ध जिनचंद ॥ तासम जो अर्प्या गणे, ताकूं वंदे इंद ॥ ५० ॥ कर्मरोग औषध समी, ग्यान सुधारस वृष्टि ॥ शिवसुख अमृत सरोवरें, जय जय सम्यक्दृष्टि ॥ ५१ ॥ ज्ञानवृद्ध सेवो नविक, चारित्र समकित मूल ॥ अजर अगम फल पद लहो, जिनवर पदवी फूल ॥ ५२ ॥ ए रीतें बहिरात्मा दिक त्रण आत्मानुं स्वरूप अध्यात्म बावनीयें करी जाणुं.

हवे जीव स्वरूपनुं ध्यान करवाने गाथा कहे ठे:- अहमिको खलु सुखो, निम्ममउ नाण दंसण सम्मग्गो ॥ निम्ममनिउतचित्तो, सवे एए स्खयं नेमि ॥१॥ अर्थ:-ज्ञानी जीव एवी रीतें ध्यान करे जे हुं एक हुं, परपुज लयी न्यारो हुं, निश्चयनयें करी शुं६ हुं, माहारुं ज्ञान कर्ममलयी न्यारुं ठे, निर्मम एटले ममतायी रहित हुं, ज्ञान दर्शनयी नख्यो हुं, हुं महारा ज्ञाननाव सहित हुं, हुं महारा गुणमां रह्यो हुं, ते चेतना गुण महारी सत्ता ठे, एवं पोतानुं आत्मस्वरूप तेने ध्यावतो सर्व कर्मने क्षय करे ठे.

हवे समकेतनी शुद्धि करवा सारु निश्चय व्यवहाररूप चोचंगीयें करी देव, गुरु अने धर्मनुं स्वरूप देखाडे ठे.

१११ निश्चयथकी शुद्ध देव ते आपणो जीव, निष्पन्नस्वरूपी, तत्त्वर मणी, आपणा आत्मानुं तरण तारण ऊहाज ते आपणो आत्मा ठे, सर्व कर्म क्लेशनो खपावनार अने अनंतगुणरूप लक्ष्मीनो प्रगट करवा वालो, आपणो जीव ठे, माटे पोताना आत्मानुं ध्यान एकाग्र चित्तें करतो आराधना करतोथको जीव, संसार समुद्रना (तीर के०) कांठा प्रत्यें पामे.

११२ तथा व्यवहारथकी सुदेव ते श्रीअरिहंत जगवान् बार गुणें करी सहित, चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, पांत्रीश वाणीरूप गुणें करी न व्य प्राणीने हितोपदेश करता आरीसानी पेरें निमित्त कारणरूप जाणवा.

११३ तथा निश्चयथकी कुदेव ते पोताना आत्मानुं स्वरूप न उलख्युं अने ज्ञान दशायें करी जडरूप विनावदशामां जेनुं चित्त सदाकाल लागी रह्युं ठे ए रीतें पोताना आत्माना विराधना करतो थको प्राणी संसाररूपसमुद्रमां मूबे.

११४ व्यवहारथकी कुदेव ते कृष्ण, महादेव, क्षेत्रपाल, ब्रह्मा, पित्रि प्रमुख जाणवा. ए रीतें निश्चय व्यवहाररूप देवनुं स्वरूप जाणी समकित शुद्ध करवुं.

हवें निश्चय व्यवहारथी गुरु उलखवा रूप चोचंगी कहे ठे.

११५ प्रथम निश्चयथकी सुगुरु ते आपणा जीवने एकांतें बेसाडी रूडी शीखामण आपी, मिथ्यात्वरूप कुमार्गथकी निवारी अने समकेतरूप शुद्धमार्गें चढावे, एवी रीतें आत्माने मार्गें आणे, तो तुरत आवे, माटे निश्चय सुगुरु ते आपणो आत्मा जाणवो.

११६ व्यवहारथकी सुगुरु ते जे साधुमुनिराज सत्तावीश गुणें करी स

हित आचार व्यवहार सहित, कृपापात्र, शुद्धमार्गना प्ररूपक, नव्यप्राणीने प्रतिबोधवा उदमवंत, ते व्यवहार सुगुरु कारणरूप जाणवा.

११७ निश्चयथकी कुगुरु ते जे जिन वचनना खोटा अर्थ करे अने अज्ञानने वशें खोटी प्ररूपणा करी संसारवृद्धिना कारण सेवी पोतें मूबे, अने परने मूबावे.

११८ व्यवहारथकी कुगुरु ते योगी, संन्यासी, ब्राह्मण, कुलिंग प्रमुख तेमज स्वर्लिंगी जे आचार रहित जेखधारी एवा यति प्रमुख जाणवा.

हवे धर्मेनुं स्वरूप निश्चय व्यवहाररूप चोचंगीयें करी देखाडे ठे.

११९ निश्चयथकी सुधर्म ते जीवने अंतरंग सत्तागते अनंतचतुष्टयरूप ज्ञान, दर्शन, चारित्र, वीर्यरूप अनंतो धर्म रह्यो ठे, ते कर्म करी अवरणो ठे. जे म आडां वादलां आव्याथी सूर्यनी कांति दबाइ जाय, पण अंतरमां देदी प्यमान कांति ठे. तेम आत्माने कर्मरूप वादलां आडा आव्यां, तेणें करी आत्मानी कांति दबाणी पण अंतरंग आत्मानी कांति सूर्यनी पेरे देदीप्यमान ठे, ते निश्चयधर्म कहीयें.

१२० ते पूर्वोक्त धर्म निरावरण प्रगट करवाने वास्ते साथ्य एक चोखुं निर्मल मुखीने जे बाह्य व्यवहार क्रियारूप व्रत पञ्चक्राण आदि जे करणी करवी, ते व्यवहारथकी सुधर्म जाणवो.

१२१ निश्चयथकी कुधर्म ते जे एकांत मार्ग बाह्यकरणी ते उपर राख्यो परंतु अंतरंग ज्ञानहीन आत्मधर्म ओलख्यो नथी, ते निश्चयकुधर्म ठे.

१२२ व्यवहारथकी कुधर्म, ते पारका परदर्शीनीना मतने अनुयायी जे धर्म करणी करवी, ते व्यवहारथकी कुधर्म जाणवो. ए रीतें निश्चय व्यवहाररूप चोचंगीयें करी देव, गुरु अने धर्मेनुं स्वरूप जाणे, अने अंतरंग प्रतीतें निर्मल पणे सईहे, ते निश्चयसमकेतना धणी जाणवा.

हवे निश्चय व्यवहाररूप पांच महाव्रतनुं स्वरूप जे जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. अने जाणीने पाजे, तेने साधुमुनिराज कहीयें ?

१२३ शिष्य:— ए पांच महाव्रतनुं स्वरूप केवी रीतें जाणीयें ?

गुरु:—एकेंडियथी मांमीने पंचेंडिय पर्यंत त्रस अने स्थावर जीव ते स हुने पोताना जीव सरखा जाणी, ते जीवोनी यत्ना करे, रक्षा करे, दया पाजे, कोइ जीवने मनथकी, वचनथकी अने कायाथकी पोतें डुहवे नहीं,

अने बीजाने पण एज रीतें उपदेश आपे, ते जीवने व्यवहारप्राणातिपातयकी विरम्यो कह्यीं. ए व्यवहार प्राणातिपातविरमणुं स्वरूप कहुं.

३३४ हवे निश्चय प्राणातिपातविरमणुं स्वरूप कहे ठे. आपणो जीव अज्ञानने वर्जो करी दुःखी ठे, जन्म, जरा, मरण, जय, शोक, आधि, व्याधिरूप पीडाये करी संसारमां अनंता काल थया दुःख जोगवे ठे, तेथी आत्मज्ञानरूप लोचनें करी अज्ञानरूप मिथ्यात्वने खपावी ज्ञान, दर्शनरूप गुण प्रगट करी आपणा जीवने कर्मथी ठोडाववो, तेवारें जन्म जरारूप सर्व दुःख मटे अने आत्मज्ञानने वर्जो करी आत्मप्रदेशें नवा कर्मनी रज लागवा न आपे, एवा जेना शब्द नयने मर्ते परिणाम वर्ते ठे, ते जीव, निश्चय प्राणातिपातयकी विरम्या कह्यीं.

३३५ हवे व्यवहारयकी मृषावादनुं स्वरूप कहे ठे. कडुं वचन बोलवुं. परजीवने विश्वास प्रतीति उपजावी असत्य वचन बोलवुं, तेथी जे विरम्याठे अने मुखयकी सत्यवचन बोलेठे ते व्यवहार मृषावादयकी विरम्या कह्यीं.

३३६ हवे निश्चययकी मृषावाद विरमण व्रतनुं स्वरूप कहे ठे. पौजलिक परवस्तुने आपणी कहेवी, ते निश्चय मृषावाद जाणवो कारण के पुज्ज परमाणुआ ठे ते शाश्वता ठे, ते एकेक जीवे अनंती वार आहार पणे लइ निहार पणे करी अनंता जीव सिद्धि वखा अने हजी पण सर्वे जीव आहार पणे लइ निहारपणे करे ठे, तेम आपणा जीवें पण अनंती वार आहारपणे लइ निहारपणे कखा, ते कारणें ए साधारण वस्तु कह्यीं. माटे ते पौजलिक वस्तुने जीव आपणी करी माने ते निश्चय मृषावाद कह्यीं. अने जीवने अजीव करी जाणे इत्यादिक अज्ञानपणुं तेने निश्चयमृषावाद जाणवो. अथवा सिद्धांतना अर्थ खोटा कहे, ते पण मृषावादमां ठे, ए मृषावाद जेणें त्याग्यो ते निश्चय मृषावादयकी विरम्यो कह्यीं. एटले बीजां सर्वे व्रत नांगे तेथी एक चारित्र जंग थाय, परंतु ज्ञान दर्शननो जंग न थाय, अने जेणें निश्चयमृषावाद नांग्यो, तेणे दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ए त्रणे नांग्या, जे कारणे आगममां एम कहुं ठे के एक साधुयें चोथुं व्रत नांग्युं अने एक साधुयें बीजुं मृषावादव्रत नांग्युं तेमां जेणें चोथुं व्रत नांग्युं ते आलोचना लीधे शुद्ध थाय, परंतु जेणें सिद्धांतना खोटा अ

ર્થે કહી મૃષાવાદ ઉપદેશ દીધો, તે આલોચના લીધે પણ છુદ્ધ ન થાય. એ નિશ્ચયથી બીજા મૃષાવાદ વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૧૩૭ હવે વ્યવહારથી અદત્તાદાન વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે, જે પારકું ધન વસ્તુ પ્રમુખ હુપાવે, ચોરાવે, ઠગી લીયે, તેને ચોર કહીયે એટલે અણ દીધી પારકી વસ્તુ લેવી, તેને અદત્તાદાન કહીયે. તેથી જે વિરમ્યો છે, તે વ્યવહાર અદત્તાદાનથી વિરમ્યો કહીયે.

૧૩૮ હવે નિશ્ચય અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જીવ, પાંચ ઇંડ્રિયનાં ત્રેવીશ વિષયરૂપ સુખ, તેની વાંઠાયેં આઠ કર્મની વર્ગણને ગ્રહણ કરે છે. ઇત્યાદિક પરવસ્તુને લેવા વાંઠે, તે નિશ્ચય અદત્તાદાન જાણવું. ઇહાં શિષ્ય પૂછે છે કે વિષયની અને કર્મની વાંઠા કોણ કરે છે ? તેવારેં ગુરુ કહે છે. પુણ્યપ્રકૃતિના જે બેંતાલીશ જેદ છે, તે ચાર કર્મની શુન પ્રકૃતિ છે, તેને યોગેં જીવ, આગલ જતાં ઇંડ્રિયસુખ પામે છે, તેમાટે જે જીવ પુણ્યને આગલ જેલું લેવા યોગ્ય કહે છે, તે જીવ, કર્મની અને વિષયની વાંઠા કરે છે, એટલે કોઈક જીવ વ્યવહારથી તો અદત્તાદાન એક તૂળમાત્રપણ લે તો નથી તો પણ તેને જો અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠા છે, તો તેણેંકરી તેને નિશ્ચય અદત્તાદાન લાગે છે.

૧૩૯ હવે વ્યવહારથી મૈથુનવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે પુરુષ, પરસ્ત્રીનો પરિહાર કરે, તેને વ્યવહારથી મૈથુન વિરમણ વ્રત કહીયે, એટલે સાધુને સર્વથા સ્ત્રીનો ત્યાગ છે, તથા ગૃહસ્થને હાથે પરણેલી સ્ત્રી મોકલી છે અને પરસ્ત્રીનાં પચ્ચસ્કાણ છે, તે સર્વ વ્યવહાર મૈથુનવિરમણવ્રત જાણવું.

૧૪૦ હવે નિશ્ચય મૈથુનવિરમણવ્રત કહે છે. જે જીવ, અંતરંગ વિષય અનિલાષનો ત્યાગ અને મનની તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરી પોતાની આત્મપરિણતિને વિષે રમણ કરે છે, પણ પરપરિણતિમાંહે પેસતો નથી પોતાના ગુણનું ચિંતન કરે છે, પણ પરનું ચિંતન કરતો નથી એટલે પોતાના સ્વજાવરૂપ ઘર મૂકી વિજાવરૂપ પરઘરમાં પેશી કુશીલીયો થતો નથી તે જીવ નિશ્ચય મૈથુનથી વિરમ્યો છે.

૧૪૧ હવે વ્યવહારથી પરિગ્રહ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચતુષ્પદ, ઘર, ધરતી, વસ્ત્ર, આનરણાદિકનો ત્યાગ, તે વ્યવહારથી પરિગ્રહત્યાગ વ્રત જાણવું. એટલે સાધુને સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ છે અને ગૃહ

સ્થને ઇચ્છા પ્રમાણે પરિગ્રહ છે, તે જેટલી ઇચ્છા હોય, તેટલો પરિગ્રહ મોકલો રાખે અને ઉપરાંત પરિગ્રહની નિવૃત્તિ કરે, તે વ્યવહારથી પાંચમું વ્રત કહીયે.

૨૪૨ હવે નિશ્ચયથી પરિગ્રહ વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે:—જે નાવકર્મ રૂપ રાગ, દેષ, અજ્ઞાન તેની ચિકાણે ઇચ્છાકર્મરૂપ જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મ નીપત્યાં તેને મૂકે, શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર એટલે શરીર અને ઇન્દ્રિય ઉપરથી મૂર્છા મૂકી અને શુનાઽશુન વિકારરૂપ જે કર્મ, તેને પર જાણીને ઠાંઠે, તે નિશ્ચયપરિગ્રહનો ત્યાગ કહીયે. એટલે આ નવસંબંધિ તથા પરનવસંબંધી શરીરાદિ પરવસ્તુની મૂર્છા ઢોડી તે જીવે નિશ્ચય પરિગ્રહ ઢોડ્યો, એમ જાણવું. એ રીતે નિશ્ચય વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાત્ર જાણવું. એ રીતે પાંચ મહાવ્રત પાલે પણ જ્ઞાનદૃષ્ટિ વિના પાંચ મહાવ્રત પાલે નહીં, માટે જ્ઞાનનું જાણપણું કરવા સારુ જીવનું સ્વરૂપ ચોજંગીયે કરી ડાલવા છે, એટલે એક જીવ, હિંસા કરતા નથી પણ હિંસાનાં ફલ નોગવે છે, અને બીજા જીવ, હિંસા કરે છે, પણ હિંસાનાં ફલ નોગવતા નથી તથા ત્રીજા જીવ, હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ નોગવે છે, ચોથા જીવ, હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ નોગવતા નથી, એવી રીતે એ ચાર પ્રકારના જીવ ડાલવા જોઈયે.

૨૪૬ શિષ્ય:—પહેલા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ નોગવે છે, તે કયા જીવ જાણવા? અને તેમાં ગુણગાળાં કેટલાં પામીયે? તથા તેમાં સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયે? તથા તેમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે? તથા તેના ચાર નિરૂપા કેમ જાણીયે? એ ચાર પ્રશ્નોની પૃષ્ઠા છે.

ગુરુ:—સમુદ્ધને વિષે હજાર હજાર યોજનના શરીરવાળા મહોટા મત્સ્ય છે, તેની આંખની પાંપણમાં તંદૂલીયો મત્સ્ય ગર્નજ પર્યાપ્તો ઉપજે છે, તેનું આયુષ્ય એક અંતર મુદૂર્ત્તનું હોય છે, તથાપિ એટલા આયુષ્યમાં તે એવું ચિંતવન કરે છે જે આ મત્સ્યના મુખમાંહે કોડો ગમે જીવ આવે છે અને જાય છે, પણ હું જો એટલું મહોટું શરીર પામ્યો હોત તો એક પણ જીવને જીવતો જવા દેત નહીં! એ રીતે યદ્યપિ એ મત્સ્ય વ્યવહાર નયને મતે એક જીવને પણ હણતો નથી, તથાપિ રુદ્રસૂત્ર નયને મતે જીવહિંસારૂપ અશુભ પરિણામે કરી પાપ બાંધી મરીને સાતમી નરકે જાય છે, એ જીવ, મિથ્યાત્વી જાણવા. એનું ગુણગાળું પહેલું જાણવું. તથા એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં

ઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એ મિથ્યાત્વી જીવમાં ચાર નિદ્દેષા આવી રીતેં લગાડવા. પ્રથમ તો જેનું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે નામમિથ્યાત્વી કહેવો અને બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે મિથ્યાત્વ એવા અદ્ધર લખી સ્થાપવા અથવા મૂર્તિ સ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્વ્યમિથ્યાત્વી તે જીવને સત્તાયેં દ્વ્યમિથ્યાત્વરૂપ દલીયાં રહ્યાં છે, ચોથો જાવમિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વનાં દલીયાં ઉદયરૂપ જાવેં જોગવે છે, વલી પ્રકરાંતરેં ચાર નિદ્દેષા કહે છે. પ્રથમ નામમિથ્યાત્વી, એટલે જે કોઈનું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે, તથા બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે તેની મૂર્તિ સ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્વ્યમિથ્યાત્વી તે બ્રાહ્મણ, અતીત, વૈરાગી પ્રમુખ કૃષ્ણ મહાદેવને માને તેને દ્વ્ય મિથ્યાત્વી કહીયેં, અને ચોથા જાવમિથ્યાત્વી તે ઢૂંઢીયા પ્રમુખ જિનશાસનના ઢેષી શત્રુરૂપ જાણવા.

૨૫૦ શિષ્ય:—બીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી, તે જીવ કયા ? અને તેમાં ચૌદ ગુણગણાં માંહેલાં કેટલાં ગુણગણાં પામીયેં ? અને નવ તત્ત્વમાંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ? તથા સાતનય માંહેલા કેટલા નય પામીયેં ? અને તેના ચાર નિદ્દેષા કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:— એ જીવ સમકેતી જાણવા. એનું ગુણગણું ચોથું જાણવું. શબ્દ નયને મતેં અંતરંગ સત્તાગતના જાસનરૂપ સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતેં શ્રીવીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણેં જેણેં પ્રતીતિ કરી છે, પણ પૂર્વકૃતકર્મને યોગેં કરી સંસારમાં વ્યવહાર નયને મતેં અરુચિપણે વિષયાદિક આશ્રવરૂપ હિંસાનાં કામ કરે છે, અને આરંજના કામના આદેશ ઉપદેશ આપે છે, એટલે શબ્દનયને મતેં સમકિતજાવેં વર્તતાં જે પોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મ છે, તેને નિર્જી રાવે છે, પણ તેને અણુનરૂપ નવા કર્મનો બંધ પડતો નથી. એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એના ઉપર ચાર નિદ્દેષા લગાવે છે, પ્રથમ કોઈનું સમકેતી એવું નામ તે નામસમકેતી, બીજું સમકેતની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયેં, તે સ્થાપના સમકેત, ત્રીજું યાત્રા, દર્શન, સેવા, જક્તિ, સંઘ, સામીવત્સલ ઇત્યાદિ સમકેતની કરણી કરવી પણ અંતરંગ જીવ અજીવની વેંચણરૂપ પ્રતીતિ કરી નથી, તેને દ્વ્ય સમકેત કહીયેં. ચોથું આગલ કહ્યા પ્રમાણે સર્વ કાર્ય કરે, અને અજીવરૂપ નવતત્ત્વ ષટ્દ્વ્યનું જાણપણું કરી અંતરંગ સ્વસત્તાપરસત્તાનો પ્રતીતિ પણ કરી છે, તેને જાવસમકેત કહીયેં.

૨૫૪ શિષ્ય:—ત્રીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જો

ગવે છે, તે જીવ કયા ? તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયે ? અને નવ તત્ત્વમાં હેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયે ? અને એમાં ચાર નિદ્દેષા શી રીતે જાણવા ?

ગુરુ:— એ જીવ, મિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલે ગુણગણે જાણવા. રુઝસૂત્ર નયને મતે તેના પરિણામ મહાઆરંભપરિગ્રહરૂપ હિંસા જાવે વર્તે છે, તથા વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી પણ હિંસારૂપ આશ્રવનાં કામ કરે છે, એમાં ૮ તત્ત્વ પામીયે. એના ચાર નિદ્દેષા આગલ પ્રશ્ને લગાવ્યા છે, તે રીતે જાણવા.

૨૫૬ શિષ્ય:— ચોથા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવતા નથી તે કયા ? તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયે ? અને નવ તત્ત્વ માંહેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયે ? અને એના ચાર નિદ્દેષા કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:— એ જીવ સાધુમુનિરાજ જાણવા. તે સંગ્રહનયને મતે સર્વ જીવને પોતાનાજીવ સમાન જાણી રુઝસૂત્રનયને મતે તેવાજ મન:પરિણામ વર્તે છે, વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી ઠકાયતી દયા પાડે છે, અને શબ્દ સમનિરૂઢ નયને મતે ઢઠા સાતમા ગુણગણાથી માંનીને યાવત્ બારમા ગુણગણા પર્યંત ઢઠ્ઠસ્થ મુનિરાજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરતા કમેરૂપ લેપને લાગવા દેતા નથી, એ રીતે જાવદયામાં વર્તતા પોતાના આત્માની રક્ષા કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. એના ચાર નિદ્દેષા આવી રીતે કહેવા. તે કોણું સાધુ એવું નામ, તે નામસાધુ, સાધુની મૂર્તિ સ્થાપીયે. તે સ્થાપના, સાધુ સાધુની ક્રિયા પાડે, સૂજતો આહાર લીયે, પડિલેહણ પડિક્રમણું કરે, પાંચ મહાવ્રત પાડે, સત્તર જેઢે સંયમ આરાધે, પણ અંતરંગ સત્તાગતના જાણપણા વિના જ્ઞાન ધ્યાનનો તેવો ઉપયોગ વર્તતો નથી, તેમાટે તે ડવ્ય સાધુ કહીયે. તથા આગલ જે રીતે સાધુની ક્રિયા કહી, તે પ્રમાણે સર્વ ક્રિયા પણ કરે છે, અને અંતરંગ જીવ અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ છે.

૨૬૨ વલી હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી એ જાંગામાં અરિહંત કેવલી પણ જાણવા. એ અરિહંત, વ્યવહારનયે કરી ડવ્યદયારૂપ ઠ કાયના પ્રતિપાલક છે, સમનિરૂઢનયને મતે તેરમે ચૌદમે ગુણગણે શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલે રહ્યા વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે

रीतें नवे तत्त्व पामीयें, एना चार निक्षेपा कहे ठे. अरिहंत एवुं नाम, ते नाम अरिहंत, एनी मूर्तिप्रमुख करी स्थापवी, ते स्थापना अरिहंत अने ज्या सुधी केवलज्ञान नथी उपन्युं तिहां सुधी ठग्नस्थावस्था पर्यंत अरिहंतनो जीव, ते इव्य अरिहंत जाणवो, तथा अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणे अने त्रिगडाने विषे बेशी न व्यप्राणीने हितोपदेश आपे, तेने नावअरिहंत कहीयें.

१६६ वली हिंसा करता नथी अने हिंसानां फल जोगवता नथी ए नां गामां सिद्ध परमात्माना जीव पण जाणवा. ए जीव, गुणगणावर्जित ठे, एवंजूनतनयने मर्ते सकलकर्म कृत्य करी लोकने अंतें बिराजमान वर्त्ते ठे. एमां आगल कह्यां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें. हवे एना चार निक्षेपा कहे ठे:-प्रथम सिद्ध एवुं नाम ते नामसिद्ध, बीजो श्रीजिनप्रतिमा स्थापनीजे ते स्थापनासिद्ध, त्रीजा केवली जगवानने इव्यसिद्ध कहीयें, चोथा सकल कर्मनो कृत्य करी अनंतगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें बिराजमान वर्त्ते, ते नावसिद्ध कहीयें. ए रीतें चोचंगीनुं स्वरूप जाणवुं.

ए रीतें रत्नत्रयीनुं स्वरूप जाणी जे चारित्र पाळे, तेने साधु मुनिराज कहीयें. ए साधु मुनिराजनुं स्वरूप जाणवारूप चोचंगी लखियें ठैयें. एक जीव, उपरथी तो साधुपणा सहित ठे अने अंतरथकी साधुपणा रहित ठे, तथा बीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी साधुपणा रहित ठे तथा त्रीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा रहित ठे अने उपरथकी पण साधुपणा रहित ठे, चोथा जीव, अंतरथकी पण साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी पण साधुपणा सहित ठे.

१७० शिष्य:-पहेला जीव जे उपरथकी साधुपणा सहित अने अंतरथकी साधुपणा रहित ते कया जीव? तेमां गुणगणां केटलां पामीयें? तथा सात नयमांहेला नय केटला पामीयें? तथा तेमां नव तत्त्वमांहेलां तत्त्व केटलां पामीयें? अने एना चार निक्षेपा केम जाणीयें?

गुरु:-ते जीव, साधुलिंगधारक पहेले गुणगणे होय, तेमां नयनुं स्वरूप बतावे ठे, ते जीवने नरकनिगोदनां दुःखथकी बीहीतां सुखनी लालचें पुण्यरूप वांढायें साधुपणुं लेवानो मनमां अंश उपन्यो एटले नैगमनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे, कारण के ए नयना मतवालो एक अं

શ ગ્રહીને સર્વ વસ્તુનું પ્રમાણ કરે છે તેમાટે. તથા સંગ્રહનયના મતવાલો સત્તાને ગ્રહણ કરે છે, માટે સાધુપણાનાં ઉપકરણ જે ડોઢો, મુહપત્તી, કપ ડાં, પાત્રાં પ્રમુખ એ સર્વ સાધુપણાની સત્તા છે તેને ગ્રહે, તેવારે સંગ્રહનયના મતવાલો તેને સાધુ કહી બોલાવે. તથા વ્યવહારનયને મતે જે ઉપરથી આચાર વ્યવહાર ક્રિયા પ્રમુખ પાંચ મહાવ્રત પાલે છે, સૂજતો આહાર લીયે છે, બે ટંકનાં આવશ્યક સાચવે છે, એ રીતે ઉપરથી પ્રવર્તતો દેહીને વ્યવહારનયના મતવાલો તેને સાધુ કહી બોલાવે, તથા ક્રુજુસૂત્રનયને મતે જે અંતરંગ વૈરાગ્યનાવરૂપ સંસારનાં દુઃખ દેહી ઉદાસીનાવે વર્તે, તો શુનફલ ઉપાર્જન કરે, અને કોઈ જીવના મનના પરિણામ લોકને ઠગવારૂપ અથવા ઉદરપૂર્ણ માટે કપટરૂપ વર્તતા હોય, તે જીવ અશુનફલ ઉપાર્જન કરે, એ ક્રુજુસૂત્રનયના મતે સાધુ કહેવાય. એ રીતે દ્વ્યલિંગી જીવમાં ચાર નય જાણવા. હવે ચાર નિદેશ બતાવે છે. પ્રથમ કોઈનું સાધુ એવું નામ હોય, તે નામસાધુ, બીજો સાધુની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયે, તે સ્થાપનાસાધુ, ત્રીજો જે સાધુની ક્રિયા, આચાર, વ્યવહાર પ્રમુખ કરે છે, પાંચ મહાવ્રત પાલે છે, સૂજતો આહાર લીયે છે, પણ અંતરંગ સત્તાગતના જાણપણા વિના જ્ઞાન ધ્યાનનો તેહવો ઉપયોગ વર્તતો નથી, અને પુણ્યાદિકની વાંઠાયે અનેક રીતે સાધન તો કરે છે, તોપણ તે વ્યવહાર નયને મતે દ્વ્યસાધુ જાણવા. એ ત્રણ નિદેશ દ્વ્યલિંગી સાધુમાં કહીયે. હવે એમાં નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ બતાવે છે, એ લિંગી જીવની સત્તાયે પુણ્ય પાપરૂપ અજીવનાં દલીયાં અનેતાં લાગાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં અને એ દલીયે એ જીવ બંધાણોયકો ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં ફરે છે, માટે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ એ ૭ તત્ત્વ જાણવાં.

૧૭૪ શિષ્ય:—બીજા જીવ જે અંતરથી સાધુપણા સહિત છે, અને ઉપરથી સાધુપણા રહિત છે, તે જીવ કયા ? તેમાં ગુણગણાં કેટલાં પામીયે ? તથા તેમાં સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયે ? નવ તત્ત્વ માંહેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ? અને એના ચાર નિદેશ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:—તે જીવ, ચોથા ગુણગણા વાલા સમકેતી તથા પાંચમા ગુણગણા વાલા દેશવિરતિ શ્રાવક જાણવા, એટલે તે જીવ, વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી તો સાધુ પણા રહિત છે પણ અંતરંગ વૈરાગ્ય સહિત ઉદાસી જા

वें विषयकषायथकी विरक्त त्याग वैराग्यरूप साधु समान एवा ऋजु सूत्रनयने मते अंतरमां परिणाम वर्ते ठे, अने शब्दनयने मते स्वसत्ता परसत्तारूप जीव अजीवनी वेंचण करतां स्वरूपना चिंतनमां वर्ते ठे, ते ऐं करी महानिर्झरा प्रत्ये करे ठे, एमां नव तत्त्व मांहेलां आठ तत्त्व आ गल कहां, ते रीतें जाणवां. हवे एमां चार निक्षेपा कहे ठे. ते जीव, व्यवहारनयने मते तो संसारी गृहस्थ कहियें. पण अंतरंग जाव साधु समान परिणाम वर्ते ठे, माटे तेमां एक जाव निक्षेपोज पामीयें.

१७८ शिष्यः—त्रीजा जीव, जे उपरथकी साधु पणा रहित ठे, अने अंतरथकी पण साधुपणा रहित ठे, ते जीव कया ? तथा तेमां गुणगणां केटलां पामीयें ? अने सात नयमांहेला केटला नय पामीयें ? तथा नव तत्त्व मांहेलां केटलां तत्त्व पामीयें ? तथा तेना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरुः—ते जीव, मिथ्यादृष्टि पहेले गुणगणो जाणवा, तेमां नयनुं स्वरूप आवी रीतें ठे, नैगम नयने मते आगल गये कालें मिथ्यात्वी हतो अ ने आवते कालें मिथ्यात्वरूप गुणें करी मिथ्यात्व जावें वर्तेशें तथा वर्तमानकालें पण मिथ्यात्व जावें वर्ते ठे. ए रीतें तेने नैगमनयना मतवालो मिथ्यात्वी करी बोलावे, अने संग्रहनयना मतवालो तो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे जे जीवने मिथ्यात्वरूप दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेथी ते जीवने संग्रह नयना मतवालो पण मिथ्यात्वी करी बोलावे, अने व्यवहार नयना मतवालो बाह्यथकी उपरथी मिथ्यात्वरूप आचरण करतो देखे ठे. माटे ए पण मिथ्यात्वी करी बोलावे, तथा ऋजुसूत्र नयना मतवालो पण एने अंतरंग परिणामें मिथ्यात्वरूप कार्यनुं चिंतन करतो देखी मिथ्यात्वी करी बोलावे, ए रीतें ए मिथ्यात्वी जीवमां चार नय जाणवा. तथा एमां आगल कहेली रीतें नव तत्त्वमांहेलां ठ तत्त्व पामीयें. हवे एमां चार निक्षेपा कहे ठेः—जे कोइनुं नाम, मिथ्यात्वी होय ते नामनिक्षेपो अने अक्षर लखवा अथवा तेनी मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनामिथ्यात्व, तथा ते जीवने सत्तायें मिथ्यात्वरूप दलीयां रह्यां ठे, ते इव्यमिथ्यात्व कहियें. तथा ते दलीयां उदयरूप जावपणे जोगवे ठे, ते जाव मिथ्यात्व जाणवुं. वली बीजी रीतें चार निक्षेपा कहे ठेः—जे कोइनुं मिथ्यात्वी एवुं नाम, ते नाममिथ्यात्व, तथा मिथ्यात्वीनी मूर्ति प्रमुख स्थापवी, ते स्थापनामि

ध्यात्व. तथा अन्यदर्शनी जे अतीत, वैरागी, ब्राह्मण प्रमुख ते इव्यमि ध्यात्वी जाणवा. तथा जे जिनशासनना देवी, श्रवला, विपरीत मार्गना देखाडनारा, दुंदुभीया प्रमुख ते नावमिध्यात्वी जाणवा. ए मिध्यात्वीना चार निक्षेपा ठे तेमां नवतत्त्व मांहेलां ठ तत्त्व आगल कहां, तेप्रमाणें जाणवा.

१८२ शिष्यः—चोथा जीव, उपरथकी साधु पणा सहित ठे, अने अंतर थकी पण साधु पणा सहित ठे, ते जीव कया? तथा तेमां गुणगणां केटलां पामीयें? अने सात नय मांहेला तय केटला पामीयें? तथा नव तत्त्वमां हेलां केटलां तत्त्व पामीयें? तथा तेमां चार निक्षेपा केवी रीतें जाणवा?

गुरुः—ते जीव, साधु मुनिराज ठछा सातमा गुणगणाथी मांमीने यावत् अगीआरमा बारमा गुणगणा पर्यंत ठगस्थ मुनिराज जाणवा, हवे तेमां नयनुं स्वरूप बतावे ठे, कोइ जीव, संसारथकी उजग्यो साचा धर्मनी परी क्हा करतो मोक्षसुखनी लालचें साधुपणुं जेवानो तेना मनमां अंश उत्पन्न थयो एटले नैगमनयना मतवालो एक अंश ग्रहीने ते जीवने साधु कही बोलावे, तथा ते जीव, जेवारें साधुपणुं जेवाने अर्थें उपकरणादि उद्यो, मुहपत्ती, कपडां, कांबली, पातरां प्रमुख साधुपणानी सत्ताने ग्रहे, ते वारें संग्रह नयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे, तथा जे पांच महाव्रत सूधां पाले अने साधुनी क्रिया आचार व्यवहार प्रमुख सूधी रीतें करे, उनय टंकना आवश्यक साचवे, सांज सवार पडिलेहणां, पोरिसी नणावे, ए रीतें उपरथी आचरणारूप क्रिया देखे, तेने व्यवहारनयना मतवालो साधु कही बोलावे, तथा कृजुसूत्रनयना मतवालो पारिणामिक नाव ग्रहण करे ठे, माटे संसारउदासी, विषय कषायथकी विरक्त नाव त्याग वैराग्यरूप परिणाम जेना वर्त्ते ठे, तेने कृजुसूत्रनयना मतवालो साधु कहे, तथा शब्द नयने मते तो जे, जीव अजीवरूप नव तत्त्व पट्इव्यनी उलखाण करी जीव सत्ताने ध्यावे, अजीवसत्तानो त्याग करे, तेवा शुद्ध निश्चयनयरूप परिणाम होय अने साधुनी क्रिया पण जे आगल कही, ते रीतें सर्वे करे, तथा साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें सत्तागतना धर्मने साधे, तेने शब्द नयना मतवालो साधु कही बोलावे. तथा समजिरूढ नयना मतवालो श्रेणिजावने ग्रहे ठे, माटे कोइ जीव, नवमा दशमा गुणगणाथी मांमी यावत् अगीआरमा बारमा गुणगणा पर्यंत शुद्ध शुक्ल ध्यान रूपातीत परिणाम

कृपकश्रेणिरूप ध्यानं वर्त्ते ठे, तेने समनिरूढ नयना मतवालो साधु कही बोलावे, एरीतें साधुनुं स्वरूप ठ नयें करी कहुं. हवे चार निक्षेपे करी साधुनुं स्वरूप उलखावे ठे. तिहां जे कोइनुं साधु एवं नाम ठे, ते नामसाधु. तथा जे साधु एवा अक्षर लखवा ते असदजावस्थापना जाएवी अने जे साधुनी मूर्ति प्रमुख स्थापवी, ते सदजावस्थापना जाएवी, तथा जे साधुनी क्रिया, पडिक्रमणुं पडिलेहण गुहरीतें करे, सूजतो आहार लीये, पण तेह वो ज्ञान, ध्यान, मोक्षरूप साधननो उपयोग वर्त्ततो नथी माटे तेने इव्य साधु कहियें. तथा जावसाधु कहेतां जे आगला त्रण निक्षेपामांहे साधुनी क्रिया कही, ते रीतें सर्व क्रिया करे अने साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें सत्तागतना धर्मने साथे, तेने जावसाधु कहियें. ए चार निक्षेपा साधुमां कहा, एमां आगला एटले आ पढीना प्रश्नमां केहेसो ते प्रमाणे नव तत्त्व मांहेलां आठ तत्त्व पामीयें. एरीतें चोजंगीयें करी साधुपणानुं स्वरूप जाणीने जे पाले, ते प्राणी, गण्या दिवसमां परमानंद पदप्रत्ये पामे.

हवे समकेतनी शुद्धि करवा वास्ते षट्पञ्च नव तत्त्वनुं स्वरूप इव्य, क्षेत्र, काल, जावनी चोजंगीयें करी देखाडे ठे एमां प्रत्येकमां चार चार प्रश्न ठे.

१८६ तिहां प्रथम जीवइव्यनुं स्वरूप कहे ठे:- इव्यथकी जीवइव्य, निश्चयनयने मतें ज्ञानादि गुणें करी सर्व एक सरखां ठे अने व्यवहार नयें करी देवता, नारकी, मनुष्य, तिर्यचरूप जीवनी अनेक जाति जाएवी, तथा क्षेत्रथकी सर्व जीव, असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापि जाएवा, तथा कालथकी निश्चयनयें करी सर्व जीव, अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे, अने व्यवहार नयें करी संसारी जीव, चारुगतिरूप संसारमां उत्पाद व्ययरूप पलटण स्वनावें करी सादि सांत जांगे वर्त्ते ठे, तथा जावथकी जोतां तो सर्व जीव, पारिणामिक नावें पोताना स्वनावमां रह्या वर्त्ते ठे अने व्यवहार नयें करी संसारी जीव गुनाऽगुन जावमां प्रवर्त्ते ठे.

१९० हवे धर्मास्तिकाय इव्यनुं स्वरूप कहे ठे:- इव्यथकी धर्मास्तिकाय इव्यनो चलणसहायक गुण जाएवो, तथा क्षेत्रथकी एना असंख्याता प्रदेश लोकव्यापी जाएवा तथा कालथकी धर्मास्तिकाय इव्य, अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे अने एना देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु सादि सांत जांगे जाएवा, तथा जावथकी धर्मास्तिकाय इव्य अवर्णें, अरसें, अगंधें, अफरसें जाएवुं.

१९४ हवे अधर्मास्तिकाय इव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-इव्यथकी अधर्मास्ति काय इव्यनो स्थिर सहायक गुण, तथा क्षेत्रथकी एना असंख्याता प्रदेश लोकव्यापी जाणवा, तथा कालथकी अनादि अनंत नांगे वर्त्ते ठे अने देश, प्रदेश तथा अगुरु लघु, सादि सांत नांगे जाणवा. तथा नावथकी अधर्मास्तिकाय अवर्णे, अगंधे, अरसें अने अफरसें जाणवुं.

१९५ हवे आकाशास्तिकाय इव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-इव्यथकी आकाशास्तिकाय इव्यनो अवगाहना गुण जाणवो, तथा क्षेत्रथकी अनंतप्रदेशी लोकव्यापी जाणवो, तथा कालथकी अनादि अनंत नांगे वर्त्ते ठे, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु सादि सांत नांगे जाणवा. तथा नावथकी आकाशास्तिकाय अवर्णे, अगंधे, अरसें अफरसें जाणवो.

२०२ हवे काल इव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-इव्यथकी काल इव्यनो नवा पुराणा वर्त्तनालक्षण गुण जाणवो, तथा क्षेत्रथकी काल इव्य, अढी ढीप व्यापि जाणवुं. तथा कालथकी अनादि अनंत नांगे वर्त्ते ठे, अने उत्पाद व्ययरूप पलटण काल सादि सांत नांगे जाणवुं. तथा नावथकी काल इव्य अवर्णे अगंधे अरसें अफरसें जाणवुं.

२०६ हवे पुज्ज इव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-इव्यथकी पुज्ज इव्यनो मिलण विखरण पूर्णगलन गुण जाणवो तथा क्षेत्रथकी पुज्ज परमाणुआ लोकव्यापी जाणवा. तथा कालथकी पुज्ज इव्यना अनंता परमाणुआ निश्चयनये करी अनादि अनंतनांगे वर्त्ते ठे. अने व्यवहारनये करी पुज्जना खंय सर्वे सादि सांत नांगे जाणवा. तथा नावथकी वर्ण, गंध, रस, फरस सहित ठे, एरीतें जीव अजीवरूप षट् इव्यना स्वरूपमां चोर्जंगी जाणवी. एटले ए षट् इव्यना स्वरूपमां नव तत्त्वमांहेला जीव अने अजीव, ए बे तत्त्वनुं स्वरूप कहेवाणुं. हवे शेष पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप कहे ठे.

२१० पुण्यतत्त्व इव्यथकी बेतालीश जेदे कहीये. तथा क्षेत्रथकी पुण्यतत्त्व लोकव्यापी जाणवुं तथा कालथकी पुण्यतत्त्व अनव्यजीव आश्रयी संतति नावे अनादि अनंतनांगे वर्त्ते ठे अने नव्यजीव आश्रयी अनादि सांत नांगे जाणवुं, तथा नावथकी पुण्यतत्त्वने उपार्जन करवाना नव प्रकार जाणवा.

२१४ पापतत्त्व, इव्यथकी व्याशी जेदे कहीये, तथा क्षेत्रथकी पापतत्त्व लोकव्यापी जाणवुं. तथा कालथकी अनव्यजीव आश्रयी संतति नावे अना

दिअनंत नांगे जाणवुं. अने नव्यजीव आश्रयी अनादिसांत नांगे जाणवुं. तथा नावथकी पाप उपार्जन करवाना अढार जेद जाणवा.

३१७ आश्रवतत्त्वनां डव्यथकी पुण्यपापरूप दलीयां ते डव्याश्रव कहियें. तथा क्षेत्रथकी आश्रवतत्त्व लोकव्यापि जाणवुं. तथा कालथकी आश्रव तत्त्व अनव्यजीव आश्रयी संततिनावें अनादि अनंतनांगे वर्ते ठे, अने नव्य जीवआश्रयी अनादिसांतनांगे वर्ते ठे, तथा नावथकी आश्रवतत्त्व ते पुण्य पापरूप दलीयां उपार्जन करवाना बेंतालीश जेद जाणवा.

३१८ डव्यथकी संवरतत्त्वना सत्तावन जेद कहियें. तथा क्षेत्रथकी संवर तत्त्व चौदराज लोक त्रसनाडी प्रमाणे जाणवुं. तथा कालथकी संवर तत्त्व द्वायिक नाव आश्रयी तो सादि अनंत नांगे वर्ते ठे, अने द्वायोपश नाव आश्रयी सादि सांत नांगे वर्ते ठे, तथा नावथकी पोताना स्वरूपमां रमण करवुं ते संवरतत्त्व कहियें.

३१९ डव्यथकी निर्झरातत्त्व बार जेदें कहियें. तथा क्षेत्रथकी चौद राज लोक त्रस नाडी प्रमाणे जाणवुं. तथा कालथकी सादि सांत नांगे वर्ते ठे, तथा नावथकी सर्व प्रकारें इष्ठानो रोध करी समतानावें वर्तवुं, ते निर्झरा.

३२० बंधतत्त्वना डव्यथकी चार जेद कहियें. तथा क्षेत्रथकी लोकव्यापि जाणवुं अने कालथकी बंधतत्त्व सादिसांत नांगे वर्ते ठे, तथा नावथकी जे अज्ञानरूप रागद्वेषनी चिकाश ते नाव बंध जाणवो.

३२१ मोक्षतत्त्व डव्यथकी तेरमे चौदमे गुणवाणे केवलीने कहियें, तथा क्षेत्रथकी अढीढीपव्यापि जाणवुं. तथा कालथकी सर्वे सिद्धआश्रयी अनादि अनंतनांगे वर्ते ठे अने एक सिद्धआश्रयी सादि अनंत नांगे जाणवुं. तथा नावथकी मोक्षतत्त्व ते सकल कर्म कृय करी लोकने अंतें बिराज मान एवा सिद्धपरमात्माने कहियें. ए रीतें नव तत्त्वना स्वरूपमां डव्य, क्षेत्र, काल, नावरूप चोर्नंगीनुं स्वरूप जाणवुं.

३२२ शिष्यः— डव्य, क्षेत्र, काल अने नाव, ए चारमांथी कोण कोणथी सूक्ष्म अने कोणकोणथी बादर ठे? ए चार प्रश्न ठे.

गुरुः—एक आखना मिचकारामांहे असंख्याता समय थाय, माटे ए समयरूप काल, सूक्ष्म ठे अने ते थकी वली क्षेत्र घणुंज सूक्ष्म ठे. केम के एक अंगुल श्रेणि प्रमाणें जे क्षेत्र, तेमांथी आकाशरूप डव्यना जे प्र

દેશ, તેને સમય સમય એકેકો અપહરતાં અસંખ્યાતી ઇત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાલ વ્યતીત થઈ જાય, માટે કાલથકી ક્ષેત્ર ઘણું સૂક્ષ્મ છે, તથા ક્ષેત્રથકી દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ છે જેમાટે એકેક આકાશ પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રમાં અનંતાનંત પુન્નદ્રવ્યના પરમાણુઓ અવગાહી રહ્યા છે, માટે ક્ષેત્રથકી દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ જાણવું તથા દ્રવ્યથકી જાવ સૂક્ષ્મ છે, કેમ કે એકેકા પુન્ન પરમાણુઓમાં વલી અનંતા ગુણ પર્યાય રહ્યા છે, માટે દ્રવ્યથકી જાવ સૂક્ષ્મ જાણવો. એ વિચાર આચારાંગનિર્યૂત્તિની ટીકામાં તથા આવશ્યકમાં જાણવો.

હવે નિદ્દેશાનું સ્વરૂપ શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રના પાઠથી કહે છે:—ગાથા ॥ જહ્નુ ય જં જાણિહ્ના, નિસ્કેવં નિસ્કેવે નિરવિસેસં ॥ જહ્નુ ય નો જાણિહ્ના, ચઠ્ઠકયં નિસ્કેવે તહ્ન ॥૧॥ અર્થ:—હે શિષ્ય! જો જાણપણું હોય તો એકેક વસ્તુમાં અનેક પ્રકારે નિદ્દેશા ઉતારજે અને તેહવું જાણપણું જો ન હોય, તો પણ જે વસ્તુનું નામ પડયું તેમાં ચાર નિદ્દેશા તો જરૂર ઉતારવા.

શિષ્ય:—તે પૂર્વોક્ત જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, પદ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ચાર ચાર નિદ્દેશ કરી કેમ જાણીયેં ?

૩૩૯ ગુરુ:—પ્રથમ (નામજીવ કે૦) જે “જીવ” એવું નામ તે ગયે કાલે જીવતો હતો અને આવતે કાલે પણ જીવતો હશે, તથા વર્તમાનકાલે પણ જીવે છે, એ રીતે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલે એકરૂપ પણે વર્તે, તેને નામજીવ કહીયેં. તથા જેમાં ચૈનૈવાંણમાં જીવ એ સજ્ઞાવસ્થાપના અને જીવ એવા અક્કર લખવા, તે અસજ્ઞાવસ્થાપના એટલે એ સંગ્રહનયને મતે સ્થાપનારૂપ જીવ જાણવો. તથા રુદ્રસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે એ કેંદ્રિયથી માંનીને પંચેંદ્રિય પર્યંત જે જીવ પહેલે ગુણગણે અનુપયોગે મિથ્યા ત્વજાવેં વર્તે, તેને “અણુવર્તંગો દવં” એ વચનથકી દ્રવ્યજીવ કહીયેં. તથા શબ્દનયને મતે સમકેત જાવેં ચોથા ગુણગણાથી માંનીને યાવત્ બધા સાતમા ગુણગણા પર્યંત જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જીવસ્વરૂપ ના ઉપયોગમાં વર્તે, તેને “ઉવર્તંગોનાવં” એ વચનથકી જાવજીવ કહીયેં. એ રીતે જીવનું સ્વરૂપ પાંચ નયેં કરી ચાર નિદ્દેશે જાણવું.

૩૪૦ નામથકી ધર્માસ્તિકાય એવું નામ તે નામ ધર્માસ્તિકાય જાણવો. તથા સ્થાપનાથકી ધર્માસ્તિકાય એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપના ધર્માસ્તિક

કાય. તથા ડ્વ્યથકી ધર્માસ્તિકાય ડ્વ્ય અસંખ્યાતપ્રદેશી જાણવું અને જાવથકી ધર્માસ્તિકાયડ્વ્ય, ચલણસહાયરૂપ જાણવું.

૩૪૧ નામથકી અધર્માસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ અધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાય એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપના અધર્માસ્તિકાય તથા ડ્વ્યથકી અધર્માસ્તિકાય ડ્વ્ય, અસંખ્યાતપ્રદેશી જાણવું, અને જાવથકી અધર્માસ્તિકાયડ્વ્ય, સ્થિરસહાયરૂપ જાણવું.

૩૪૨ નામથકી આકાશસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ આકાશસ્તિકાય જાણવું. તથા આકાશસ્તિકાય એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપના આકાશસ્તિકાય જાણવું. તથા ડ્વ્યથકી આકાશસ્તિકાય અનંતપ્રદેશી જાણવું. અને જાવથકી આકાશસ્તિકાયડ્વ્ય, અવગાહનારૂપ જાણવું.

૩૪૩ નામથકી કાલડ્વ્ય એવું નામ, તે નામકાલડ્વ્ય, તથા કાલડ્વ્ય એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપના કાલડ્વ્ય જાણવું. તથા ડ્વ્યથકી તો કાલનો એક સમય લોકમાં સદાકાલ શાશ્વતો વર્તે છે, તે ડ્વ્યકાલ જાણવો અને જાવથકી કાલડ્વ્ય, નવી પુરાણી વર્તનારૂપ જાણવું.

૩૪૪ નામથકી પુજ્જાસ્તિકાય એવું નામ, તે નામ પુજ્જાસ્તિકાય જાણવું, તથા પુજ્જાસ્તિકાય એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પુજ્જાસ્તિકાય જાણવું. તથા ડ્વ્યથકી પુજ્જાડ્વ્યના અનંતા પરમાણુઓ લોકમાં સદા કાલ શાશ્વતા વર્તે છે, તથા જાવથકી પુજ્જાડ્વ્ય ગલણ પૂર્ણ મિલણ વિસ્થરણ રૂપ જાણવું. એ રીતે જીવ અજીવરૂપ ષડ્વ્યમાં ચાર નિદ્દેષા જાણવા.

૩૪૫ પુણ્યતત્ત્વમાં નિદ્દેષા કહે છે. એટલે પ્રથમ નામથકી પુણ્ય કહેતાં જે પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણેકાલ એક રૂપપણે વર્તે છે. અને સ્થાપનાપુણ્ય કહેતાં જે પુણ્ય એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા. અને ડ્વ્યપુણ્ય કહેતાં જે કોઈ જીવની સત્તાયે પુણ્યનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે. તે સંગ્રહ નયને મતે કર્મસત્તારૂપ ડ્વ્યપુણ્ય જાણવું. અને જાવપુણ્ય કહેતાં જે તે દલિયાનો ઉદય થયો, તે વ્યવહાર નયને મતે ઉદયજાવરૂપ જાવપુણ્ય જાણવું. એ રીતે ઉદયજાવરૂપપુણ્યને વિષે ત્રણનયમાં ચાર નિદ્દેષા જાણવા.

૩૪૬ પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણેકાલ એકરૂપપણે જાણવું. તથા પુણ્ય એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાપુણ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ જીવની સત્તાયે પુણ્યનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે સં

ગ્રહનયને મતેં જાણવાં ઇને તેદલિયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતેં ન્યારા રહી ઉપરથકી જૂઝે પરિણામેં જોગવે ઢે માટે એને ઇવ્યપુણ્ય કહીયેં, તથા જેકોઈ જીવ, કુજુસૂત્રનયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં પુણ્યનાં દલિયાં વ્યવહારનયને મતેં ઉદયરૂપ જાવેં જોગવે ઢે, તેને જાવપુણ્ય કહીયેં. એ રીતેં ચાર નયમાં ચાર નિક્ષેપા પુણ્ય જોગવવા ઉપર જાણવા.

૩૪૭ નામપુણ્ય કહેતાં પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલે એકરૂપ જાણવું. ઇને પુણ્ય એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા તે સંગ્રહ નયને મતેં સ્થાપનારૂપ પુણ્ય જાણવું. તથા ઇવ્યપુણ્ય એટલે જે કોઈ જીવ, દાન, શી યજ્ઞ, તપ, જાવ, દયા, યજ્ઞા ઇત્યાદિક કષ્ટક્રિયારૂપ કરણી લોકને દેશ્વા હવારૂપ વીરાશાલવીની પરેં કૃષ્ણવાસુદેવનું મન રીજવવારૂપ અથવા પૂર્ણજોઠની પરેં કરે, તે વ્યવહારનયને મતેં કરણીરૂપ ઇવ્યપુણ્ય જાણવું તથા જાવપુણ્ય તે આગલ ઇવ્યનિક્ષેપામાં જે વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યની કરણી કહી, તે કરણી સર્વે કરે, પણ અંતરંગ કુજુસૂત્રનયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં જીર્ણજોઠની પરેં કરે, તે જાવપુણ્ય જાણવું. એ રીતેં ચાર નયમાં ચાર નિક્ષેપા પુણ્ય કરવા ઉપર જાણવા.

૩૪૮ હવે પાપ ઉપર નિક્ષેપા ઉતારે ઢે. પ્રથમ નામ થકી પાપ એવું નામ, તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલે એકરૂપપણે વર્તે ઢે, તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું. તથા કોઈ જીવની સત્તાયેં પાપનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં ઢે, તે સંગ્રહ નયને મતેં કર્મ સત્તારૂપ ઇવ્યપાપ જાણવું તથા તે દલિયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતેં ઉદયજાવરૂપ જાવપાપ જાણવું. એ રીતેં એ ઉદયજાવરૂપ પાપમાંહે ત્રણ નયમાં ચાર નિક્ષેપા જાણવા.

૩૪૯ પાપ એવું નામ તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલે એકરૂપ પણે વર્તે ઢે તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્કર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું તથા જે કોઈ જીવની સત્તાયેં પાપનાં દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે સંગ્રહ નયને મતેં બાંધ્યાં ઢે, તેનો ઉદય થયો, તેવારેં વ્યવહારનયને મતેં પણ જૂદા રહી ઉપરથકી જૂઝે પરિણામેં જોગવે ઢે, તેને ઇવ્યપાપ કહીયેં. તથા જે કોઈ જીવ, કુજુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી ડુઃખરૂપ વિપાકેં પાપનાં દલિયાં વ્યવહારનયને મતેં ઉદયરૂપ જાવેં જોગવે ઢે, તેને જાવપાપ

कहीयें. ए रीतें चार नयमां चार निक्षेपा पाप जोगववा उपर जाणवा.

३५० पाप एवं नाम ते नामपाप ते नैगम नयने मते त्रणे काल एक रूपपणे वर्त्ते ठे. तथा पाप एवा अक्षर लखवा ते संग्रह नयने मते स्थापनारूप पाप जाणवुं. तथा कोइ जीव, हिंसा मृषा आदिक कजीआ जगडा रूप अनेक प्रकारें उदयरूप जावने योगें करी चेडा राजानी परें करे, ते व्यवहार नयने मते इव्यपाप, करणीरूप जाणवुं. तथा जे आगल त्रीजा निक्षेपामां व्यवहार नयने मते करणी कही, ते सर्व करे, पण अंतरंग रुजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी एकचितें कालकसूरिया खाटकीनी परें करे, ते नावपाप जाणवुं. ए रीतें चार निक्षेपा पाप करवा रूपें जाणवा.

३५१ आश्रवमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम आश्रव एवं नाम ते नैगमनयने मते त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं ते नाम आश्रव. तथा आश्रव एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनारूप आश्रव जाणवुं तथा बेतालीश प्रकाररूप आश्रवने गडनालें करी व्यवहार नयने मते गुनागुन आश्रव रूप दलीयानुं ग्रहण करवुं, ते इव्यआश्रव जाणवुं तथा रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मते मन, वचन, कायायें करी उदयनावने योगें ते दलीयानुं जोगववुं, ते उदय नावरूप नावआश्रव जाणवुं.

३५२ संवरमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम संवर एवं नाम, ते नैगमनयने मते त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं, ते नामसंवर तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा संवर रूप मूर्ति स्थापवी, ते संग्रह नयने मते स्थापनारूप संवर जाणवुं. तथा व्यवहार नयने मते उपरथकी अरुचि जावें लोक देखाडवारूप पोसा पडिक्कमणां सामायिक आदि अनेक प्रकारें संवरनी करणी करवी, ते इव्यसंवर व्यर्थरूप जाणवुं. तथा रुजुसूत्र नयने मते मन, वचन अने कायायें करी यथाप्रवृत्तिरूप करणना परिणामें पोसा, पडिक्कमणां, व्रत, पञ्चस्काण आदें व्यवहार नयने मते उपरथकी संवररूप करणीनुं करवुं, ते नावसंवर जाणवुं एटले चार नयमां चार निक्षेपे यथाप्रवृत्तिकरणरूप संवर जाणवुं.

३५३ नामथकी संवर एवं नाम, ते नामसंवर नैगमनयने मते जाणवुं. तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनासंवर अथवा संवररूप

મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંગ્રહ નયને મતે સ્થાપનારૂપ સંવર જાણવું તથા રુઝુસૂત્ર નયને મતે મન, વચન, કાયાયેં કરી વ્રત પચ્ચસ્કાણરૂપ, ઉપરથકી વ્યવહાર નયને મતે સંવરરૂપ કરણીનું કરવું. તે ડ્વ્યસંવર જાણવું તથા શબ્દ નયને મતે જીવ, અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી સ્થિરતારૂપ પરિણામે આગલ ડ્વ્યનિદ્દેષા મધ્યે જે રુઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે સંવરરૂપ કરણી કહી, તે કરણી કરતાં થકાં મહા નિર્ક્કરા પ્રત્યેં કરે, તે જાવસંવર જાણવું. એ રીતે સંવરવિષે પાંચ નયમાં ચાર નિદ્દેષા જાણવા.

૩૫૪ નિર્ક્કરામાં નિદ્દેષા ઉતારે છે:— નિર્ક્કરા એવું નામ તે નૈગમનયને મતે નામ નિર્ક્કરા જાણવી તથા નિર્ક્કરા એવા અક્કર લખવા, તે સંગ્રહનયને મતે સ્થાપના રૂપ નિર્ક્કરા જાણવી, તથા જે વ્યવહાર નયને મતે રુઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત મિષ્યાત્વજાવેં અકામ નિર્ક્કરા કરવી, તે સર્વે, ડ્વ્યનિર્ક્કરા જાણવી. તથા શબ્દ નયને મતે જીવ અજીવરૂપ ષટ્ ડ્વ્ય નવ તત્ત્વનું જાણપણું પ્રતીત કરી રુઝુસૂત્રનયના ઉપયોગ સહિત ઉપરથકી વ્યવહાર નયને મતે બાર જેદેં તપસ્યારૂપ કરણીનું કરવું તે જાવનિર્ક્કરા જાણવી. એ રીતે પાંચ નયમાં ચાર નિદ્દેષા નિર્ક્કરાને વિષે જાણવા.

૩૫૫ બંધમાં ચાર નિદ્દેષા ઉતારે છે. પ્રથમ બંધ એવું નામ તે નૈગમનયને મતે નામબંધ જાણવો. તથા બંધ એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના રૂપ બંધ જાણવો. તથા જે પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, રસબંધ અને પ્રદેશબંધ, એ ચાર પ્રકારેં બંધરૂપ દલીયાં જીવની સત્તાયેં બાંધ્યાં છે, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મ સતારૂપ ડ્વ્યબંધ જાણવો, તથા જે વ્યવહારનયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો, તે ઉદયજાવરૂપ જાવબંધ જાણવો. એ રીતે ઉદયજાવરૂપ બંધ ને ત્રણ નયમાં ચાર નિદ્દેષા જાણવા.

૩૫૬ તથા વલી નામથકી બંધ એવું નામ, તે નૈગમનયને મતે નામબંધ જાણવો. તથા બંધ એવા અક્કર લખવા અથવા બંધરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનારૂપ બંધ જાણવો. તથા આગલ કહ્યા જે ચાર પ્રકાર, તે ચાર પ્રકારેં બંધરૂપ દલીયાં સંગ્રહનયને મતે જીવની સત્તાયેં રહ્યાં છે, તેનો સ્થિતિપરિપાકેં વ્યવહારનયને મતે ઉદય થયો, તે ડ્વ્યબંધ જાણવો. તથા રુઝુસૂત્રનયને મતે મિષ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય અને યોગરૂપ સત્તાવન્ન બંધ હેતુપ્રમુખ જીવના પરિણામ એટલે તેની ચિકાશેં વલી પાઠો કર્મરૂપ દલી

यांनो बंध पाडे, माटे ऋजुसूत्रनयने मते तेने जावबंध कहीये. ए रीते बंध बांधवाने विषे चार नयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३५७ मोक्षतत्त्व निःकर्मावस्थामां चार निक्षेपा उतारे ठे:-प्रथम नाम थकी मोक्ष एवुं नाम, ते नामनिक्षेपो, तथा जे मोक्षरूपे मूर्ति स्थापवी, अथवा मोक्ष एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनामोक्ष जाणवो. तथा समनिरूढनयने मते शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणामरूप एटले कृपक श्रेणिये अज्ञानरूप राग, द्वेष अने मोहनीय कर्मनो बारमे गुणठाणे कृप कथो अने तेरमे गुणठाणे केवल ज्ञान पाम्या, एवा केवली जगवाने जव्यशरीर आश्रयी इव्यमोक्षपद कहीये, ते त्रीजो इव्यनिक्षेपो जाणवो, तथा एवं नूतनयने मते अष्ट कर्मने कृये, अष्टगुणसंपन्न लोकने अंते बिरा जमान, एवा सिद्ध परमात्माने जावमोक्षपद जाणवुं. ए रीते जीव, अजीव रूप षट् इव्य नव तत्त्वमां नयसंयुक्त चार निक्षेपा जाणवा.

३५८ व्रतमां निक्षेपा उतारतो थको प्रथम प्राणातिपात विरमणव्रते नि क्षेपा कहे ठे:-तिहां प्रथम दया एवुं नाम ते नामदया जाणवो, तथा दया एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञावस्थापना अने दयालु मूर्ति स्थापवी, ते संज्ञावस्थापना, तथा व्यवहार नयने मते उपरथकी लोक देखाडवारूप दया पालवी, ते इव्यदया जाणवी, तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायाये करी एकचित्ते परजीवनां प्राण हणे नही, हणावे नही, तथा हण ताने अनुमोदे नहीं, ते जावदया जाणवी. ए चार निक्षेपा ऋजुसूत्रनयने मते यथाप्रवृत्तिकरणरूप पहेले गुणठाणे जाणवा.

३५९ तथा वली दया एवुं नाम ते नामदया तथा दया एवा अक्षर लखवा, अथवा दयालुमूर्ति स्थापवी ते स्थापनादया तथा ऋजुसूत्रन यने मते एकचित्ते करी व्यवहारनयने मते उपरथकी मन, वचन अने कायाये करी परजीवनां प्राण हणे नहीं, हणावे नही, हणताने अनुमोदे नहीं, ते इव्यदया जाणवी. तथा शब्दनयने मते जीव अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र प्रमुख जावप्राण पो तानां अने परनां तेने कर्मरूप आवरणपणे हणे नहीं, हणावे नहीं, हण ताने अनुमोदे नहीं, ते स्वदया, तथा पोतानो आत्मा कर्मरूप आवरणे वीटाणोथको जन्म मरणनां दुःख जोगवे ठे, तेने स्वहिंसा कहीये. ते माटे

તે પોતાના જીવને કર્મરૂપ આવરણથી મૂકાવવા નિમિત્તે સાધ્ય ચોક્ષો રાખી રુદ્રસૂત્ર તથા વ્યવહારનયના મતે જે રીતે આગલ ઇવ્યદયારૂપ આ ચરણ કહ્યું, તે રીતે કરતાં થકાં સર્વે લેખે જાણવી. એ ચોથી જાવદયા છે.

૩૬૦ બીજા વ્રત ઉપરે નિરૂપા ઉતારે છે:—પ્રથમ અમૃષાવાદ એવું નામ, તે નામ અમૃષાવાદ જાણવો. બીજો જે અમૃષા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાઅમૃષાવાદ જાણવો, ત્રીજો વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી સ્વ દર્શની અન્યદર્શની મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને સહેજે સત્યવચન બોલવારૂપ ઢાલ પડી ગયો છે, તે વ્યવહારનયને મતે ઇવ્ય અમૃષાવાદ જાણવો. ચોથો જે રુદ્રસૂત્રનયને મતે મન, વચન અને કાયાયે કરી એકચિત્તે વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી સત્યવચન બોલે છે, તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણગણે જાણવા. તે જાવથી અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૧ અમૃષાવાદ એવું નામ તે નામ અમૃષાવાદ તથા અમૃષાવાદ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અમૃષાવાદ તથા રુદ્રસૂત્ર નયને મતે ક્રોધે કરી, માને કરી, જયે કરી, લોને કરી સૂક્ષ્મ તથા બાદર લૌકિક તથા લોકોત્તર, મન, વચન અને કાયાયે કરી જીવું પોતે બોલે નહીં, બીજાને બોલાવે નહીં, બોલતાને અનુમોદે નહીં, તે ઇવ્યથી અમૃષાવાદ જાણવો. તથા જાવ અમૃષાવાદ તે સર્વ ઇવ્ય ગુણ પર્યાય નય નિરૂપા નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ ઇવ્યજાવરૂપ જાણણું સત્યજાસનરૂપ કાયકતા શક્તિ સાધે, જ્ઞાનસત્ય પણું પાલે, તથા શ્રીવીતરાગના આગમ પ્રમાણે જે અર્થ જાવ છે, તેની સલાય કરે, જેથી પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ગુણ નિર્મલ થાય, તેવી જાણ બોલે, તે જાવ અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૨ ત્રીજા વ્રત ઉપર નિરૂપા ઉતારે છે:—અદત્ત રહિત એવું નામ તે નામ અદત્ત તથા અદત્ત રહિત એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા તે સ્થાપના અદત્ત, તથા વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ લેવાનો સહજથી ઢાલ નથી, તે ઇવ્યથી અદત્તરહિત જાણવો. તથા રુદ્રસૂત્રનયને મતે મન, વચન અને કાયાયે કરી અદત્તનો ત્યાગ કરે, એટલે નરકનિગોદનાં દુઃખથી બિહીતો થકો સુખની લાલચે વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ કાંઈ પણ લેતો નથી તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણ રૂપ પહેલે ગુણગણે જાવથી અદત્તરહિત જાણવો.

३६३ बली निक्षेपा कहे ठे. अदत्त रहित एवं नाम, ते नाम अदत्त रहित अने बिजुं अदत्तरहित एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अदत्त रहित, तथा त्रीजुं कृष्णसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी तृण तुष मात्र पण कोइनी अणदीधी वस्तु लीये नहीं, जे लीये, ते कह्यो लीये, ए टले संसारी जीवनी वस्तु चोरी लेवी, तेने लौकिक चोरी कह्यो, ते न करे, तथा श्रीतीर्थकरनी आज्ञामां जे न लेवानुं कहुं ते न लीये, तेने लोकोत्तर चोरीथी रहित कह्यो. ए इव्यादत्तरहित कह्यो, तथा चोथुं शब्दनयने मते आत्मानी ग्राहकतारूप जे शक्ति, ते स्वरूप ग्रहणरूप कार्यनी कर्ता ठे, ते अनादिनी परनाव ग्राहकता करी रही ठे, तेने परनावग्राहक पणायकी निवारीने स्वरूपग्राहकपणे परिणमावे, ते नावअदत्तरहित कह्यो.

३६४ हवे अदत्तना चार जेद ठे, ते कहे ठे. जे श्रीतीर्थकरनी आज्ञामां न लेवानुं कहुं, ते सर्व शुजाशुनरूप परस्वनाव लेवानी वांछा, तेने प्रथम तीर्थकर अदत्त लागे तथा जे गुरुआणा परंपरा विना सूत्रना अर्थ कहेवा, तेने बीजुं गुरुअदत्त लागे. तथा जे वस्तुनो धणी होय तेनी अणदीधी वस्तु लीये, तेने त्रीजुं स्वामी अदत्त लागे, एटले संग्रहनयने मते सर्व जीव सत्तायें स्वामीरूप जाणवा. अने व्यवहार नयने मते क्रिया आचार प्रवृत्तिरूप एक समाचारी सरखी होय, ते आपणा स्वामी तेनी अणदीधी वस्तु लीये तेने त्रीजुं स्वामीअदत्त लागे. तथा जे कोइ जीवें एम कहुं नथी जे महारां प्राण तमें हणो, तेम ठतां पोताना इंडियना स्वाद माटे जे परजीवनां प्राण हणो, तेने चोथुं जीवअदत्त लागे, अने प्रशस्त काम करतां जीववि राधना थाय, तेने जगवंतें हिंसा कह्यो नथी. श्रीजगवतीसूत्रे “सुनजोगप दूच्च अणारंजा” ए पाठ ठे, एटले (शुनयोग के०) शुनकार्यमां मन, वचन अने कायाना योगनी प्रवृत्ति करतां थकां हिंसा लागे नहीं, एने अना रंज कह्यो ठे. ए रीतें ए चार प्रकारना अदत्तनो परमार्थ जाणवो.

३६५ चोथा महाव्रत उपरें चार निक्षेपा उतारे ठे:—प्रथम सुशील एवं नाम ते नामसुशील, बीजुं सुशील एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा सुशीलरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनासुशील, त्रीजुं व्यवहार नयने मते उपरथकी व्रतनो उच्चार करे अथवा लोकलाजथी कुजमर्यादायें यशःकी र्तिरूप शोनाने अर्थें अथवा परवश पणो राजादिकना जयथकी शीयल पाजे,

पण अंतरंग परिणामनी आतुरतारूप चपलता मटी नथी, ते व्यवहार न यने मते इव्यथकी सुशील जाणवुं. तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन अने कायाये करी नववाडे अठार जेद सहित शीयल पाले, ते जावसुशील ठे.

३६६ वली प्रकारांतरे सुशील उपर चार निक्षेपा कहे ठे:-एक सुशील एवुं नाम ते नामसुशील, तथा सुशील एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनासुशील, तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन अने कायाये करी पांचे इंद्रियोना त्रेवोश विषय सेवे नही, सेवरावे नही, सेवताने अनुमोदे नही, तथा मनुष्य, तिर्यच अने देवता संबंधि विषयनी वांढा करे नही, करावे नही, अनुमोदे नही, ते ऋजुसूत्र तथा व्यवहार न यने मते करी इव्यसुशील जाणवुं. तथा शब्द नयने मते जोतां तो पोतानो आत्मा पोताना ज्ञानादि अनंत गुणनो जोगी ठे, ते परजावने जोगवे, माठे तेने जावमैथुन कहीये, ते सर्वे परजावजोगी पणे जोगववुं नही, अने पोता नो आत्मा निःकर्मा करवा माठे परजाव साधनपणे ग्रहे, पण अग्राह्यपणे अरमणिकपणे माने अने एवुं चिंतवे जे ए आत्माना जूल ठे, ए रीते आत्माने निंदतो ए परजावने अनंत जीवे अनंती वार लइ जोगवीने वस्युं ते मुज ने ग्रहवुं, जोगववुं घटे नही, एम सर्वे परजाव जोगीपणुं तजीने स्वजाव जो सापणे रहे, ते जीव, शब्दनयने मते करी जावसुशील जाणवो.

३७० इव्य, क्षेत्र, काल जावे करी मैथुननुं स्वरूप देखाडे ठे:-प्रथम इव्यथकी मैथुन ते करणीरूप सेववुं तथा क्षेत्रथकी मैथुन ते त्रणलो कने बिषे इंद्रियना सावयनी इहा, तथा कालथकी मैथुन ते दिवस तथा रात्रि अने जावथकी मैथुन ते रागथी तथा द्वेषथी ए सर्वथासेववुं नही.

३७१ पांचमा व्रत उपर चार निक्षेपा उतारे ठे:-प्रथम अपरिग्रही एवुं नाम, ते नाम अपरिग्रही जाणवुं. बीजुं अपरिग्रही एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा अपरिग्रहीरूप मूर्ति स्थापवी ते स्थापना अपरिग्रही. त्रीजो इव्यथकी अपरिग्रही ते व्यवहार नयने मते अतीत, वैरागी, संन्यासी, मिथ्या दृष्टि लिंगी प्रमुख बालजीव जाणवा. चोथो जाव अपरिग्रही ते व्यवहार न यने मते उपरथकी सात धातु मांहेली एके धातु मात्र ऋजुसूत्रनयने मते मन, वचन अने कायाये करी पासें राखता नथी, रखावता तथी, ते जीव, यथाप्रवृत्तिकरणें करी पहेजे गुणवाणे जाव अपरिग्रही जाणवा.

३७२ निक्षेपा कहे ठे:-एक अपरिग्रही एवं नाम ते नाम अपरिग्रही. बीजो अपरिग्रही एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा अपरिग्रहीरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना अपरिग्रही जाणवो. त्रीजो व्यवहार तथा ऋजुसूत्र नयने मते परिग्रहरूप जे धन, धान्य, दास, दासी, चतुःपद, घर, धरती, वस्त्र, आचरणरूप, नव प्रकारना परिग्रहनो मन, वचन अने कायायें करी त्याग करे, सूक्ष्म बादर परिग्रह राखे नहीं, रखावे नहीं, राखे तेने अनुमोदे नहीं, ते जीव, इव्यथकी अपरिग्रही जाणवा. तथा नाव अपरिग्रही ते निश्चय नावकर्म जे रागद्वेषरूप अज्ञानदशा ते जीवने अनादिनी ठे, तेने बांढवी अने तेनी चिकाशें इव्यकर्म ज्ञानावरणीय प्रमुख आठ कर्मरूप शरीर इंदियनो परिहार, एटजे छुजाछुज कर्मरूपने परनाव जाणीने तेने बांढवा रूप परिणाम, ते निश्चयपरिग्रहनो त्याग जाणवो, एटजे परवस्तु जे ठे, ते पोताना स्वरूपयकी जूदी ठे, तेनी मूर्छा भोडवी. जेणें मूर्छा भोडी, ते जीवने नावथकी परिग्रहरूप त्याग जाणवो.

ए रीतें ए पांच महाव्रतनुं स्वरूप चार निक्षेपे करी देखाड्युं. ते साधुमु निराजने जाणवुं अने एमांथी श्रावकने तो देशरूप धारवो, ए पांच महाव्रतमां सर्वे व्रत आख्यां. हवे श्रावकनां बारे व्रत कहे ठे, तेमां पांच व्रतना निक्षेपा तो लखाइ गया, हवे शेष व्रतना निक्षेपा कहे ठे.

३७३ प्रथम षष्ठा व्रत उपर निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम दिशिव्रत एवं नाम ते नाम दिशिव्रत जाणवुं. बीजुं दिशिव्रत एवा अक्षर लखी स्थापवा, ते स्थापना दिशिव्रत, त्रीजुं चार दिशि, चार विदिशि, अधोदिशि अने ऊर्ध्वदिशि, ए रीतें दशदिशि रूप क्षेत्रनुं मान करी व्यवहारनयने मते पञ्चस्काण करे अने ऋजुसूत्रनयने मते मन, वचन, कायायें करी पोतानी शक्ति अनुसारें पालवुं, ते इव्यथकी दिशिव्रत जाणवुं अने नावथकी दिशिव्रत, ते जे चार गतिने दुःखरूप जाणीने तिहांथकी उदासीपणुं त्यागरूप परिणाम अने सिद्ध अवस्था साथें उपादेयपणुं ते नावथी दिशिव्रत जाणवुं.

३७४ सातमा व्रत उपर निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम जोगउपजोग एवं नाम ते नाम जोगउपजोग जाणवुं. बीजुं जोग उपजोग एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनाजोग उपजोग जाणवुं. त्रीजुं जे एकवार जोगवीयें, ते जोग अने जे बारंवार जोगवीयें, ते उपजोग, तेनुं जेणें पञ्चस्काण क

રી વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથકી પરિણામ કરી, રૂઝુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી એકચિત્તેં પાલે છે, તે ડ્વ્યથકી જોગ ઉપજોગ વ્રત જાણવું. તથા જાવથકી તો અનાદિ કાલના જીવેં પરસ્વજાવ વિજ્ઞાવરૂપ પુજ્જના જોગ ઉપજોગને વિષે સુખ કરી માન્યું છે, તિહાંથકી મન પલટાવીને શબ્દનયને મતેં જીવ, અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી પરસત્તા ઉપર ત્યાગ બુદ્ધિ અને સ્વસત્તારૂપ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય આદિક અનંતા ગુણ છે, તેને પ્રગટ કરવારૂપ બુદ્ધિ, એટલે એ ગુણનું ઉપ જોગપણું જે વારંવાર તેના તેજ જોગવવામાં આવે, માટે ઉપજોગ કહીયેં. અને તેના પર્યાય અનંતા છે તે, સમય સમય પલટાડે રહ્યા છે, તેનું જોગીપણું કહીયેં, એવી વાંઠારૂપ પરિણામ વર્તે, તે જાવથકી જોગ ઉપજોગ વ્રત છે.

૨૭૫ આત્મા વ્રતમાં નિદ્દેષા લગાવે છે. પ્રથમ અનર્થદંડવિરમણ વ્રત, એ વું નામ, તે નામ અનર્થદંડ વિરમણવ્રત જાણવું. બીજું અનર્થદંડ વિરમણ વ્રત એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અનર્થદંડ વિરમણવ્રત જાણવું. ત્રીજું જે અનર્થને કામેં જીવને પાપરૂપ આરંજ લગાડવા, તથા પારકે કામેં આજ્ઞા પ્રમુખ આપવી, તેનાથી જે વિરમ્યા છે, તે ડ્વ્ય અનર્થદંડથી રહિત જાણવા. ચોથું જે જીવને અનાદિ કાલની મિથ્યાત્વદશાયેં કરી શુના શુન કર્મરૂપ ફલની વાંઠાના પરિણામ વર્તે, તેને નિવારી આત્મધર્મ નિરાવરણરૂપ પ્રગટ કરવાની રુચિ, તે જાવથી અનર્થદંડ રહિત જાણવા.

૨૭૬ નવમા વ્રત ઉપર નિદ્દેષા ઉતારે છે:—પ્રથમ સામાયિક એવું નામ તે નામસામાયિક જાણવું. બીજું સામાયિક એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના સામાયિક જાણવું. ત્રીજું વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથકી વ્રતરૂપ ઉચ્ચાર કરી બે ઘડી પર્યંત પુણ્યપણે રહેવું તે ડ્વ્યસામાયિક વ્યવહારનયને મતેં જાણવું. ચોથું જાવથકી સામાયિક તે જે ડ્વ્યરૂપ વ્યવહારનયને મતેં ઉચ્ચાર કરી રૂઝુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં સાવધને ઢોઢી બે ઘડી પર્યંત શુજધ્યાનમાં વર્તેવું તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણગણે જાવસામાયિકી જાણવો.

૨૭૭ વલી ચાર નિદ્દેષા કહે છે. એક સામાયિક એવું નામ, તે નામસામાયિક જાણવું. બીજું સામાયિક એવા અક્કર લખીને સ્થાપવા, તે અસજ્જાવ સ્થાપના અને સામાયિક રૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સજ્જાવસ્થાપના, એ સ્થા

पनाथकी सामायिक जाणवुं. त्रीजुं जे ऋजुसूत्रनयने मते "करेमिजंते" रूप व्रतनो उच्चर करी मन, वचन, कायायें करी सावयने ढोडी एक चित्तें बत्रीश . दूषण टाली सहायध्यानरूप छुनपरिणामें वर्त्तवुं. ते इव्यथ की सामायिक व्रत जाणवुं. तथा चोथुं जावथकी सामायिक ते शब्दन यने मते (सम के०) जे समता, तेनो (आय के०) लान तेनुं नाम सामायिक ठे, एटले जेटली वार जीव, सत्तागतना ध्यानरूप संवर जाव मां वर्त्ते, तेटली वार सामायिकनो लान जाणवो. माटे एक अंतरमुहूर्त पर्यंत जीव, पोताना स्वरूपना ध्यानरूप चिंतनमां वर्त्ततो, घातिकर्म खपा बीने केवल ज्ञान पामे. ए जावसामायिक जाणवुं.

३७८ दशमा व्रत उपर चार निह्नेपा लगाडे ठे:-देशावकाशिक एवुं नाम, ते नामदेशावकाशिक जाणवुं, तथा देशावकाशिक एवा अह्जर लखीने स्थापवा, ते स्थापनादेशावकाशिक जाणवुं. तथा ऋजुसूत्रनयने मते जे मन, वचन अने कायाना योगने एक ठोर करी, एक स्थानके चार पोहोर बेशी धर्म ध्यान करवुं ते इव्यथी देशावकाशिक जाणवुं. तथा शब्दन यने मते श्रुतज्ञानें करी ठ इव्यनुं स्वरूप उलखीने पांच इव्यनो त्याग कर वो अने एक ज्ञानवंत जीवइव्यनुं ध्याववुं ते जावदेशावकाशिक व्रत ठे.

३७९ अगीआरमा व्रत उपर चार निह्नेपा लगाडे ठे. प्रथम पोसह एवुं नाम, ते नामपोसह जाणवुं. बीजुं पोसह एवा अह्जर लखीने स्थापवा, ते स्थापनापोसह जाणवुं. त्रीजुं ऋजुसूत्र अने व्यवहारनयने मते चार पोहोर अथवा आठ पोहोर पर्यंत एक चित्तें व्रत उच्चरी समता परिणामें निरारंज सावय ढोडी सहाय ध्यानमां प्रवर्त्तवुं ते इव्यपोसह जाणवुं. चोथुं शब्दनयने मते आपणा जीवने ज्ञान ध्यानथी पोषीने पुष्ट करवुं. एटले "पोषे धर्मेने शोषे कर्म, अग्यारमुं व्रत ते पोषो मर्म" ए रीतें आपणा जीवने स्वगुण साथें पोषीयें, ते जावपोसह जाणवुं.

३८० बारमा व्रत उपर चार निह्नेपा लगाडे ठे. प्रथम अतिथि संविजाग एवुं नाम, ते नामथकी अतिथिसंविजाग जाणवुं. बीजुं अतिथि संविजाग एवा अह्जर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अतिथि संविजाग जाणवुं. त्रीजुं पोषधने पारणे अथवा सदा काल साधुने तथा जिनधर्मि श्रावकने पोतानी शक्ति प्रमाणें दान देवुं. ते इव्यथकी अतिथिसंविजाग व्रत जाण

વું ચોથું શબ્દનયને મતેં ડાહ્યાણ સહિત જ્ઞાન જાણવું, જાણાવવું. સાંજ જાણવું, સંજાણવવું જે રીતેં પોતાના તથા પરના જ્ઞાનાદિક ગુણ વૃદ્ધિ પામે, તે રીતેં કરવું, તે જાવથકી અતિથિસંવિજાગ વ્રત જાણવું. એ રીતેં પાંચ મહાવ્રતરૂપ બાર વ્રતમાં નિરૂપણનું સ્વરૂપ જાણી પ્રતીતિ કરી ને જલી રીતેં પાલવાં.

૩૮૧ હવે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ઉપર ચાર નિરૂપણ લગાડે છે, તિહાં પ્રથમ ક્રોધ એવું નામ, તે નામથકી ક્રોધ જાણવો, તથા ક્રોધ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા ક્રોધરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપના ક્રોધ જાણવો, તથા સંગ્રહનયને મતેં જીવને સત્તાયેં ક્રોધરૂપ દલીયાં તે પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્વ્યથકી ક્રોધ જાણવો, તથા વ્યવહારનયને મતેં તે દલીયાંનો ઉદય થયો, અને રૂઝુસૂત્રનયને મતેં ક્રોધરૂપ પરિણામેં એકચિત્તેં કરી લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું, તેથકી જીવ, મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યેં બાંધે, તે જાવથકી ક્રોધ જાણવો.

૩૮૨ માન ઉપર ચાર નિરૂપણ લગાડે છે. પ્રથમ માન, એવું નામ, તે નામથકી માન જાણવું. બીજું માન એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, અથવા માનરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપના માન જાણવું. ત્રીજું સંગ્રહનયને મતેં જીવને સત્તાયેં માનરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્વ્યથકી માન જાણવું. ચોથું વ્યવહાર નયને મતેં તે દલીયાંનો ઉદય થયો અને રૂઝુસૂત્રનયને મતેં એકચિત્તેં માનરૂપ પરિણામેં લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું તેથકી જીવ મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યેં બાંધે તે જાવથકી માન છે.

૩૮૩ માયા ઉપર ચાર નિરૂપણ લગાડે છે:—પ્રથમ માયા એવું નામ, તે નામથકી માયા જાણવી, બીજો માયા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તથા માયારૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાથકી માયા જાણવી. ત્રીજો સંગ્રહનયને મતેં જીવની સત્તાયેં માયા એટલે કપટરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્વ્યથકી માયા જાણવી. ચોથો જે રૂઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતેં માયાના ઉદયરૂપ જાવેં કરી લૌકિક માર્ગ એટલે સંસારી કાર્યમાં માયારૂપ કપટનું કરવું તથા લોકોત્તર માર્ગ જે સામાયિક, પડિક્ક મણાં, પોસદ્, વ્રત, પચ્ચસ્કાણરૂપ ધર્મ કરણીમાં માયા કપટ કરીને લોકને ટગવા, તથા આ જવ અને પરજવની વાંઠારૂપ માયા કપટના પરિણામ વર્તે, તેથકી જીવ મહાપાપ બાંધે તે જાવથકી માયાકપટ જાણવું.

૩૮૪ લોન ઉપર ચાર નિદ્દેષા લગાડે છે. પ્રથમ લોન એવું નામ, તે નામ લોન. બીજો લોન એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા લોનરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી તે સ્થાપનાલોન, ત્રીજો સંગ્રહનયને મર્તે જીવની સત્તાયે લોનરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્વ્યથકી લોન જાણવો. ચોથો રૂઝુસૂત્ર તથા વ્યવહાર નયને મર્તે ઉદયરૂપ જાવેં કરી લૌકિકમાર્ગમાં ધન, માલ, રાજ, રૂઢિ, સ્ત્રી, કુટુંબ, પુત્ર, પરિવારની લાલચરૂપ તીવ્ર લોનના પરિણામ અને લોકોત્તરમાર્ગમાં જે ધર્મરૂપ કરાણી છે, તેમાં આ જવને વિષે યશઃકીર્તિ, શોના, વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર પાણીની વાંઠારૂપ તીવ્રલોનના પરિણામ, તે જાવથકી લોન જાણવો. એ રીતેં ક્રોધાદિકની ચોકડીમાં નિદ્દેષા છે.

૩૮૫ દાન ઉપર ચાર નિદ્દેષા લગાવે છે. પ્રથમ દાન એવું નામ તે નામ થકી દાન જાણવું. બીજું દાન એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના દાન જાણવું, ત્રીજું વ્યવહારનયને મર્તે ઉપરથકી અરુચિપણેં લાજ થકી, શરમથકી, જયપ્રમુખથકી દાન દેવું, તે સર્વ દ્વ્યથકી દાન જાણવું. ચોથું રૂઝુસૂત્ર તથા વ્યવહારનયને મર્તે મન, વચન, કાયાયેં કરી એક ચિત્તેં સાધુ, સાધવી, શ્રાવક, શ્રાવિકા પ્રમુખને પોતાની શક્તિને અનુસારેં દાન આપવું, તે સર્વે જાવથકી દાન જાણવું.

૩૮૬ વલી નિદ્દેષા કહે છે:—દાન એવું નામ તે નામદાન, તથા દાન એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાદાન, તથા રૂઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મર્તે મન, વચન, કાયાયેં કરી એક ચિત્તેં અજયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપાદાન, ઇચિત્તદાન, કીર્તિદાનરૂપ પાંચ પ્રકારેં દાન દેવું. તે સર્વ દ્વ્યદાન જાણવું. તથા શબ્દનયને મર્તે જીવ અજીવરૂપ પદ્ દ્વ્ય નવ તત્ત્વનું જાણપણું તથા પોતાના જીવને અને શિષ્યને પ્રતીતિ કરાવવીને સમકેતરૂપ રત્નનું દાન દેવું, તે સર્વ જાવદાન જાણવું.

૩૮૭ લાજ ઉપર ચાર નિદ્દેષા લગાડે છે:—પ્રથમ લાજ એવું નામ, તે નામ લાજ, બીજો લાજ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાલાજ ત્રીજો સંગ્રહનયને મર્તે જીવને સત્તાયે લાજરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્વ્યલાજ જાણવો. ચોથો રૂઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મર્તે તે દલીયાં ઉદયરૂપ જાવેં પ્રગટયાં, તેવારેં ધન, ધાન્ય, રાજ, રૂઢિ, પુત્ર, ક

लत्र, परिवार, द्विपद, चतुष्पदरूप एम अनेक प्रकारें वस्तुनो लान थाय, ते सर्व जावथी लान जाणवो.

३८८ वली प्रकारांतरें लान उपर चार निक्षेपा कहे ठे:- प्रथम लान एवुं नाम, ते नामलान, बीजो लान एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनालान, त्रीजो जे सांसारिक वस्तुनो लान ते उदयजावने योगें करी इंडियरूप सुखनां कारण मले, ते सर्व इव्यलान जाणवो. चोथो जे संसारमां नमता जीवने अनंत पुज्ज परावर्त्तमान थयां, तेमां सर्व वस्तुनो लान पाम्यो, परंतु ज्यां सुधी एक समकेतरूप रत्ननो लान पाम्यो नथी, त्यां सुधी सर्व लान व्यर्थ जाणवा, माटे जे समकेतरूप रत्ननो लान पामवो, ते जावलान जाणवो.

३८९ जावमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम जाव एवुं नाम ते नामजाव, बीजो जाव एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनाजाव, त्रीजो जे रुजु सूत्रनयने मते दान, शील, तप, विनय, वैश्यावच्चरूप जे जीवना परिणामनुं तद्धीनपणुं ते शुजजाव जाणवो. अने क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निडा, विकथारूप जीवना परिणामनुं तद्धीनपणुं ते अशुजजाव जाणवो. ए रीतें शुजाशुजजाव ते इव्यथकी जाव जाणवो. तथा वली चोथो शब्द अने समनिरूढनयने मते स्वसत्ता परसत्तारूप स्वजाव परजावनी वैचणरूप प्रतीति करी, अजीवरूप परजावने त्यागे, अने जीव स्वरूपना ध्यानमां रहेवुं, ते शुद्धजाव जाणवो. ए चोथो जावथकी जाव ठे.

३९० रूपमां निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम रूप एवुं नाम, ते नामरूप. बीजुं रूप एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा रूपवंत मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना रूप, त्रीजुं संग्रह नयने मते जीवें सत्तायें रूपनां दलीयां प्रकृति रूप सत्तापणें लीधां ठे, ते इव्यरूप जाणवुं. चोथुं ते दलीयां व्यवहार नयने मते उदयरूप जावें प्रगटयां, एटले चार गतिमां जीव, काले, धोले, राते, नीले, पीले रूपें करी अनेक प्रकारें शोना पामे, ते जावथकी रूप जाणवुं.

३९१ तथा वली प्रकारांतरें रूपना चार निक्षेपा कहे ठे:- प्रथम रूप एवुं नाम ते नामरूप, बीजुं रूप एवा अक्षर लखवा अथवा रूपवंत मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनारूप, त्रीजुं रूपवंत पुरुष जे मंमजिकराजा, बलदेव, वासुदेव, चक्रवर्ती, देवता, इंड, गणधर तथा तीर्थकरनां रूप, ते सर्वे इव्यथी

रूप जाणवां. चोथो शब्दनयने मत्तें जीव, शुनाशुन विनावरूप अशुद्धता थकी रहित शुद्ध निश्चयनयने मत्तें अंतर्दृष्टियें करी एक पोताना आत्मानुं रूप ज्ञोवुं प्रतीति करवी, ते जावरूप जाणवुं.

३९२ अनुनव उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम अनुनव एवुं नाम ते नामथकी अनुनव जाणवो. बीजो अनुनव एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अनुनव जाणवो. त्रीजो रुजुसूत्रनयने मत्तें जीवने शुनाशुनरूप परिणाम, तेमां शुनअनुनवरूप परिणाम ते सेवा, स्तुति, नक्ति, पूजा, पडिक्कमणुं, सामायिक, पोसहरूप व्रत उच्चरी शुनपरिणामें तद्धीन मननुं एकाग्रपणुं ते शुन अनुनव जाणवो. अने अशुन अनुनव ते विषय, कषाय, निष्ठा, विकथारूप प्रमादनेविषे जीवना अशुन परिणामें तद्धीन पणुं मननुं एकाग्रपणुं ते अशुन अनुनव जाणवो. ए रीतें शुनाशुन परिणामने विषे जीवने तद्धीनपणुं ते त्रीजो इव्यअनुनव जाणवो. तथा चोथो जे शब्द अने समनिरूढ नयने मत्तें शुद्ध निश्चयनयें आत्मस्वरूपनी प्रतीति करी, एकाग्रचित्तें तद्धीनपणे मन, वचन, कायाना योग रुंधी पोताना स्वरूपमां रमवुं, ते जाव अनुनव जाणवो.

३९३ मनुष्यगति आश्रयी चार निक्षेपा उतारे ठे:-एक तो पुरुष एवुं नाम, ते नामथकी पुरुष जाणवो. बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा पुरुषरूपें मनुष्यनी मूर्ति चित्रिने स्थापवी, ते स्थापनापुरुष जाणवो. त्रीजो संग्रहनयने मत्तें जीवें सत्तायें पुरुषवेदनां दलीयां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां ठे, ते इव्यपुरुष जाणवो. चोथो तेदलीयांनो उदय थयो, एटले उदयनावरूप व्यवहार नयने मत्तें करी जावथकी पुरुष जाणवो.

३९४ वली प्रकारांतरें पुरुष उपर चार निक्षेपा कहे ठे:- प्रथम पुरुष एवुं नाम, ते नामपुरुष, बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा पुरुष एवी मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना पुरुष, त्रीजो उदयनावरूप व्यवहार नयने मत्तें पुरुषपणानां दलीयां जोगवे ठे, ते इव्यपुरुष जाणवो. चोथो रुजुसूत्रनयने मत्तें नडिकपणुं सरल स्वनावें दया, यत्ना, करुणा, विनीतपणुं, सेवा नक्तिरूप करणी करे ठे, ते जीव, जावपुरुष कहियें.

३९५ मनुष्यरूप स्त्रीमां चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम स्त्री एवुं नाम ते नामस्त्री जाणवी, बीजो स्त्री एवा अक्षर लखी स्थापवा, अथवा स्त्रीरूपें मू

ર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી, ત્રીજો સંગ્રહનયને મતેં જીવેં સત્તાયેં સ્ત્રીવેદનાં દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણેં બાંધ્યાં છે, તેને ડ્વ્યસ્ત્રી કહીયેં. ચોથો તે દલીયાંનો ઉદય થયો, એટલે ઉદયનાવરૂપ વ્યવહાર નયને મતેં કરી નાવસ્ત્રી જાણવી.

૩૯૬ વલી પ્રકારાંતરેં સ્ત્રી ઉપરેં ચાર નિદ્દેષા કહે છે. પ્રથમ સ્ત્રી એવું નામ, તે નામસ્ત્રી જાણવો, બીજું સ્ત્રી એવા અક્કર લખવા અથવા મૂર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી જાણવી, ત્રીજો ઉદયનાવને યોગેં સ્ત્રી પણાનો જવ પામી વ્યવહાર નયને મતેં સ્ત્રીપણાનાં દલીયાં જોગવે, તે ને ડ્વ્યસ્ત્રી કહીયેં, અને ચોથો માયારૂપ કૂડ કપટ ઠલ જેદ “મુખેં મિષ્ટા, હૃદયે ડુષ્ટા,” એ રીતેં ઠગવિદ્યારૂપ જે જીવના પરિણામ વર્તે, તે જીવ, નાવસ્ત્રીરૂપ જાણવો. એ રીતેં ચાર ગતિમાં નિદ્દેષાનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે જીવ અજીવરૂપ ૫૬ ડ્વ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ઉલખાવે છે, તિહાં પ્રથમ જેની આદિ નથી અને અંત એટલે ઠેડો પણ નથી, તે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામેં પ્રથમજાંગો જાણવો. તથા બીજો જેની આદિ નથી, પણ અંત છે, તે વ્યવહારનયને મતેં અનાદિસાંત નામેં બીજો જાંગો જાણવો, તથા ત્રીજો જેની આદિ છે અને અંત પણ છે, તે વ્યવહાર નયને મતેં સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા ચોથો જેની આદિ છે પણ અંત નથી તે નિશ્ચયનયને મતેં સાદિ અનંત નામેં ચોથો જાંગો જાણવો, ચાર જાંગે કરી પ્રથમ ૫૬ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ ઉલખાવે છે.

૪૦૦ તિહાં પ્રથમ જીવ ડ્વ્યમાં ચાર જાંગા લગાવે છે:—તિહાં જીવમાં જે જ્ઞાનાદિક ગુણ છે, તેની આદિ નથી, અને અંત પણ નથી, માટે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામે પ્રથમ જાંગે જાણવો. તથા જવ્ય જીવને કર્મ સાથેં તથા શરીરની સાથેં અનાદિનો સંબંધ છે તે સંબંધનો જેવારેં સિદ્ધિ વરજો તેવારેં અંત આવજો માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ અનાદિસાંત નામેં બીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્યરૂપ ના ના જવ કરી ચવવું ઉપજવું કરે છે, એટલે તે તે જવની આદિ પણ થાય છે, અને અંત પણ થાય છે, માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, કર્મ લખાવી મોઢેં ગયા, તિહાં મોઢે

मां सिद्धपणें करी तेनी आदि ठे, पण ते जीवोने वली पाबुं फरीने संसार मां आवबुं नथी, माटे निश्चयनयने मत्तें ए सादि अनंत नामें चोथो जांगो ठे.

४०४. अजीवनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे:— तिहां प्रथम धर्मास्तिकायमां गुण चार, अने पर्यायमां खंधपणुं. ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत नामे पेहेले जांगे ठे, एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी तथा अनादि सांतनामें बीजो जांगो धर्मास्तिकायमां लागतो नथी, तथा धर्मास्तिकायना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु ते व्यवहारनयने मत्तें सादि सांत नामें त्रीजे जांगे जाणवा, तथा सिद्धना जीवें जे धर्मास्तिकायना प्रदेश फरश्या ठे ते प्रदेश मूकीने बीजे प्रदेशें सिद्धना जीवने जवुं नथी माटे ते निश्चयनयने मत्तें सादि अनंत नामे चोथो जांगो जाणवो, केम के जे सिद्धना जीव मोहें पोहोंचे, ते वखतें धर्मास्तिकायना प्रदेशने फरसे, माटे तेनी आदि ठे, परंतु पढी ते प्रदेशयकी बीजे प्रदेशें जाय नही, माटे अंत नथी, ए धर्मास्तिकायमां चोचंगी कही, तेज रीतें अधर्मास्तिकायमां पण चोचंगी ठे.

४०५ आकाशास्तिकायमां चोचंगी कहे ठे. आकाशास्तिकायमां गुण चार, अने पर्यायमां खंधपणुं ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत पेहेले जांगे जाणवुं, एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी, तथा अनादि सांत नामें बीजो जांगो आकाशास्तिकायमां लागतो नथी, तथा आकाशास्तिकायना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु, ते व्यवहारनयने मत्तें सादिसांत नामें त्रीजे जांगे जाणवा, एटले तेनी आदि ठे, अने ठेडो पण ठे तथा जे सिद्धना जीव, मोहें गया ठे, ते आकाशास्तिकायना जे प्रदेश फरशीने लोकनें अंतें रह्या ठे, ते प्रदेश मूकीने बीजे प्रदेशें जाता नथी, माटे निश्चयनयने मत्तें ए सादि अनंत नामें चोथो जांगो जाणवो.

४१२ पुजलास्तिकायमां चार जांगा लगावे ठे. पुजलमां गुण चार ठे, ते तो निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत नामें पेहेले जांगे जाणवा. एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी, तथा जीव पुजलनो संबंध, नव्यजीवने तो व्यवहारनयने मत्तें अनादिसांत नामें बीजे जांगे जाणवो केमके नव्यजीव केवारेंक कर्मरूप पुजलने ठांमीने मोहें जाशे, तथा अजव्य जीवने पुजल साथें संबंध अनादिअनंतनामें पेहेले जांगे ठे, ए संततिपणे जाणवो. केवारें टलशें नहीं माटे अजव्य जीवने कर्मरूप पुजलसाथें संबंध ते निश्च

यनयने मर्ते संततिपणे जाणवो, तथा पुंज्ज खंध सादि सांत ठे, केम के जे बंधाय ठे, ते स्थितिप्रमाणे, रही वली पाठा विखरे ठे, वली नवा खंध थाय ठे, माटे पुंज्जना खंध ते व्यवहार नयने मर्ते सादि सांत नामें त्रीजे नांगे जाणवा अने चोथो सादि अनंत नामें नांगो पुंज्जमां लाजतो नथी.

४१६ कालइव्यमां चार नांगा लगावे ठे. तिहां कलइव्यमां गुण चार तो निश्चयनयने मर्ते अनादि अनंत नामें पहेले नांगे जाणवा अने पर्यायमां अतीतकाल तो अनादि सांत नामें बीजे नांगे ठे. तथा वर्तमानकाल, सादि सांत नामें त्रीजे नांगे ठे, तथा अनागतकाल ते सादि अनंत नामें चोथे नांगे ठे, ए कालनुं स्वरूप, ते सर्व उपचारमात्र ठे, ए रीतें एठ इ व्यनुं स्वरूप चार नांगे करी उलखवुं. इहां षट्इव्यमां नव तत्त्वमांहेला जीव अने अजीव, ए बे तत्त्व उपर चार नांगा लगाव्या.

४१७ पुण्य तत्त्वमां चार नांगा लगावे ठे. तिहां अजव्य जीव आश्रयी पुण्यमां अनादि अनंत नामें पहेलो नांगो जाणवो, केम के अजव्य जीवने पुण्यनी साथें संबंध अनादि अनंत नांगे ठे, कारण के अजव्य जीव पुण्यनां दलीयां क्य करीने केवारें पण सिद्धि वरशे नहीं माटे अनादि अनंत संबंध जाणवो. तथा जव्य जीवने पुण्यनी साथें संबंध अनादि सांत नामें बीजे नांगे ठे, केम के व्यवहार राशिया जव्य जीव, स्थितिपाकें एक दिवस, पुण्यनां दलीयां ठोडी सिद्धि वरशे, तेवारें ठेहेडो आवशे, माटे अनादि सांत बीजो नांगो जाणवो. तथा जीव, पुण्यनां दलीयां समय समय अनंतां लीये ठे अने समय समय अनंतां खेखे ठे, ते सादिसांत त्रीजे नांगे जाणवा. तथा सादि अनंत नामें चोथो नांगो पुण्यमां लागतो नथी.

४१८ पाप तत्त्वमां चार नांगा लगावे ठे. प्रथम पापमां अनादि अनंत नामें पहेलो नांगो अजव्य जीव आश्रयी जाणवो. केम के अजव्य जीव, पापनां दलीयां ठोडी केवारें सिद्धि वरशे नहीं माटे अजव्य जीवने पापनी साथें संबंध ते अनादि अनंत पहेले नांगे जाणवो. तथा जव्य जीवने पापनी साथें संबंध अनादि सांत नामें बीजे नांगे जाणवो, केम के व्यवहार राशि जव्य जीव, स्थितिपाकें एक दिवस पापनां दलीयां ठोडी सिद्धि वरशे, तेवारें पापनो ठेहेडो आवशे माटे अनादि सांत बीजो नांगो जाणवो तथा जे जीव समय समय पापनां अनंतां दलीयां लीये ठे अने समय समय

अनन्तां खेरवे ठे, ते आश्रयी सादि सांत नामें त्रीजो नांगो जाणवो. तथा सादि अनन्त चोथो नांगो पापमां लागतो नथी.

४२५ आश्रवमां चार नांगा लगावे ठे. आश्रवने अजव्य जीव साथें संबंध ते अनादि अनन्त पेहेले नांगे जाणवो. केम के अजव्य जीवने गुनागु न आश्रवनुं आवुं केवारें मट्ठो नहीं, तथा आश्रवने जव्य जीवनी साथें संबंध ते अनादिसांत बीजे नांगे जाणवो. एटले व्यवहारराशि जव्य जीवने आश्रवनां अनन्तां दलीयां समय समय आवे ठे, ते एक दिवसें यथा ख्यातरूप संवरजावें करी आश्रवनुं आवुं रुंध्ठो माटे अनादिसांत बीजो नांगो जाणवो. तथा जे जीव, आश्रवनां दलीयां समय समय अनन्ता लीये ठे अने समय समय अनन्तां खेरवे ठे, ते सादिसांत त्रीजो नांगो जाणवो. तथा अनादि अनन्त चोथो नांगो आश्रवमां लागतो नथी.

४२६ संवरनुं स्वरूप चार नांगे करी उलखावे ठे. प्रथम सर्व सिद्धना जीव आश्रयी संवरजाव जोतां तो अनादि अनन्त पेहेले नांगे जाणवो. एटले सिद्धना जीव, सदा संवरजावमां रह्या वर्त्ते ठे, तेनी आदि पण नथी अने अंत पण नथी तथा अनादिसांत नामें बीजो नांगो संवरमां लागतो नथी तथा ह्योपशम नावआश्रयी जे जीव, संवरजावें वर्त्ते ठे, ते सादिसांत त्रीजो नांगो जाणवो. तथा ह्यायिक नावआश्रयी जे जीवने संवरगुण प्रगट्यो ठे, ते सादिअनन्त चोथो नांगो जाणवो.

४२७ निर्झरानुं स्वरूप चार नांगे करी देखाडे ठे. प्रथम अजव्य जीव आश्रयी अकाम निर्झरा तो अनादि अनन्त पेहेले नांगे जाणवी. केम के अजव्य जीव सदा काल अकाम निर्झरा करतांज फिरसे, पण सकाम निर्झरा अजव्यने कोइ वारें उदय आव्ठो नहीं, माटे अनादि अनन्त पेहेलो नांगो जाणवो. तथा अनादि सांत बीजो नांगो व्यवहारराशिया जव्यजीव आश्रयी जाणवो, केम के जव्यजीव अकामनिर्झरा अनादि कालनी करे ठे, परंतु जेवारें समकेत गुणरूप धर्मध्यानमां आव्ठो, तेवारें अकामनिर्झराने ठोड्ठो, माटे अनादिसांत बीजो नांगो जाणवो, ए बे नांगा अकामनिर्झरामां लगाव्या, पण ते सर्व व्यर्थ जाणवा. तथा सादि सांत त्रीजो नांगो ते समकेती जीव आश्रयी चोथा गुणगणायी मांमीने यावत् तेरमे चौदमे गुण

ઠાણે કેવલીપર્યંત સર્વે જીવને સકામ નિર્ઝરા જાણવી, તે સકામનિર્ઝરા સા દિસાંત નાંગે છે, તથા સાદિ અનંત ચોથો નાંગો નિર્ઝરામાં લાગતો નથી.

૪૪૦ બંધતત્ત્વનું સ્વરૂપ ચાર નાંગે કરી ડાહ્યાવે છે. પ્રથમ અનાદિ અનંત પહેલો નાંગો બંધમાં અનવ્ય જીવ આશ્રયી જાણવો. કેમ કે અનવ્ય જીવને જ્ઞાનાવરણી પ્રમુખ કર્મનાં દલીયાં સત્તામાં રહ્યાં છે, તે કોઈ દિવસેં તૂટશે નહીં તે આશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો નાંગો જાણવો. તથા અનવ્ય જીવને કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયેં બાંધ્યાં છે, તે જે વારેં સિદ્ધિ વરણેં તેવારેં સર્વ તૂટશે, તે આશ્રયી અનાદિસાંત બીજો નાંગો જાણવો. તથા જે જીવ કર્મરૂપ દલીયાં બાંધે છે અને વલી પાઠા સ્થિતિપાકેં ઢોડે છે, તે જીવઆશ્રયી સાદિસાંત ત્રીજો નાંગો જાણવો. તથા સાદિઅનંત ચોથો નાંગો બંધતત્ત્વમાં લાગતો નથી.

૪૪૪ મોહનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ ચાર નાંગે કરી ડાહ્યાવે છે. પ્રથમ સર્વ સિદ્ધિઆશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો નાંગો જાણવો. કેમ કે સિદ્ધિ વસ્થા તેની આદિ પણ નથી અને અમુક દિવસેં સિદ્ધિ વરી રહેશે, હવે કોઈ સિદ્ધિ વરણેજ નહીં એવો અંત પણ નથી માટે. તથા અનાદિ સાંત નામેં બીજો નાંગો સિદ્ધિમાં લાગતો નથી તથા સિદ્ધિના અનંતા ગુણને વિષે પર્યાયની હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવું વિણસવું સમય સમય થઈ રહ્યું છે તે સાદિસાંત ત્રીજો નાંગો જાણવો. તથા શ્રીરૂપનાદિ એવું નામ લેતાં એક સિદ્ધિ આશ્રયી સાદિઅનંત ચોથો નાંગો જાણવો. એ રીતેં પટ્ટવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, ચાર નાંગે કરી જાણવું.

૪૪૮ નિગોદીયા જીવ આશ્રયી ચાર નાંગા કહે છે:—પ્રથમ અનાદિ અનંત પહેલો નાંગો નિગોદમાં અનંતા જીવ રહ્યા છે, કેમ કે તે જીવ, કોઈ કાલેં નિગોદમાંથી નિકલવા પામણેજ નહીં માટે તે આશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો નાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, નિગોદમાંથી નિકલી નિકલીને સિદ્ધિ વરે છે પણ ફરી પાઠા નિગોદમાં જાતા નથી તે જીવ આશ્રયી અનાદિ સાંત બીજો નાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, નિગોદમાંથી નિકલી ફરી પાઠા નિગોદમાં જઈ પડે છે, વલી પાઠા નિકલે છે, તે જીવઆશ્રયી સાદિ સાંત ત્રીજો નાંગો જાણવો. તથા સાદિ અનંત ચોથો નાંગો નિગોદમાં લાગતો નથી.

४५२ देवलोकना जीव उपर चार जांगा लगाडे ठे, प्रथम देव गति आश्रयी जोतां तो अनादि अनंत पहेलो जांगो जाणवो. केम के देवगतिनी आदि. पण नथी अने अंत पण नथी, तथा अनादि सांत नामे बीजो जांगो देवगतिमां लागतो नथी अने देवगतिमां जीव, समय समय असंख्याता चवे ठे अने असंख्याता उपजे ठे माटे ते सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो तथा सादि अनंत नामें चोथो जांगो देवगतिमां लागे नहीं. एवी रीतें मनुष्यादि चारे गतिमां जांगा जाणवा.

४५६ शाश्वती अशाश्वती वस्तुमां चार जांगा लगाडे ठे. एटले शाश्वती वस्तु सर्वे अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवी अने अनादि सांत बीजो जांगो शाश्वती वस्तुमां लागतो नथी तथा त्रीजो शाश्वती वस्तुमां पुज्ज परमाणुआ समय समय अनंता पेसे ठे अने निकले ठे, माटे सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो अने अशाश्वती वस्तु पण सर्वे सादिसांत त्रीजे जांगे जाणवी, केम के अशाश्वती वस्तु नीपनी तेनी आदि ठे अने वली ह्य थाशे तेवारें अंत पण आवशे तथा सादि अनंत चोथो जांगो एमां लागतो नथी. ए रीतें सर्व वस्तुनुं चार जांगे करी प्रमाण करवुं.

४५० हवे ठ ड्व्यना परस्पर संबंधनी चोचंगी कहे ठे:-तेमां प्रथम आकाश ड्व्य ठे, ते लोकालोकव्यापि ठे अने शेष पांच ड्व्य तो लोकव्यापि जाणवां, तेमां वली लोकमां एक आकाशड्व्य, बीजुं धर्मास्तिकाय ड्व्य, त्रीजुं अधर्मास्तिकायड्व्य, ए त्रणे ड्व्यनो एकेक प्रदेश जेलो रह्यो ठे, ते पण कोइ कालें विठडशे नहीं माटे ए निश्चयनयने मते अनादि अनंत पहेले जांगे संबंध जाणवो. तथा लोकमां आकाशरूप क्षेत्रनी साथें सर्वजीवड्व्यने संबंध, ते निश्चयनयने मते अनादि अनंत ठे, तथा संसारी जीव, कर्म सहितने आकाशप्रदेशनी साथें संबंध ते सादिसांत ठे, कारण के संसारी जीवें जेटला आकाशड्व्यना प्रदेश ठे, ते एकेक जीवें सर्वे फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे व्यवहारनयने मते सादिसांत संबंध जाणवो. तथा लोकाकाश अने पुज्जने मांहोमांहे संबंध ते निश्चयनयने मते अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवो. तथा आकाशप्रदेशनी साथें पुज्जपरमाणुआने संबंध ते व्यवहारनयने मते सादिसांत त्रीजे जांगे ठे, कारण के एक पुज्ज परमाणु ते सर्वे आकाश प्रदेशने फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे सादिसांत

સંબંધ કહીયે. એ રીતે આકાશદ્વ્યની પેરે ધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાયનો પણ માંહોમાંહે સંબંધ જાણવો.

હવે જીવપુજ્જનો સંબંધ કહે છે:—અજવ્યજીવને પુજ્જની સાથે સંબંધ, તે નિશ્ચયનયને મતે અનાદિ અનંત પહેલે જાગે છે, કેમ કે અજવ્ય જીવનાં કર્મ, કેવારેં પણ સ્વપણે નહીં, અને જવ્યજીવને કર્મરૂપ પુજ્જની સાથે સંબંધ તે અનાદિનો છે, પણ કારણ સામગ્રી મળે, ત્યારેં કેવારેંક ટૂંટણે, માટે વ્યવહારનયને મતે અનાદિ સાંત જાણવો અને નિશ્ચયનયને મતે કરી બે દ્વ્ય સ્વજાવરૂપ પરિણામેં કરીને પરિણામી છે, માટે પરિણામિપણું સદા શાશ્વતું છે, તેથી અનાદિ અનંત જાણવો. તથા જીવ અને પુજ્જ, એ બે દ્વ્ય મલી સ્વંજાવ પામે છે, તેણેં કરી પારિણામિક જાણવાં. તે પારિણામિક પણું અજવ્યજીવને નિશ્ચયનયને મતે અનાદિ અનંત છે અને જવ્યજીવને વ્યવહારનયને મતે અનાદિ સાંત છે, વલી પુજ્જદ્વ્યનું પારિણામિકપણું તો નિશ્ચયનયેં કરી અનાદિ અનંત છે અને પુજ્જપરમાણુઆનું મલવું, વિસ્તરવું, તે વ્યવહારનયને મતે સાદિસાંત છે, એટલે જીવ, પુજ્જ સાથેં મલ્યાં સક્રિય છે.

હવે શ્રીસમ્મતિસૂત્રમાં કહ્યું છે જે પાંચ સમવાય મલવાથી સર્વ કાર્ય નીપજે છે, તેની વ્યાખ્યા કરીયેં હૈયેં ॥ ગાથા ॥ કાલો સદ્વા નિયડ, પુઠ્ઠ કયં પુરિસ કારણે પંચ ॥ સમવાય સમ્મતં, એગંતે હોડ મિહતં ॥૧॥ અર્થ:—કાલ, સ્વજાવ, નિયતિ કેતાં જાવિ, કર્મ અને ઉદયમ, એ પાંચ સમવાયાંગ માને, તે સમકેતી જાણવા અને એ માંહેનો એક સમવાય ઉઢાપે, તે મિચ્યાત્વી જાણવો, એ સમ્મતિસૂત્રનું વચન છે. એવું સાંજલી એ પાંચ સમવાય આશ્રયી શિષ્ય પૂછે છે.

૪૮૧ શિષ્ય:—જીવ, સમકેત કેવારેં પામણે ?

ગુરુ:—જેવારેં કાલલબ્ધિ પાકણે, તેવારેં જીવ સમકેત પામણે, પણ કાલ પાક્યા વિના કોડ જીવ, સમકેત પામે નહીં, કેમ કે કાલ સર્વનું કારણ છે જે કાલેં જે કાર્ય હોણાર હોવે, તે કાલેં તે વેલાયેં તે કાર્ય યાય.

૪૮૨ શિષ્ય:—અજવ્યજીવને તો કાલ ઘણો ગયો, પણ તે સમકેત કેમ નથી પામતા ?

ગુરુ:—અજવ્યમાં જવ્ય સ્વજાવ નથી, જેને જવ્ય સ્વજાવ હોય, તે જીવ સમકેત પામે.

૪૮૩ શિષ્ય:—જવ્યજીવ સર્વે સમકેત પામણે ?

गुरुः—सर्व जीव समकेत नही पामशे जेने नावि कारणरूप देव, गुरु, धर्मनी जोगवाइ मलशे, ते जीव, समकेत पामशे बीजा नही पामे.

४८४ शिष्यः—नावि देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइतो घणा जी वने मली ठे ते केम समकेत नथी पामता ?

गुरुः—देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइ तो मली, पण तेजीव उद्य म नथी करता परंतु जो उद्यम करे, तो समकेत पामे.

४८५ शिष्यः—वखाण सांजले ठे, पञ्चकाण करे ठे, यात्रा, दर्शन, पूजा, न कि आदिक उद्यम तो घणा जीव करे ठे, तो पण केम समकेत पामता नथी ?

गुरुः—ते जीवने पूर्वकृत कर्म घणां ठे, एटले सात कर्मनी बर्शेने त्रीश कोडाकोडी सागरोपमरूप स्थिति ठे, ते विवर आपे, तो जीव समकेत पामे.

४८६ शिष्यः—यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणामें करी, जीवें बर्शेने त्रेवीश कोडाकोडी सागरोपमरूप कर्मनी स्थिति खपावी, एटले कर्म तो विवर दीधुं तो पण हजी केम समकेत नथी पामता ?

गुरुः—हजी तेउनो उद्यम काचो ठे, परंतु अपूर्वकरणना परिणामरूप उद्यम करशे, तेवारें जीव, समकेत पामशे एटले ए पूर्वोक्त पांच समवा य जले, तेवारें समकेतरूप कार्य नीपजे.

४८७ शिष्यः—मोह्रूपकार्य जीवने केम सिद्ध जाय ?

गुरुः—जेवारें काललब्धि पाकशे, तेवारें जीवने मोह्रूप कार्य नीपजशे, पण काल पाक्या विना कोइ जीव, मोह्रें जाय नही. एटले काल सर्वनुं कारण ठे, जे कालें जे कार्य होणार होवें, ते कालें ते कार्य ते वेलायें नीपजे.

४८८ शिष्यः—अनव्यजीवने तो कालघणोगयो तो केम मोह्रूपकार्य सिद्ध थयुं नही

गुरुः—अनव्यमां स्वजाव नही नव्यस्वजाव होय तो सिद्धरूप कार्य निपजे.

४८९ शिष्यः—तो नव्यजीव सर्वे मोह्रें केम जाय नही ?

गुरुः—निश्चय समकेत गुणरूप कारण मव्या विना कोइ जीव, मोह्र पामे नही.

४९० शिष्यः—नियतिनिश्चय एटले नावि समकेतरूप कारण तो श्रेणि कादिक पाक्या हता तो पण तेने मोह्रूप कार्य केम न थयुं ?

गुरुः—तेने पूर्वकृतकर्म घणां हतां अथवा पुरुषाकार उद्यम न कखो.

४९१ शिष्यः—उद्यम तो शालिजइ प्रमुखें घणो कखो, पण मोह्रूप कार्य तो न नीपन्युं ?

ગુરુ:—એને પૂર્વકૃતકર્મ ઘણાં હતાં તેણે રોકી રાખ્યા.

૪૯૨ શિષ્ય:—કર્મ તો પ્રસન્નચંદ્રરાજકૃષિયે સાતમી નરકનાં વલીયાં મેલ્યાં હતાં, તો તેને મોહરૂપ કાર્ય કેમ નીપન્યું ?

ગુરુ:—એણે શુક્લધ્યાનરૂપ શ્રેણિનો વચ્ચમ ઘણો કીધો. માટે પાંચે કારણ મળે, સર્વ કાર્ય નીપજે છે, એમાં જે કોઈ એક કારણ ઝઘાપે, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા અને પાંચે સમવાય મળવાથી કાર્ય માને, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા.

૪૯૬ સમકેતનું સ્વરૂપ, ષટ્ કારકે કરો દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ ષટ્ કારકનાં નામ કહે છે:—૧ કર્તા, ૨ કારણ, ૩ કાર્ય, ૪ સંપ્રદાન, ૫ અપાદાન, ૬ આધાર, એ ષટ્ કારકનાં નામ જાણવાં. તિહાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ, બીજું કારણ તે દેવગુરુ ધર્મ, ત્રીજું કાર્ય તે જીવને સમકેતરૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું જે આત્મપ્રદેશે જીવને નિર્મલતા સંપજતી જાય, તે સંપ્રદાન, પાંચમું કર્મરૂપ આવરણ ટલતું જાય, તે અપાદાન, ઠંઠું એ ઠંઠું સમકેતરૂપ કાર્યમાં જલ્યાં આધારનૂત જાણવાં, માટે ઠંઠું આધારનામા કારક જાણવું.

૫૦૪ મોહનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ, એ ષટ્કારક મળે નિપજે, તે કહે છે. તિહાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ જાણવો અને બીજું કારણ તે જીવને સમકેતરૂપ મળે, તેવારે ત્રીજું મોહરૂપ કાર્ય નીપજે, તથા ચોથું સંપ્રદાન તે ગુણશ્રેણિરૂપ નિર્મલતા જીવને સંપજતી જાય અને પાંચમું અપાદાન તે કર્મરૂપ આવરણ ટલતાં જાય અને ઠંઠું આધાર, તે એ ઠંઠું મોહરૂપકાર્યમાં મળ્યાં આધારરૂપ જાણવાં. એળી રીતે ષટ્કારકરૂપ ચક્રે કરી મોહનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ જે પ્રાણી જાણે, તે પ્રાણી ગળ્યા દિવસમાં પરમાનંદપદ પામે.

૫૧૩ શ્રીજિનમાર્ગમધ્યે નવ પ્રકારનાં નિયાણાં કરવાં નિષેધ્યાં છે, તેનો વિચાર લેવીયે ઠેયે. પ્રથમ કોઈ જીવ, એવું ચિંતવે જે બીજે જવેં મને રાજ્યની પ્રાપ્તિ હોજો એવી જે ઇચ્છા તે પહેલું નિયાણું જાણવું. વલી કોઈ એવું ચિંતવે કે રાજ્યમાં તો મેહેનત ઘણી માટે તેથી સચું પણ મુજને કુદિમંત ગૃહસ્થપણની પ્રાપ્તિ હોજો? એવી જે ઇચ્છા, તે બીજું નિયાણું જાણવું. વલી કોઈ એમ ચિંતવે જે પુરુષને તો કમાવવા ધમાવવારૂપ ઘણું કષ્ટ પડે છે, માટે મહારે સ્ત્રીપણની પ્રાપ્તિ હોજો? એવી વાંઠા, તે ત્રીજું નિયાણું જાણવું. વલી કોઈ એમ ચિંતવે જે સ્ત્રીને તો પરવશપણા પ્રમુખ મહા કષ્ટ છે, માટે હું પુરુષ હોજો? એવી ઇચ્છા, તે ચોથું નિયાણું જાણવું. વલી કોઈ એમ ચિંતવે જે મનુષ્ય સંબંધિ

विषयजोग तो घणा अक्षुचि ठे माटे महारे बहुरत्ता देवतापणुं प्राप्त होजो? एवी इह्वा, ते पांचमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ देवता अने (अन्य के०) बीजो कोइ देवता ते मांहोमांहे देव देवीनां रूप विकूर्वीने जोग जोगव्यानी तथा कोइ देवता पोतेंज देव देवीरूप विकूर्वीने जोगव्यानी वांठा ते बहुरत्ता देव कहौजें, एवी वांठारूप परिणाम एटले एवुं सामर्थ्य हुं पासुं? एवी इह्वा ते ठुं नियाणुं जाणवुं. ए ठ नियाणांना करवावाला जीव परजवें दुर्जनबोधी थाय. एटले तेने बोधबीजरूप समकेतनी प्राप्ति न थाय, वली कोइ जीव एवुं चिंतवे के जे देवताउने संजोग नथी, ते देवोने अरत्ता देव कहौयें, ते अरत्तादेव अवांनी वांठा ते सातमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ एक जीव, एम चिंतवे जे मुजने साधुने पडिलाजण वावुं रुडुं श्रावकपणुं प्राप्त याजो, एटले हुं घणा साधु, साधवीने आहार पाणी प्रमुख वोहोरावुं? एवी इह्वा करवी, ते आठमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ एवुं चिंतवे जे मुजने दारिद्र्य श्रावकपणानी प्राप्ति होजो, के जेथकी मुजने चारित्रनी प्राप्ति तरत उदय आवे, एवी प्रार्थना करवी, ते नवमुं नियाणुं जाणवुं. ए पाठजां त्रण नियणांनुं फल, अनुक्रमें पूर्वले नवें समकेत, देशविरति अने सर्वविरतिनुं दायक ठे, पण मोक्षनुं दायक नथी. ए सर्व अर्थ, पांखीसूत्रनी टीकामध्यें ठे. तथा बृहत्कल्पवृत्तिमां एम कह्युं ठे जे तीर्थीकरणुं तथा चरमशरीरीपणुं प्रमुख पण साधुने प्रार्थवुं युक्त नथी, अपवादें पण ए नियाणुं साधुने नहीं करवुं. तथा आवश्यकवृत्तिमां ध्यानशतकने अधिकारें कह्युं ठे, जे सर्व कर्मना कृत्यथकी मुजने मोक्ष होजो? ए पण नियाणुंज ठे, एने पण निश्चयनयथी निषेधुं ठे, परंतु जावनामां जे जीव काचा ठे, तेने आश्रयी व्यवहारनयें निर्दोष ठे. एम योगशास्त्रवृत्तिमां पण कह्युं ठे. अने 'जयवीयराय' इत्यादिक प्रणिधान ठे, ते ठछा गुणगणायी उपर न करवुं. इत्यादि, वली एवो विस्तारें अधिकार, पूजापंचाशकवृत्तिमां ठे. सर्व अइने प्रश्न ५१३ थया.

हवे श्री नवपदजीनी पूजा खरतरगह्वां थयेला देवचंदजीकृत ठे, तेमां कह्युं ठे ॥ गाथा ॥ इम नव पद गुण मंमजी, चञ्चनस्केप प्रमाणो जी ॥ सात नयें जे आदरे, सम्यग् ज्ञानी जाणो जी ॥ १ ॥ अर्थः—श्री सिद्धचक्रजीना यंत्रनुं स्वरूप नैगमादिक सात नयें करी जाणवुं. तथा

નામાદિક ચાર નિરૂપે કરી જાણવું. તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણે કરી જાણવું. તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયે કરી જાણવું. તથા ચૌદ ગુણગણે કરી જાણવું, તથા ગુણે કરી જાણવું. તથા નવ તત્ત્વે કરી જાણવું તથા ગુણિગુણે કરી જાણવું તથા પંચવર્ણે કરી જાણવું તથા દેવ, ગુરુ, ધર્મની ઝંલિખાણે કરી જાણવું. એ દશ જાંગે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ જે જાણે, સર્વદે, તેને સમ્યક્જ્ઞાની જાણવા.

૫૧૧ તેમાં પ્રથમ જાંગે સાતે નયે કરી યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર એવું નામ વર્તતું હતું અને અનાગત કાલેં પણ તે નામ વર્તશે, તથા હમણાં વર્તમાન કાલેં પણ તે નામ વર્તે છે, એ રીતેં ત્રણે કાલેં એકરૂપપણે વર્તે, તે નૈગમનય જાણવો. હવે સંગ્રહ નયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો, જે આ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર છે, પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલે વેંચણ કરીને જુદા જુદા જેદ દેખાડ્યા, તે આવી રીતેં કે પ્રથમ પદેં અરિહંત, બીજે પદેં સિદ્ધ, ત્રીજે પદેં આચાર્ય, ચોથે પદેં ઉપાધ્યાય, પાંચમે પદેં સાધુ, ઢેઠે પદેં દર્શન, સાતમે પદેં જ્ઞાન, આઠમે પદેં ચારિત્ર, નવમે પદેં તપ, એ રીતેં જેવા દીઠા, તેવા જેદ વેંચ્યા, તે વ્યવહાર નય જાણવો. પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલો રુદ્રસૂત્ર નયનો ઉપયોગ લઈને બોલ્યો જે એ સિદ્ધચક્રજીના યંત્રની સ્થાપનામાં મધ્યજાગેં અરિહંત દેવ, તે ઢેઠે સમનિરૂઢ નયેં વર્તે છે. અને ઉપર સિદ્ધ પરમાત્મા તે સાતમે એવંજૂતનયેં વર્તે છે, પડલામાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, તે પાંચમે શબ્દ નયેં વર્તે છે, તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, તે પાંચમે શબ્દનયેં અંશ અંશ માત્ર પ્રગટ્યા, અને ઢેઠે સમનિરૂઢનયેં સંપૂર્ણ પ્રગટ્યા, તથા સાતમે એવંજૂતનયેં સકલ કાર્ય નીપજાવી પરમાત્મા જીવ, જોગવે છે. એ સાત નયેં યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૧૨ બીજે જાંગે ચાર નિરૂપે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ શ્રીઅરિહંતજી ઉપર ચાર નિરૂપા ઉતારે છે. પ્રથમ જે અરિહંત એવું નામ લઈ સ્મરણ કરવું, તે નામ અરિહંત. તથા શ્રી અરિહંતજીની મૂર્તિ પ્રમુખ પ્રતિમા સ્થાપીયે, તે સદ્જાવ સ્થાપના. તથા શ્રી અરિહંત એવા અક્ષર લખવા, તે અસદ્જાવસ્થાપના. એ બીજો સ્થાપના નિરૂપો જાણવો. તથા ત્રીજો શ્રી અરિહંતનો જીવ શ્રેણિકાદિ પ્રમુખ તે જ

ઘ્ય શરીરનું ઇચ્છા જાણવું અને જિહાં લગેં તીર્થકર જગવાનને કેવલ જ્ઞાન ન ઉપજ્યું હોય, ત્યાં લગેં ઢગ્ગસ્થ અવસ્થાયેં ત ઇચ્છાતિરિક્ત શરીરનું ઇચ્છા જાણવું તથા શ્રી અરિહંતજી મુક્તેં ગયા પઠી તેના શરીરની નક્તિ ઇંડાદિક દેવતા તથા મનુષ્ય કરેં ઢે, તે જ્ઞશરીરનું ઇચ્છા જાણવું. એવી રીતેં નવ્યશરીર, ત ઇચ્છાતિરિક્ત શરીર અને જ્ઞશરીર, એ ત્રણ પ્રકારેં ત્રીજો ઇચ્છાનિદ્દેષો જાણવો. હવે ચોથો જાવનિદ્દેષો તે શ્રી અરિહંતને કેવલ જ્ઞાન ઉપન્યા પઠી ત્રિગઢાને વિષે બેસીને બાર પર્ષદાને દેશના આપે, તેને જાવ અરિહંત કહીયેં.

૫૧૪ એ ચાર નિદ્દેષે શ્રીસિદ્ધનું સ્વરૂપ કહેં ઢે. પ્રથમ શ્રીસિદ્ધ એવું નામ ત્રણે કાલેં એકરૂપેં શાશ્વતું વર્તેં ઢે, તે નામથકી સિદ્ધ જાણવા, તથા શ્રીસિદ્ધજીની પ્રતિમા પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સદ્જાવસ્થાપના અને સિદ્ધ એવા અદ્ધર લખવા, તે અસદ્જાવસ્થાપના. એ રીતેં સ્થાપનાનિદ્દેષો બે જેવેં જાણવો. તથા ત્રીજો ઇચ્છાનિદ્દેષો, તે તેરમે અને ચૌદમે ગુણઠાણે વર્તતા કેવલી જગવાનને નવ્યશરીર આશ્રયી ઇચ્છા કહીયેં અને જે સિદ્ધિ વચ્ચા તેના શરીરની નક્તિ કરીયેં, તે જ્ઞશરીરનું ઇચ્છા જાણવું. એ ત્રીજો ઇચ્છાનિદ્દેષો જાણવો. તથા જાવસિદ્ધ જે સકલકર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં બિરા જમાન અવ્યાવાધ સુખના જોગી, તેને જાવસિદ્ધ કહીયેં.

હવે સિદ્ધજગવાનમાં ત ઇચ્છાતિરિક્તશરીર આશ્રયી ચાર નિદ્દેષા કહેં ઢે:—પ્રથમ સિદ્ધ એવું નામ. તે ત્રણે કાલેં એકરૂપેં શાશ્વતું વર્તેં ઢે, તે નામસિદ્ધ જાણવા તથા જે દેહમાન મધ્યેથી ત્રીજો જાગ ઘટાડી બે જાગના શરીર પ્રમાણે આત્મપ્રદેશનો ધન કરી સ્થાપનારૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યો ઢે, તે બીજો સ્થાપનાસિદ્ધ જાણવો. તથા ઇચ્છાસિદ્ધ તે શુદ્ધ, નિર્મલ, અસંસ્વાતપ્રદેશને વિષે જ્ઞાનાદિક અનંતગુણરૂપ ઢતી પર્યાયપ્રત્યેં વસ્તુરૂપ પ્રગટયા ઢે, તે સિદ્ધનો ત ઇચ્છાતિરિક્તશરીર આશ્રયી ઇચ્છાનિદ્દેષો જાણવો. તથા જાવથકી સિદ્ધનું સ્વરૂપ તો સામર્થ્યપર્યાયપ્રવર્તનારૂપ અનંતો ધર્મ પ્રગટયો ઢે, તેને વિષે સદા કાલ નવા નવા ક્ષેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય અનંતો અનંતો થઈ રહ્યો ઢે. તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા અનંતું સુખ જોગવે ઢે, તે ચોથો જાવનિદ્દેષો જાણવો.

૫૧૫ આચાર્યનું સ્વરૂપ ચાર નિદ્દેષે કરી કહેં ઢે:—પ્રથમ આચાર્ય એવું નામ, તે નામ આચાર્ય, બોજું આચાર્યજીની મૂર્તિપ્રમુખ સ્થાપવી, અથવા આચાર્ય એવા

અક્ષર લખી સ્થાપવા, તે સ્થાપના આચાર્ય, ત્રીજો જે આચાર્યપદવીને યોગ્ય છે, પણ હજી આચાર્ય પદવી પામ્યા નથી, પરંતુ આગલ પામશે, તે તદ્વતિરિક્ત શરીરનું ઇચ્છા જાણવું. તથા જે કોઈ ગતિમાં જીવ છે, પરંતુ ત્યાંથી આવી આચાર્ય પદવી પામશે, તેને નવ્યશરીરનું ઇચ્છા કહીયે. તથા જે કોઈ આચાર્ય કાલંગત થયા પછી તેના શરીરની નક્તિ મહોત્સવ કરીયે, તે જશરીરનું ઇચ્છા જાણવું, એ ત્રીજો ઇચ્છાનિરૂપો કહ્યો. હવે ચોથો નાવનિરૂપો તે જે નાવાચાર્ય ઠગીશ ગુણે કરી બિરાજમાન પાંચ પ્રસ્થાને કરી સેવિત નવ્ય પ્રાણીને હિતોપદેશ કરતાં ગહના નાયક થકા વિચરે, તેને નાવથકી આચાર્ય કહીયે. એજ રીતે ચાર નિરૂપા ઉપાધ્યાયને વિષે પણ જાણી લેવા.

૫૧૬ સાધુજીનું સ્વરૂપ ચાર નિરૂપે કરી કહે છે:—પ્રથમ સાધુ એવું નામ, તે નામસાધુ, તથા બીજો સાધુજીની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયે, અથવા અક્ષર લખીયે, તે સ્થાપના સાધુ તથા જે આવકમાંથી આગલ સાધુપણું નીપજશે, તેને ઇચ્છાસાધુ કહીયે. એ નવ્ય શરીરનું ઇચ્છા જાણવું તથા જે સાધુ પાંચ મહા વ્રત સૂઝાં પાળે, સાધુની ક્રિયા કરે, સૂજતો આહાર લીયે, પણ તેવો જ્ઞાન ધ્યાનનો ઉપયોગ વર્તતો નથી તે તદ્વતિરિક્ત શરીર આશ્રયી ઇચ્છા જાણવું. તથા જે કોઈ સાધુને દેવગતિ થયા પછી તેના શરીરની મહોત્સવ નક્તિ કરવી, તે જશરીરનું ઇચ્છા જાણવું. એ ત્રણ પ્રકારે સાધુનો ઇચ્છાનિરૂપો કહ્યો. હવે નાવ નિરૂપો કહે છે. જે સાધુને ગુણે કરી સહિત અને આગલ જે સાધુનો આચાર, વ્યવહાર કહ્યો તે પ્રમાણે સર્વ કરે અને જ્ઞાન ધ્યાનમાં વર્તતો સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મરૂપ મોક્ષને સાધે, તે નાવનિરૂપે સાધુ જાણવો.

૫૧૭ દર્શન ઉપર ચાર નિરૂપા લગાવે છે. તિહાં પ્રથમ દર્શન એવું નામ, તે નામદર્શન કહીયે. બીજું મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સજ્ઞાવસ્થાપના અને દર્શન એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, તે અસજ્ઞાવસ્થાપના, એ સ્થાપનાનિરૂપો જાણવો. ત્રીજો જે અંતરંગ ઉપયોગ વિના કુલાચારે અતિ આમંબરે વિધિ સહિત દર્શનની કરણી કરે છે, પરંતુ તે આત્મદર્શન વિના કરે છે, માટે તે સર્વ ઇચ્છાદર્શન જાણવું ॥ ગાથા ॥ દર્શન દર્શન જટકિયો, શિર પટકયું સો વાર ॥ પણ જે દર્શન દર્શન વિના, તે ફરિયો અનંત સંસાર ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. હવે ચોથે નાવનિરૂપે દર્શન કહે છે. તિહાં જે

કાર્યકારણની ઝંલ્લાણ સહિત દર્શન કરવું એટલે ઉપરથી શ્રી વીતરાગના દર્શનની આચરણારૂપ (કરણી કે ૦) સેવા, સ્તુતિ, જાતિ, પૂજા વિધિ સહિત મન, વચન અને કાયાયે કરી એકચિત્તે કરે છે, તે સર્વ દ્વ્યદર્શન કારણરૂપ જાણવું અને જાવદર્શન કેતાં તો જે અંતરંગ આત્મદર્શનરૂપ લેજો ધારીને આત્મા નિરાવરણ કરવારૂપ સાધ્ય ચોંચું રાખીને દ્વ્યદર્શનરૂપ વિધિસહિત કરણી કરવી, તે સર્વ નિર્ઙ્કારરૂપ જાણવી ॥ ગાથા ॥ જે દર્શન દર્શન વિના, તે દર્શન પ્રતિષ્ઠ ॥ જે દર્શન દર્શન હુવે, તે દર્શન સાપેદ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. એ જાવનિદ્દેપે દર્શન કહ્યું.

૫૧૦ જ્ઞાન ઉપર ચાર નિદ્દેપા લગાડે છે. પ્રથમ જ્ઞાન એવું નામ, તે ના મજ્ઞાન જાણવું. બીજું પુસ્તકમાં લખ્યું તે સ્થાપનાજ્ઞાન જાણવું. ત્રીજું અન્યમતનાં સર્વશાસ્ત્ર, તેનાં તથા જિનમતનાં સૂત્ર, સિદ્ધાંત, ટીકા, ચૂર્ણિ પ્રમુખના અંતરંગ આત્મ ઉપયોગ વિના તથા નિશ્ચયવ્યવહારરૂપ કાર્ય કારણના જાણપણા વિના જે અર્થ કરવા, તે સર્વે દ્વ્યજ્ઞાન જાણવું તથા જાવજ્ઞાન તે ષટ્દ્વ્ય નવ તત્ત્વનું જાણપણું દ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ, નય, નિદ્દેપા અને પ્રમાણે કરી જાણપણું અને અંતરંગ નિશ્ચયનય આત્મસત્તાનું સર્વદહવું તે જાવજ્ઞાન જાણવું ॥ ગાથા ॥ ક્ષણ અર્ધ જે અથ ટલે, તે ન ટલે જવની કોડે ॥ તપસ્યા કરતાં અતિ ઘણી, પણ નાવે જ્ઞાન તણી કોડે જોડે ॥ ૧ ॥

૫૧૧ ચારિત્ર ઉપર ચાર નિદ્દેપા લગાડે છે, પ્રથમ ચારિત્ર એવું નામ, તે નામચારિત્ર જાણવું. તથા જે પુસ્તકમાં ચારિત્રના વિધિ પ્રમુખ લખીને સ્થાપવું તે સ્થાપનાચારિત્ર જાણવું તથા જે પાંચ મહાવ્રત સૂધી રીતે મન, વચન, કાયાયે કરી નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિરૂપ આચાર વ્યવહાર પ્રમુખ સહિત સૂધી રીતે કરણી કરવી, તે સર્વે દ્વ્યચારિત્ર જાણવું ॥ ગાથા ॥ વિરયા સાવજ્ઞાત, કસાય હીણા માહાવયધરાવિ ॥ સમ્મદિષ્ટિ વિહૂણા, કયાવિ મુક્તે ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. હવે જાવચારિત્ર કહે છે. જે કર્મને ચૂરે, તેને ચારિત્ર કહીયે. એટલે જીવ, અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપનું ચિંતવવું. એકાગ્રતા તન્મયરૂપ પરિણામ હોય એટલી વાર નવા કર્મરૂપ આશ્રવનું રોકવું જાણવું, તેને જાવચારિત્ર કહીયે ॥ ગાથા ॥ ચય તે અષ્ટ કર્મનો સંચય, રિત્ત કરે જે તેહ ॥ ચારિત્ર નામ નિરુક્તે નાંચ્યું, તે વંદો ગુણ ગેહ ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. એ જાવચારિત્ર જાણવું.

૫૩૦ તપ ઉપર ચાર નિરૂપણ લગાડે છે:-પ્રથમ તપ એવું નામ, તે નામ નિરૂપણ જાણવો. બીજું પુસ્તકમાં તપના વિધિ પ્રમુખનું લખવું, તે સ્થાપનાતપ જાણવું. ત્રીજું ઠઠ અઠમાદિ પ્રમુખ પાસ સ્વમણ માસસ્વમણ આદિક અનેક પ્રકારનું તપ જે આ નવ પરજવે પુણ્યરૂપ ઇન્દ્રિયસુખની વાંઠારૂપ પરિણામે કરવું, તે સર્વે ઇચ્છ્યતપ જાણવું. ચોથું જાવતપ. તે ઇહ જવ પરજવે ઇન્દ્રિય સુખની વાંઠા રહિત સર્વ પ્રકારે ઇજ્ઞાનો રોધ કરો એક પોતાનો આત્મા કર્મરૂપ આવરણથી રહિત કરવાને અર્થે જે આગલ ઇચ્છ્યતપ કહ્યું, તે સર્વ કરતાં થકાં નિર્ક્કારરૂપ જાણવું ॥ ગાથા ॥ ઇજ્ઞા રોધે સંવરી, પરિણતિ સમ તા જોગે ॥ તપ તેહીજ આત્મા, વર્તે નિજગુણ જોગે ॥ એ જાવતપનો પરમાર્થ જાણવો. એ રીતે ચાર નિરૂપણે કરી સિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૩૧ ત્રીજે જાગે એ યંત્રનું સ્વરૂપ, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી ઓળખાવે છે. તિહાં પ્રથમ પ્રમાણના બે જોડ છે. એક પ્રત્યક્ષપ્રમાણ અને બીજું પરોક્ષપ્રમાણ, તેમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના બીજે જોડ છે. તિહાં અરિહંત તથા સિદ્ધ જગવાન કેવલ જ્ઞાને કરી લોકાલોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, તે સર્વે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે કરી જાણે છે. માટે એને સર્વપ્રત્યક્ષ કહીયે. તથા જે મનઃપર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન તે બીજું દેશપ્રત્યક્ષ કહીયે. તિહાં કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા છે, તે મનોવર્ગણને પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે અને કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, અવધિજ્ઞાનવાળા છે, તે પુરુષવર્ગણને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે. તે દેશપ્રત્યક્ષ જાણવો. એટલે અરિહંત અને સિદ્ધ, એ બે સર્વપ્રત્યક્ષ પ્રમાણવાળા તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ ત્રણ દેશપ્રત્યક્ષવાળા છે, એ રીતે નવ પદમાંહેલાં પાંચ પદમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહ્યું. હવે શ્રેષ્ઠ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર પદમાં પ્રત્યક્ષપ્રમાણનું સ્વરૂપ કહે છે. તિહાં પ્રથમ (દર્શન કે ૦) સમકેત જાણવું અને એ સમકેત વિનાનું જે જ્ઞાન તે નવ પૂર્વ સુધી જણાવે છે, તો પણ તે શઙ્ગજ્ઞાનરૂપ છે, માટે સમકેત સહિત તે બીજું જ્ઞાન જાણવું અને તે જ્ઞાનની તીવ્રતા એટલે ઉપયોગનું એકાગ્રપણું, તે ત્રીજું ચારિત્ર જાણવું અને ચારિત્ર એટલે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરતાં સર્વ પ્રકારે ઇજ્ઞાનું રોધપણું તેહીજ તપ જાણવું. એટલે પાંચમે શબ્દનયને મતે જે જીવને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ પ્રગટ્યાં છે, તેમાં કોઈ જીવને અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન

होय, माटे तेमां देशप्रत्यक्षपणुं जाणवुं. अने ठेठे समजिरूढनयें तथा सातमे एवंजूनतनयें जे जीवने दर्शन, ज्ञान, चारित्र अने तप प्रगटयां ठे, तेमां सर्वप्रत्यक्षपणुं जाणवुं.

हवे परोक्ष प्रमाणनुं स्वरूप कहे ठे:- ते परोक्ष प्रमाणना त्रण जेद ठे. एक आगमप्रमाण, बीजुं अनुमानप्रमाण, त्रीजुं उपमाप्रमाण. ति हां कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु, ते आगमें करी सर्व वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. तथा कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु उपमायें करी वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. तथा कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु, अनुमानें करी वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. हवे दर्शन, ज्ञान, चारित्र अने तप, ए पांचमे शब्दनयें जे जीवने प्रगट्यां ठे, तेमां पण आगम, अनुमान अने उपमा प्रमाणे जाणपणुं जाणवुं. ए परोक्ष प्रमाणनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें प्रत्यक्ष अने परोक्ष, ए बे प्रमाणें करी सिद्धचक्रना यंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५४० चोथे जांगे इव्य, क्षेत्र, काल अने जाव तेणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथमपदे श्री अरिहंतनुं स्वरूप देखाडे ठे. तेमां इव्य थकी अरिहंत ते चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान पांत्रीश वचन वाणी नें गुणें करी संपूर्ण आठ महाप्रातिहार्यरूप बार गुणें करी सहित होय, तथा क्षेत्रथकी श्री अरिहंत देव, ते अढी दीप प्रमाण क्षेत्रमां जाणवा. तथा कालथकी अरिहंत देव, संततिजावें अनादि अनंत जांगे वर्ते ठे अने एक अरिहंतआश्रयी सादिसांतजांगो जाणवो. तथा जावथकी अरिहंतदेव, ते जे ज्ञानावरणादि घाति कर्मना क्यें अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या वर्ते ठे.

५४१ सिद्ध परमात्मा उपर इव्यादि चार जांगा कहे ठे. इव्यथकी सर्वें सिद्ध परमात्मा असंख्यातप्रदेशी जाणवा तथा क्षेत्रथकी सिद्ध परमात्मा, लोकने अंतें पोस्तालीश लाख योजन सिद्धशिला प्रमाणें बिराजमान जाणवा अने कालथकी सिद्ध परमात्मा, सर्व सिद्ध आश्रयी अनादि अनंत जांगे वर्ते ठे अने एक सिद्ध आश्रयी सादिसांत जांगो जाणवो. तथा जावथकी सिद्ध परमात्मा ते सकल कर्मने क्यें अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें बिराजमान वर्ते ठे, ते जाणवा.

५४२ आचार्य जगवाननुं स्वरूप कहे ठे. इव्यथकी आचार्य जगवान

ઢત્રીશ ગુણે કરી બિરાજમાન જાણવા. તથા ક્ષેત્રથકી આચાર્ય જગવાન્ અઢી ઢીપ પ્રમાણે જાણવા તથા કાલથકી આચાર્ય જગવાન્ સંતતિનાવેં અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે અને એક આચાર્ય આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી આચાર્ય જગવાન્ સદાકાલ સત્તાગતના જાસન રૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપના ઉપયોગમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે, તે જાણવા.

૫૪૩ ઉપાધ્યાયજીનું સ્વરૂપ કહે છે. ડવ્યથકી ઉપાધ્યાયજી પચ્ચીશ ગુણે કરી બિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી ઉપાધ્યાયજી અઢી ઢીપ વ્યાપી જાણવા. તથા કાલથકી ઉપાધ્યાયજી સંતતિનાવેં અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને એક ઉપાધ્યાયજી આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી ઉપાધ્યાયજી જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ ડવ્યનું જાણપણું કરી સત્તાગતના ચિંતનરૂપ સ્વજાવમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે તે જાણવા.

૫૪૪ સાધુનું સ્વરૂપ કહે છે. ડવ્યથકી સાધુ સત્તાવીશ ગુણે કરી બિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી સાધુ અઢી ઢીપવ્યાપી જાણવા, તથા કાલથકી સાધુ સંતતિનાવેં અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે, અને એક સાધુઆશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી સાધુ જે સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ જાણવા.

૫૪૫ દર્શનનું સ્વરૂપ કહે છે. ડવ્યથકી દર્શન, તે ઇંડિયના બલથી વસ્તુનું દેખવું તથા જાસનપણું તે સર્વ ડવ્યદર્શન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી દર્શન, ચૌદરાજ લોક ત્રસનાઢી પ્રમાણે જાણવું તથા કાલ થકી દર્શન, ક્ષાયિક જાવ આશ્રયી જે જીવને પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું, અને ક્ષાયોપશમજાવ આશ્રયી સાદિસાંત જાંગે વર્તે છે. તથા જાવથકી દર્શન તે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં દેખવું, તેને કહીયે.

૫૪૬ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. ડવ્યથકી જ્ઞાન જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન ઇત્યાદિ, ઇંડિયને શનુયાયી જે જાણપણું તે સર્વ ડવ્યજ્ઞાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી જ્ઞાન, તે ચૌદરાજ લોક ત્રસનાઢી પ્રમાણે જાણવું. તથા કાલથકી જ્ઞાન તે ક્ષાયિક જાવઆશ્રયી જે જીવને જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું અને ક્ષાયોપશમિક જાવ આશ્રયી સાદિ સાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી જ્ઞાન તે જે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં જાણવું.

५४४ चारित्र्यनुं स्वरूप कहे ठे. इव्यथकी चारित्र्य ते चरणसित्तरी कर णसित्तरीने गुणें करी बिराजमान तथा क्षेत्रथकी चारित्र्य ते चौदराज लोक त्रसनाडी प्रमाणें जाणवुं तथा कालथकी चारित्र्य ते ह्यायिक जाव आश्रयी सादि अनंत नांगे वर्त्ते ठे अने ह्योपशम जाव आश्रयी सादिसां तनांगे जाणवो. तथा जावथकी चारित्र्य ते यथाख्यात चारित्र्यरूपगुणें करी पोताना स्वजावमां रमण करवुं, ते जाणवुं.

५४५ तपनुं स्वरूप कहे ठे, इव्यथकी तपना बार जेद कहीयें तथा क्षेत्रथकी तप ते चौदराजलोक त्रसनाडी प्रमाण जाणवुं. तथा कालथकी तप ते ह्यायिकजाव आश्रयी सादिअनंतनांगे वर्त्ते ठे अने ह्योपशमजाव आश्रयी सादिसांतनांगे जाणवुं. तथा जावथकी तप ते सर्व प्रकारें इ हानो रोध करी समता जावमां वर्त्तवुं. ए रीतें इव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी चोचंगीयें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५५४ पांचमे नांगे चौद गुणगणें करी यंत्रनुं स्वरूप ओलखावे ठे. तिहां प्रथमपदें श्रीअरिहंतदेव, तेरमे गुणगणें जाणवा. बीजे पदें सिद्धपरमात्मा ते गुणगणावर्जित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्यप्रभु तथा चोथे पदें उपाध्याय अने पांचमे पदें साधुमुनिराज, ते ठे सातमे गुणगणे अने श्रेणीप्रतिपन्न ढगस्थमुनि ते अगीअारमे बारमे गुणगणे जाणवा. हवे ठहुं दर्शन पद, सातमुं ज्ञानपद, आठमुं चारित्र्यपद अने नवमुं तपपद, ए चारे पद, चोथा गुणगणाथी मांढी यावत् तेरमा चौदमा गुणगणा जगें जाणवां. ए रीतें चौद गुणगणे करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५६६ ठे नांगे गुणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथम पदें श्रीअरिहंतदेव ते बार गुणें करी सहित जाणवा. बीजे पदें सिद्ध परमात्मा ते आठगुणें तथा एकत्रीश गुणें करी सहित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्य जगवान्, ते पांच गुणें तथा ढत्रीश गुणें करी जाणवा. चोथे पदें उपाध्यायजी ते पच्चीश गुणें करी जाणवा. पांचमे पदें साधुजी ते सत्तावीश गुणें करी जाणवा. ठे पदें दर्शन, ते सडशठ गुणें करी जाणवुं. सातमे पदें ज्ञान, ते पांच गुणें तथा एकावन्न गुणें करी जाणवुं. आठमे पदें चारित्र्य, ते सत्तर तथा सित्तर गुणें करी जाणवुं. नवमे पदें तप, ते बार गुणें तथा पच्चाश गुणें करी जाणवुं. ए रीतें सिद्धयंत्रनुं स्वरूप गुणें करी जाणवुं.

૫૭૫ સાતમે જાંગે યંત્રનું સ્વરૂપ નવ તત્ત્વે કરી ડાહ્યાવે છે. પ્રથમપદે શ્રીઅરિહંત દેવ, તેરમે ગુણગણે વર્તેતા તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. તથા બીજે પદે શ્રી સિદ્ધપરમાત્મા, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. તથા ત્રીજે પદે શ્રીઆચાર્યજી, ચોથે પદે શ્રીઉપાધ્યાયજી અને પાંચમે પદે શ્રી સાધુ, એ ત્રણ પદમાં પૂર્વે સમકેતમાં કહ્યાં, તે રીતે આઠ આઠ તત્ત્વ પામીયે. તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર ગુણમાં શબ્દનયને મતે ચોથા ગુણગણાથી માંદીને ઠઠા સાતમા ગુણગણાં જે જીવને પ્રગટયા છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે આઠ તત્ત્વ પામીયે અને સમનિરૂઢનયને મતે આઠમા ગુણગણાથી માંદી યાવત્ શ્રીગીયારમા બારમા ગુણગણા પર્યંત શ્રેણી જાવેં જે જીવ વર્તે છે, તેને એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ પ્રગટયા છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે અને તેરમે ગુણગણે કેવલી જગવાનને ચાર ગુણ પ્રગટયા છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. અને ગુણગણાં વર્જિત લોકને અંતે સિદ્ધપરમાત્મા વર્તે છે, તેને એ ચાર ગુણ પ્રગટયા છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ, નવ તત્ત્વે કરી જાણવું.

૫૭૭ આઠમે જાંગે ગુણિગુણે કરી સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ડાહ્યાવે છે. તિ હાં પ્રથમ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ પાંચે ગુણી જાણવા અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર ગુણ જાણવા, એટલે એ પૂર્વોક્ત પાંચ ગુણીમાં એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ રહ્યા છે, માટે એ ગુણ જાણવા. અને એ અરિહંતાદિક પાંચે જે છે, તે દર્શનાદિક ચાર ગુણે કરી સહિત છે, માટે ગુણી જાણવા. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ગુણી ગુણે કરી ડાહ્યાવું.

૫૮૧ નવમે જાંગે સિદ્ધ યંત્રનું સ્વરૂપ પાંચ વર્ણે કરી દેખાડે છે. પ્રથમ ચંદ્રપ્રન અને સુવિધિનાથ, એ બે તીર્થંકર ધોલે વર્ણે છે, માટે પ્રથમપદે અરિહંતનું ધ્યાન ધોલે વર્ણે કરવું તથા શ્રી પદ્મપ્રન અને વાસુપૂજ્ય, એ બે રાતે વર્ણે છે, માટે બીજે પદે શ્રી સિદ્ધનું ધ્યાન રક્તવર્ણે કરવું તથા શોભ તીર્થંકર પીતવર્ણે છે, માટે ત્રીજે પદે શ્રી આચાર્યજીનું ધ્યાન પીલે વર્ણે કરવું તથા શ્રી મહિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ, એ બે પ્રભુ લીલે વર્ણે છે, માટે ચોથે પદે શ્રી ઉપાધ્યાયજીનું ધ્યાન લીલે વર્ણે કરવું, તથા શ્રી મુનિસુવ્રત અને નેમનાથ, એ બે તીર્થંકર શ્યામ વર્ણે છે, માટે પાંચમે પદે સાધુજીનું ધ્યાન શ્યામવર્ણે કરવું, તથા એ શ્રી અરિહંતાદિક પાંચને દર્શન, જ્ઞાન, ચા

रित्र अने तप, ए चार गुण, कर्मरूप मेलने अनावें करी निर्मल प्रगटवा ठे, माटे श्वेतवर्ण ए चारेनुं ध्यान करवुं. ए पांच वर्ण यंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५८५ दशमे नांगे देव, गुरु, अने धर्म करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावे ठे:—तिहां ए नव पदमां श्रीअरिहंत अने सिद्ध, ए बे देव जाणवा. तथा आचार्य, उपाध्याय अने साधु, ए त्रणे गुरु जाणवा. तथा दर्शन, ज्ञान चारित्र अने तप, ए चारे धर्म जाणवा. ए रीतें देव, गुरु, धर्म करी यंत्रनुं स्वरूप ओलखावुं. ए दश नांगे करी जे जीव, श्रीसिद्धचक्रना यंत्रनुं स्वरूप अंतरंग प्रतीति सहित उलखाणे ध्यावे, ते परमानंद पद पामे.

५८६ श्रीअनुयोगद्वार सूत्रमध्ये नयनुं स्वरूप कहुं ठे, ते इहां शिष्यने उलखाण करवा सारु विस्तारपणे विशेष व्याख्यायें लखीयें ठैयें ॥गाथा॥ नय जंग पमाणेहिं, जो अप्पा सायवाय नावेणं ॥ जाणेइमो सरूवं, सम्म दिष्ठिउं सो नेउं ॥ १ ॥ अर्थ:—(नयजंग के०) मूलनय बे अने उत्तरनय सात, तथा उपनय अष्टावीश अने तेना नांगा सातशें थाय. तथा (पमाणेहिं के०) मूल प्रमाण बे अने उत्तर प्रमाण पांच, तेना पण वली अनेक जेद थाय. अने (अप्पा के०) आत्मा तेने (सायवाय के०) स्यादा दादि आठ पक्षें उलखीने जली रीतिथी पोताना स्वरूपने (नावेण के०) नाववुं.(जाणेइमोसरूवं के०) ए रीतें जेणें आत्मस्वरूपने उलखीने प्रतीति करी ठे, (सम्मदिष्ठिउंएसोनेउं के०) ते जीव निश्चें समकेतनो धणी जाणवो.

५८७ विशेषार्थ कहे ठे. तिहां एक निश्चय अने बीजो व्यवहार, ए मूल बे नय जाणवा. अने एक नैगम, बीजो संग्रह, त्रीजो व्यवहार, चोथो रुजुसूत्र,पांचमो शब्द, षष्ठो समनिरूढ, सातमो एवंजुत, ए सात उत्तर जेद जाणवा. सातमांथी पहेला ठ नय व्यवहारमां जाणवा अने सातमो एक एवंजुत नय ते निश्चयमां जाणवो. तेनो परमार्थ आवी रीतें ठे, ठ नयें जे कार्य ते अपवादें कारणरूप जाणवुं अने सातमे एवंजुतनयें जे कार्य, ते उल्लेखें उत्सर्गें निश्चयकार्यरूप ठे, माटे ठ नय ते व्यवहारमां गण्या अने सातमो एक एवंजुतनय ते कार्यरूप ठे, तेमाटे निश्चयमां गण्यो ठे.

५८८ शिष्य:— सिद्धमां नय ठे, किंवा नथी ?

गुरु:—जे कारणरूप सात नय ठे, तेतो व्यवहाररूप ठे, ते माटे ते सिद्धमां

નથી, કેમ કે સિદ્ધને તો કાર્ય સંપૂર્ણ નીપન્થું છે, માટે તિહાં કારણનો સ્વપ નથી, તે વાસ્તે કારણરૂપ સાત નય તે સિદ્ધમાં ન પામીયેં અને જે જે નયેં કાર્ય નીપન્થું તે કાર્ય સર્વે સિદ્ધમાં વર્તે છે, માટે કાર્યરૂપેં જોતાં તો સિદ્ધમાં સાતે નય પામીયેં. એનો વિસ્તારેં જુલાસો આગલ બતાવશું.

૫૬૯ શિષ્ય:—એ સાત નયમાં ઇચ્છાનય કેટલા અને જાવનય કેટલા ?

ગુરુ:—શ્રીજિનનન્દગણિક્ષમાશ્રમણજી તો એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ, ત્રી જો વ્યવહાર અને ચોથો રુઝુસૂત્ર, એ ચાર નયમાં નામ, સ્થાપના અને ઇચ્છા, એ ત્રણ નિદ્દેષા તે ઇચ્છાસ્તિકપણે માને છે. તથા શબ્દાદિક ત્રણ નય તે જાવનિદ્દેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી તો પ્રથમના ત્રણ નયમાં ત્રણ નિદ્દેષા તે ઇચ્છાસ્તિકપણે માને છે અને રુઝુસૂત્રાદિક ચાર નય તે એકજ જાવનિદ્દેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે, હાં ન્યાયરીતેં આશયરૂપેં જોતાં બંને આચાર્યનું વચન પ્રમાણ છે, તે દેખાડે છે.

૫૭૦ વસ્તુની ત્રણ અવસ્થા છે. એક પ્રવૃત્તિ, બીજો સંકલ્પ અને ત્રીજી પરિણતિ, એ ત્રણ જેદ છે, તેમાં પ્રવૃત્તિ તે યોગ વ્યાપારરૂપ ક્રિયા અને સંકલ્પ તે ચેતનાના યોગ સહિત મનનો વિકલ્પ માટે શ્રીજિનનન્દગણિક્ષમાશ્રમણજીયેં પ્રવૃત્તિધર્મ તથા સંકલ્પધર્મ, એ બેને ઔદયિક મિશ્રિતપણા માટે ઇચ્છા નિદ્દેષો કહેલો છે અને એક પરિણતિધર્મ તેને જાવનિદ્દેષો કહે છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી તો વિકલ્પ તે જીવની ચેતના, માટે તેને જાવનયમાં ગણે છે, અને પ્રવૃત્તિસીમ તે વ્યવહારનય છે તથા સંકલ્પ તે રુઝુસૂત્ર છે અને પરિણતિ એક વચનપર્યાયરૂપ તે શબ્દનય અને સંકલ્પ વચનપર્યાયરૂપ તે સમનિરૂઢનય તથા વચનપર્યાય અર્થપર્યાયરૂપ સંપૂર્ણ, તે એવંજૂતનય. એ ત્રણ નય શુદ્ધ છે અને જાવધર્મમધ્યે મુખ્યજાવને ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મતાના ગ્રાહક છે. એ રીતેં સંદેષ અધિકારેં નયનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૫૭૧ હવે અઠાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ બતાવે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયના ત્રણ જેદ કહે છે. એક વર્તમાનેં અતીતારોપણ નૈગમ, બીજો વર્તમાનેં અનાગતારોપણ નૈગમ, ત્રીજો વર્તમાનનૈગમ. હવે સંગ્રહનયના બે જેદ કહે છે. એક સામાન્યસંગ્રહ અને બીજો વિશેષસંગ્રહ, તથા વ્યવહારનયના બે જેદ, એક શુદ્ધવ્યવહાર, બીજો અશુદ્ધવ્યવહાર, તથા રુઝુસૂત્રનયના બે જેદ, એક સૂક્ષ્મરુઝુસૂત્ર, બીજો બાદર રુઝુસૂત્ર, તથા શબ્દ સમનિરૂઢ

અને એવંજૂત, એ ત્રણે નયનો એકેક જેદ છે. એ રીતે એ સાત નયના બાર જેદ થયા. હવે ડ્વ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક એ બે નયના જેદ કહે છે. તિહાં એ ક નિત્યડ્વ્યાસ્તિક, બીજો એકડ્વ્યાસ્તિક, ત્રીજો સત્ડ્વ્યાસ્તિક, ચોથો વક્ત વ્યડ્વ્યાસ્તિક, પાંચમો અશુદ્ધડ્વ્યાસ્તિક, ઠાઠો અન્વયડ્વ્યાસ્તિક, સાત મો પરમડ્વ્યાસ્તિક, આઠમો શુદ્ધડ્વ્યાસ્તિક, નવમો સત્તાડ્વ્યાસ્તિક અને દશમો પરમનાવગ્રાહકડ્વ્યાસ્તિક. એ રીતે ડ્વ્યાસ્તિકનયના વશ જેદ છે. તે પૂર્વોક્ત બાર જેદ સાથે મેલવતાં બાવીશ જેદ થયા. હવે જે પર્યાયને ગ્રહ, તે પર્યાયાસ્તિક નય, તેના ઠ જેદ કહે છે. એક ડ્વ્યપર્યાય, બીજો ડ્વ્ય વ્યંજનપર્યાય, ત્રીજો ગુણપર્યાય, ચોથો ગુણવ્યંજનપર્યાય, પાંચમો સ્વનાવ પર્યાય, ઠાઠો વિનાવપર્યાય, એ ઠ જેદને પૂર્વોક્ત બાવીશ સાથે મેલવતાં અઠા વીશ ઉપનય જાણવા. અને એ સાત નય માંહેજા એકેક નયના શો શો જાંગા છે, તેથી સાતસો જાંગા પણ જાણવા. એ સામાન્ય કથન કહ્યું.

૫૯૨ હવે શિષ્યને સમજાવવા વિશેષ અર્થ જૂદા જૂદા જેદેં કરી દેવાડે છે. તિહાં પ્રથમ મૂલનયથી મંદાણ કરે છે. તે મૂલ તો એકનિશ્ચય અને બી જો વ્યવહાર, એ બે નય છે. તેણેં કરી સર્વ વસ્તુ પદાર્થનું જાણપણું કરવું. કેમ કે શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં ક્ષાયિક સમકેતી જીવને દશ જાતિની રુચિનું જ્ઞાન પ્રગટે, તિહાં પ્રથમ નિઃસર્ગ રુચિમાં કહ્યો છે, જે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયેં કરી તથા નૈગમાદિ સાત નયેં કરી તથા ચાર નિદ્દેપે કરી જીવઅજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષટ્ડ્વ્યનું સ્વરૂપ જાણે, તેને નિશ્ચય સમકેતી જાણવા માટે પ્રથમ નિશ્ચય અને વ્યવહાર, એ બે મૂલ નયનું સ્વરૂપ કહે છે.

તિહાં પ્રથમ વ્યવહારનયના બે જેદ છે. એક અશુદ્ધ વ્યવહાર અને બી જો શુદ્ધ વ્યવહાર, તેમાં અશુદ્ધ વ્યવહારના વળી પાંચ જેદ છે. એક અશુદ્ધવ્યવહાર બીજો ઉપચરિતવ્યવહાર, ત્રીજો અશુનવ્યવહાર, ચોથો શુનવ્યવહાર, પાંચમો અનુપચરિત વ્યવહાર અને ઠાઠો શુદ્ધવ્યવહાર, એ ઠ જેદ છે, તે વિસ્તારેં કરી પ્રત્યેકેં પ્રત્યેકેં ઉલખાવે છે.

૫૯૫ પ્રથમ અશુદ્ધ વ્યવહાર, તે જે જીવને સત્તાયેં રાગ, દેષ, અજ્ઞાનરૂપ અશુદ્ધતા યાણિ સંપન્ન અનાદિકાલની લાગી છે, તે અશુદ્ધવ્યવહારનયેં જાણવો. અને એ અશુદ્ધતાની ચિકાઝેં કર્મરૂપ દલીયાં જીવને પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં છે, તે સંગ્રહનયને મતેં છે, તથાપિ વ્યવહારરૂપ જાણવાં.

અને નૈગમનયને મતેં જીવેં અતીત કાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અના ગતકાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તેં છે, તથા તે દલીયાં સ્થિતિપાકેં વ્યવહારનયેં ઉદયરૂપનાવેં અજ્ઞાનપણે અનુપયોગેં એકેંદ્રિય વિકલેંદ્રિયાદિ પ્રમુખ સંમૂર્ત્તિમ જીવ જોગવે છે, તે ઉદયનાવરૂપ વ્યવહાર નય જાણવો. એટલે એ અશુદ્ધવ્યવહારનયમાં એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ અને ત્રીજો વ્યવહાર, એ ત્રણ નય જાણવા.

૫૧૧ બીજો ઉપચરિત વ્યવહારનય કહે છે:—કોઈ જીવ, ઘર, હાટ, વચ્ચાર, નાઈ, પિતા, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, ગ્રામ, ગરાસ, નગર, દાસ, દાસી, વાળોતર, શીપાઈ, સુજટ આદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુ તે પોતાથી પ્રત્યક્ષરૂપે જૂદી છે, તેનો જીવ સ્વામીરૂપ કર્તા થઈ, ક્ષુદ્રસૂત્રનયના ઉપયોગ સહિત વર્તે, તે ઉપચરિતવ્યવહારનય કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ અને તેની ચિકાઈ કરી અશુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં જીવ ગ્રહણ કરે છે, તે દલીયાં ગ્રહવારૂપ વ્યવહાર નય જાણવો ॥ ૨ ॥ અને કોઈ જીવ, દેહરા, ઉપાસરા, જ્ઞાનોપકરણ, પાટી, પોથી, નોકરવાલી પ્રમુખ તથા દેવ, ગુરુ, સાધર્મી પ્રમુખ ચારિત્રનાં ઉપકરણ તે સર્વ પોતાથી પ્રત્યક્ષરૂપે જૂદાં છે, તેહનો જીવ કર્તારૂપ થઈ ક્ષુદ્રસૂત્રના ઉપયોગ સહિત વર્તે છે, તે પણ ઉપચરિત વ્યવહાર નય જાણવો ॥ ૩ ॥ અને તેની ચિકાઈ શુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં ગ્રહણ કરે છે, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૪ ॥ એટલે ઉપચરિત વ્યવહાર નયેં કરી શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ બે પ્રકારેં દલીયાંનું ગ્રહણ કરી તે દલીયાં જીવેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતેં છે, પણ વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥ ૫ ॥ તથા નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને આવતે કાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં છે, તે નૈગમનયેં જાણવાં ॥ ૬ ॥ અને તે દલીયાં વ્યવહારનયને મતેં ઉદયરૂપનાવેં સમકેતી જીવ, ઉદાસ પણેં ત્યારા રહી જોગવે છે, તે જોગવવારૂપ ચોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૭ ॥ અને મિથ્યાત્વી જીવ, ક્ષુદ્રસૂત્રના ઉપયોગ સહિત, માંહે મલીને જોગવે છે, તે બાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૮ ॥ એટલે ઉપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને ક્ષુદ્રસૂત્ર, એ ચાર નય જાણવા.

૬૦૩ ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર નય કહે છે. કોઈ જીવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાડી, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, ઇ

त्यादिक अनेक प्रकारें विवाह, वाजिम, व्यापार वाणिज्यरूप करणी, ऋजु सूत्रना उपयोग सहित करे, ते अशुनव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ अने तेनी चिकाशें अशुनकर्मरूप दलीयांनुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवारूप व्यवहार नय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए अशुनव्यवहारनयें करी जीव, कर्मरूप दली यांने ग्रहण करीने प्रकृतिरूप सत्तापणे बांधे, ते संग्रहनयने मर्ते व्यवहार रूप जाणवां ॥ ३ ॥ अने नैगमनयने मर्ते जे अतीतकालें दलियां ग्रह्यां हतां अने अनागतकालें जोगवशे, तथा वर्तमानकालें सत्तायें रह्यां ठे, ते नैग मनयें जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दलीयां स्थितिपाकें व्यवहारनयने मर्ते उद यरूपजावें समकेती जीव उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववा रूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ तथा मिथ्यात्वी जीव, तो ते दली यांने ऋजुना उपयोग सहित, मांहे मलीने जोगवे ठे, ते बाधकरूप व्यव हारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले अशुनव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यव हार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६०७ चौथो शुनव्यवहारनय कहे ठे:-कोइ जीव, दान, शीयल, तप, जाव, करुणा, दया, यत्ना, सेवा, नक्ति, पूजा, प्रनावना, इत्यादि अनेक प्रकारें ऋजुना उपयोग सहित करणी करे ठे, ते शुनव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ तथा तेनी चिकाशें शुनकर्मरूप दलीयांनुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवा रूप व्यवहारनय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए शुनव्यवहारनयें करी जीवें कर्म रूप दलीयांने ग्रहण करी प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां, ते संग्रहनयने मर्ते ठे, पण व्यवहाररूप जाणवां ॥ ३ ॥ तथा नैगमनयने मर्ते अतीतकालें दली यांनुं ग्रहण कथुं हतुं अने आवते कालें जोगवशे तथा वर्तमानकालें स त्तायें रह्यां ठे, ते नैगमनयने मर्ते व्यवहाररूप जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दलीयां स्थितिपाकें उदयरूपजावें समकेती जीव, उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववारूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ अने मिथ्या त्वीजीव, ऋजुसूत्रना उपयोग सहित मांहे मलीने जोगवे ठे, ते बाधकरूप व्यवहारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले शुनव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यव हार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६११ पांचमा अनुपचरित व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे. कोइ जीव, ऋजु सूत्रना उपयोगें अजाणपणे करी शरीरादि इव्यकर्मरूप परवस्तु ते पो

તાથી પ્રત્યક્ષપણે જુદી છે, તેને જીવ, અજ્ઞાનને વર્ણ કરી પોતાની કરી જાણે છે તેને પોતાના શરીરને વિષે જીવબુદ્ધિ છે, તે અનુપચરિત વ્યવહારનયેં કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ તથા તે અશુભનયોગેં કરી વ્યવહારનયને મતેં કર્મરૂપ દલીયાંનું ગ્રહણ કરી બાંધવું, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૨ ॥ અને તે દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતેં કર્મસત્તા રૂપ છે, પણ વ્યવહારનયેં જાણવાં ॥૩॥ તથા નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અનાગતકાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં બંધરૂપ રહ્યાં છે, તે નૈગમનયને મતેં વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥૪॥ તથા તે દલીયાં સ્થિતિપાકેં વ્યવહારનયને મતેં સમકેતી જીવ, ઉદયરૂપજાવેં ઉદાસપણે ન્યારા રહી જોગવે છે, તે જોગવવારૂપ કોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥૫॥ અને મિષ્ટાત્વી જીવ, રુઝસૂત્રના અપયોગ સહિત માંહે મલીને જોગવે છે, તે બાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૬ ॥ એટલે અનુપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રુઝસૂત્ર, એ ચાર નય જાણવા. એ રીતેં અશુભવ્યવહારનયનો મૂલજેદ એક, તેના ઉત્તરજેદ પાંચ કહ્યા. એ અશુભ વ્યવહારનયનો વિચાર, સર્વ પ્રથમના નૈગમાદિક ચાર નયમાં જાણવો.

૬૧૬ હવે શુભવ્યવહારનયનું સ્વરૂપ કહે છે. શબ્દનયને મતેં સમકેત જાવથી માંમીને યાવત્ ઢઠા, સાતમા ગુણગાણા પર્યંત સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, એ સર્વ શુભવ્યવહારનયેં વર્તે છે. તેમાં પાંચ નય પામીયેં, તે આવી રીતેં:—પ્રથમ સંગ્રહનયને મતેં સિદ્ધ સમાન પોતાના આત્માની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ છે. બીજે નૈગમનયને મતેં આઠ રુચક પ્રદેશ સદા કાલસિદ્ધ સમાન નિર્મલા છે. ત્રીજે વ્યવહારનયને મતેં અપરથકી ગુણગાણાં માફક પોતાની કરણી કરે છે, ચોથે રુઝસૂત્રનયને મતેં સંસાર ઉદાસી વૈરાગ્યરૂપ પરિણામ વર્તે છે, પાંચમે શબ્દનયને મતેં જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જેવી હતી, તેવીજ શુભનિર્મલ પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. એ રીતેં સમકેત જાવથી માંમીને યાવત્ ઢઠા સાતમા ગુણગાણા પર્યંત અપરથકી વ્યવહારદૃષ્ટિયેં જોતાં એક શબ્દનય કહીયેં અને અંતરંગ નિશ્ચય દૃષ્ટિયેં પાંચ નય જાણવા. એ શબ્દનયને મતેં શુભવ્યવહારનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૬૧૭ સમજિરૂઢ નયને મતેં શુભ વ્યવહાર નયનું સ્વરૂપ ઊલ્લાખે છે. એ સમજિરૂઢ નયને મતેં આઠમા નવમા ગુણગાણાથી માંમીને યાવત્ તેર

મા ચૌદમા ગુણગાણા પર્યંત કેવલી જગવાન્ તે શુદ્ધ વ્યવહારનયે વર્તે છે, તેમાં ઠ નય પામીયે. તે આવી રીતે:- સંગ્રહનયને મતે સિદ્ધ સમાન પોતાના આત્માની સત્તા આગલ ડલ્લવી હતી, તેવી શુદ્ધ નિર્મલ પણે પ્રગટ કરી છે ॥ ૧ ॥ અને નૈગમ નયને મતે આઠ રુચકપ્રદેશ આગલ નિરાવરણ હતા, તે તેવાને તેવાજ વર્તે છે ॥ ૨ ॥ તથા વ્યવહાર નયને મતે અંતરકરણીરૂપ સ્વરૂપમાં રમવારૂપ ક્રિયા કરે છે અને બાહ્યકરણીરૂપ ક્રિયા પણ સાચવે છે ॥ ૩ ॥ તથા ક્રજુસૂત્ર નયને મતે શુદ્ધ ઉપયોગમાં વર્તે છે ॥ ૪ ॥ શબ્દનયને મતે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વરૂપ ગુણ પ્રગટ્યો છે, તે પણ પોતાની પાસે છે ॥ ૫ ॥ તથા સમનિરૂઢ નયને મતે શુદ્ધધ્યાનરૂપ શ્રેણી જાવના બીજા ત્રીજા પાયા અંતરાલે રહ્યા વર્તે છે, ॥ ૬ ॥ એ રીતે શ્રેણીજાવ પર્યંત કેવલી જગવાનના સ્વરૂપમાં ઉપરથકી વ્યવહારદૃષ્ટિયે જોતાં તો એક સમનિરૂઢનય કહીયે અને અંતરંગ નિશ્ચય દૃષ્ટિયે જોતાં તો ઠ નય જાણવા. એ રીતે શબ્દસમનિરૂઢનયને મતે શુદ્ધ વ્યવહારનયનું સ્વરૂપ જાણવું.

૬૨૯ શુદ્ધ નિશ્ચય વ્યવહારનું સ્વરૂપ કહે છે. એટલે શુદ્ધ નિશ્ચય નય કાર્ય તો જે એવંજૂત નયને મતે અષ્ટ કર્મને ક્ષયે અષ્ટ ગુણ સંપન્ન લોકને અંતે બિરાજમાન સાદિ અનંતમે જાંગે વર્તેતા એવા સિદ્ધ પરમાત્મા તે શુદ્ધ નિશ્ચય નય જાણવા. તેમાં સાતે નય પામીયે. તિહાં નૈગમનયને મતે સિદ્ધ પરમાત્માને આઠ રુચક પ્રદેશ, અતીતકાલે નિરાવરણ હતા, તથા આવતે કાલે નિરાવરણ વર્તેશે અને વર્તમાન કાલે પણ નિરાવરણ વર્તે છે. બીજે સંગ્રહ નયને મતે પોતાના આત્માની સત્તા અંતરંગ શુદ્ધ નિર્મલપણે જે વી હતી, તેવીજ નિરાવરણપણે પ્રગટ કરી છે. ત્રીજે વ્યવહાર નયને મતે પલટણ સ્વજાવે સમય સમય નવનવા જ્ઞેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદવ્યય થઈ રહ્યો છે. ચોથે ક્રજુસૂત્ર નયને મતે સિદ્ધ પરમાત્મા પોતાના પારિણામિકજાવે રહ્યા સામાન્ય વિશેષરૂપ ઉપયોગમાં સદાકાલ વર્તે છે, પાંચમે શબ્દનયને મતે આગલ જીવ અજીવની વેંચણ કરી ક્ષાયિક સમકેતરૂપ ગુણ પ્રગટ્યો છે, તે પણ પોતા પાસે છે, ઠઠે સમનિરૂઢ નયને મતે અનંત ચતુષ્ટરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી છે, તે પણ પોતાની પાસે છે. સાતમે એવંજૂત નયને મતે સિદ્ધ પરમાત્મા અષ્ટ કર્મને ક્ષયે અષ્ટ ગુણ પ્ર

ગટ કરી, લોકને અંતે ચિરાજમાન વર્તે છે. એ રીતે સિદ્ધના સ્વરૂપમાં અંતરંગ દૃષ્ટિયે જોતાં કાર્યરૂપ સાતે નય પામીયે અને ઉપરથી વ્યવહાર દૃષ્ટિયે જોતાં તો એક એવંજૂતનય જાણવો. એ રીતે નિશ્ચય વ્યવહારનું સ્વરૂપ સામાન્યપ્રકારે કરી જાણવું.

હવે ડબ્બજાવનું સ્વરૂપ સાતે નયે ડલખવા રૂપ લખીયે હૈયે.

૬૪૦ તિહાં પ્રથમ ડબ્બનું સ્વરૂપ ડલખાવે છે. નૈગમ અને સંગ્રહનયે કરી સર્વ જીવડબ્બ, સત્તાયે એકરૂપ છે, તેને પ્રથમ સત્તારૂપ ડબ્બ કહીયે. હવે બીજું કર્મરૂપ ડબ્બ ડલખાવે છે. જે જીવને પ્રકૃતિરૂપ સત્તાયે જુના જુન કર્મનાં દલીયાં બાંધ્યાં છે, તેને પણ નૈગમ અને સંગ્રહ નયને મતે કરી કર્મસત્તારૂપ ડબ્બ કહીયે. ત્રીજું વ્યવહારનયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો, તે ઉદયજાવરૂપ ડબ્બ કહીયે. તે જોગવવા રૂપ ડબ્બ જાણવું. ચોથું વ્યવહારનયને મતે અનુપયોગે સંમૂર્ત્તિમ પ્રાયઃ જુનાજુન રૂપ કરણી કરવી, તે ચોથું કરણીરૂપ ડબ્બ જાણવું. પાંચમું રુજુસૂત્રનયને મતે ઉપયોગ સહિત જુનાજુન પરિણામે કરી કર્મનાં દલીયાંનું ગ્રહણ કરવું, તે પાંચમું કર્મ ગ્રહવારૂપ ડબ્બ જાણવું. ઠહું વલી પણ રુજુસૂત્રનયને મતે જુનાજુન પરિણામે કરી ઉપરથી જે કરણી કરવી, તે કરણીરૂપ ડબ્બ જાણવું. તે પણ બાધકરૂપ ડબ્બ જાણવું. સાતમું શબ્દનયને મતે રુજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત ચોથા ગુણગણાથી માંની યાવત્ ઠછા સાતમા ગુણગણા પર્યં તે ઉપરથી કરણી કરવી, તે સાધકરૂપ ડબ્બ જાણવું. આઠમું તે જીવને અંતર કરણીરૂપ ઉપયોગ વર્તે છે, તે ઉપરલા નયની અપેક્ષાયે તેને સાધકરૂપ ડબ્બ કહીયે. નવમું વલી સમજિરૂઢ નયને મતે રુજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત જે જીવ, શ્રેણીનાવે કેવલી પ્રમુખ વર્તે છે, તે ઉપરથી કરણી કરે છે, તે પણ સાધકરૂપ ડબ્બ જાણવું અને દશમું અંતરંગ શ્રેણીરૂપ કરણી કરે છે, તે પણ ઉપરલા નયની અપેક્ષાયે જોતાં સાધકરૂપ ડબ્બ કહીયે. અગીઆરમું જે જીવ, એવંજૂતનયને મતે લોકને અંતે વર્તે છે, એવા સિદ્ધ પરમાત્માને પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય થઈ રહ્યો છે, તે અંતરકરણીરૂપ ડબ્બ જાણવું. એ સાત નયે કરી ડબ્બનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૬૪૫ હવે સાત નયે કરી જાવનું સ્વરૂપ કહે છે:—પ્રથમ નૈગમ અને સંગ્રહ નયને મતે જે જીવને સત્તાયે કર્મનાં દલીયાં બાંધ્યાં છે, તેનો ઉદયથયો, તે

કર્મચક્રરૂપ જાવ જાણવો. બીજો ક્ષુદ્રસૂત્રનયને મતેં છુનાછુન પરિણામેં કરી જે કર્મરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ કરવું, તે કર્મગ્રહવારૂપ જાવ જાણવો. ત્રીજો શબ્દનયને મતેં ક્ષુદ્રસૂત્રના ઉપયોગ સહિત સ્વપરની વેંચણ કરી જીવ અજીવને જૂદા જૂદા વેંચવા, તે સાધકરૂપ જાવ જાણવો. ચોથો સમજિરૂઢ નયને મતેં શ્રેણીનાવેં જે જીવ વર્તેં છે, તે પણ હેઠલા નયની અપેક્ષાયેં સાધકરૂપ જાવ જાણવો. પાંચમો એવંજૂતનયને મતેં જે જીવને અવ્યાબાધસુખ પ્રગટયું, તે સ્વરૂપજોગીરૂપ જાવ જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બે મૂલનય છે, તેણેં કરી જાણવારૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ દ્વયનું સ્વરૂપ લખીયેં હૈયેં.

૬૫૧ પ્રથમ જીવાદિ ઠ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:— નિશ્ચયનયેં કરી સર્વ જીવ સત્તાયેં એકરૂપ સરસા સિદ્ધ સમાન શાશ્વતા છે અને વ્યવહારનયેં કરી જીવની અનેક જાંતી દેવતા, નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્યરૂપ જાણવી. તથા કોઈ જીવ, છુનપરિણામેં કરી પુણ્યરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં બાંધે, તેને અજીવ કહીયેં. તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંમવા યોગ્ય છે અને વ્યવહાર નયેં કરી આદર વા યોગ્ય છે. વલી કોઈ જીવ અછુન પરિણામેં કરી પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં બાંધે, તેને અજીવ કહીયેં, તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંમવા યોગ્ય છે, અને વ્યવહારનયેં કરી પણ ઠાંમવા યોગ્ય કહીયેં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને બંધ, એ ઠ તત્ત્વમાં નિશ્ચય વ્યવહાર નય કહેવાળા.

૬૫૨ હવે સાતમા સંવર તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—વ્યવહારનયેં કરી સંવરનું સ્વરૂપ તે નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિરૂપ ચારિત્ર જાણવું અને નિશ્ચયનયેં કરી તો પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે સંવર જાણવું.

૬૫૩ હવે આઠમા નિર્જરાતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—વ્યવહારનયેં કરી નિર્જરાના બાર જેદ જાણવા અને નિશ્ચયનયેં કરી નિર્જરાનું સ્વરૂપ તો, સર્વપ્રકારેં ઇજ્ઞાનો રોધ કરી સમતા જાવેં પ્રવર્તવું તે જાણવું.

૬૫૪ હવે મોહનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ કહે છે. વ્યવહારનયેં કરી મોહ, તો તેરમે, ચૌદમે ગુણગણેં કેવલીને કહીયેં અને નિશ્ચયનયેં મોહપદ તે સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન એવા સિદ્ધ પરમાત્માને જાણવું. એ રીતેં નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ નિશ્ચય અને વ્યવહાર નયેં કરી ધારવું.

૬૬૦ ષટ્ દ્વયનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ નયેં કરી ઝલસાવે છે. તે

માં પ્રથમ જીવદ્વ્યનું સ્વરૂપ તો આગલ કહ્યું, તે રીતે જાણવું તથા ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય, એ બે દ્વ્યનું સ્વરૂપ સાથે કહે છે. તિહાં નિશ્ચયનયથાકી એ બે દ્વ્ય લોકવ્યાપી સ્વંધ અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ શાશ્વતો છે અને વ્યવહાર નયે કરી એ બે દ્વ્યના દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ જાણવા. હવે આકાશાસ્તિકાય દ્વ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. તિહાં નિશ્ચયથાકી તો આકાશાસ્તિકાયનો સ્વંધ લોકાલોકવ્યાપી અનંતપ્રદેશી શાશ્વતો છે, તથા વ્યવહારનયે કરી દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ જાણવા. હવે કાલ દ્વ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. નિશ્ચયથાકી કાલદ્વ્યનો એક સમય તે સદાકાલે લોકમાં શાશ્વતો વર્તે છે અને વ્યવહાર નયે કરી કાલ તે ઉત્પાદવ્યયરૂપ પલટણ સ્વનાયે જાણવો. હવે પુજ્જ દ્વ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. નિશ્ચયનયે કરી પુજ્જ દ્વ્યના અનંતા પરમાણુઆ લોકમાં સદાકાલ શાશ્વતા વર્તે છે અને વ્યવહારનયે કરી પુજ્જના સ્વંધ સર્વે અશાશ્વતા જાણવા. એ રીતે નિશ્ચય અને વ્યવહારથાકી ષટ્ દ્વ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે નૈગમાદિ સાત નયે કરી સર્વ વસ્તુનું જાણપણું કરાવવાને જિન દાસ નામા શૈઠ, શ્રાવકપુત્ર પ્રત્યે પ્રશ્ન પૂછે છે અને શ્રાવકપુત્ર, જિનદાસ શૈઠને ઉત્તર આપે છે. એવી રીતના વ્યાખ્યાનરૂપે કહે છે:—

૬૬૧ જિનદાસ શૈઠ:— સાત નયમાં નૈગમનયે કરી ષટ્ દ્વ્યનું સ્વરૂપ જાણવામાં પ્રથમ નૈગમનયે કરી ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતે ધર્માસ્તિકાય એવું નામ કહીયે. કેમ કે નૈગમ નયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે, એટલે અતીતકાલે ધર્માસ્તિકાય એવું નામ હતું અને અનાગતકાલે ધર્માસ્તિકાય એવું નામ રહેશે, તથા વર્તમાનકાલે પણ ધર્માસ્તિકાય એવું નામ વર્તે છે.

૬૬૨ જિનદાસ:—સંગ્રહ નયે કરી ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો, સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે સંગ્રહ નયને મતે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ સત્તા સહિત તે ધર્માસ્તિકાય કહીયે.

૬૬૩ જિનદાસ:—વ્યવહાર નયે કરી ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો જેવો ઉપરથાકી દેખે, તેવો જેદ વેહેંચે, માટે વ્યવહાર નયને મતે સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશરૂપ ધર્માસ્તિકાય જાણવો.

૬૬૪ જિનદાસ:—રુદ્ધસૂત્રનયને મતે ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकनाव ग्रहे ठे, माटे नावथकी धर्मास्तिकाय अनेक जीव पुज्जने चलनसहायरूप नावपणे परिणमे ठे, ए रीतें धर्मास्तिकायमां चार नय जाणवा.

६६५ जिनदासः—नैगमनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें अधर्मास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगम नयना मतवालो त्रणे काल वस्तुने एकरूपपणे माने ठे. एटले अतीतकालें अधर्मास्तिकाय एवुं नाम हतुं अने अनागत कालें पण अधर्मास्तिकाय एवुं नाम वर्तज्ञे, तथा वर्तमान कालें पण ए नाम वर्ते ठे.

६६६ जिनदासः—संग्रहनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे संग्रहनयने मत्तें अधर्मास्तिकाय असंख्यात प्रदेशरूप सत्ता सहित लोकमां सदा काल शाश्वतो वर्ते ठे.

६६७ जिनदासः—व्यवहारनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जेवो उपरथकी देखे, तेवो नेद वेहेंचे, माटे व्यवहारनयने मत्तें स्वंध, देश, प्रदेशरूप अधर्मास्तिकाय जाणवो.

६६८ जिनदासः—रुजुसूत्रनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकनाव ग्रहे ठे, माटे नावथकी अधर्मास्तिकाय अनेक जीव पुज्जने स्थिरसहायरूप नावपणे परिणमे ठे, ए रीतें अधर्मास्तिकायमां चार नय जाणवा.

६६९ जिनदासः—आकाशास्तिकायमां नैगमनयनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें आकाशास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगमनयना मतवालो त्रणे काल वस्तुने एकरूपपणे माने ठे. एटले अतीतकालें आकाशास्तिकाय एवुं नाम हतुं अने अनागतकालें आकाशास्तिकाय एवुं नाम रहज्ञे, तथा वर्तमानकालें आकाशास्तिकाय एवुं नाम वर्ते ठे.

६७० जिनदासः—संग्रहनयने मत्तें आकाशास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे. माटे संग्रहनयने मत्तें अनंत प्रदेशरूप सत्ता सहित ते आकाशास्तिकाय इव्य कहीयें.

६७१ जिनदासः—व्यवहारनयने मत्तें आकाशास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जेवो उपरथी देखे, तेवो नेद वेहेंचे,

માટે વ્યવહાર નયને મતેં સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશરૂપ આકાશાસ્તિકાય જાણવો.

૬૭૨ જિનદાસ:—ઋણસૂત્રનયનેમતેં આકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમજાણીયેં?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહે છે, માટે જાવ થકી આકાશાસ્તિકાય અનેક જીવ પુજ્જને અવગાહનારૂપ જાવપણે પરિણમે છે. એ રીતેં આકાશાસ્તિકાયમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૩ જિનદાસ:—નૈગમનયને મતેં કાલદ્વ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં કાલ એવું નામ કહીયેં. કેમ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલેં વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે. એટલેં અતીતકાલેં કાલ એવું નામ હતું, તથા અનાગતકાલેં પણ કાલ એવું નામ રહેશે અને વર્તમાનકાલેં કાલ એવું નામ વર્તે છે.

૬૭૪ જિનદાસ:—સંગ્રહનયને મતેં કાલદ્વ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો સત્તાને ગ્રહે છે, તેમાટે સંગ્રહ નયને મતેં કાલનો એક સમય, સત્તારૂપ સદાકાલ લોકમાં શાશ્વતો વર્તે છે.

૬૭૫ જિનદાસ:—વ્યવહાર નયને મતેં કાલદ્વ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—વ્યવહાર નયને મતેં કાલના ત્રણ જેદ કહીયેં, તિહાં અતીત કાલ તે અનંતા સમય ગયા અને અનાગત કાલ તે અનંતા સમય આગશે, તથા વર્તમાન કાલ તે એક સમય વર્તે છે, એમ અનેક જેદ જાણવા.

૬૭૬ જિનદાસ:—ઋણસૂત્રનયને મતેં કાલનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો પારિણામિકજાવ ગ્રહે છે, માટે એ નયને મતેં કાલદ્વ્ય જીવ, અજીવરૂપ સર્વે વસ્તુમાં નવી પુરાણી વર્તનારૂપ જાવપણે સદાકાલ પરિણમી રહ્યો છે, એ રીતેં કાલદ્વ્યમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૭ જિનદાસ:—નૈગમનયનેમતેં પુજ્જાસ્તિકાય દ્વ્યનું સ્વરૂપ કેમજાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં પુજ્જાસ્તિકાય એવું નામ કહીયેં, કારણ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એક રૂપપણે માને છે, એટલેં અતીતકાલેં પુજ્જદ્વ્ય એવું નામ હતું તથા અનાગતકાલેં પણ પુજ્જ દ્વ્ય એવું નામ રહેશે અને વર્તમાન કાલેં તે નામ વર્તે છે.

૬૭૮ જિનદાસ:—સંગ્રહનયને મતેં પુજ્જદ્વ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે સંગ્રહનયને

मते पुञ्जइव्यनो सत्तारूप एकपरमाणु, एवा अनंतपरमाणुआ लोक मां सदाकाल शाश्वता वर्त्ते ठे,

६७९ जिनदासः—व्यवहारनयने मते पुञ्जइव्यनुंस्वरूपकेमजाणीये ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्यथकी जेवुं स्वरूप देखे, तेवा जेद वेहेंचे. माटे व्यवहारनयने मते पुञ्जना बे जेद कहीये. एक खंध बीजा पर माणुआ, ते वली खंधना बे जेद, एक तो जीवने लाग्या ते जीव सहित खंध जाणवा, बीजा जीव रहित अजीवखंध ते घडा प्रमुखना जाणवा. तथा वली जीव सहित खंधना बे जेद, एक सूक्ष्म अने बीजा बादर, तेमां सूक्ष्म ना चार जेद ते नाषा, उड्वास, मन अने कार्मेण ए चार, वर्गणारूप जाण वा. तथा बादरना चार जेद ते औदारिक, वैक्रिय, आहारक अने तैजस, ए चार वर्गणारूप जाणवा. तिहां प्रथम जे चार वर्गणा सूक्ष्म कही, तेमां चार फरस, पांच वर्ण, बे गंध, पांच रस, ए शोल गुण जाणवा. तथा बा दर चार वर्गणामां पांच वर्ण, पांच रस, आठ फरस अने बे गंध, ए बीश गुण जाणवा. अने एक परमाणुआमां बे फरस, एक वर्ण, एक रस, एक गंध, ए पांच गुण जाणवा. ए रीते व्यवहारनय उपरथकी देखे, तेवा जेद वेहेंचे.

६८० जिनदासः—ऋजुसूत्रनयने मते पुञ्जइव्यनुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिक नाव ग्रहे ठे, माटे एने मते पुञ्ज परमाणुआने मांहोमांहे अनादिकालनुं मलवाविखरवारूप पूर्ण गल ननावरूप परिणामिकपणुं वर्त्ती रहुं ठे, ए पुञ्ज इव्यमां चार नय जाणवा.

६८१ जिनदासः—नैगमनयने मते जीवइव्यनुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयना मतवालो एक अंश ग्रहीने सर्व वस्तु संपूर्णपणे माने, एटले सर्व जीवनी चेतना अक्षरने अनंतमे जागे उघाडी ठे, तिहां कर्म आवरण लागतां नथी, माटे नैगमनयने मते सर्व जीव एकरूप कहिये.

६८२ जिनदासः—संग्रहनयने मते जीवनुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, एटले सर्व जी वनी सत्ता असंख्यात प्रदेशरूप एक समान (सरखी) ठे, माटे संग्रहनयने मते करी सर्वजीव सत्तार्ये एकरूप जाणवा.

६८३ जिनदासः—व्यवहार नयने मते करी जीवनुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्यथकी जेवुं स्वरूप देखे, तेवा जेद

વેહેંચે, માટે વ્યવહારનયને મતેં કરી જીવના બે જેદ. તેમાં એક તો સકલ કર્મ કૃત્ય કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન થયેલા સિદ્ધ જીવ જાણવા, અને બીજા સંસારી જીવ જાણવા. તે સંસારી જીવના વલી બે જેદ, એક તો ચૌદમા ગુણગણાના જીવ અયોગી અને બાકી બીજા સર્વ સયોગી જાણવા. તે સયોગીના બે જેદ, એક તેરમા ગુણગણાના જીવ તે કેવલી નગવાન અને બાકી બીજા સર્વ ઠદ્ધસ્થ, તે ઠદ્ધસ્થના વલી બે જેદ, એક બારમા ગુણગણાવાલા ક્ષીણમોહી અને બાકી બીજા ઉપશાંતમોહી, તે ઉપશાંતમોહીના બે જેદ, એક અગીઆરમા ગુણગણાના જીવ તે અકષાયી અને બાકી બીજા સર્વે સકષાયી, તે સકષાયીના બે જેદ, એક દશમા ગુણગણાના જીવ તે સૂક્ષ્મકષાયી અને બીજા સર્વે બાદરકષાયી, તે બાદરકષાયીના બે જેદ, એક આઠમા નવમા ગુણગણાના જીવ તે શ્રેણીપ્રતિપન્ન અને બાકી બીજા શ્રેણીરહિત, તે શ્રેણીરહિતના વલી બે જેદ, એક સાતમા ગુણગણાના જીવ તે અપ્રમાદી અને બાકી બીજા સર્વે પ્રમાદી, તે પ્રમાદીના બે જેદ, એક સર્વ વિરતિ, બીજા દેશવિરતિ, તે દેશવિરતિના બે જેદ, એક વિરતિ પરિણામવાલા, બીજા અવિરતિપરિણામવાલા જીવ, તે અવિરતિના બે જેદ, એક અવિરતિસમકેતી, બીજા મિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વીના બે જેદ, એક નચ્ય, બીજા અનચ્ય, નચ્યના બે જેદ, એક ગંઠીજેદી, બીજા ગંઠી અજેદી, એ રીતેં વ્યવહાર નયના મતવાલો જેવા દેખે, તેવા જેદ વેહેંચે.

વલી પ્રકારાંતરેં જીવના બે જેદ, એક ત્રસ અને બીજા સ્થાવર, તેમાં ધૃત્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિ, એ પાંચ પ્રકારના સ્થાવર જીવ, તે પાંચ સૂક્ષ્મ અને પાંચ બાદર મલી દશ જેદ થાય. તે વલી પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા મલી વીશ જેદ થાય. તથા તેની સાથેં પ્રત્યેક વનસ્પતિનો એક જેદ પર્યાપ્તો અને બીજો જેદ અપર્યાપ્તો મેલવતાં બાવીશ જેદ સ્થાવરના થાય. હવે ત્રસ જીવના જેદ કહે છે. દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય, એ સર્વ જીવના મૂલ ચાર જેદ છે, તેમાં દેવતાના નવાણું જેદ પર્યાપ્તા અને નવાણું અપર્યાપ્તા મલી ૧૯૮ જેદ છે. તથા સાતે નારકીના સાત પર્યાપ્તા અને સાત અપર્યાપ્તા મલી ચૌદ જેદ થાય. તથા મનુષ્યના એકશો એક, ક્ષેત્રના ૧૦૧ પર્યાપ્તા, ૧૦૧ અપર્યાપ્તા, અને ૧૦૧ સંમૂર્ઠિમ, એ રીતેં સર્વ મલી ૩૦૩ જેદ થાય. તથા બેંડિય, તેંડિય અને ચૌરિંડિય, એ ત્રણ વિકલ્પેંડિય

तिर्य्यचना पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता करतां ष जेद थाय. तथा पंचेंद्रिय तिर्य्यच ना एक जलचर, बीजा चतुष्पद, त्रीजा उरःपरिसर्प, चोथा जुजपरिसर्प अ ने पांचमा खेचर, ए पांच संमूर्द्धिम अने पांच गर्जज मली दश जेद थाय. ते वली दश पर्याप्ता अने दश अपर्याप्ता मली बीश जेद थाय. ए रीतें २२ जेद स्थावरना, १ एण देवताना, १४ नारकीना, ३०३ मनुष्यना, ६ विकर्षेंद्रि यना, २० पंचेंद्रिय तिर्य्यचना, मली ५६३ जेद व्यवहारनयने मत्तें जाणवा.

६८४ जिनदासः—कुलसूत्र नयने मत्तें जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिक जाव ग्रहे ठे, माटे जे सम य जे उपयोगरूप परिणाम वर्त्ते, ते समय ते जीवने तेवो कही बोलावे, एटले एणे इंद्रियादिक जेद सर्वे टाह्या, पण ज्ञान अज्ञाननो जेद न टाह्यो.

६८५ जिनदासः—शब्दनयने मत्तें जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जीवना समकेतजाव ग्रहण करे ठे, माटे जीव अजीवरूप स्वरूपनुं जाणपणुं करी शुद्ध निर्मलपणे पोताना आ त्मानी जेणें प्रतीति करी ठे, तेने शब्दनयना मतवालो जीव कही बोलावे.

६८६ जिनदासः—समजिरूढ नयने मत्तें जीव कोने कहीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीजाव ग्रहण करे ठे, माटे जेणें शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम रूपक श्रेणीयें घाती कर्मने चूरी अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, तेने समजिरूढ नयने मत्तें जीव कहीयें. ए टले ए नयवालो तेरमे, चौदमे गुणगणे केवलीनगवानने जीव कही बोलावे.

६८७ जिनदासः—एवंजुत नयने मत्तें जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण जावरूप वस्तु माने ठे, मा टे जे सकल कर्मने ह्यें अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें बिराजमान अव्याबाध सुखना जोगी थया, तेने जीव कही बोलावे, एट ले ए नयने मतवाले सिद्धि अवस्थामां जे गुण हता, ते इहां ग्रहण कख्या. ए रीतें षट् ड्यनुं स्वरूप साते नयें करी बताव्युं.

६८८ हवे जिनदास शेष पूठे ठे के साते नयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप केम जाणीयें ? तेवारें श्रावकपुत्र कहे ठे के आगल षट् ड्य रूप जीव तत्त्व अने अजीवतत्त्वनुं स्वरूप तो बताव्युं, शेष सात तत्त्वनुं स्वरूप सात नयें करी देखाडतां प्रथम त्रीजा पुण्यतत्त्वनुं स्वरूप नैगमनयें करी कहुं बुं.

૬૯૬ જિનદાસ:-પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ સાતનયેંકરી કેમ જાણીયેં?

શ્રાવકપુત્ર:-કોઈ જીવેં ઋજુસૂત્ર નયને મતેં શુન પરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં ગ્રહણ કરી સંગ્રહ નયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં અને તે દલીયાં નૈગમ નયને મતેં કરી ત્રણે કાલે એકરૂપપણે જાણવાં, એ રીતેં ઋજુસૂત્ર, વ્યવહાર, સંગ્રહ અને નૈગમ, એ ચાર નયેં કરી જે જીવેં ઇચ્છાપુણ્ય ઉપાર્જ્યું, તેમાં પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં. અને જાવપુણ્ય તો તે પુણ્યનાં દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપ જાવેં પ્રગટયાં, તથા સમનિરૂઢનયને મતેં સર્વપર્યાય પ્રવર્તનારૂપ વસ્તુ પ્રત્યેં પામ્યો અને એવંજૂતનયને મતેં તે પુણ્યપર્યાયરૂપ સર્વ વસ્તુ જીવેં જોગવવા માંની, એમ સાતે નયેં કરી પુણ્યનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે પાપનું સ્વરૂપ, સાતે નયેં કરી કહે છે. કોઈ જીવેં, ઋજુસૂત્ર નયને મતેં અશુન પરિણામેં કરી વ્યવહાર નયને મતેં પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં ગ્રહણ કરી સંગ્રહનયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં. અને તે દલીયાં નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલે એકરૂપપણે જાણવાં. એમ ચાર નયેં કરી જે જીવેં ઇચ્છાપાપ ઉપાર્જ્યું, તેમાં પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં અને જાવથકી પાપ તો તે દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપજાવેં પ્રગટયાં અને સમનિરૂઢ નયને મતેં સર્વ પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યેં પામ્યો, તથા એવંજૂતનયને મતેં તે પાપ પર્યાયરૂપ સર્વ વસ્તુ, જીવેં જોગવવા માંની, એમ સાતે નયેં કરી પાપનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સાતે નયેં કરી સંવર અને નિર્જરાનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. કોઈ જીવને સંવરરૂપ વ્રત લેવાનો મનમાં અંશ ઉપન્યો, તેને નૈગમ નયના મતવાળો સંવર કરી માને અને સંગ્રહ નયના મતવાળો સંવરરૂપ શ્રાવકનાં બાર વ્રત અથવા સાધુનાં પાંચ મહાવ્રતરૂપ સંવર અંગીકાર કરે, તેવારેં તેને સંવર કરી માને, તથા વ્યવહારનયના મતવાળો સંવરરૂપ આચાર, વ્યવહાર, ક્રિયામાં પ્રવર્તતો દેખે, તેને સંવર કરી માને. તથા ઋજુસૂત્ર નયના મતવાળો મન, વચન, કાર્યાયેં કરી એકચિત્તેં ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ પરિણામેં વર્તે, તેને સંવર કરી માને, એટલે એ ચાર નયેં કરી ઇચ્છાસંવર જાણવું.

अने जावसंवर तो शब्दनयने मत्तें स्वसत्ता परसत्ता रूप जीव, अजीव, नव तत्त्व, षट् इव्यनुं स्वरूप जाणो, ते जीव, समनिरूढ नयने मत्तें श्रेणीजावें चढतां जीवसत्ताने ध्यावे, अजीवसत्तानो त्याग करे, शुद्ध, शुक्ल ध्यान, रूपातीत परिणामें करी स्वरूपमां रमे, तेवारें तेने संवर कहियें. अने एवी रीतें संवरमां रहे, तिहां सुधी समय समय अनंती निर्झरा करे. ए रीतें निर्झरा थड, तेवारें एवंजूनतनयने मत्तें सकल कर्मने क्यें मोक्षपद पाम्यो, एम साते नयें करी संवर निर्झरानुं स्वरूप जाणवुं.

हवे मोक्षनिःकर्मा अवस्था ते सिद्धिरूप कार्य, तेमां सात नय, कार्यरूपें देखाडे ठे:- प्रथम नैगमनयने मत्तें सिद्ध परमात्माना आठ रुचक प्रदेश अतीतकालें निरावरण होता, अने अनागत कालें पण निरावरण वर्तते, तथा वर्तमानकालें पण निरावरण वर्तते ठे. ए रीतें त्रणे काल एक रूपपणे जाणवा. तथा संग्रहनयने मत्तें पोताना आत्माना सत्ता अंतरंग शुद्ध निर्मलपणे जेवी हती, तेवीज निरावरण पणे प्रगट करी ठे, तथा व्यवहार नयने मत्तें सिद्धने पलटणस्वजावें समय समय नवनवा झेयनी वर्तनारूप पर्यायनो उत्पाद व्यथ थड रह्यो ठे, तथा रुजुसूत्र नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा पोताना पारिणामिक जावमां रह्यां, सामान्य विशेष रूप उपयोगमां सदाकाल वर्तते ठे, तथा शब्दनयने मत्तें आगल जीव अजीव रूप स्वसत्ता परसत्तानी वेहेंचण करी क्वायिक समकेतरूप गुण प्रगटयो, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा समनिरूढनयने मत्तें शुक्लध्यानरूप श्रेणीयें चढी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंजूनतनयने मत्तें सिद्ध परमात्मा अष्ट कर्मने क्यें अष्टगुण प्रगट करी, लोकने अंतें बिराजमान वर्तते ठे. ए रीतें सिद्धना स्वरूपमां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय पामीयें. ए प्रमाणें षट् इव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप साते नयें करी बालजीवने समजणरूप जाणवुं.

हवे ए नव तत्त्व उपर सात नय उतारे ठे.

७०३ जिनदास शैव:-सात नयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-नैगम अने संग्रह नयना मतवालो अंश तथा सत्ताने ग्रहण करे ठे, माटे ए नयना मतवालो सर्वनो संग्रह करीने बोव्यो जे एक तत्त्व ठे, तेवारें व्यवहार नयवालो वेहेंचण करीने बोव्यो जे एक जीव

तत्त्व, बीजं अजीवतत्त्व, एरीतें बे प्रकारना तत्त्व जाणवां, तेवारें ऋजुसूत्र नयना मतवालो उपयोग दइने बोड्यो जे कोइ जीव गुणागुन परिणामें करी पुण्य पापरूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कहियें, एटले जीव, पुण्य, पाप, आश्रव, बंध, अने अजीव, ए ठ तत्त्व अयां. हवे शब्द स मनिरूढ नयना मतवालो बोड्यो जे चोथा गुणगणायी मांफी यावत् तेरमा चौदमा गुणगणा पर्यंत जीव, संवरनावमां वर्त्ततो महानिर्झरा प्रत्यें करे ठे. एम संवर तथा निर्झरा, ए बे तत्त्व कह्यां, एटले आठ तत्त्व अयां. वली एवंजूनतनयने मतें जे जीव, सकल कर्म कृत्य करी लोकने अंतें बिरा जमान यथाख्यात चारित्ररूप गुणें करी पोताना स्वरूपमां रमण करे ठे, तेने जावमोक्षपद कहियें. ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप सात नयें करी जाणवुं.

७०४ शिष्यः—देवतामां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, ऋजुसूत्रनयने मतें गुणपरिणामें करी व्यवहार न यने मतें पुण्यरूप दलीयानुं ग्रहण करे, ते संग्रह नयने मतें प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां तथा नैगमनयने मतें अतीत कालें ते दलीयां ग्रह्यां हतां अने अनागत कालें जोगवशे तथा वर्त्तमान कालें सत्तायें रह्यां वर्त्ते ठे, ए रीतें नैगम नयने मतें त्रण काल एक रूपपणे जाणवां. एटले जे जीवें देवतानुं आयु बांध्युं ते प्राणी ए चार नयें करी इव्य देव जाण वा. अने ते जीव, शब्दनयने मतें देवतापणे उपन्या, तेने जावदेव कहियें. इहां शिष्य पूछे ठे के शब्दनयना मतवालो तो चारे निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. माटे देवतामां चार निक्षेपा केम जाणीयें ? गुरुः—देव एवुं नाम, ते नामदेव जाणवो. तथा देव एवा अक्षर लखवा, ते अक्षराव स्थापना अने देवरूपें मूर्ति स्थापवी, ते सज्जावस्थापना तथा आगल अनागत कालें चार नयें करी देवतानुं आयु बांध्युं, तेने इव्यदेव कहियें. तथा जे शब्दनयने मतें देवतापणे उपन्या ते उदयनावरूप जावदेव जाणवो. ए देवमां चार निक्षेपा कह्या. हवे समनिरूढ नयना मतवालो कहे के जे देवताना जावना सर्व पर्याय प्रवर्त्तनारूप वस्तु प्रत्यें पामे, तेने देव कहियें. तेवारें एवंजूनतनयना मतवालो कहे के ते सर्व पर्यायरूप वस्तु प्रत्यें तखतें बेठा जोगवे, ते देव जाणवा. ए रीतें सात नयें करी देव तापणुं जाणवुं.

७०५ शिष्यः—नारकी जीवमां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, ऋजुसूत्र नयने मत्तें अशुनपरिणामें करी व्यवहार नयने मत्तें पापरूप दलीयांनुं ग्रहण करे, ते दलीयां संग्रहनयने मत्तें प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां अने नैगमनयने मत्तें ते दलीयां त्रणे का ल एकरूपपणे जाणवां. ए रीतें जे जीवें नारकीनुं आउखुं बांध्युं, ते प्राणी ए चार नयें करी इव्यनारकी जाणवा. पठी ते जीव, शब्दनयने मत्तें नार की पणे उपन्यो, तेने जावनारकी कह्यीयें. इहां शिष्य पूछे ठे के शब्दन यना मतवालो तो चारे निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नारकीमां चा र निक्षेपा केम जाणीयें? तेवारें गुरु कहे ठे जे प्रथम नारकी एवुं नाम ते नामनारकी, बीजो नारकी एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञावस्थापना, अने नारकीरूपें मूर्ति स्थापवी, ते सज्ञावस्थापना, ए बे प्रकारें स्थाप ना नारकी जाणवा. तथा त्रीजो जेणे आगल कह्या प्रमाणें चार नयें करी नारकीनुं आउखुं बांध्युं ठे, तेने इव्यनारकी कह्यीयें. तथा चोथो शब्दन यने मत्तें ते जीव नारकीपणे जइ उपन्यो, ते उदयनावरूप जावनारकी जाणवो. ए चार निक्षेपा नारकीने विषे कह्या. हवे समनिरूढ नयना मत वालो कहे, के नरक जवना सर्व पर्याय प्रवर्त्तनारूप वस्तुप्रत्ये पामे, ते नारकी जाणवो. तेवारें एवंजुत नयना मतवालो कहे के ते पाप पर्याय रूप सर्वे वस्तु दुःख रूप विपाकें करी जीवें नोगववा मांढी, तेवारें ते नारकी जाणवो. ए रीतें साते नयें करी नारकीपणुं जाणवुं.

७०६ शिष्यः—राजामा सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—नैगम नयना मतवालो हाथ पगमां शुनलक्षण रेखा प्रमुख जो इने बोड्यो जे आगल जतां आ पुरुष, राजा आओ, तेवारें संग्रह नयना मत वालो सर्वनो संग्रह करी बोड्यो जे ए राजा न कहेवाय, परंतु जे राजाना कुलमां उपन्या, ते राजा कहेवाय, तेवारें व्यवहार नयना मतवालो बोड्यो जे राजाना कुलमां तो घणा उपन्या पण जे युवराजपदवी नोगवे ठे, ते राजा जाणवो. तेवारें ऋजुसूत्र नयना मतवालो उपयोग इइने बोड्यो के एम राजा नही कहेवाय, परंतु राज्यकार्यना चिंतनरूप उपयोगमां जेना प रिणाम वर्त्ते, ते राजा कहेवाय, तेवारें शब्दनयना मतवालो बोड्यो जे राज काजना चिंतनरूप उपयोगमां परिणाम वर्त्ते, तेथी कांइ गरज सरे नही परंतु

રાજરૂપ તત્ત્વતેં બેઠા ચિંતન કરે, તે રાજા જાણવો. તેવારેં સમજિરૂઢ નયના મતવાલો બોલ્યો કે રાજરૂપ તત્ત્વતેં બેઠો, પણ રાજ્ય અવસ્થાના સર્વે પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ કારણ મલે, તેવારેં રાજા જાણવો. ત્યારેં એવંજૂત નયના મતવાલો બોલ્યો જે રાજ્ય અવસ્થાના સર્વેપર્યાય પ્રવર્તનારૂપ કારણ ની સામગ્રી સર્વે એકઠી કરી રાજ્યરૂપ તત્ત્વતેં બેઠો રાજ જોગવે હાજી હુકમ ચલાવે, જે મુખથી વચન નીકલે, તે પ્રમાણેં કામ થાય. સર્વે લોક આજ્ઞા માને, તે રાજા જાણવો. એમ સાતે નયેં કરી રાજ્યાવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૦૭ શિષ્ય:—મનુષ્યમાં સાત નય કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—કોડ જીવ, રૂઝુસૂત્ર નયને મતેં નહકપરિણામરૂપ સરજ સ્વ જાવેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ કરે, તે સંગ્રહ નયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં અને નૈગમનયને મતેં તે દલીયાં ત્રણે કાલ એકરૂપપણે જાણવાં. એ રીતેં જે જીવેં મનુષ્યનું આઠસું બાંધ્યું, તે પ્રાણી, એ ચાર નયેં કરી દ્વ્યમનુષ્ય જાણવા. અને જેવારેં તે જીવ, શબ્દનયને મતેં મનુષ્ય પણે ઉપન્યા, તેવારેં તેને જાવમનુષ્ય કહીયેં. એવું સાંજલી શિષ્ય પૂઢે ઢે કે શબ્દનયના મતવાલો તો ચાર નિદ્દેપે વસ્તુનું પ્રમાણ કરે ઢે. માટે મનુષ્યમાં ચાર નિદ્દેપા કેમ જાણીયેં ? તેવારેં ગુરુ કહે ઢે, પ્રથમ જે મનુષ્ય એવું નામ તે નામનિદ્દેપે મનુષ્ય જાણવો. બીજો મનુષ્ય એવા અક્કર લખવા અથવા મનુષ્યરૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનામનુષ્ય, ત્રીજો જેણેં આગલ કહ્યા પ્રમાણેં ચાર નયેં કરી મનુષ્યનું આઠસું બાંધ્યું ઢે, તેને દ્વ્યમનુષ્ય કહીયેં અને ચોથો જે શબ્દ નયને મતેં મનુષ્યપણે ઉપન્યો તે જાવમનુષ્ય જાણવો. એટલે ઉદય જાવરૂપ મનુષ્યપણું તે જાવમનુષ્ય જાણવો, એ ચાર નિદ્દેપા કહ્યા. હવે સમજિરૂઢ નયના મતવાલો બોલ્યો જે મનુષ્યજવના સર્વેપર્યાયપ્રવર્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યેં પામે, તે મનુષ્ય જાણવા. તેવારેં એવંજૂતનયના મતવાલો બોલ્યો જે મનુષ્યજવનાસર્વે પર્યાયરૂપવસ્તુપ્રત્યેં જોગવવા માંઢી, તેમનુષ્ય જાણવા.

૭૦૮ જિનદાસ:—સાતનયમાંથી નૈગમનયેં કરી સામાયિકનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં કરી સર્વે જીવ અંશથી સંવર જાવરૂપ સામાયિકમાં રહ્યા વર્તે ઢે, કારણ કે સર્વે જીવના આઠ રુચકપ્રદેશ ત્રણે કાલ નિરાવરણ પણે વર્તે ઢે, તિહાં કર્મે આવરણ લાગતું નથી, માટે નૈગમ

नयें करी सर्वे जीव, सदाकाल अंशयकी संवरनावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास श्रेष्ठः—संग्रहनयें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे सर्व जीव सत्तायें पोताना पारिणामिकनावें करी संवरनावरूप सामायिकमां रह्या वर्ते ठे, जे कारणें अंतरंग सर्वे जीवने सत्तायें निश्चय नयें करी कर्मरूप लेप लागतो नथी, कर्मनो जे लेप लागवो ते मात्र व्यवहारनयथी ठे माटे संग्रह नयने मत्तें करी सत्तायें सर्व जीव संवरनावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास श्रेष्ठः—व्यवहार नयने मत्तें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्ययकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे, तेने तेवुं कहे. माटे जे जीव, एकांत निरवय जगा जोइ “ करेमि जंतें ” एम पाठ उच्चरी वें घडोथी मांमी जावजीव लगे निःसंगपणें वर्ते ठे, तेने व्यवहार नयना मतवालो सामायिकवंत कहे, एठले ए नयने मत्तें बाह्ययकी करणी आचरणारूप देखती क्रिया ते सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—रुजुसूत्रनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकनाव ग्रहे ठे, माटे कोइ जीव नरकनिगोदना दुःखयकी बीहीतो सुखनी जालचें उदासनावें त्याग वैराग्यरूप परिणामें करी पोतानां चित्तने वर्तावे, ते समय ते जीव, रुजुसूत्रनयने मत्तें करी सामायिकमां जाणवो. एठले तेतो यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुख पहेले गुणवाणे मिथ्यात्वी जीवने पण होय.

जिनदासः—शब्दनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयने मत्तें करी सामायिकना चार प्रकार जाणवा. एक श्रुतसामायिक, बीजुं समकेतसामायिक, त्रीजुं देशविरतिसामायिक अने चोथुं सर्वविरतिसामायिक, ए रीतें शब्दनयने मत्तें करी सामायिकना चार जेद ठे.

जिनदासः—समजिरूढनयने मत्तें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीनाव ग्रहे ठे, माटे शुद्धशुक्लध्यान रूपातीतपरिणामरूप रूपकश्रेणीयें चढी घातीकर्मने चूरी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, एवा केवली जगवानने संवरनावरूप सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—एवंजूननयने मत्तें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण जाव ग्रहे ठे. माटे अष्ट कर्म क

यें अष्टगुण संपन्न लोकनेअंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्त्तता ए वा सिद्ध जगवानने यथाख्यात चारित्ररूप संवरजाव जाणवो. ए रीतें सात नयें करी सामायिकनुं स्वरूप धारवुं.

७० एहवे एक आकाशप्रदेशमां षट् डव्यनुं तथा सात नयनुं स्वरूप कहे ठे:— एटले जिनदास शेठ एक आकाशप्रदेश मात्र क्षेत्र अंगीकार करीने श्रावक पुत्र प्रत्यें प्रश्न पूढे ठे के आविवक्षित एक आकाशप्रदेश केहेनो कहियें ?

श्रावकपुत्र:—नैगमनयने मत्तें ए प्रदेश ठे डव्यनो ठे, कारण के एक आकाश प्रदेशमां ठे डव्य जेलां ठे, तथा संग्रहनयने मत्तें एक कालडव्य अप्रदेशी ठे, केम के सर्व लोकमां एनो एक समय व्यापी रह्यो ठे, माटे ते आकाश प्रदेशमां काल जूदो नथी तेथी संग्रहनयने मत्तें एक कालडव्य विना शेष पांच डव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा व्यवहारनयने मत्तें जे डव्य एमां मुख्य देखाय ठे, ते डव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा ऋजुसूत्रनयने मत्तें जे समयें जे डव्यनो उपयोग दइ पूढीयें, ते समयें ते प्रदेश, तेहीज डव्यनो कहियें. एटले जो धर्मास्तिकायनो उपयोग दइ पूढीयें, तो धर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें अने जो अधर्मडव्यनो उपयोग दइ पूढीयें, तो अधर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें. इत्यादि जे समय जे डव्यनो उपयोग दइ पूढीयें, ते समय ते प्रदेश ते डव्यनो कहियें. तथा शब्दनयने मत्तें जे डव्यनुं नाम लइ पूढीयें, ते प्रदेश ते डव्यनो कहियें. तथा समनिरूढ नयने मत्तें एक आकाश प्रदेशमां धर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे, तथा अधर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे तथा जीव अनंताना अनंता प्रदेश रह्या ठे. एम पुज्ज परमाणुआ पण अनंता जाणवा. तथा एवंतूननयने मत्तें जे समय जे प्रदेश जे डव्यना क्रियागुणने अंगीकार करतो देखीयें, तेसमय तेप्रदेश, ते डव्यनो गणीजें. ए रीतें एकआकाशप्रदेशमां षट् डव्यनुंस्वरूप सातनयें करी जाणवुं.

७१ ०वली जिनदासशेठ श्रावकपुत्र प्रत्यें प्रश्न पूढे ठे के तमें क्यां वसो ठो? त्यारें अणुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो जे हुं लोकमां वसुं बुं. तेवारें जिनदास शेठें पूढ्युं जे लोकना तो अधोलोक, ऊर्ध्वलोक अने तिं हों लोक, एवा त्रण जेद ठे, तेमां तमें कया लोकमां वसो ठो? तेवारें अणुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो के हुं तिर्हा लोकमां वसुं बुं, ते वारें शेठ बोळ्या के तिर्हा लोकमां तो असंख्याता द्वीप अने असंख्या

ता समुद्र ठे. तेमां तमें कया द्वीप समुद्रमां वसो ठो ? त्यारें शुद्धतरनै गमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो के हुं जंबू द्वीपमां वसुं ठुं. श्रोत बोढ्या जंबू द्वीपमां तो घणां क्षेत्र ठे तेमां तमें कया क्षेत्रमां वसो ठो ? तेवारें अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं नरतक्षेत्रमां वसुं ठुं. श्रोत बोढ्या नरतक्षेत्रमां बत्रीश हजार देश ठे, तेमां तमें कया देशमां वसो ठो ? तेसमय श्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं अमुक देशमां वसुं ठुं, श्रोत बोढ्या ते देशमां तो घणां नगर ठे, तो तमें कया नगरमां वसो ठो ? श्रावक पुत्र बोढ्यो अमुक नगरमां वसुं ठुं, श्रोत बोढ्या ते नगरमां घणा पाडा ठे, तो तमें कया पाडामां वसो ठो ? श्रावकपुत्र बोढ्यो अमुक पाडामां वसुं ठुं. एमज पाडामां घरादिक सहु बनाव्यां. ए नैगमनयनो मत जाणवो.

वली जिनदास श्रोत संग्रहनयने मतें पूछे ठे के तमें क्यां वसो ठो ? तेवारें श्रावकपुत्रें कह्युं हुं शरीरमां वसुं ठुं. वली श्रोत्रें व्यवहारनयने मतें पूछ्युं तमें क्यां वसो ठो ? त्यारें श्रावकपुत्र कह्युं हुं आ संधारे बेगो ठुं, एटले बीठानामां रह्यो ठुं. वली कजुसूत्रनयने मतें पूछ्युं तमें क्यां वसो ठो ? तेणें कह्युं हुं उपयोगमां रह्युं ठुं, एटले ए नयने मतवाले ज्ञान अज्ञाननो जेद न पाड्यो, वली शब्दनयने मतें पूछ्युं, तमें क्यां रह्यो ठो ? तेणें कह्युं हुं स्वभावमां रह्युं ठुं, वली समनिरूढनयने मतें पूछ्युं तमें क्यां रह्यो ठो ? तेणें कह्युं के हुं गुणमां रह्युं ठुं. वली एवंजुत नयने मतें पूछ्युं तमें किहां रह्यो ठो ? तेणे कह्युं जे हुं ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणमां रह्युं ठुं. एम साते नयनुं स्वरूप सर्व ठेकाणें उतारवुं.

१११ जिनदास श्रोतः—साते नयें करी जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगम नयने मतें गुण पर्यायवन्त शरीर सहित ते जीव जाणवो. एटले ए नयने मतवाले शरीरमांहे जीवपणुं मान्युं, तेथी बीजा पुज्ज तथा धर्मास्तिकायादिक इव, ते सर्वे जीवमां गणाणां, तथा संग्रहनयने मतें असंख्यात प्रदेशी ते जीव एटले ए नयने मतवाले एक आकाश प्रदेश टाढ्यो, पण बीजा सर्वे इव जीवमां गणां, व्यवहार नयने मतें जेख लक्ष काम चितारीजे ते जीव एटले एणे धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, तथा बीजां पुज्ज सर्वे टाढ्यां, पण पंचेंद्रिय, मन, लेश्याना पुज्ज ठे, ते तेणें जीवमां गणा, एटले विषया

દિક તો ઇંદ્રિયો લીધે છે, તે જીવથી ત્યારા છે, પણ એ નયને મતવાલે ૬
 હાં જીવની સાથે લીધા, તથા રુદ્રસૂત્ર નયને મતેં તો જે ઉપયોગવંત તે
 જીવ, એટલે એ નયને મતવાલે ઇંદ્રિયાદિક તો સર્વ ટાલ્યાં પણ જ્ઞાન અજ્ઞા
 નનો જેદ ટાલ્યો નહીં, તથા શબ્દનયને મતેં તો નામજીવ, સ્થાપના
 જીવ, ઇન્દ્રિયજીવ અને જાવજીવ, એટલે એ નયને મતવાલે ચાર નિદ્દેપે
 જીવપણું કહ્યું, પણ ગુણી નિર્ગુણીનો જેદ નહો પાડ્યો, તથા સમનિરૂઢ
 નયને મતેં જ્ઞાનાદિક ગુણવંત તે જીવ એટલે એ નયને મતવાલે મતિજ્ઞા
 ન, શ્રુતજ્ઞાન, ઇત્યાદિક સાધક સિદ્ધરૂપ પરિણામ તે જીવસ્વરૂપમાં ગ
 ણ્યા, તથા એવંજૂતનયને મતેં અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર,
 શુદ્ધ સત્તામાત્ર તે જીવ જાણવો. એટલે એ નયને મતવાલે સિદ્ધિ અવસ્થા
 ના જે ગુણ હતા, તે ૬હાં ગ્રહણ કહ્યા. એ રીતે જીવમાં સાત નય કહ્યાં.

૭૧ શ્વેતકેશ સ્વરૂપ:-નયની અપેક્ષાએં કરી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:-નૈગમ નયના મતવાલો એક અંશ ગ્રહીને સર્વ વસ્તુનું પ્રમા
 ણ કરે છે, માટે નૈગમનયને મતેં સર્વે જીવ, જ્ઞાની કહીયેં. કારણ કે સ
 ર્વ જીવની ચેતના અક્ષરને અનંતમે જાગેં ડગાડી છે, તિહાં જ્ઞાનાવરણ
 વિ કર્મનું આવરણ લાગતું નથી, માટે નૈગમનયનેમતેં સર્વ જીવ અંશથી
 કી જ્ઞાની જાણવા. તથા સંગ્રહનયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે,
 માટે સર્વ જીવની સત્તા જ્ઞાનરૂપ છે, તેથી સંગ્રહનયનેમતેં સર્વ જીવ, સત્તા
 યેં જ્ઞાની જાણવા. તથા વ્યવહારનયનામતવાલો તો બાહ્યથી જેનું જેવું
 સ્વરૂપ દેખે, તેને તેવું કહી બોલાવે, પણ અંતરંગ ઉપયોગ ન માને, માટે
 જે અન્યમતનાં સર્વ શાસ્ત્ર પ્રત્યે વાંચે તથા જૈનમતનાં સર્વ સૂત્ર, સિદ્ધાંત, જા
 પ્ય, નિરૂપ્તિ, ટીકા, ચૂર્ણિપ્રત્યે વાંચે, ગુરુમુખે સર્વદે, અર્થ કરે, તેને વ્ય
 વહાર નયના મતવાલો જ્ઞાની કહીને બોલાવે, તથા રુદ્રસૂત્રનયને મતેં
 તો અંતરંગ પ્રતીતિ સહિત વસ્તુ ગતનાં જાસનરૂપ જ્ઞાન સ્વરૂપના ઉપયો
 ગમાં જેનું ચિત્ત, જે સમયે વર્તે છે, તે સમયે તે જીવ, જ્ઞાની જાણવા. એટ
 લે એ નયને મતવાલે સમકેતી જીવને જ્ઞાની કહી બોલાવ્યા, તથા શબ્દન
 યને મતેં તો જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, ઇત્યા
 દિક શુદ્ધ શુદ્ધધ્યાનરૂપ સાધક સિદ્ધ પરિણામ તે જ્ઞાની જાણવા. તથા
 સમનિરૂઢ નય અને એવંજૂત નયને મતેં કરી તો જે જ્ઞાનાવરણાદિ ધાતી

अघाती कर्मने क्ये करी अनंत चतुष्टय रूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोक नुं स्वरूप एक समयमां जाणे, तेने ज्ञानी जाणवा.

७१३ जिनदास शेर:-साते नये करी साधर्मिपणानुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्र:-नैगम अने संग्रह नयने मते करी सर्वजीव सत्ताये एक रूप ठे, एटले सर्व जीवनी धर्म, सरखो कहीये माटे ए बे नयने मते सर्व जीव, सत्ताये साधर्मी जाणवा. तथा व्यवहारनयना मतवालो तो बाह्य थकी जेनी जेवी आचरणा देखे, तेने तेवुं कहे, पण अंतरंग सत्ता उपयोग न माने, एटले जे जीवनी क्रिया प्रवृत्तिरूप एक सामाचारी सरखी होय, तेने व्यवहार नयना मतवालो साधर्मी कही बोलावे, तथा ऋजुसूत्र नयना मते तो जे समय उपयोग सहित त्याग वैराग्यरूप उदासनावें जेतुं चित्त वर्त्ते ठे, ते समय ते जीव साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले यथाप्रवृत्तिकरणना परिणाम होता, ते इहां ग्रहण कखा, ए परिणाम तो पहेले गुणगणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्दनयने मते तो अंतरंग उपयोगरूप समकेत नावें साध्य एक, साधन अनेक, ए रीते जे जीव, सत्तागतना धर्मने साधे, ते साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले समकेती जीवने साधर्मी कही बोलाव्या, तथा समनिरूढ नयना मतवालो श्रेणी नावतुं ग्रहण करे ठे, एटले नवमा दशमा गुणगणायी मांढी यावत् तेरमा चौदमा गुणगणा पर्यंत जे जीव, घाती कर्मने क्ये अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या संवरनावें वर्त्ते, एवा केवली जगवान् ते साधर्मी जाणवा. तथा एंवजूत नयने मते तो जे अष्ट कर्म क्य करी अष्टगुण संपन्न लोकने अंतें बिराजमान अव्याबाध सुखना जोगी सादि अनंतमे जागे वर्त्ते ठे, एवा सिद्ध परमात्माने साधर्मी जाणवा. ए रीते साधर्मी उपर सात नय कख्या.

७१४ जिनदास शेर:-सात नये करी धर्मनुं स्वरूप केम जाणीये ?

श्रावकपुत्र:-नैगम नयने मते तो सर्वे धर्म ठे, केम के सर्वे, धर्मने चाहे ठे. एटले ए नयने मतवाले सर्वधर्मने धर्मनाम कही बोलाव्या, तथा संग्रहनयने मते जे वडेरायें आदखो, ते धर्म. एटले ए नयने मतवाले अनाचार तो ठोडयो अने कुलाचारने धर्म करी मान्यो, एटले जे जेना कुलकर्मागत आव्यो, ते धर्म जाणवो ॥ गाथा ॥ जेखधारीकूं गुरु कहे, पु

एवंतकूं कहे देव ॥ कुलाचारकूं धर्म कहे, ए कुकर्मकी टेव ॥ १ ॥ तथा व्यवहारनयना मते जे सुखनुं कारण ते धर्म कहियें एटले ए नयने मतवाले पुण्यरूप करणीने धर्म करी मान्यो, तथा ऋजुसूत्र नयने मते उपयोग सहित उदास जावें वैराग्यरूप परिणाम ते धर्म जाणवो. एटले ए नयने मतवाले यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुखने धर्म करी मान्यो, ते तो पहेले गुणगणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्द नयने मते जे अंतरंग सत्तागतना जासनरूप समकेत ते धर्म जाणवो. केम के समकेत जे ठे, ते धर्मनुं मूल ठे. तथा समनिरुद्ध नयने मते जीव अजीवरूप नव तत्त्व, षट् इय्य, नय, निक्षेपा, प्रमाण, उत्सर्ग, अपवाद, निश्चय, व्यवहार, इय्य, जावनुं स्वरूप जाणी जीवसत्ताने ध्यावे. अजीवसत्तानो त्याग करे, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप शुद्ध निश्चयनय परिणाम, ते धर्म कहियें. एटले ए नयने मतवाले साधक सिद्धरूप परिणाम, ते धर्मपणे करी मान्या. तथा एवंतनयने मते जे शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीतपरिणाम रूपकश्रेणी कर्म कृत्यानां कारण, ते साधनधर्म जाणवो अने जीवनो मूलस्वजाव मोक्षरूप कार्य निष्पन्न सिद्धिमां रहे, ते धर्म जाणवो.

७१ एजिनदास श्रेष्ठ:-सिद्ध जगवाननुं स्वरूप, साते नयें करी केम जाणीयें?

श्रावकपुत्र:-नैगमनयवालो एक अंश ग्रहीने वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नैगमनयने मते सर्व जीव सिद्ध ठे, कारण के सर्वजीवना आठ रुचकप्रदेश सदाकाल सिद्धसमान निर्मल ठे, तिहां कर्मावरण लागतां न थी, माटे नैगमनयने मते सर्वजीव सिद्धसमान जाणवा. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, एटले सर्वजीवनी सत्ता एक समान सरखी ठे, माटे संग्रहनयने मते करी सर्वजीव सत्तायें सिद्धसमान जाणवा. एटले एणे पर्यायास्तिकनयें करी कर्म सहित अवस्था टाली, पण इय्यास्तिकनयनी अवस्था अंगीकार करावी, तथा व्यवहारनयने मते जे विद्यालब्धि प्रमुख गुणें करीने सिद्ध थया, तेने सिद्धपणुं जाणवुं. एटले ए नयवाले जे बाह्यतप प्रमुख गुण हता, ते अंगीकार कखा, तथा ऋजुसूत्रनयने मते तो जे समयें जे जीवें सिद्धसमान आपणा आत्मानीसत्ता उलखी ठे, अने ध्याननो उपयोगपण तेहीज वर्त्ते ठे, ते समयें ते जीव, सिद्ध समान ठे. एटले ए नयने मतवाले समकेतिजीवने सिद्धसमान कही

बोलाव्या, तथा शब्दनयने मर्ते तो जे शुद्धशुक्लध्यानपरिणाम नामादिक चार निरूपे, ते सिद्ध कहियें. तथा समनिरूढनयने मर्ते जे केवल ज्ञान, केवलदर्शन, यथाख्यातचारित्ररूप गुणवंत होय ते सिद्ध, एटले ए नयने मतवाले तेरमे, चौदमे गुणगणें वर्तता केवली जगवान्ने सिद्धसमान कहि बोलाव्या. तथा एवंजूननयने मर्ते जे ज्ञानावरणादि सकल कर्मनो ह्य करी अनंतगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्ते ठे, एवा सिद्ध जगवान् ते सिद्ध कहियें.

७३४ जिनदास श्रेष्ठः—वलीनयनी अपेक्षायें करी नवतत्त्वनुं स्वरूप के मजाणीयें?

श्रावकपुत्रः—रुद्रसूत्रनयने मर्ते पहेले गुणगणे एकेंद्रियथी पंचेंद्रिय पर्यंतना जीव अनुपयोगें मिथ्यात्वजावें वर्ते, तेने इव्यजीव कहियें अने शब्दनयने मर्ते चोथे गुणगणे आत्मस्वरूपमां समकेतजावें वर्ते, तेने जाव जीव कहियें. हवे अजीवनुं स्वरूप कहियें ठैयें. एटले कोइक जीव रुद्र सूत्रनयने मर्ते शुजाशुज परिणामें करी पुण्यपापरूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कहियें. अने व्यवहारनयने मर्ते अत्रतिपणे अणक ह्यां आश्रव आवे, एवुं पण श्रीजगवतीसूत्रमां कह्युं ठे. हवे संवरनुं स्वरूप कहे ठे. शब्दनयने मर्ते चोथे गुणगणे समकेती जीव अने पांचमे गुणगणे देशविरति जीव, तथा ठेठे सातमे गुणगणे सर्वविरतिजीव, ए संवरजावमां रह्या वर्ते ठे, तथा समनिरूढनयने मर्ते श्रेणीजावें नवमा दशमा गुणगणायी मांकी यावत् तेरमा चौदमा गुणगणा पर्यंत केवली जगवान् पण संवरजावें रह्या वर्ते ठे अने एवंजूननयने मर्ते सकल कर्म ह्य करी लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे सिद्ध परमात्मा पण संवरजावमां रह्या वर्ते ठे. हवे निर्झरानुं स्वरूप कहे ठे. शब्द, सम निरूढनयने मर्ते श्रेणीजावें नवमा दशमा गुणगणायी मांकी तेरमा चौदमा गुणगणा पर्यंतना जीव आत्मस्वरूपमां वर्तता महा निर्झरा प्रत्ये करे ठे. हवे मोहनिःकर्मावस्थानुं स्वरूप कहे ठे. समनिरूढनयने मर्ते श्रेणीजावें तेरमे चौदमे गुणगणे केवली जगवान् वर्ते ठे, तेने इव्यमोहपद कहियें. अने एवंजूननयने मर्ते सकल कर्म ह्य करी लोकने अंतें बिराज मान सादि अनंतमे जांगे वर्ते ठे, एवा सिद्धपरमात्माने जावमोहपद कहि यें. ए रीतें ए नव तत्त्वमां नयनुं स्वरूप जाणवुं.

૭૩૩ જિનદાસજોઃ—સાતે નયેં કરી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં સર્વે તત્ત્વ હે, જે કારણેં સર્વકોડ તત્ત્વને ચાહે હે, તથા સંગ્રહનયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો જે. એકજ તત્ત્વ હે, એટલે જે જેહને મન માન્યું, તે તત્ત્વ, બીજાં સર્વે અતત્ત્વ જાણવાં. તથા વ્યવહાર નયના મતવાલો બાહ્યસ્વરૂપ દેખીને જેદ વેહેંચે, એટલે જે દીસતા ગુણ દેખે, તે માને, માટે એક જીવતત્ત્વ અને બીજું અજીવતત્ત્વ, એ વે તત્ત્વ માને, તેમાં વલી પ્રથમજીવ તત્ત્વના વે જેદ, ઇત્યાદિ આગલ કહ્યા, તે રીતેં યાવત્ ગંઠીજેદી તથા અગંઠીજેદી સુધી કહીને વલી પ્રકારાં તરેં ૫૬૩ જેદ કહે. તથા અજીવ તત્ત્વના જેદની વેહેંચણ આવી રીતેં કરવી. પ્રથમ અજીવના વે જેદ હે, એક રૂપી અજીવ અને બીજો અરૂપી અજીવ, તેમાં ધર્માસ્તિકાયનો સ્વંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા અધર્માસ્તિકાયનો સ્વંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા આકાશાસ્તિકાયનો સ્વંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા એક જેદ કાલઙ્ગ્યનો મલી અરૂપી અજીવના દશ જેદ થયા. વલી ધર્માસ્તિકાય, ઙ્ગ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાલથકી, જાવથકી અને ગુણથકી, એ પાંચજેદેં હે. એ રીતેં અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, તથા કાલ, સર્વના પાંચ પાંચ જેદ કરતાં વીશ જેદ થાય. તે પૂર્વોક્ત દશ સાર્યેં મેજવતાં ત્રીશ જેદ અરૂપી અજીવના થયા. હવે રૂપી અજીવના પાંચશો ને ત્રીશ જેદનું સ્વરૂપ કહે હે. ફરસના આઠ, ગંધના વે, રસના પાંચ, વર્ણના પાંચ અને સંસ્થાનના પાંચ, એ રીતેં પચ્ચીશ જેદ મૂલ હે, તેના ઉત્તર જેદ પાંચશો ને ત્રીશ, તે આવી રીતેં થાય:—પ્રથમ આઠ ફરસ માંહેલા પ્રત્યેક ફરસ ને પાંચ વર્ણ, વે ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન અને ૪ સ્પર્શ, એ રીતેં ત્રેવીશ સાર્યેં ગુણતાં ૧૮૪ જેદ થાય. આઠ સ્પર્શ હે, તેમાંથી ૪ સ્પર્શ સાર્યેં ગણવાનું કારણ એ હે કે જો જારી સ્પર્શના જેદ સાર્યેં ગણવો હોય, તો તે જારી સ્પર્શ, તથા તેનો પ્રતિપક્ષી બીજો હલવો સ્પર્શ, એ વે સ્પર્શ મૂકી દેવા. બાકી ૪ સ્પર્શ લેવા. તેમજ જો લૂચા સાર્યેં ગણવો હોય, તો તેનો પ્રતિપક્ષી ચોપડયો સ્પર્શ પણ મૂકી આપવો. એ રીતેં સર્વત્ર સમજી લેવું. એ આઠ સ્પર્શના ૧૮૪ જેદ થયા. તેમજ પચ્ચીશ જેદમાંથી વે ગંધ કાઢાડીને બાકી ત્રેવીશ જેદને વે ગંધ સાર્યેં ગુણીયેં, તેવારેં વે ગંધના હેંતાલીશ જેદ થાય તથા પચ્ચીશ જેદમાંથી પાંચ રસ, બાદ કરતાં બાકી વીશ જેદને પાંચ રસ સાર્યેં ગુણતાં પાંચ રસના

१०० जेद थाय. तथा तेवीज रीतें पांच वर्णना पण शो जेद थाय. अने तेमज पांच संस्थानना पण शो जेद थाय. ए सरवाळे ५३० जेद पुज्ज इव्यरूपी अजीव ठे तेना थया. तेनी साथें पूर्वोक्त अरूपी अजीवना त्रीश जेद मेजवतां ५६० जेद थाय. ए सर्व व्यवहारनयने मत्तें जेदनी वेहेंचण ठे.

तथा ऋजुसूत्रनयने मत्तें जे जीव, गुणागुन परिणामें करी पुण्य, पाप रूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कहियें. ए ठ तत्त्व थयां. तथा शब्दनयने मत्तें तो चोथे गुणठाणे समकेती जीव, पांचमे गुणठाणे देशविरतिजीव, षष्ठे सातमे गुणठाणें सर्वविरति जीव, ए त्रणे सत्तागतना ना सनरूप संवरजावमां वर्तता समय समय अनंतां कर्म निर्झिरावे ठे, तथा समनिरूढनयना मतवालो श्रेणीजावने ग्रहे ठे, माटे नवमा दशमा गुण ठाणाथी मांझीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत केवली नगवान् पण संवरजावमां वर्तता महा निर्झिराप्रत्ये करे ठे, तेने इव्यमोक्षपद कहियें. ए नवे तत्त्व आख्यां. तथा एवंजूननयने मत्तें सकल कर्मक्षय करी लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्तता एवा सिद्धपरमात्मा, तेने जावमोक्षपद कहियें. ए रीतें साते नयें करी नव तत्त्वतुं स्वरूप ठे.

७३४ हवे पाथो उपरे उत्सर्ग अपवाद मार्गे नय उतारे ठे. एटले कोइ जीव पाथाने अर्थें वनमां काष्ठ जेवाने चाढ्यो, तिहां बीजो कोइ सन्मुख मढ्यो, तेणें पूढ्युं तुं कयां जाय ठे ? तेवारें ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोढ्यो जे हुं पाथो जेवा जाउं बुं. हवे वनमां जइने काष्ठ जेदवा मांढ्युं, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं के शुं जेदे ठे ? तेवारें शुद्ध नैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं पाथो जेहुं बुं. हवे काष्ठ जइने पाठो वढ्यो, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं के तुं शुं जाव्यो ? तेवारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं पाथो जाव्यो. हवे पाथो सराणें चडावी उतारवा मांढ्यो, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं जे तुं शुं उतारे ठे ? त्यारें ते अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं पाथो उतारुं बुं. ए रीतें नैगमनय जाणवो. हवे व्यवहारनयना मतवालो बोढ्यो के एवी रीतें पाथो हुं मानुं नही परंतु हुंतो संपूर्ण देखाती वस्तुमां वस्तुपणुं मानुं, एटले पाथो उतारी तैय्यार करी मेढ्यो, ते वारें व्यवहारनयना मतवालो कहे, जे हवे एने पाथो कहियें. हवे संग्रह नयना मतवालो बोढ्यो के एम पाथो नही पाथानी सत्तारूपमांहे धान्य

જન્યું, તેવારેં સંગ્રહનયના મતવાલો કહે કે હવે પાથો કહીયેં. હવે રુઝસૂત્ર નયના મતવાલો બોલ્યો કે એવી રીતેં પાથો નહીં, હુંતો વસ્તુના જાવને ગ્રહણ કરું, એટલે પાંચ, સાત, પાથા ધાન્ય જરીને એક બાજુ ઢગલો કહ્યો, અને પાથારૂપ યોગ્યું દૂર કાઢી નાણ્યું, તેવારેં રુઝસૂત્રનયના મતવાલો કહે કે હવે એને પાથો કહીયેં. વલી કોણેં પૂઠ્યું જે એ પાંચ સાત પાથાનું જ્ઞાન કિહાં રહ્યું છે ? તેવારેં શબ્દનયના મતવાલો વેહેંચણ કરીને બોલ્યો જે આ શરીરરૂપ પાથો છે, તેમાં જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ ધાન્ય જન્યું છે, તેવારેં સમજિરૂઢનયના મતવાલો બોલ્યો કે એમ પાથો નહી, એ શરીરરૂપ પાથા માંહેથી ઉપયોગ કાઢી અને જ્ઞાનાદિક અનંતગુણરૂપ માંહે ધાન્ય જન્યું છે, તેમાં ઉપયોગ લગાવીને શ્રેણીનાવેં ચડ્યો, એટલે એને પાથો કહીયેં. તેવારેં એવંજૂતનય વાલો બોલ્યો, કે એમ પાથો નહી પરંતુ જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ ધાન્ય માંહે જન્યું છે, તે સંપૂર્ણ પ્રગટ કરી પાથારૂપ શરીરનું યોગ્યું મૂકી જે લોકને અંતેં શિવપુરીમાં વિરાજમાન થયા, તિહાં પાથો કહીયેં. એમાં આગ લા ચાર નય અપવાદમાર્ગેં અને પાઠજા ત્રણ નય ઉત્સર્ગમાર્ગેં જાણવા.

૭૩૫ હવે જિનમંદિરરૂપ દેરાસર ઉપર સાત નય ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગેં ઉતારે છે. કોણ પુરુષ, દેરાસર કરાવવા સારુ સામાન લેવા ચાલ્યો, તેવારેં બીજો કોણ સામો મલ્યો, તેણેં પૂઠ્યું તું ક્યાં જાય છે ? તે સમય તે અશુદ્ધ નૈગમનયને વચનેં બોલ્યો કે હું દેહરું લેવા જાઉં હું. પછી દેહરા નો સામાન લેવા માંધ્યો, તે વચત વલી કોણેં પૂઠ્યું તું શું લીયે છે ? ત્યારેં શુદ્ધ નૈગમનયને વચનેં બોલ્યો કે હું દેહરું લઉં હું. હવે દેહરાનો સામાન લઈને પાઠો આવતાં વલી કોણેં પૂઠ્યું કે તું શું લાવ્યો ? ત્યારેં શુદ્ધતર નૈગમનયને વચનેં બોલ્યો કે હું દેહરું લાવ્યો. હવે ધેર આવીને દેહરું ચણાવવા માંધ્યું, તેવારેં વલી કોણેં પૂઠ્યું કે તું શું ચણાવે છે ? ત્યારેં અતિશુદ્ધ નૈગમનયને વચનેં બોલ્યો કે હું દેહરું ચણાવું હું ॥ ઇતિ નૈગમ નયઃ ॥ હવે વ્યવહાર નયના મતવાલો બોલ્યો કે એ રીતેં દેહરું નહીં, પરંતુ હું તો સંપૂર્ણ દોસતી વસ્તુમાં વસ્તુપણું માનું, એટલે જેવારેં સંપૂર્ણ દેહરું તૈય્યાર થયું, તેવારેં વ્યવહાર નયના મતવાલો કહે કે હવે એને દેહરું કહીયેં. હવે સંગ્રહનયના મતવાલો બોલ્યો કે એમ દેહરું નહી, પણ દેહરાની સત્તારૂપ માંહે દેવ વિરાજમાન થાય, તેવારેં દેહરું કહીયેં. એટલે પ્રતિષ્ઠા મ

होत्सव विधिप्रमुख करी मांहे देव बेसाडे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के एने देहरुं कहियें. हवे रुजुसूत्रनयना मतवालो बोढ्यो के एम देहरुं नही, हुंतो जावने ग्रहण करुं भुं; आपणे देहरानुं शुं काम ठे, पण एमां देव कोण ठे? रुषन देव ठे? किंवा अजितनाथ ठे? किंवा संनवनाथ ठे? इत्यादि जे देव मांहे बेग होय, तेनुं प्रयोजन ठे. एटले ए रुजुसूत्रन यने मतवाले देहरा उपरथी उपयोग उतारीने देव बिराज्या ठे, तेना ध्या नमांहे उपयोग लगाव्यो. तेवारें कोइ बोढ्यो जे देरासरमां देव बिराज्या ठे, तेनी उजखाणरूप ज्ञान किहां रहुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंत रंग उपयोग दइने बोढ्यो के आ शरीररूप देहरुं तेमां निश्चय देव आत्मा पोतेंज ठे, तेने विषे ए ज्ञान रहुं ठे. हवे समनिरूढनयना मतवालो बोढ्यो के एम देहरुं नही. ए शरीररूप देहरामांथी उपयोग काढी तेमांहे निश्चय देव आत्मा बिराजे ठे, तेना स्वरूपना चिंतनरूप ध्यानमां उपयोग लगा डी श्रेणीजावें चढे, तेवारें देहरुं कहियें. त्यारें एवंनूत नयना मतवालो कहेवा लाग्यो के एम देहरुं नही, परंतु मांहे निश्चयदेव आत्मा बिराजे ठे, ते नुं स्वरूप संपूर्ण प्रगट करी अने देहरारूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लो कने अंतें सिद्धपुरीमां बिराजमान थया, त्यां देहरुं कहियें.

७३६ हवे उत्सर्ग अपवाद मार्गे घट उपर सात नय उतारे ठे. कोइक घट लेवा चाढ्यो, तेवारें मार्गमां तेने बीजो कोइ सन्मुख मढ्यो, तेणें पूढ्युं तुं शुं लेवा जाय ठे? ते वखत ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं घट लेवा जावं भुं. पढी तिहां जइने माटी खणवा मांमी ते वारें कोइयें पूढ्युं तुं शुं करे ठे? त्यारें शुद्ध नैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं घट लवं भुं. हवे माटी लइने पाढो वढ्यो, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं तुं शुं लाव्यो? ते वखत शुद्धतरनैगमनयने वचनें बोढ्यो हुं घट लाव्यो; हवे माटी चाकडे चडावी घट उतारवा मांम्यो, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं तुं शुं उ तारे ठे? त्यारें अतिशुद्धनैगमनयने मतें बोढ्यो हुं घट उतारुं भुं ॥ इतिनैग मनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोढ्यो के एम घट न थाय हुंतो संपूर्ण वस्तु नजरें देखुं, तेमां वस्तुपणुं मानुं एटले घडो तैय्यार संपूर्ण नी पजे, तेवारें एने घट कहियें. हवे संग्रहनयना मतवालो बोढ्यो के एम घट नही, परंतु घटनी सत्तारूप जल मांहे नखुं होय, तेवारें घट कहेवाय,

एटले घटनी सत्तारूप जलें करी संपूर्ण नरे, तेवारें एने घडो कहीयें. हवे कञ्जसूत्रनयना मतवालो बोढ्यो के एम घट हुं मानुं नही हुंतो जावने ग्रहण करुं ठुं. एटले पांच, सात, घट नरीने एक ठामडामां रेड्या अने घडा रूप खोखुं एक बाजु काढी नाख्युं, त्यारें तेने घट कहीयें. तेवारें कोइक बोढ्यो जे ए पांच, सात, घटरूप जलनुं ज्ञान किहां रखुं ठे? ते वखत शब्द नयना मतवालो वेहेंचण करीने बोढ्यो के आ शरीररूप घट अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल नखुं ठे, तेवारें समनिरूढनयना मतवालो बोढ्यो के एम घट नही आ शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे जल नखुं ठे, तेमां उपयोग लगावी श्रेणीजावें चढे, तेवारें घट कहीयें. एटले एणें शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल नखुं ठे, तेमां उपयोग लगावीने श्रेणीजावें चढ्यो, तेवारें समनिरूढनयना मतवालो घट कहे. हवे एवंनूत नयना मतवालो बोढ्यो जे एम घट नही, परंतु एमां जे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जल नखुं ठे, ते प्रगट करी घटरूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिद्ध पुरीमां बिराजमान थया. तिहां घट कहीयें.

७३७ हवे घर उपर उत्सर्ग अपवाद मार्गे करी सात नय उतारे ठे. कोइ पुरुष घरनो सामान जेवा चाढ्यो, तेने कोइ बीजो पुरुष मार्गमां सामो मढ्यो, तेणें पूढ्युं तुं किहां जाय ठे? तेवारें ते अशुद्धनैगमनयने मत्तें बोढ्यो के हुं घर जेवा जाउं ठुं. पढी ज्यारें घरनो सामान जेवा मांढ्यो, तेवारें वली कोइयें पूढ्युं के तुं शुं लीयें ठे? ते समय शुद्धनैगमनयने मत्तें बोढ्यो के हुं घर जउं ठुं. हवे घरनो सामान लइने पाढो वढ्यो, तेवारें वली कोइ यें पूढ्युं तुं शुं लाढ्यो? त्यारें शुद्धतरनैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं घर लाढ्यो. हवे घर कराववा मांढ्युं, तेवारें कोइयें पूढ्युं तुं शुं करावे ठे? त्यारें अति शुद्धनैगमनयने वचनें बोढ्यो के हुं घर चणावुं ठुं ॥ इति नैगमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोढ्यो के एम घर न थाय, हुं तो संपूर्ण तैय्यार घर नजरें देखुं, तेवारें घर मानुं. एटले संपूर्ण तैय्यार घर नीपन्युं, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे जे ए घर थयुं. हवे संग्रहनयना मतवालो बोढ्यो जे एम घर नही, परंतु घरनी सत्ताने ग्रहण करे, तेवारें घर कहे वाय. एटले जेम तेम सटपट करी परणीने घरनी सत्तारूप स्त्री जावी घर

मां बेसाडी, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे एने घर कहीयें. तेवारें ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोड्यो के एम घर न थाय, हुंतो जावनें ग्रहण करुं बुं. घरनुं शुं काम ठे ? माहारे तो मांहे घरनी धणीयाणी स्त्री बेठी ठे, तेनी साथें काम ठे, घरनुं शुं प्रयोजन ठे ? एटले ए ऋजुसूत्रनयने मतवाले घररूप खोखा उपरथी उपयोग काढी अने मांहे घरनी धणीयाणी स्त्री बेठी ठे, तेमां उपयोग लगाव्यो, वली तेवारें कोइ बोड्यो के ए घरमां स्त्री बेठी ठे, तेनुं ज्ञान किहां रह्युं ठे ? तेवारें शब्दनयना मतवालो वेहेंवण करीने बोड्यो के आ शरीररूप घर अने मांहे चेतन महाराजरूप पुरुष अने सम तारूप स्त्री बेठी ठे, तेमध्ये ए ज्ञान रह्युं ठे, तेवारें समनिरूढनयना मतवालो बोड्यो के एम घर नही, परंतु शरीररूप घरमांथी उपयोग काढी अने समतारूप स्त्रीमां उपयोग लगावी, श्रेणीजावें चढे, तेवारें घर कहोयें. हवे एवंनूत नयवालो बोड्यो एम घर नही, पण ए शरीररूप घरनुं खोखुं इहां मूकी समतारूप स्त्रीने जइ लोकने अतें मोहपुरीमां जइ वझ्या, तिहां घर कहीयें.

७३७ हवे राज्य उपर उत्सर्ग अपवादमार्गे सात नय उतारे ठे. कोइ पुरुष, राज्य लेवा चाव्यो, तेने मार्गमां कोइ सामो मढ्यो, तेणें पूठ्युं तुं किहां जाय ठे ? त्यारें ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो हुं राज्य लेवा जावुं बुं. हवे राज्य लेवानी सामग्री मांमी, तेवारें वली कोइयें पूठ्युं तुं शुं लीये ठे ? एटले शुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं राज्य जवुं बुं ? हवे राज्य जइने पाठो वढ्यो, तेवारें वली कोइयें पूठ्युं के तुं शुं लाव्यो ? तेवारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं राज्य लाव्यो. हवे राज्य पालवा मान्युं, तेवारें कोइयें पूठ्युं तुं शुं पाले ठे ? एटले अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं राज्य पालुं बुं ॥ इति नैगमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोड्यो के एम राज्य कहेवाय नहीं, हुंतो संपूर्ण राज्य जोगवतां नजरें देखुं, तेवारें राज्य मानुं, ते वखत संग्रहनयना मतवालो बोड्यो, एम राज्य कहेवाय नहीं, जे राज्यनी सत्ताने ग्रहे, ते राज्य कहेवाय. एटले राज्यनी सत्तारूप प्रधान, कामदार, शिरदार, सुनट, शीपाई, जमादार, फोजदार, कोटवाल, हाली, मुहाली, हाथी, घोडा, रथ, पायक आदिक राजानी सत्तारूप सामग्री मजे, त्यारें राजा कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोड्यो एम राज्य कहेवाय नहीं, हुंतो जावनें ग्रहण करुं बुं. एटले राज्यरूप सामग्री तो सर्व मली,

पण राज्य कार्यनी चिंत्तारूप हाल, दुकुम, न्याय, इनसाफ, वात, विचार रूप राज्य कार्यना चिंतनमां उपयोगना परिणाम वर्ते, ते समय राज्य कहे वाय, नहीं तो रातना राजानी परें अंधुं राज्य जाणवुं. वली कोइ बोड्यो ए राज्यकाजना उपयोगरूप चिंतननुं ज्ञान क्यां रहुं ठे ? तेवारें शब्दनयनो मतवालो बोड्यो के आ शरीररूप नगर नवद्वारें करी शोजतुं अने मांहे चेतन माहाराजारूप राजा राज्य करे ठे. तेमांहे ए ज्ञान रहुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोड्यो के एम राज्य कहेवाय नहीं, पण ए शरीररूप नगरमांथी उपयोग काढी अने जे एमांहे चेतन माहाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेना स्वरूपमां उपयोग लगावी, श्रेणीनावें चढे, तेवारें राजा कहियें. हवे एवंनूतनयना मतवालो बोड्यो के एम राजा कहेवाय नहीं, पण मांहे चेतनमाहाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेनुं स्वरूप संपूर्ण प्रगट करी, ए शरीररूप नगरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिद्धपुरीमां मोहननगरनुं राज्य करे, तेने राजा कहियें.

७३ए हवे धर्मीजीवने समकेतनी स्थिरता करवा वास्ते जाणपणारूप सात नयनुं स्वरूप लखियें ठैयें. कोइ जीवने मार्गे जातां बाण लाग्यो, एट ले नैगमनयने मत्तें बाण हाथमां लइने लोकने कहेवा लाग्यो, जे आ बाण मुजने लाग्यो, आ बाणयकी हुं दुःख जोगवुं ठुं.

एटले वली संग्रहनयना मतवालो बोड्यो के ए बाणनो कांइ वांक नथी, बाण तो कोइकनो नाख्यो आव्यो पण बाणनो मारनारो कोण ठे? तेने शोधी काहाढो. एटले आपणुं वैर लइयें ? एम संग्रहनयने मत्तें तेनो संग्रह करी चित्तमां धारी राख्यो, हवे व्यवहारनयना मतवालो बोड्यो के जाई ! ए बाण मारनारनो कांइ वांक नथी, पण कोइ प्रकारें ताहारा ग्रहनो वांक ठे. एटले ताहारा ग्रह वांका आव्या देखाय ठे, तेवारें ए धणीने तुने मारवाना परिणाम थया, तो ए बिचारो गुं करे ? माटे कोइ रीतें ग्रहनी पूजा करी, ग्रहनी शांति करो. एटले सुख थाय. माटे ज्योतिष, वैद्यक, जोइने चालवुं, काम करवुं, ए प्रमाणें व्यवहारनयें लौकिक वचन ठे.

हवे रूजुसूत्रनयना मतवालो उपयोग दइने बोड्यो के हे जाई! ग्रहनो कांइ वांक नथी. ग्रहतो सर्वे सम्यक्दृष्टि ठे, माटे तेतो कोइने दुःख देता नथी, पण ताहारा कर्मनो वांक ठे, जेवां कर्मरूप दलीयां ताहारी सत्तायें

हतां, तेवा ग्रह पण आव्या, माटे गुनागुनरूप कर्म, सर्वने सुखदुःख दीये ठे. ए विपाक सर्वे कर्मना कखा उदय आवे ठे. एमां ग्रहनो कांइ वांक नथी. ॥ गाथा ॥ कर्म करे ते न करेकोय, कर्मकीडी कुंजरहोय ॥ कर्मसुख दुःख पामे सहु, कर्म जीव जमे ते बहु ॥१॥ माटे सर्व जीव, कर्मने वश ठे. ए ऋजुसूत्रनुं वचन ठे. ए रीतें चारनयें जाणपणुं करीसंसारमांजीव परित्रमण पणुं करे ठे.

हवे शब्दनयना मतवालो बोड्यो के ए कर्म विचारां शुं करे ? एतो जड ठे, कोइने सुख दुःख देतां नथी, पण सुख दुःखनो पेदा करवावालो त था जोगववा वालो आपणो जीव ठे, जेवा परिणामें करीने जीवें कर्म बांध्यां होय, तेवा विपाक उदय आवे, माटे एमां कर्मनो कांइ वांक नथी. जीवें पोतें उद्यमें करी कर्म बांध्यां, तेवा विपाक जोगवे ठे माटे वांक ता हारा जीवनो ठे, पण कर्मनो वांक नथी. कर्म तो जीवनां कखां थाय ठे, अने वली जीवज उद्यम करीने टालतो जाय. ए रीतें शब्दनयने मतवाले जीव अने अजीवरूप जे कर्म, तेनी जूदी जूदी वेहेंचण करीने देखाडी.

हवे समजिरूढनयना मतवालो बोड्यो के एमां जीवनो कांइ वांक न थी, जे वेलायें, जे काळें, जेवा केवली जगवानें जाव दीठा होय, ते वे लायें, ते काळें, तेवाज जीवना परिणाम थाय, पण ते जाव कोइना टाड्या टले नही, एटले केवली जगवानें जेवो रीतें आगल आपणा जव दीठा होय, के जे देवता, नारकी, तिर्यच, मनुष्यना एटला जव करीने सिद्धि व रजो ते दिवस, ते घडी, ते वेला आवे, तेवारें जीव, तेवे परिणामें करी तेवा कर्मनुं ग्रहण करे, एमां जीवनो कांइ वांक नथी, केवली जगवानें दोठेला जा व कोइना टाड्या टले नही, जे प्रमाणें केवलीयें दीतुं होय, ते प्रमाणेंज बने.

हवे एंवजूतनयना मतवालो बोड्यो के एतो सर्वे बाह्य व्यवहाररूप वात ठे, परंतु निश्चयनयें करी अंतरदृष्टियें जोतां तो जीवने जन्म नथी, म रण नथी, कर्म नथी, जर्म नथी, रोग नथी, शोक नथी, राग नथी, रोष नथी, शुद्ध, चिदानंद, निर्मल, परमज्योति, ज्ञानदर्शनचारित्रमय, अकृय, अखंम, अलिप्त, शाश्वतो, परमानंदसुखमय, सत्तायें सिद्धसमान, एवो ता हारो जीव ठे, जेवो सिद्धेक्षेत्रें वसे, तेवो आ शरीरमांहे अंतरदृष्टियें विचा रतां जेद नथी मनमांहे ए रीतें जागे, लागे, इंट लागे, थांनो लागे, शस्त्रला गे, कोइ निंदाकरे, चाडीकरे, नुकशानकरे, रोग उपजे, ए आदि सर्वतेकाणें,

એ રીતે સાતે નયેં કરી અર્થવિચારતાં જીવ સંવરજાવમાં આવે અને જેવારે સંવર જાવમાં આવે, તેવારે જીવ, નિર્ઝરા કરે, પણ નવાં કર્મ ન બાંધે.

૭૪૦ કોઈ જીવ એમ કહે છે, કે “જહાંગતિ, તહામતિ” એ વચન અન્યથા. એકાંત વાદીનું છે. અને “જહામતિ, તહાગતિ” એ વચન, તે આગમ પ્રમાણે શ્રીજીનવચન અનુસારે છે. માટે “જહાગતિ, તહામતિ” એ વચનને અનુસારે સાત નય ઉતારે છે:—કોઈ જીવના ક્રુઝુસૂત્રનયને મતેં છુજાછુજરૂપ પરિણામ થયા, તે છુજાછુજ પરિણામેં કરીને જીવેં વ્યવહારનયને મતેં પુણ્ય પાપરૂપ કર્મનાં દલીયાંનું ગ્રહણ કહ્યું, તે કર્મનાં દલીયાંનું ગ્રહણ કરીને સંગ્રહનયને મતેં જીવેં આગ્રહારૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, અને નૈગમનયને મતેં તે દલીયાં અતીતકાલેં ગ્રહ્યાં હતાં, અને અનાગતકાલેં જોગવડો તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તે છે. એ ચાર નયેં કરી ડ્વ્યકર્મરૂપ આગ્રહાનો બંધ જાણવો. અને શબ્દનયને મતેં જાવપણે ચારે ગતિને વિષે જીવ ઉપન્યો અને સમનિરૂઢનયને મતેં જે ગતિમાં જીવ ઉપજે, તે ગતિના સર્વ પર્યાયરૂપ વસ્તુ પ્રત્યે પામે. તેને તેવો કહીયે, તથા એવંજૂતનયને મતેં તે પર્યાયરૂપ વસ્તુ જીવેં જોગવવા માંડો, તેને તેવો કહીયે. એ રીતે “જહામતિ, તહાગતિ” તેમાં સાત નય કહ્યા.

૭૫૦ હવે અઠાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ દેખાડે છે:—તિહાં પ્રથમ ડ્વ્યાસ્તિકદશ નયનું સ્વરૂપ કહે છે. સર્વડ્વ્યમાં અનેક સ્વજાવ છે, તે એક વચનથી કહ્યા જાય નહીં, તેથી માંહો માંહે સંક્ષેપપણે કહે છે. તિહાં જે ઉત્પાદ, વ્યય, પર્યાય ગુણપણે ડ્વ્યનો ગુણસત્તાને ગ્રહે, તે ડ્વ્યાસ્તિકનય કહીયે. તે ડ્વ્યાસ્તિકનયના દશ જેદ છે, તે કહે છે. તિહાં પ્રથમ સર્વે ડ્વ્ય નિત્ય છે માટે નિત્યડ્વ્યાસ્તિક કહીયે. બીજો જે અગુરુલઘુ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષા ન કરે, અને મૂલ ગુણને પિંમીપણે ગ્રહે, જેમ જ્ઞાનાદિક ગુણેં કરી સર્વે જીવ એક સરિખા છે માટે સર્વે જીવ એક કહીયે, તે એકડ્વ્યાસ્તિક જાણવો. ત્રીજો જે સ્વડ્વ્યાદિકને ગ્રહે, તે સત્યડ્વ્યાસ્તિકનય ચાર પ્રકારેં છે. તેમાં પ્રથમ સર્વે ડ્વ્ય પોતપોતાના ગુણે કરી સત્ય છે. તે સ્વડ્વ્ય સત્યડ્વ્યાસ્તિક કહીયે તથા જે સર્વે ડ્વ્ય પોતપોતાના પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રને માનેં કરી સહિત છે, તે સ્વક્ષેત્રડ્વ્યાસ્તિક તથા સ્વકાલડ્વ્યાસ્તિક તે સર્વે ડ્વ્યમાં પોતપોતાનો અગુરુલઘુ જાણવો તથા સ્વજાવડ્વ્યાસ્તિક તે સર્વે ડ્વ્ય પોતપોતાના ગુણ પર્યાયરૂપજાવેં કરી સહિત વર્તે છે. એ રીતે સર્વે ડ્વ્ય, આપઆપણે સ્વ

દ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વનાર્થે કરી સત્ય છે. એ ત્રીજો સત્યલક્ષણ દ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. ચોથો જે સર્વે દ્રવ્યના કહેવા યોગ્ય ગુણ અંગીકાર કરે, તે વક્તવ્યદ્રવ્યાસ્તિક જાણવો. પાંચમો જે આત્માને વિષે અજ્ઞાન રહ્યું છે, તે અશુદ્ધદ્રવ્યાસ્તિકનયને મર્તે છે. માટે એને અશુદ્ધ દ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. ષષ્ઠો સર્વે દ્રવ્ય, ગુણપર્યાયરૂપઅવયવેકરીને સહિત છે, તે અવયવદ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. તથા સાતમો સર્વે દ્રવ્ય મૂલસત્તાયે એક છે, તે પરમદ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. આઠમો સર્વે જીવના આઠરુચક પ્રવેશ નિર્મલ છે તે શુદ્ધ દ્રવ્યાસ્તિક કહીયે, નવમો સર્વે જીવ સત્તાયે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ એક સા માન્યપણે સરખા છે તે સત્તાદ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. તથા દશમો ગુણી, ગુણ અને દ્રવ્ય, તે એક છે તે પરમનાવગ્રાહક દ્રવ્યાસ્તિક કહીયે. એ રીતે દ્રવ્યાસ્તિક દશ નયનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૭૫૬ હવે પર્યાયાસ્તિકનયનું સ્વરૂપ કહે છે:—જે પર્યાયને ગ્રહે, તે પર્યાયાસ્તિકનય કહીયે. તેના ઠ જેદ છે, તે કહે છે:—પ્રથમ દ્રવ્યપર્યાય તે ન્યવપણું અથવા સિદ્ધપણું, બીજો દ્રવ્યવ્યંજનપર્યાય, તે પોતપોતાના પ્રદેશનું માન, ત્રીજો ગુણપર્યાય, તે એકગુણ, અનેકતાપણે પરિણમે, જેમ ધર્માદિદ્રવ્ય પોતાના ચલણસહાયરૂપ એક ગુણથી પણ અનેક જીવપુજ્જને સહાય કરે, છે, તે રીતે સર્વત્ર જાણી લેવું. ચોથો ગુણવ્યંજનપર્યાય, તે એકાગુણના ઘણા જેદ છે. પાંચમો સ્વનાવપર્યાય તે અગુરુજઘુપર્યાય સર્વદ્રવ્યમાં જાણવો. એ પાંચ પર્યાય સર્વદ્રવ્યમાં છે, અને ષષ્ઠો વિનાવપર્યાય તે એક પુજ્જદ્રવ્યમાં છે, એટલે પુજ્જના જે સ્વંધ તે સર્વે વિનાવપર્યાયરૂપ જાણવા. એ ઠ પર્યાયાસ્તિકનય કહ્યા, અને આગલ દશ દ્રવ્યાસ્તિક કહ્યા, સર્વ મલી શોલ જેદ થયા.

હવે નૈગમાદિ સાત નયનાં જેદો સહિત સ્વરૂપ કહે છે.

૭૫૭ તિહાં પ્રથમ નૈગમનયનું સ્વરૂપ કહે છે. નહિં છે એક ગમ જેને વિષે તે નૈગમ એટલે એક અંશે જેમાં ગુણપણું નીપન્યું હોય, તેમાં વસ્તુપણું માને, તેને નૈગમનય કહીયે. તેના ત્રણ જેદ છે. તે આવી રીતે:—શ્રીમાદ્વાવીરસ્વામીનો આગલ જન્મ થયો હતો, તેને ઘણો કાલ વ્યતીત થઈ ગયો, પણ હમણાં પર્યૂષણમાં જન્મકલ્યાણિકાદિકનો મહોત્સવ કરિયે, અથવા દીવાળીને દિવસે નિર્વાણ કલ્યાણિકનો મહોત્સવ કરિયે, તે સર્વે વર્તમાને અતીતારોપણનામે નૈગમનયનો પ્રથમ જેદ જાણવો. તથા અનાગતકાલે

श्रीपद्मनाजजी तीर्थकर थागे, तेनो आज जन्मकल्याणिकादिक जक्ति म होत्सव करीयें, ते सर्वे वर्त्तमान अनागतारोपण नामें नैगमनयनो बीजो जेद जाणवो, तथा हमणां वर्त्तमानें जे कामनो आदर करी अंगीकारकरीयें, ते वर्त्तमाननैगमनयनो त्रीजोजेदजाणवो. ए नैगमनयना त्रण जेद कह्या.

७६१ हवे संग्रहनयनुं स्वरूप कहे ठे. जे सत्ताने ग्रहे, ते संग्रहनय जाण वो. जे कारणें एक नाम लीधायी सर्वगुण पर्याय परिवार सहित आवे, ते संग्रहनय जाणवो. तेना बे जेद ठे. एक सामान्यसंग्रह अने बीजो विशेष संग्रह, तिहां इव्य एवुं नाम लेतां थकां जीव अजीवपणानो कांइ जेद पडयो न हीं, ते सामान्यसंग्रह अने बीजो जे विशेषता अंगीकार करीयें, जेम के जीव इव्य एटलुं कहुं तेवारें अजीव सर्वे टली गया, तेने विशेष संग्रह कह्यीयें. वली पण एनुं स्वरूप कहे ठे. जेम के मात्र घट एवुं नाम लेतां सामान्य संग्रह कह्यीयें. अने विशेषता गुण अंगीकार करीने बोलीयें, जेम के मा टीनो घट एवुं नाम लीधायकी त्रांवा, पीतल, लोढा, रूपा, सोना प्रमुखना घट सर्वे टली गया, ते विशेषसंग्रह कह्यीयें. ए संग्रहनयना बे जेद कह्या.

७६३ हवे व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे बाह्यस्वरूप देखीने जेद वेहेंचे, एटले बाह्य दीसता गुण देखे, तेवा माने, पण अंतरंग परिणाम तथा सत्ताने न माने, जेम के ए नयमां आचारक्रियाप्रमुख ठे, पण अंतरंग परिणामनो उपयोग नथी, एटले जेम नैगम अने संग्रह ए बे नय ज्ञानरूप ध्यानना परिणाम विना अंश तथा सत्ताग्राहि ठे, तेम ए नयमां करणी मुख्य ठे. ए व्यवहारनयना बे जेद ठे. एक शुद्धव्यवहार, बीजो अशुद्धव्यवहार, ते अशुद्धव्यवहार, पहेले गुणठाणे ठे. तेना पांच जेद ठे, ते शिष्यने समजाववा सारु जूदा जूदा देखाडे ठे. एक अशुद्धव्यवहार, बीजो शुद्धव्यवहार, त्री जो अशुद्धव्यवहार, चोथो उपचरितव्यवहार, पांचमो अनुपचरितव्यवहार, ए पांच जेद अशुद्धव्यवहारना जाणवा, अने बीजो शुद्धव्यवहारनय जे ठे, ते चोथा गुणठाणाथी मांमीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत जाणवो.

७६५ हवे ऋजुसूत्रनयनुं स्वरूप कहे ठे. (ऋजु के०) सरल एटले अतीत काल अने अनागत कालनी अपेक्षा न करे, पण वर्त्तमान कालें जे वस्तु जेवे गुण परिणामें वर्त्ते, ते वस्तुने तेवे गुण परिणामें माने, तेथी ए नय परिणामग्राही ठे एटले कोइ जीव गृहस्थ ठे, पण तेना अंतरंग परिणाम

સાધુ સમાન વર્તે છે, તે જીવને સાધુ કહે અને કોઈ જીવ સાધુને વેરે છે તથાપિ તેના મનના પરિણામ વિષયાનિલાષ સહિત છે, તો તે જીવ અવ્રતીજ છે, એમ માને, એ રુઝુસૂત્રનયના બે જેદ છે. એક સૂક્ષ્મરુઝુસૂત્ર અને બીજો સ્થૂળ એટલે બાદરુઝુસૂત્ર, તિહાં જે સદાકાલ સર્વે વસ્તુમાં એક વર્તમાન સમય વર્તે છે, એટલે કે જે જીવ અતીતકાલે અજ્ઞાની હતો અને અનાગતકાલે જ્ઞાનીનાવે જ્ઞાની થાશે, તે બેદુકાલની અપેક્ષા ન કરે, પરંતુ એક વર્તમાન સમયે જે જેહવો હોય તેને તેહવો કહે, એ સૂક્ષ્મરુઝુસૂત્ર કહીયે. અને બાહ્ય મોટા પરિણામને ગ્રહણ કરે, તે સ્થૂળરુઝુસૂત્ર કહીયે.

૭૬૬ હવે શબ્દનયનું સ્વરૂપ કહે છે:—એટલે જે વસ્તુ ગુણ અથવા નિર્ગુણ હોય તે વસ્તુને નામ કહી બોલાવીયે એટલે જાણાર્ગણાથી શબ્દપણે વચન ગોચર થાય, તે શબ્દનય, જે કારણે અરૂપીદ્વ્યને વચનથી કહેવાં, તે શબ્દ નય કહીયે. ઇહાં જે શબ્દનો અર્થ કહે છે, તે વસ્તુમાં વસ્તુપણું પામે, તેવારે તે વસ્તુ શબ્દનયે કહીયે. એટલે ચેષ્ટા કરતો તે ઘટ જાણવો. એ શબ્દનયમાં વ્યાકરણ નીપત્યાં અને બીજા પણ સર્વશબ્દ લીધા, તે શબ્દનયના નામ, સ્થાપના, દ્વ્ય અને જાવ, એ ચાર નિદ્દેષાને નામે ચાર જેદ છે, શ્રીઅનુયોગદ્વારમાં “જથ્થ ય જં જાણિજ્ઞા” એ પૂર્વોક્ત ગાથાયે ચાર નિદ્દેષા જાણવા. ઇહાં પહેલો જાવનિદ્દેષો તે ધુરજા ચાર નયમધ્યે તે દ્વ્ય છે અને જાવ નિદ્દેષાનાં તે શબ્દાદિક રૂપ છે, પણ તે નિદ્દેષાની પરિણતિરૂપ વસ્તુ તે ત્રણ નિદ્દેષે વસ્તુ આદિ ચાર નયમાં છે અને જાવનિદ્દેષે વસ્તુ તે શબ્દાદિ નય છે, એમ સર્વહજો. એ રીતે એ શબ્દનયનો એક જેદ કહીયે. એ શબ્દનય કહ્યો.

૭૬૭ હવે ષષ્ઠા સમનિરૂઢનયનું સ્વરૂપ કહે છે:— જે વસ્તુના કેટલાએક ગુણ પ્રગટ્યા છે અને કેટલાએક ગુણ નથી પ્રગટ્યા પરંતુ જે નથી પ્રગટ્યા તે પણ અવશ્ય પ્રગટશે એટલે એક અંશે ઝંઘી વસ્તુને પણ પૂર્ણ કહે, જેમ તેરમે ગુણગણે કેવલીનગવાનને સિદ્ધ કહે, તે સમનિરૂઢનય એક જેદ જાણવો.

૭૬૮ હવે સાતમા એવંજૂત નયનું સ્વરૂપ કહે છે:—જે વસ્તુ પોતાને ગુણે સંપૂર્ણ છે અને પોતાની ક્રિયા કરે છે, તેને વસ્તુ કહીયે, તે વસ્તુના નય ગુણપર્યાય તથા વસ્તુધર્મે સર્વે પ્રગટ પ્રવર્તતા હોય, તેને વસ્તુ કહીયે, જેમ મોઢસ્થા નકે જે પોહોતો હોય તે જીવને સિદ્ધ કહે, તથા જેમ પાણીયે જલ્યો સ્ત્રીના માથા ઉપર આવતો જનધારણક્રિયા કરતો હોય તેને ઘડો કહે, તે એવંજૂત

નય જાણવો. તેનો એકજેદ છે. એ સર્વ મલી નૈગમના ત્રણ, સંગ્રહના બે, વ્યવહારના બે, રુઝુસૂત્રના બે, તથા શબ્દાદિક ત્રણેના ત્રણ, મલી બાર જેદ થયા, તે પૂર્વોક્ત શોભ જેદ સાથે મેલવીયેં, તેવારેં અઠાવીશ ઉપનય થાય.

૭૭૦ હવે એ સાત નયના શ્રીવિશેષાવશ્યકને અનુસારેં જેદ કહે છે. નૈગમના દશ, સંગ્રહના બાર, વ્યવહારના ચૌદ, રુઝુસૂત્રના ઠ, શબ્દના સાત, સમજિરૂઢના બે અને એવંતૂતનો એક, એમ સર્વ મલી બાત્રન જેદ જાણવા. વલી નયચક્રસારમધ્યે એ સાત નયના સાત સો જેદ કહ્યા છે, તે પણ જાણવા. હવે સ્યાદાદરત્નાકરથી નયનું સ્વરૂપ લેખીયેં હૈયેં. (નય કે૦) પમાડીયેં એટલે જેણેં શ્રુતજ્ઞાનેં વિષયપ્રમાણ કીધો જે પદાર્થનો અંશ, તેહથી ઇતર જે બીજો અંશ, તે અંશથી ઉદાસીપણું તેને જે પહિવજવાવાલાનો અજિ પ્રાયવિશેષનય તે નય કહીયેં. એટલે વસ્તુના અંશને ઉદાસીપણે ગ્રહે, તે નય કહીયેં અને એક અંશને મુખ્ય કરી બીજા અંશને ઊઠાપે, તે નયાનાસ કહીયેં. તે નયના બે જેદ છે. એક ઇવ્યાર્થિક, બીજો પર્યાયાર્થિક, એ રીતેં નયનું સ્વરૂપ કહ્યું, અને (પમાણેહિ કે૦) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણનું સ્વરૂપ, આગલ શ્રોતિ-ચક્રજીના યંત્રમધ્યે કહ્યું છે, તે પ્રમાણેં જાણવું.

અને જો “અપ્પા સાયવાયનાવેણં” એટલે (અપ્પા કે૦) આત્મા તેને (સાયવાય કે૦) સ્યાદાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પહેં કરી (નાવેણં કે૦) ઝંજીનીને જેણેં પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. ઇહાં શિષ્ય પૂછે છે કે સ્યાદાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પહેં કરી પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કેવી રીતેં થાય ? તેવારેં ગુરુ કહે છે જે સ્યાદાદમંજરીમાં કહ્યું છે કે “નિત્યાનિત્યાદ્યનેકધર્મસબલૈકવસ્ત્વન્યુપગમત્વં સ્યાદાદત્વં ॥ ૧ ॥”

શિષ્ય:—એ નિત્ય અનિત્યાદિ આઠ પહેં કરી જીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—વ્યવહારનયને મતેં ઉદયનાવને યોગેં કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં નિત્ય છે અને સમય સમય આઝણું ઘટે છે, માટે અનિત્ય કહીયેં. પણ તે અનિત્યપણામાં પોતેં નિત્યપણે વર્તે છે, એ રીતેં નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્યપણું વિચાર વ્યવહારનયને મતેં જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય અનિત્ય પહેં કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતેં જીવના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાબાધ અમૂર્તિ અને અનવગાહ, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે અને એક અગુરુ

લઘુ પર્યાય, જીવને સર્વેગુણમાં હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવું, વિણસવું કરે છે. તે અનિત્ય છે તેમાં એ જ્ઞાનાદિ ચાર ગુણ તે નિત્યપણે વર્તે છે, એટલે એ નિત્ય માં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્યપદ્ધતો વિચાર નિશ્ચયનયને મતે જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતે એક અનેક પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતે ઉદયનાવને યોગે કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં એક છે, પણ કોઈનો બેટો, કોઈનો બાપ, કોઈનો કાકો, કોઈનો મામો, કોઈનો નાઈ, કોઈનો નત્રીજો, એમ અનેક પ્રકારે જીવમાં બેટા બાપા દિકપણું રહ્યું છે, તેથી અનેક પણ કહીયે. પરંતુ એ બેટા, બાપ, નાઈ, નત્રીજાપણામાં પોતાપણું તે એક વર્તે છે, એટલે એ એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર વ્યવહારનયને મતે જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતે જીવમાં એક અનેક પદ્ધતિ દેખાડે છે. એટલે નિશ્ચયે કરી સર્વ જીવનો ધર્મ સત્તાયે એકરૂપ સરખો છે માટે સર્વજીવ એક કહીયે, અને ગુણ, પર્યાય, તથા પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે, માટે અનેક પણ કહીયે. તેમાટે એ એકમાં અનેક છે અને એ ગુણપર્યાય તથા પ્રદેશ અનેક છે, પણ તેમાં જીવપણું એકસરખું છે, માટે અનેકમાં એક પણ કહીયે. એ રીતે નિશ્ચયનયે કરી એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતે જીવમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતે જીવ પોતે પોતાનાં ડ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, નાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરડ્વ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરનાવપણે કરીને અસત્ છે, એટલે વ્યવહારનયને મતે ડ્વ્યથકી જીવડ્વ્ય, જે ગતિમાં પોતે વિરાજમાન થકો વર્તે છે અને ક્ષેત્રથકી જેટલું ક્ષેત્ર પોતે અવગાહી એટલે મર્યાદા રૂપ પોતાનું કરીને રોક્યું છે, તે જાણવું. તથા કાલથકી સમયરૂપ પોતાના આઝલા પ્રમાણે કાલ વત્તરો જાય છે, તથા નાવથકી સર્વે જીવ, પોતપોતાના શુનાશુનરૂપ નાવમાં રહ્યા વર્તે છે, એવી રીતે વ્યવહારનયને મતે સર્વે જીવ પોતપોતાના સ્વડ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વનાવે કરીને સત્ છે, અને પરડ્વ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરનાવપણે કરી અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે, એટલે એ સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર વ્યવહારનયને મતે કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયેં કરી જીવમાં સત્અસત્ પદ્ધત્ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતેં જીવ પોતાના સ્વદ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વનાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરદ્વ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરનાવપણે કરીને અસત્ છે. એટલે એ નિશ્ચયનયને મતેં જીવમાં સ્વદ્વ્ય તે જ્ઞાનાદિક ગુણ જાણવા અને સ્વક્ષેત્ર તે જીવ, પોતેં પોતાનાં અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યો છે અને સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુ પર્યાય સદાકાલ હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઝ પજવું વિણસવું કરે છે. તથા સ્વનાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય તેણેં કરીને જીવ સત્ છે અને પરદ્વ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરનાવપણે કરી જીવ, અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે. એટલે સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર નિશ્ચયનયને મતેં કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયેં કરી વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. એટલે ઝડપનાવને યોગેં કરી વ્યવહારનયને મતેં જે જીવ પહેલા ગુણગણાથી માંની યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણગણા પર્યંત વર્તે છે, તે જીવના જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય જાણવા અને જે કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. તથા નિશ્ચયનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્મા ગુણગણા વર્જિત લોકને અંતેં વિરાજમાન વર્તે છે, તેના જેટલા ગુણ, કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય અને જે કેવલીજગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. એ રીતેં નિશ્ચયવ્યવહારનયને મતેં વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ જાણવું. તથા (જાણેડમોસરૂવં કે૦) એવી રીતેં સ્વરૂપ જાણપણારૂપ જેણે ઝંજણાણ કરી છે. (સમ્મદિદ્ધિઝંસોનય કે૦) તે જીવ સમ્યક્દૃષ્ટિ જાણવા.

શિષ્ય:-સમકેતના કેટલા પ્રકાર છે ?

ગુરુ:-સમકેતના નવપ્રકાર જાણવા. તિહાં પ્રથમ દ્વ્યસમકેત, બીજું જાવસમકેત, ત્રીજું વ્યવહારસમકેત, ચોથું નિશ્ચયસમકેત, પાંચમું નિઃસર્ગસમકેત, ષષ્ઠું ઝપદેશસમકેત, સાતમું રોચકસમકેત, આઠમું કારકસમકેત અને નવમું દીપકસમકેત, એ નવ પ્રકારેં કરી સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૭૧ શિષ્ય:-દ્વ્યસમકેત અને જાવ સમકેત કોને કહીયેં ?

ગુરુ:-તીર્થકરના વચન ઝપર આસ્તા પ્રતીતિ હોય, જે શ્રીતીર્થકરેં વ વચન કહ્યાં, તે તદ્દત્ત કરી માને. પણ પરમાર્થ ન જાણે અને જીવાદિક નવ

પદાર્થના જેદાજેદ ન જાણે, તથા કુલાચારેં દેવયાત્રા, સંઘ, સામીવાત્સલ, પૂજા, પ્રજાવનાદિ કરણી કરે અને કેવલીયેં કહ્યું. તે વચન તદ્દત્ત કરી માને, તથા દેવ તે અરિહંત, ગુરુ તે સુસાધુ, ધર્મ તે કેવલીનો પ્રરૂપ્યો, એવી સદ્દેહના જેને હોય, તે જીવ, ઇવ્ય સમકેતી જાણવા ॥ ૧ ॥

અને નાવસમકેતી તે આગલ ઇવ્ય સમકેતમાં જે ગુણ કહ્યા, તે ગુણે કરી સહિત તથા જીવાદિક નવ તત્ત્વના પરમાર્થરૂપ જેદાજેદ જાણે, એટલે નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ હેય, હેય અને ઉપાદેયપણે જાણે, તથા વલી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, સાધક, બાધક અને સિદ્ધરૂપ, એ ત્રણ દશાયેં કરી જાણે, તથા વલી એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી જાણે, અને વલી એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, સ્વાનાવિક વિનાવિકપણે જાણે, તથા વલી એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, ગુણીગુણપણે કરી જાણે, વલી એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, રૂપી અરૂપીપણે જાણે, જીવસત્તા, ઇવ્યગુણ પર્યાયરૂપ જાણે. અજીવસત્તા, ના વકર્મ, ઇવ્યકર્મ અને નોકર્મરૂપ પરમાર્થ જાણે, એ રીતેં અનેક પ્રકારેં જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વના જેદાજેદરૂપ વિચાર ઠે, તે પ્રત્યેં જાણે, તથા ષટ્ઇ વ્યના અનંતા ગુણ અને અનંતા પર્યાય તેનું સમય સમય ઉત્પાદ વ્યયરૂપ પલટણપણું થઈ રહ્યું ઠે, તેની અંતરંગ જાણપણા નાસનરૂપ પ્રતીતિ કરે અને કાર્યધર્મ કારણ ધર્મરૂપ અંતરંગ પ્રતીતિ કરી સાધ્ય એક, સાધન અ અનેક, એ રીતેં સાધન કરે, તે જીવ, નાવસમકેતી જાણવા ॥ ૨ ॥

૭૭૨ શિષ્ય:—વ્યવહારસમકેત અને નિશ્ચયસમકેત કોને કહીયેં ?

ગુરુ:—વ્યવહાર સમકેત તે શુનલક્ષણરૂપ આચરણાયેં કરી સહિત અને ઉપાદાનપણું જાણે, ઉપાદાન બાહ્ય કારણપણે જાણે, ઉપાદાન અંતર કારણપણે જાણે, ઉપાદાન કાર્યપણે જાણે તથા કર્મસત્તાને ઠતા અઠતાપણે જાણે, જીવસત્તાને ઠતા અઠતાપણે જાણે, અને સંવેગાદિક સમકેતના સડ શઠ બોલમાંહેલા એકશઠ બોલને ગુણેં કરી દ્વાયોપશમસમકિત તથા ઉપશ મસમકિતવંત જે જીવ હોય, તેને વ્યવહાર સમકેત જાણવું. એટલે ઉપરથી શુન આચરણરૂપ લક્ષણ દેખીયેં, તે જીવને વ્યવહારસમકેત કહીયેં. એ સ મકેત આવ્યું થકું જાય, તે માટે એ વ્યવહારસમકેત જાણવું. જો આવ્યું થકું ન જાય, તો તે નિશ્ચયનય સંબંધિ નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ કહેવાય ॥ ૩ ॥

અને નિશ્ચયસમકિત તે સમકિતના એકશઠ તથા ષટ્બોલના જાણપણા

जासनरूप गुणें करी सहित सात प्रकृतिने कृयें क्वायिक समकेतवंत जीवने अंतरंग जासनरूप ज्ञान, दर्शन, चारित्रनेविषे शुद्धपरिणाम वर्त्ते, ते जीवने निश्चयसमकित जाणवुं. एटले ए समकेत आव्युं थकुं जाय नहीं. माटे एने निश्चयसमकित कहीयें अने क्वायोपशम तथा उपशम ए बे समकेत आवीने पाठां जतां रहे ठे, तेथी ते व्यवहार समकेतमां गण्यां अने क्वायिक समकेत जो जीवने आव्युं ते फरी पाठुं जायज नहीं, तेथी ए समकेत निश्चयमां गणाय ठे ॥ ४ ॥

७७३ शिष्यः—निःसर्गसमकेत अने उपदेशसमकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—निःसर्ग समकेत ते जे पोताने क्वायोपशमें गुरुना उपदेशविना निश्चय व्यवहारनयें करी नैगमादि सात नयें करी तथा नामादि चार निक्षेपे करी जीव अजीवरूप नव तत्त्व षट्पञ्चनुं स्वरूप जाणें अने निश्चय व्यवहारनयें करी स्यादादरूप नित्य अनित्यादि आतपक्षें करी जीव स्वरूपनी प्रतीति करे, एवी रीतें जाणपणारूप निश्चयें करी नव तत्त्वमां आश्रवरूप पांच तत्त्व ठे, ते उपर त्यागबुद्धि अने संवरनिर्झरारूप शुद्धगुण, तेनुं आदरवुं करे, तथा श्रीवीतरागना कहा जे जाव नवतत्त्व षट्पञ्चरूप तेना स्वरूपने इव्य, क्षेत्र, काल, जावथी जाणे. तथा नामादि चार निक्षेपे करी पोतानी बुद्धिथी सर्वें वस्तुनुं प्रमाण करे, साचुं करी सर्दहे, ते निःसर्ग समकित जाणवुं. एटले जेम असोचा केवलीने गुरुना उपदेश विना समकेत नी प्राप्ति थाय ठे ते निःसर्ग समकेत जाणवुं ॥ ५ ॥

हवे उपदेशसमकेत कहे ठे. तिहां आगल निःसर्ग समकेतमां जे जाव कहा, ते सर्वजाव गुरुना उपदेशथी जाणीने तेने साचा करी सर्दहे, अंतरंग प्रतीति सहित माने, ते जीवने उपदेशसमकेती जाणवो ॥ ६ ॥

७७४ शिष्यः—रोचक समकेत तथा कारक समकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—रोचक समकेत ते श्रीवीतराग देवनी आज्ञाने रुचि सहित तहत्त करी साची सर्दहे, एटले जे जगवंतें षट्पञ्चनुं स्वरूप नयनिक्षेपा प्रत्यक्षादि प्रमाणें कह्युं ठे, तेने तहत्त करी माने तथा सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अपवादें करी जाणे तथा त्रण निक्षेपामां सात नय ते पण उत्सर्ग अपवादें करी जाणे, लौकिक धर्म जाणे, लोकोत्तर बाह्य कारणरूप धर्म जाणे, लोकोत्तर अंतरकार्यरूप धर्म जाणे,

तथा सिद्धनुं स्वरूप, निगोदनुं स्वरूप जेम कह्युं ठे, तेम सर्वहें, एटले वीत रागनी आझा प्रमाणें यथार्थ उपयोगें जासन थाय, तेने हर्षें करी ते उप योगमध्ये निराधार जासन रमण अनुनवनी एकता यथार्थ उपयोगथी जाणी आत्मधर्म प्रगट करवानी रुचि घणी उपजे, पण उदयजावने योगें करी संसार अवस्थामां खूंतो थको नीकली शके नही, माटे अनेक प्रकारें जूरणा करे, विषय कषायना फल विष समान जाणी, धर्म साधवाने रुचि घणी करे, पण ए उपायथकी ठूटी शके नही, ते जीवने चोथे गुणठाणें रोचकसमकेत जाणवुं ॥ ७ ॥

अने कारक समकेत तो जे आगल रोचक समकेतमां जाव कह्या, तेणें करी सहित तथा संसारथकी निवृत्ति करी ठे, अने प्रवृत्तिरूप जे साधुनी शुद्धक्रिया ठे ते साचवे ठे, आचरे ठे, तेनेविषे प्रेम सहित उपयोग वर्त्तठे, सिद्धांतने मतें श्रीवीतराग देवनी आझा प्रमाणें चाले ठे, ते जीव, ठेठे सातमे गुणठाणें वर्त्तता कारकसमकेतना धणी जाणवा. एटले जेवुं जाणे, तेवुंज अंगीकार करे, तेने कारक समकेत कह्यीं ॥ ८ ॥

७७५ शिष्यः—दीपक समकेत कोने कह्यीं ?

गुरुः—(दीपक के०) दीवो एटले जेम दीवो आगल उद्योत करे अने पा बल जोतां दीवाने पोताने अंधारुं रहे, ए दृष्टांतें अहिंयांपण अजव्य जीव, लोकने उपदेशरूप प्रतिबोधआपीने समकेतरूप उद्योत करे, बीजाने धर्म पमाडी संसारथकी तारे, पण पोताने मिथ्यात्वरूप अंधारुं टले नही. जेम त्रांबुं, लोडुं होय ते रसकूपिकादिक औषधिने योगें करी सोनापणुं पामे, पण पीतलने अनेक औषधियोना योग मजे, तोपण पीतलपणुं पालटीने सोनापणुं नीपजे नही, एटले पीतलने जेम जेम अग्निमां नाखे, तेम तेम कालुं थाय, तेम अजव्यजीव ते पीतल सरखा जाणवा. अने जव्यजीव त्रांबा अने लोढा सरखा जाणवा. केम के जव्यजीव तो कारण सामग्री म जे कोइक दिवसें सिद्धपणुं पामे, पण अजव्य न पामे. माटे ए दीपक समकेत जाणवुं. एरीतें नव प्रकारें समकेतनुं स्वरूप विचारवुं ॥ इति समकेताधिकारः ॥

७७६ हवे नैगमादि सात नयमध्ये जीव, कर्मनो कर्त्ता कया नयें करी कह्यीं? तथा जीव, कर्मनो जोक्ता कया नयें करी कह्यीं? तथा जीव, स्वरूप नो कर्त्ता कया नयें करी कह्यीं? तथा जीव, स्वरूपनो जोक्ता कया नयें

કરી કહીયેં ? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ સાતે નયેં કરી કહેવા. વલો જીવ, કર્મનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, કર્મનો અજોક્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, સ્વરૂપનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ સ્વરૂપનો અજોક્તા કયા નયેં કરી જાણવો? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ પણ સાતે નયેં કરી જાણવા. એટલે એ બે ચઝજંગીમાં આઠ પ્રશ્ન કહ્યા, તેનો પરમાર્થ નૈગમાદિ સાત નયેં કરી જાણવો. તથા નવમા ઉત્સર્ગ અપવાદરૂપ માર્ગે કરી નય સંયુક્ત નિદ્દેષા લગાડવા, તેનો પ્રશ્ન. એટલે નૈગમાદિ સાત નયમધ્યે નામાદિ ચાર નિદ્દેષા તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? તથા દશમા નૈગમાદિ સાત નય મધ્યે ચોથા જાવનિદ્દેષા વિના શેષ નામાદિ ત્રણ નિદ્દેષા તે પણ ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? એ દશ પ્રશ્નનો અર્થ સાતનયેં વિચારીને પાઠો ઉત્તર વાલે, તે જૈનમતી પંક્તિશિરોમણિ, સર્વશાસ્ત્રનો વેત્તા સ્યા દ્વાદ રૂપ અનેકતાનયેં કરી સર્વપદાર્થનો જાણ, સર્વજ્ઞપુત્ર જાણવો. અને એ પ્રશ્નનો અર્થ વિચારતાં જે કોઈ જીવ મુંજાશે, તે જ્ઞાનહીન અવ્યવસ્થિતિનો ધણી જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્યોયેં કરી રહિત પામર જન તેને સર્વજ્ઞપુત્ર ન કહેવો.

શિષ્ય:—જીવને કર્મના કર્તાપણામાં અને જોક્તાપણામાં નૈગમાદિ સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:—જિનજડગણિક્કમાશ્રમણજી કહે છે જે ચાર ડ્વ્યનય છે, અને ત્રણ જાવનય છે, માટે જીવને ડ્વ્યકર્મરૂપ કાર્યના કર્તાપણામાં ચાર નય જાણવા અને તે ડ્વ્યકર્મ જેવારેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપનાવેં જીવ જોગવે, તેમાં ઉપરલા ત્રણ નયની ગવેષણા જાણવી. એ રીતે જીવને કર્મના કર્તા જોક્તા પણામાં સાતે નય પામીયેં. તેનું સ્વરૂપ કહે છે. કોઈ જીવ, રુદ્ધસૂત્રનયને મતેં શુનપરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ દલીયાંને ગ્રહણ કરે, એ રીતે પુણ્યરૂપ દલીયાંને ગ્રહણ કરી તે જીવેં સંગ્રહનયને મતેં દેવજવના આઝ્વારૂપ પ્રકૃતિપણે દલીયાં સત્તાયેં બાંધ્યાં અને તે નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં પણ હતાં તથા અનાગતકાલેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપનાવેં જોગવશે અને વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તે છે, તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલેં એકરૂપપણે કહીયેં. એ રીતે જીવેં એ ચાર નયેં કરી ડ્વ્યકર્મરૂપ દેવતાનું આઝ્વું બાંધ્યું, તે પ્રાણી ડ્વ્યદેવ જાણવા, અને જાવદેવ તો જેવારેં તે જીવ, શબ્દનયને મ

તેં દેવતાપણે ડપન્યો, તેવારેં જાવદેવ કહીયેં. એવું સાંજલી શિષ્ય બોલ્યો કે શબ્દનયના મતવાલો તો ચાર નિદ્દેપે કરી વસ્તુને પ્રમાણ કરે છે. માટે દેવતામાં ચાર નિદ્દેપા કેમ જાણીયેં ? તેવારેં ગુરુ કહે છે:—પ્રથમ દેવ એવું નામ તે નામથકી દેવ, બીજો દેવ એવા અક્કર લખવા, તે અસંજ્ઞાવસ્થા પના અને દેવરૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંજ્ઞાવસ્થાપના અને ચાર નયેં કરી દેવતાનું આઝઘું બાંધે, તેને જગ્યશરીરઆશ્રયી ડગ્યદેવ કહીયેં. તથા જે શબ્દનયને મતેં દેવતાપણે ડપન્યા, તેને ડદયજાવરૂપ જાવદેવ જાણવા. એ દેવતામાં ચાર નિદ્દેપા કહ્યા. હવે સમજિરૂઢનયને મતેં દેવજવના સર્વ પર્યાયપ્રવર્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યેં પામે, તેને દેવ કહીયેં. તથા એવંજૂતનયને મતેં તે દેવજવના પર્યાયરૂપ વસ્તુ સર્વેં તલ્લતેં બેઠા જોગવે, તે દેવ કહીયેં. એ રીતેં સાત નયેં કરી જીવને કર્મનું કર્તા જોક્ષાપણું જાણવું.

શિષ્ય:—જીવને સ્વરૂપના કર્તાપણામાં કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:—જેં કાર્ય કરવું, તે સાતે નયેં મલી નીપજે છે, તેવારેં તે વસ્તુ બરોબર પાકી પ્રમાણ જાણવી. એ જિનમત અનુસારેં વચન છે, પણ એમાં એકે નયેં અધૂરી વસ્તુમાં વસ્તુપણું માને, તે જિનમત વિરોધ વાદીનું વચન જાણવું. માટે ઇહાં જીવને સ્વરૂપનો કર્તા તે સિદ્ધિરૂપ કાર્યનો કર્તા જાણવો, તે સિદ્ધિરૂપ કાર્ય તો સાતે નયેં મલીને નીપજે છે, માટે સાતે નયેં કરી સિદ્ધિરૂપ કાર્ય દેલા છે. તિહાં કોઈ સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ જાગ્યો થકો વિવેકરૂપ નેત્રેં કરીને અંતરદૃષ્ટિયેં જોતો પોતાનું સ્વરૂપ નીપજાવે, એટલે સંગ્રહનયને મતેં સિદ્ધસમાન પોતાના આત્માની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ છે, તે ડલ રાખીને જેણેં પ્રતીતિ કરી છે અને નૈગમનયને મતેં આઠ રુચકપ્રદેશ જીવને સદાકાલ સિદ્ધસમાન નિર્મલા વર્તે છે, તેણેં કરી અંશથકી પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન કરી જાણે છે, તેની આચારાંગની ટીકામાં સાલ છે, અને વ્યવહારનયને મતેં ડપરથકી ગુણઠાણાં માફક સાધ્ય ચોખું રાખીને પોતાની કરણી કરતો જાય છે, તથા રૂજુસૂત્રનયને મતેં સંસાર ડદાસી ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ ડદાસજાવેં પરિણામ વર્તે છે. તથા શબ્દનયને મતેં જીવ અજીવ રૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેદેંચણ કરી જેવી હતી, તેવીજ શુદ્ધ નિર્મલપણે જેણેં પોતાના આત્માની અંતરંગ જાસનરૂપ પ્રતીતિ કરી છે, તે જીવ, સમજિરૂઢનયને મતેં શુદ્ધ શુદ્ધધ્યાન રૂપાતીત પરિણામરૂપ ક્ષપક શ્રે

ણીયેં ચઢે, તેવારેં ઘાતીકર્મને ક્ષયેં જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરે અને એવંતૂતનયને મતેં તે જીવ, જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટ કર્મને ક્ષયેં અષ્ટગુણ સંપન્ન ઉત્કૃષ્ટ આનંદમય એવું પોતાના આત્માનું સિદ્ધિરૂપ કાર્ય કરવું, તેનો કર્તા જાણવો. એ રીતેં સાત નયેં કરી જીવને સ્વરૂપનું કર્તાપણું કહ્યું, પણ એમાં એકે નયેં અધૂરે જે જીવમાં સ્વરૂપનું કર્તાપણું માને, તેનું વચન અન્યથા અપ્રમાણ છે.

શિષ્ય:—જીવને સ્વરૂપના નોક્તાપણામાં કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:—કર્તા તેહીજ નોક્તા એ ન્યાયમાર્ગ છે, એટલે જે કરે, તેહીજ નોગવે, માટે પોતાના સ્વરૂપનો કર્તા છે, તો નોક્તાપણું પણ એનેજ જોડ્યેં. તેમાટે આગલ જીવને સ્વરૂપના કર્તાપણામાં સાતે નય દેખાડ્યા તો સ્વરૂપના નોક્તાપણામાં પણ સાતે નય જોડ્યેં. એટલે હાં ચોજ છે જે કર્તાપણામાં સાત નય લગાવ્યા, તેતો કારણરૂપ જાણવા, અને કહ્યું છે કે “કાર્યેસિદ્ધે કારણતાવ્યય:” એ નાવાર્ય જોતાં તો કાર્યની સિદ્ધિ નોપજે, તેવારેં કારણપણાનો (વ્યય કે ૦) નાશ જાણવો. અને સિદ્ધ પરમાત્માયેં તો કારણરૂપ સાતે નયેં કરી પોતાનું સંપૂર્ણ કાર્ય કહ્યું છે માટે કારણરૂપ સાત નયનો પણ સિદ્ધજીવમાં નાશ જાણવો. એ પરમાર્થ છે. હવે કાર્યરૂપ સાતે નયેં કરી સિદ્ધના જીવ અવ્યાવાધરૂપ પોતાના સ્વરૂપને નોગવે છે, તે નોક્તાપણામાં સાત નય દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્માને આઠ રુચક પ્રદેશ અતીતકાલેં નિરાવરણ હતા, અને અનાગતકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તેજો તથા વર્તમાનકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તે છે, એ રીતેં ત્રણે કાલ એકરૂપ જાણવા. તથા સંગ્રહનયને મતેં પોતાના આત્માની સત્તા અંતરંગ શુદ્ધ નિર્મલપણે જેવી હતી, તેવીજ નિરાવરણપણે પ્રગટ કરી છે, તથા વ્યવહારનયને મતેં પલટણસ્વજાવેં નવનવા ક્રેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે, તથા રૂઝુસૂત્રનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્મા પોતાના પારિણામિકજાવેં સામાન્ય વિશેષરૂપ ઉપયોગમાં સદાકાલ વર્તે છે, તથા શબ્દનયને મતેં આગલ જીવ, અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્કવ્યના જાણપણાસનરૂપ અંતરંગ પ્રતીતિ કરી, ક્ષાયિક સમકેતરૂપ ગુણ પ્રગટ્યો છે, તે પણ સિદ્ધના જીવને પોતાની પાસેં છે, તથા સમજીરૂઢનયને મતેં શુદ્ધશુક્લધ્યાન રૂપાતીત પરિણામરૂપ ક્ષપકશ્રેણીયેં ઘાતીકર્મને

हृयें अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंजूनतनयने मर्ते सिद्धपरमात्मायें अष्ट कर्मने हृयें अष्टगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते लक्ष्मीने लोकने अंतें जइ विराजमान थका वर्त्ते ठे. ए रीतें जीवने स्वरूपना जोक्तापणामां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय जाणवा.

शिष्यः—नैगमादि सात नयमां जीव, कर्मनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो. तथा कर्मनो अनोक्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अनोक्ता कया नयें करी जाणवो?

गुरुः—श्रीअध्यात्मगीतामध्ये मुनिदेवचंडजीयें आवी रीतें कह्युं ठे ॥ गाथा ॥ आत्म सर्व समान, निधान महासुखकंद ॥ सिद्ध तणा साधर्मी, सत्तायें गुण वृंद ॥ अर्थः—नैगम तथा संग्रहनयने मर्ते सर्व जीव एकरूप सरखा सत्तायें सिद्धसमान, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप निधानें करी सहित ठे, अने (महासुखकंद के०) मूलस्वजावें करी जोतां तो सर्व जीव, पोतपोताना पारिणामिकजावें करी स्वजावरूप सुखमां रह्या स्फाटिक रत्ननी पेरें सदाकाल एकरूपपणे वर्त्ते ठे, माटे तेमां कर्मनुं कर्त्तापणुं नथी, अने कर्मनुं जोक्ता पणुं पण नथी, तथा स्वरूपनुं कर्त्तापणुं पण नथी, अने स्वरूपनुं जोक्तापणुं पण नथी एटले नैगम अने संग्रह, ए बे नयने मर्ते सर्व जीव, सरखा पोतें पोताना पारिणामिक जावमां रह्या त्रणे काल एक रूपपणे वर्त्ते ठे.

शिष्यः—आगल नवमा प्रश्नमध्ये कह्युं ठे, ते प्रमाणें नैगमादि सात नय मध्ये नामादि चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादमार्गें करी केम जाणीयें ?

गुरुः—मंजूषा उपरें सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादें करी देखावुं ठे. —कोइ जीव, मंजूषाने अर्थें वनमां काष्ठ लेवा चाव्यो, तेने रस्ता मां कोइ बीजो पुरुष सन्मुख मळ्यो, तेणें पूठ्युं तुं शुं लेवा जाय ठे, ते वारें ते अशुद्धनैगमनयने मर्ते बोळ्यो के हुं मंजूषा लेवा जावुं ठे? हवे वनमां जइने लाकडुं कापवा मांन्युं, तेवारें वली कोश्यें पूठ्युं तुं शुं लीये ठे? तेवारें ते शुद्ध नैगमनयने मर्ते बोळ्यो के हुं मंजूषा लावुं ठे. हवे मंजूषाने सारु लाकडुं लइने पाठो वळ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूठ्युं तुं शुं लाव्यो? तेवारें शुद्धतरनैगमनयने मर्ते बोळ्यो के हुं मंजूषा लाव्यो, हवे सूतारने तेडी मंजूषा कराववा मांफी, तेवारें वली कोश्यें पूठ्युं तुं शुं करावे ठे? एटले अतिशुद्धनैगमनयने मर्ते बाळ्यो हुं मंजूषा करावुं ठे ॥ इति नैग

मनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोढ्यो के एम मंजूषा नही मानुं, हुंतो तैयार नजरें देखुं, तो मंजूषापणुं मानुं माटे जेवारें मंजूषा तैयार सं पूर्ण नीपनी, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे के एने मंजूषा कहियें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोढ्यो एम मंजूषा नही, जे मंजूषानी सत्ता पूर्ण ग्रहण करे, ते मंजूषा कहेवाय. पण ठाली मंजूषा कांइ कामनी नही, परंतु मंजूषानी सत्तारूप माणक, मोती, हीरा, जवाहीर, रत्न, परवाजां प्रमुख वस्तु मांहे नरे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे एने मंजूषा कहियें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोढ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही, हुंतो नावने ग्रहण करुं एटले मांहे जे वस्तु नरी ठे, तेनी साथें काम, परंतु मंजूषारूप खोखानुं कांइ प्रयोजन नथी. एटले ए नयने मतवाले मंजूषारूप खोखा मांहेथी पोतानो उपयोग काढीने माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे एमां वस्तु नरी ठे, तेमांहे उपयोग लगाव्यो, ए रीतें चार नयें करी मंजूषापणुं कह्युं, ते अपवादमार्गें करी जाणवुं. पण तेमां निक्षेपा त्रण होय, ते लगावी देखाडे ठे. प्रथम मंजूषा एवुं नाम, ते नाममंजूषा, बीजुं स्थापना मंजूषाना बे जेद ठे. एक मंजूषा एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञाव स्थापना, अने मंजूषारूपें चित्रामण करी स्थापवुं, ते बीजी संज्ञाव स्थापना, तथा इ व्ययकी मंजूषाना त्रण जेद ठे. ते आवी रीतें:—कोइयें मंजूषा करावी घरमां राखी ते नव्यशरीरनुं इव्य जाणवुं तथा कोइना घरमां मंजूषा ठे, पण मां हेथीमाल लुंटाणो, अने नांगो तुटो पड्यो ठे, ते इशरीरनुं इव्य जाणवुं अने कोइना घरमां मंजूषा ठे, ते माणक, मोती, जवाहीर अने रत्नप्रमुखें करी नरेली ठे, तेने तद्व्यतिरिक्त शरीरनुं इव्य कहियें. ए त्रण प्रकारें इव्य निक्षेपो कह्यो. ए रीतें ए चारनयमां त्रण निक्षेपा ते अपवादमार्गें करी जाणवा.

हवे चोथा नावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय ते उत्सर्गमार्गें करी देखाडे ठे:—पूर्वें ऋजुसूत्रनयने मतवाले मंजूषारूप खोखामध्येथी उपयोग काढी अने मांहे माणक, मोती प्रमुख जे वस्तु नरी हती, तेमां उपयोग लगाव्यो हतो, एटले वली कोइ बोढ्यो के मांहे माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे वस्तु नरी ठे, तेना जाणपणारूप जे ज्ञान ते किहां रह्युं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंतरंग उपयोगरूप वेहेंचण करी बोढ्यो के आशरीररूप मंजूषा अने तेमां ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्याबाध, अमूर्ति आ

दिक अनंतगुणरूप जावलक्ष्मी नरी ठे, तेमां ए ज्ञान रह्यं ठे, तेवारें समजि रूढनयना मतवालो बोढ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही पण ए शरीररूप मंजूषा उपरथी उपयोग उतारी अने मांहे जे ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्या बाध, अमूर्ति प्रमुख अनंतगुणरूप लक्ष्मी नरी ठे तेमां उपयोग लगावी श्रेणीजावें चढे, तेवारें एने मंजूषा कहियें. हवे एवंजूनतनयना मतवालो बोढ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही परंतु ए शरीररूप मंजूषानुं खोखुं इहां मूकी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे लक्ष्मी नरी ठे, तेने लइ लोकने अंते सिद्धपुरीमां बिराजमान थया, तिहां एने मंजूषा कहियें. एटले पूर्व त्रण निक्षेपामां चार नय अपवादमार्गे देखाड्या, अने इहां एक जावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय उत्सर्गमार्गे देखाड्या, ए रीतें सात नयमां चार निक्षे पा उत्सर्ग अपवादमार्गे करी जाणवा. ए मंजूषानी रीतें सर्वे वस्तुमां पोतानी बुद्धिची उत्सर्ग अपवादमार्गे नय सहित निक्षेपा जाणी लेवा.

शिष्यः—दशमा प्रश्नने विषे सात नयमां त्रण निक्षेपा उत्सर्ग अने अप वाद मार्गे कह्या, ते केवी रीतें जणीयें ?

गुरुः—कोइ मिथ्यादृष्टि जीव, रुजुसूत्रनयने मतें शुजपरिणामें करी, व्य वहारनयने मतें पुण्यरूप दलीयांने ग्रहण करे, ते पुण्यरूप दलीयांने ग्रहण करी, तेने संग्रहनयने मतें मनुष्यजवना आवखारूप प्रकृतिपणे सत्तायें बांध्यां, ते दलीयां नैगमनयने मतें अतीतकालें ग्रहण कख्यां हतां, अने अनागतकालें स्थितिपाकें उदयरूप जावें जोगवशे, तथा वर्तमानकालें सत्ता यें रह्यां ठे, एवी रीतें नैगमनयने मतें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवा. ए प्रकारें जे जीवें चार नयें करी अपवादमार्गे मनुष्यपणुं उपार्ज्युं ते प्राणी इव्यमनुष्य जाणवा अने जेवारें ते जीव, शब्दनयने मतें मनुष्यपणे उपन्या, तेवारें तेने जावमनुष्य कहियें. तथा समजिरूढनयना मतें तो मनुष्यजवना सर्वपर्याय प्रवर्तनारूप वस्तु प्रत्यें पामे, तेने मनुष्य क हियें. तथा एवंजूनतनयने मतें ते मनुष्यजवना सर्वपर्यायरूप वस्तुने जो गववा मांझी, ते मनुष्य जाणवा. इहां प्रथम चार नयें अपवाद मार्गे करी मनुष्यपणुं देखाड्युं ते इव्य मनुष्य जाणवा अने पाठला त्रण नयें उत्स र्ग मार्गे करी मनुष्यपणुं जोगवबुं ते जावमनुष्य जाणवा. ए रीतें उत्स र्ग तथा अपवादें करी सात नयनुं स्वरूप कहुं, पण ए जीव मिथ्यादृष्टि

હે, કેમકે "અણુવર્ત્તનો દ્વં" એ શ્રીઅનુયોગદારનું વચન છે, માટે જે અનુપયોગે મિથ્યાત્વનાવેં વર્તે, તેને ઇચ્છજીવ કહીયેં. એટલે મિથ્યાત્વી મનુષ્યમાં સાત નય લગાવવા, તે મિથ્યાત્વીને તો સૂત્રમાં ઇચ્છજીવ કહી બોલાવ્યા છે, માટે તેમાં એકનાવવિના શેષ આદ્યનાત્રણનિદેષા જાણવા ॥૬૨૧ પ્રશ્નાર્થઃ॥

ए प्रश्नार्थनी रचना श्रीजिनवचनने अनुसारें नयनी अपेक्षाये करी में माहारी बुद्धि माफक करी ठे, वलो एथी विशेषार्थ श्रीजिनवचनने अनुसारें पंक्तिजन मलीने जे करे, ते प्रमाण ठे. एरीतें जवरूप अटवीमां फरता जे जीवने ए प्रकारें समकेतरूप रत्ननो लान थयो, ते जीव सर्व पाम्यो ॥ गाथा ॥ सम्मत्तमिय लडे, विमाण वयं न बद्धे आउ ॥ जइवि नमत जडे, अहवा न बद्धाउउ पुआवि ॥ १ ॥ अर्थः—कोइ जव्यजीव संसारमां फरतां समकेतरूप रत्ननो लान पाम्यो, ते जीव, वैमानिकदेवविना बीजी गतिनुं आयु न बांधे, एटले समकेतथी पडे, तो बीजी गतियें जाय, पण समकेत सहित होय तेतो वैमानिकनुं ज आयु बांधे, ए परमार्थ ॥ गाथा ॥ प्रइ सुरसमिद्धं, लप्रइ पदुत्तणं न संदेहो ॥ एगं नवरं न लप्रइ, दुद्धहरयणं च सम्मतं ॥ २ ॥ अर्थः—आपणो जीव अनादिकालनो शाश्वतो ठे माटे संसारमां फरतां (सुर के०) देवतानी पदवी घणी वार पाम्यो, अथवा (पदुत्तणं के०) प्रभुतारूप राजरूढि लक्ष्मी घणी वार पाम्यो, एमां संदेह न जाणवो, पण (एगंनवरंनलप्रइ के०) एक समकेतरूप रत्ननो लान नथी पाम्यो, तेणें करी दुःखरूप दारिद्र्य जीव पीडाय ठे.

शिष्यः—समकेतरूपरत्न जे मोक्षसुखनुं दातार छे, तेनो जान केम पामायें?

गुरुः—समकेतनां लक्षणं श्री पद्मवर्णसूत्राय कहीयेँ ठैयेँ ॥ गाथा ॥
परमज संशुवो वा, सुदिष्टि परमज सेवणा वावि ॥ वावन कुदंसण वव
णा य तं सम्मत्तसद्वहणा ॥ १ ॥ अर्थः—परमार्थ जे ठइव्य नवतत्त्व, गुण
पर्याय सहित मोक्षनिःकर्मा अवस्थानुं स्वरूप जाणो, एटले परमार्थ जे सूक्ष्म
अर्थ ठे, तेने जाणवानो घणो परिचय करे, अथवा जाणवानी घणी चा
ह राखे, तथा (सुदिष्टि के०) जली रीतें दीठा ठे जाण्या ठे ठ इव्यना
परमार्थ तथा मोक्षनिःकर्मा अवस्थाने जेणें एवा गुरु तेनो सेवा
करे, एटले ज्ञानीगुरुने धारण करे अने (वावन के०) जैनमति य
तिनाम धरावी क्षेत्रपाल प्रमुखने माने, एवा जे समकेत विनाना होय ते

नो संग वर्जे, तथा कुदर्शनी अन्यमतीनो संग न करे, एवा जे परिणाम ते समकेतनी सद्वहणा जाएवी. वली ॥ गाथा ॥ विरया सावघाउ, कसाय ही एा मूहवय धरावि ॥ सम्मदिष्टि विहूणा, कयावि मोस्कं न पावन्ति ॥ १ ॥
 अर्थ:-जे सावय आरंजथी विरम्या ठे, जेणें क्रोधादिक चार कषाय जींत्या ठे, अने जे छुद् पंच महाव्रत पाजे ठे, इत्यादिक क्रिया पाजे, पण समकेत विना ते जीव, केवारें मोक्ष पामे नही, माटे समकेतनुं स्वरूप जाणवाने वली गाथा कहे ठे ॥ नय जंग पमाणेहिं, जो अप्या सायवाय जावेणं ॥ जाणइ मोस्क सरूवं, सम्मदिष्टिउं सो नेउं ॥ १ ॥ अर्थ:- (नय के०) इव्यास्तिक दश नयें करी अने पर्यायास्तिक ठ नयें करी तथा नैगमादि सात नयें करी तथा (जंग के०) चोचंगी, त्रिजंगी, सप्तजंगीयें करी तथा (पमाणेहिं के०) प्रत्यक्ष अने परोक्ष ए वे प्रमाणें करी जे (अप्या के०) पोताना आत्माने जाणे, श्रोजखे अने वली (सायवाय के०) स्यादादरूप आठपक्ष जाणे, ए मज स्यादादपणे मोक्षनिःकर्मा अवस्थाने पण जाणे, परवस्तुने हेय जाणे, जीवगुण उपादेय जाणे, ते समकेतदृष्टि जीव जाणवा. अने एवा समकेत सहित जे करणी करवी, ते सर्व मोक्षमार्गनुं हेतु जाणवी एवुं सांजलीने.

शिष्य:-जव्यजीव मोक्षानिजाषीने स्वरूपनी प्रतीति करवा वास्ते नव तत्त्वनुं स्वरूप कहुं, ते प्रमाण ठे, परंतु आगल पन्नवणासूत्रना पाठमध्ये कहुं जे परमार्थ ठ इव्यना गुणपर्यायरूप सूक्ष्म अर्थ ठे, ते जाणवानो घणो परिचय करवो, अन्यास करवो, एवी रीतें तमें कहुं माटे बालजीव उपर कृपा करी षट्इव्यनुं स्वरूप प्रकाश करो ?

गुरु:-ठ इव्य जाणे, ठ इव्यना गुण जाणे, ठ इव्यना पर्याय जाणे, ते ठ इव्यमांहेलां पांच अजीवइव्य हेय जाणी अने एक जीव इव्य नि श्रयनयें करी सिद्धसमान मोक्षमय मोक्षनो जाणनार, मोक्षनो कारण, मोक्षमां जावावालो, मोक्षमां रहेनारो, एवो आपणो जीव अनंतगुणी अ रूपी ठे, तेने ध्यावे, ते निश्चयज्ञान कहीयें. हवे ए ठ इव्यना नाम कहे ठे:- एक धर्मास्तिकाय, बीजुं अधर्मास्तिकाय, अने त्रीजुं आकाशास्तिकाय, चोथुं पुज्जास्तिकाय, पांचमुं जीवास्तिकाय अने ठहुं कालइव्य, ए ठ इव्य शा श्रवतां ठे, तेमां पांच इव्य अजीव ठे, ते ठांनवा योग्य ठे अने एक जीवइव्य ज्ञानादि चेतनागुणें करी सहित ठे, ते (उपादेय के०) आदरवा योग्य ठे.

એ ૪ ડ્વ્યના ગુણ કહે છે. ધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો ચલણસહાય, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા અધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો સ્થિરસહાય, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા આકાશાસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો અવગાહના, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા કાલ ડ્વ્યના એક અરૂપી; બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, અને ચોથો નવા પુરાણા વર્તના લક્ષણ. એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા પુઞ્જ ડ્વ્યના એકરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો સક્રિય અને ચોથો મિલણવિસ્થરણ રૂપ પૂર્ણગતન ગુણ, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા જીવ ડ્વ્યનું એક અનંત જ્ઞાન, બીજું અનંતદર્શન, ત્રીજું અનંતચારિત્ર, ચોથું અનંતવીર્ય, એ ચાર ગુણ જાણવા. એ ૪ ડ્વ્યના ગુણ કહ્યા, તે સર્વ ગુણ નિત્ય ધ્રુવપણે છે.

હવે ૪ ડ્વ્યના પર્યાય કહે છે:—ધર્માસ્તિકાયના સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા અધર્માસ્તિકાયના સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા આકાશાસ્તિકાયના સ્વંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય તથા કાલડ્વ્યના અતીત, અનાગત, વર્તમાન અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા પુઞ્જાસ્તિકાયનાં વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ, અગુરુલઘુસહિત એ ચાર પર્યાય, તથા જીવાસ્તિકાયના અવ્યાબાધ, અનવગાહ, અમૌલિક અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય જાણવા. એ ૪ ડ્વ્યના પર્યાય કહ્યા.

હવે એ ૪ ડ્વ્યના ગુણપર્યાયે સાધર્મિકપણું કહે છે. તિહાં પ્રથમ અગુરુલઘુ પર્યાય સર્વડ્વ્યમાં સરસ્વો છે. અને અરૂપીગુણ પાંચ ડ્વ્યમાં છે, એક પુઞ્જલડ્વ્યમાં નથી, તથા અચેતનપણું પાંચ ડ્વ્યમાં છે, એક જીવ ડ્વ્યમાં નથી, તથા સક્રિયગુણ જીવ અને પુઞ્જ, એ બે ડ્વ્યમાં છે, શેષ ચાર ડ્વ્યમાં નથી, તથા ચલણસહાયગુણ એક ધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્વ્યમાં નથી, તથા સ્થિરસહાય ગુણ એક અધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્વ્યમાં નથી, તથા અવગાહનાગુણ એક આકાશડ્વ્યમાં છે, શેષ પાંચ ડ્વ્યમાં નથી, તથા વર્તનગુણ એક કાલડ્વ્યમાં છે, બીજા ડ્વ્યમાં નથી, તથા મિલણ વિસ્થરણ ગુણ એક પુઞ્જલમાં જ છે, બીજા ડ્વ્યમાં નથી, તથા જ્ઞાનાદિક ચેતનાગુણ એક જીવડ્વ્યમાં જ છે, શેષ ડ્વ્યમાં નથી, એ મૂલગુણ, કોડ્વ્યના

कोऽव्यमां जले नही, तथा धर्म, अधर्म अने आकाश ए त्रणव्यना त्रण गुण अने चारपर्याय सरखा ठे. तथा त्रणगुणेंकरी कालव्यपणएसमानठे.

हवे ए ठ व्यना गुणपर्यायरूप स्वरूप जाणवाने सूत्रपाठ गाथा क हे ठे” परिणामि जीवमुत्ता, सपएसा एगखित्त किरिआ य ॥ निच्चं कारण कत्ता, सव्वगय इयर अपवेसा ॥ १ ॥ ए गाथानो अर्थ शिष्य अने गुरुना प्रश्नोत्तररूपें लखीयें ठैयें.

७७८ शिष्यः—ए ठ व्यमां परिणामि केटजां अने अपरिणामी केटजां?

गुरुः—निश्चयनयें करी तो ठ ए व्यपरिणामी ठे, केम के धर्मास्तिकाय व्य निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमां परिणामी रह्युं ठे, पण बीजा पां च व्यमां परिणमतुं नथी तथा अधर्मास्तिकायव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजां पांच व्यमां नथी परिणम तुं. तथा आकाशास्तिकाय पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परि णमे ठे, पण बीजा पांच व्यमां परिणमतुं नथी. तथा कालव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजा पांच व्यमां परिणमतुं नथी, तथा जीवव्यपण संग्रहनयने मत्तें निश्चयनयें करी पा रिणामिकनावें पोताना स्वरूपमां परिणामी रह्युं ठे, पण बीजा पांचव्यमां नथी परिणमतुं केम के जो निश्चयनयें करी जीव परपुज्जल व्यमां प रिणमे तो कोऽकाजें पण कर्मथकी रहित न्यारो थइ सिद्धिप्रत्यें न पा मे, माटे निश्चयनयें करी जीव पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे अने व्यव हारनयें करी जीव, नाटकीया बजाणीया जवाइयानी पेरे अनेक प्रकारें एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरिडी, पंचेंडी पर्यंत देवता, नारकी, मनुष्य अने तिर्य चरूप नवानवा वेश पेहेरी नवानवा रूप करी नवानवा नाम धरावी चार गतिरूप संसारमां चोराशी लाख चउटामां जमतो फरे ठे. एकवेश उतारे ठे एकवेश पेहेरे ठे, एरीतें जीव अनेक प्रकारें संसारमां नाटक करे ठे. ते सर्वव्य वहारनयें करी जाणवुं. परंतु निश्चयनयें करी तो जीव शाश्वतो सत्तायें सि ष्समान ठे तथा पुज्जलास्तिकाय व्यपण निश्चयनयें करी परमाणुआ सर्व पोतें पोताने स्वजावें रह्या ठे अने व्यवहारनयें करी पुज्जलपरमाणुआ मली खंध थाय ठे परंतु जो निश्चयनयें करी खंध थातो होत तो कोऽ काजें ए खंध विखराइ जात नही, सदाकाल खंधना खंध जावेंज रेहेत, तेम तो

રહેતા નથી માટે વ્યવહારનયે પુજનના પરમાણુઆ મલી સ્વંધ થાય છે અને પાઠા સ્વંધ વિચરે પણ છે અને નિશ્ચયનયે કરી તો પરમાણુઆ પોતપોતાને સ્વનાવે સદાકાલ શાશ્વતા છે, પણ કોઈ કાલે ઘટશે વધશે નહીં, એ રીતે એ બે ઇવ્ય નિશ્ચયનયે કરી પોતપોતાને સ્વનાવે પારિણામિક જાણવા.

તથા વ્યવહારનયે કરી તો ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર ઇવ્ય અપરિણામી છે, અને જીવ તથા પુજન એ બે ઇવ્ય પરિણામી છે કેમ કે વ્યવહારનયને મતે જીવ, સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ વર્ગણનાં દલીયાં લીધે છે, અને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ વર્ગણનાં દલીયાં ચેરવે છે, પણ જો નિશ્ચયનયે કરી કર્મનું ગ્રહણ કરતો હોય, તો કોઈકાલે કર્મથી છૂટે જ નહીં, માટે જીવને અજ્ઞાન અને રાગદેષરૂપ ચિકાજો કરી અશુદ્ધપણું છે, તેણે કરી પરઇવ્યમાં પરિણમે છે અને પુજનઇવ્યને પરિણમન પણાનો સ્વનાવ છે, માટે જીવ, રાગ, દેષ અને અજ્ઞાનરૂપ અશુદ્ધતાયે કરી પુજન પરમાણુઆને ગ્રહણ કરે છે અને મનુષ્ય, દેવતા, નારકી તથા તિર્યચના શરીરરૂપ સ્વંધ પ્રત્યે નિપજાવે છે, તે સ્વંધસ્થિતિ પ્રમાણે રહે છે. વલી પાઠા ચેરવે છે, વલી બોજા પરમાણુઆ લઈ નવા શરીરરૂપ સ્વંધ નીપજાવે છે, એમ કેટલાએક પુજન પરમાણુઆ આહારપણે ગ્રહે છે. અને કેટલાએક પુજન પરમાણુઆને વર્ણ, ગંધ, રસ અને ફરસપણે ગ્રહણ કરે છે. તથા કેટલા એક પુજનપરમાણુઆને કર્મપણે ગ્રહણ કરે છે, વલી પાઠા ચેરવે છે, એમ અનાદિકાલની જીવ પુજનને પરિણમનપણાની ઘટમાલ ચાલી જાય છે, અને અજ્ઞાનવશાયે કરી જો શુન પુજન જીવને મલે, તો રાજી થાય છે, તથા અશુન પુજન મલે, તો નારાજી થાય છે. એ રીતે વ્યવહારનયને મતે જીવ અને પુજન, એ બે ઇવ્ય પરિણામી છે. તેનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૭૮૦ શિષ્ય:—તે ઇવ્યમાં (જીવ કે ૦) જીવ કેટલા અને અજીવ કેટલા ?

ગુરુ:—ષટ્ઇવ્યમાં એક જીવ ઇવ્ય તે જીવ છે, અને શેષ પાંચ ઇવ્ય અજીવ છે, જે કારણે સંગ્રહનયને મતે પારિણામિક જાવે નિશ્ચયનયે કરી એક જીવ ઇવ્ય, જ્ઞાનાદિચેતનારૂપ ગુણે કરી સહિત સત્તાયે સિદ્ધસમાન અનંતકૃદિનો ધણી છે અને વ્યવહારનયે કરી શુનાશુન કર્મરૂપ પુણ્યપાપનો જોક્તા જાણ વો. તથા શેષ ધર્માદિક પાંચ ઇવ્ય તે અજીવરૂપ જડસ્વનાવવાલા જ્ઞાનાદિ ચેતનાગુણે કરી રહિત સુખડઃસ્વને ન જાણનારા માટે અજીવ છે.

१८३ शिष्यः—ठ ड्व्यमां (मूर्त्ता के०) मूर्त्ति केटला अने अमूर्त्ति केटला ?

गुरुः—एक पुञ्जड्व्य मूर्त्ति ठे, अने शेष पांच ड्व्य अमूर्त्ति ठे, ते आ वी रीतें जे धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार ड्व्य तो अमूर्त्ति ठे, अने एक जीवड्व्य ते मूर्त्ति अमूर्त्ति जाणवो. तेमां निश्चयनयें करी तो जीव अरूपी माटे अमूर्त्ति कहियें, अने व्यवहारनयें करी देव, नारकी, ति र्येच अने मनुष्यरूप जीवना (५६३) जेद ठे, ते सर्व मूर्त्तिरूपें जाणवा. तथा ठो पुञ्जड्व्य ठे तेनो व्यवहारनयने मत्तें अनंत परमाणुआ मली खंध बने ठे, तेवारें नजरें दीठामां आवे ठे, माटे एने मूर्त्ति कहियें. एरीतें ठ ड्व्यना स्वरूपमां मूर्त्ति अमूर्त्तिनो विचार कह्यो.

१८४ शिष्यः—ठ ड्व्यमां (सपएसाके०) सप्रदेशीकेटला अने अप्रदेशीकेटला ?

गुरुः—ठ ड्व्यमां पांच ड्व्य सप्रदेशी अने एक कालड्व्य अप्रदेशी जाणवुं केम के धर्मास्तिकायड्व्य असंख्यात प्रदेशी अने अधर्मास्तिकाय पण असंख्यातप्रदेशी, तथा एक आकाशास्तिकाय ड्व्य अनंतप्रदेशी तथा एक जीव ड्व्य ते सत्तागतें असंख्यातप्रदेशी ठे, एवा अनंता जीव जाणवा. तथा पुञ्ज परमाणुआ अनंत प्रदेशी अने एक एक परमाणुआमां अनंता गुणपर्याय रह्या ठे, ते आगल बतावशुं. ए रीतें ए पांच ड्व्य सप्रदेशी कहियें, अने एक कालड्व्य, अप्रदेशी ठे, एनुं लोका लोकमां एकसमय सदा काल वर्त्ते ठे, अने गणितकाल तो उत्पादव्ययरूप पलटण स्वनावें अढीदीप प्रमाणें जाणवो. ए रीतें षट् ड्व्यमां सप्रदेशी अप्रदेशीनो विचार जाणवो.

१८५ शिष्यः—ए ठ ड्व्यमां (एग के०) एक केटला अने अनेक केटला ?

गुरुः—त्रण ड्व्य एक अने त्रण ड्व्य अनेक जाणवां केम के धर्मास्तिकाय ड्व्य असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं. तथा अधर्मास्तिकाय पण असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं तथा आकाशास्तिकाय पण अनंत प्रदेशी लोकालोकव्यापी एक जाणवुं. एटले ए त्रण ड्व्य ते एक कहियें. अने जीव ड्व्य जेठे ते लोकव्यापी अनंतां जाणवां. ते एकेक जीवना असंख्याता असंख्याता प्रदेश ठे, ते एकेक प्रदेशें अनंती कर्मनी वर्गणाना थो कडा लागे ठे, तथा जीवथकी रहित घट प्रमुख बीजा पुञ्ज परमाणुआ बूटा पण अनंता ठे, माटे जीवथकी पुञ्जड्व्य अनंतगुणां जाणवां. अने एकेकी कर्मवर्गणामां अनंत पुञ्ज परमाणुआ रह्या ठे, ते परमाणुआ

દ્રવ્યથકી સદાકાલ શાશ્વતા છે, માટે એકેક પરમાણુઆમાં અનંતા ઉત્પાદ વ્યયરૂપ કાલના સમય અનાગતકાલે વ્યતીત થઈ ગયા, તથા હજી પણ અનંતા સમય આવતેકાલે વ્યતીત થાશે, અને પરમાણુઆ તો તેના તેજ સદાકાલ શાશ્વતા છે, માટે પુજ્જદ્રવ્યથકી પણ કાલદ્રવ્યના સમય અનંતા જાણવા. એ રીતે જીવ, પુજ્જ અને કાલ, એ ત્રણ દ્રવ્ય અનેક કહીયે. એ રીતે ષટ્દ્રવ્યના સ્વરૂપમાં એક અને અનેકનો વિચાર જાણવો.

૭૮૮ શિષ્ય:-ઠ દ્રવ્યમાં (ચિત્ત કે ૦) ક્ષેત્ર કેટલાં અને ક્ષેત્રી કેટલાં ?

ગુરુ:-ઠ દ્રવ્યમાં એક આકાશ તે ક્ષેત્ર કહીયે અને બીજા પાંચ દ્રવ્યક્ષેત્ર કહીયે. કેમ કે એક આકાશના ઘરમાં પાંચે દ્રવ્ય મલીને રહ્યાં છે તે આવી રીતે:-જે આંધ્રની પાંપણનો એક વાલ જહીને તેનો અગ્રનાગ એવો સૂક્ષ્મ કરીયે કે જેના એક સ્વંમના બે સ્વંમ ન થાય, એવા સૂક્ષ્મ સ્વંમ પ્રમાણે આ કાશ ક્ષેત્ર જહીયે. તેટલામાં આકાશરૂપ ક્ષેત્રના પોતાના અસંખ્યાતા પ્રદેશ રહ્યા છે, અને તેટલામાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે તથા અધર્માસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને નિગોદીઆ ગોલા પણ અસંખ્યાતા રહ્યા છે, તે સર્વે પજ્યા મૂકીને તેમાંહેલો માત્ર એક જ ગોલો જહીયે. તે એક ગોલામાં પણ અસંખ્યાતી નિગોદ રહી છે, તે અસંખ્યાતી નિગોદ પડતી મૂકીને માંહેથી એક નિગોદ જહીયે. તે એક નિગોદમાં પણ અનંતા જીવ રહ્યા છે, તે જીવની ગણતી કહે છે, એક અતીતકાલ કેતાં આગજ જે ઢેડા રહિત અનંતો કાલ ગયો તથા અનાગતકાલ તે પણ ઢેડા રહિત છે, તે સર્વેના જેટલા સમય થાય, તેની સાર્યે ત્રીજો વર્તમાન કાલનો એક સમય પણ લેવો, એટલે અતીતાદિક ત્રણેકાલના અંતરહિત જેટલા સમય થાય, તે સર્વને અનંત ગુણા કરીયે, એટલા જીવ એક નિગોદમાં છે, તે સર્વે જીવ પજ્યા મૂકીને તેમાંહેથી માત્ર એક જીવ જહીયે, તે જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તે એકેકા પ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણાડ લાગી છે, તે સર્વે વર્ગણાડ પડતી મૂકીને તેમાંથી એક વર્ગણા જહીયે, તે એકવર્ગણામાં અનંતા પુજ્જ પરમાણુઆ રહ્યા છે. તે આવીરીતે:-પ્રથમ પરમાણુઆના બે જેદ છે, એક ટૂટા પરમાણુઆ અને બીજા સ્વંધ, સ્વંધના વલી બે જેદ, એક જીવસહિત સ્વંધ તે જીવને લાગેલા જાણવા અને બીજા જીવ રહિત સ્વંધ તે ઘટ પ્રમુખ અજીવસ્વંધ જાણવા.

તિહાં પ્રથમ જીવ સહિત સ્વંધનો વિચાર કહે છે:— બે પરમાણુઆ જે લા થાય, તેવારેં ઢ્યણુક સ્વંધ કહેવાય, ત્રણ પરમાણુઆ જેલા થાય, તે વારેં ઢ્યણુક સ્વંધ કહેવાય, એમ સંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય તેવારેં સંખ્યાતાણુક સ્વંધ કહેવાય, અસંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અસંખ્યાતાણુક સ્વંધ કહેવાય, અને અનંતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અનંતાણુક સ્વંધ કહેવાય, એટલા પરમાણુઓનો સ્વંધ થાય, તિહાં સુધીના સ્વંધ, તે સર્વે સ્વંધજીવને અગ્રહણ યોગ્ય છે. એટલા પરમાણુઓના સ્વંધને કોઈ જીવ ગ્રહણ કરી શકે નહીં, પરંતુ અનવ્યરાશિના જીવ ચમ્મોતેરમે બોલે છે તે થકી અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જેવારેં જેલા થાય, તેવારેં એક ઔદારિકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તે ઔદારિકની વર્ગણાથી વલી અનંતગુણાધિકમય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક વૈક્રિયશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને વૈક્રિયની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક આહારકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય અને આહારકનો વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક તૈજસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તૈજસની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક જ્ઞાણને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય તથા જ્ઞાણની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક મય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક ઝહ્વાસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, તે ઝહ્વાસની વર્ગણાથી અનંતગુણા અધિકમય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક મનને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય. એ સાતમી મનોવર્ગણા થકી વલી આઠમી કર્મવર્ગણામાં અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જાણવા. એવી જીવને એકેકપ્રદેશેં અનંતી કર્મની વર્ગણાં રાગદેષની ચિકાર્શેં કરી લાગી છે, તેણેં કરી જીવના જ્ઞાનાદિક ગુણ દબાઈ ગયા છે, માટે જીવથકી પુજ્જલ ઇચ્છ અનંતગુણા જાણવા. તે પુજ્જલરૂપી છે, અચેતન છે, સક્રિય છે, પૂર્ણ ગણ છે, એ ચાર ગુણ એમાં સ્વાભાવિક જાણવા. એ પરમાર્થ છે.

હવે વર્ગણાનો વિચાર કહે છે:—પૂર્વોક્ત આઠવર્ગણા જીવને અનાદિકાલની લાગી છે, તેમાં એક ઔદારિક બીજી વૈક્રિય, ત્રીજી આહારક અને ચોથી તૈજસ, એ ચાર વર્ગણા બાદર છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ અને આઠ સ્પર્શ. એ વીશ ગુણ જાણવા. અને બાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, અને ચાર સ્પર્શ મળી શોલ ગુણ છે,

તથા એક પરમાણુઆમાં એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, અને બે સ્પર્શ, મલી પાંચ ગુણ છે, તે પરમાણુઆ શાશ્વતા છે, બાલ્યા બલ્લે નહી, ગાલ્યા ગલે નહી, બેદ્યા બેદાય નહી, જેદ્યા જેદાય નહી, સદાકાલ શાશ્વતા છે, તે ટલ્લાને તેટલા છે, પણ કોઈ કાલે એક પરમાણુ પણ વધશે ઘટશે નહી, તે એકેક પરમાણુડે આગલ અનાગતકાલે અનંતી અનંતી વાર એકેક વસ્તુમાં પરિણમી ચૂકો, તિહાં જે વસ્તુને પરિણમીને ફરી જે વસ્તુને તે વસ્તુથી ટૂંટ્યો પડ્યો તે વસ્તુને તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, અને બીજી વસ્તુમાં જડ પરિણમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, વલી ત્રીજી વસ્તુમાં પરિણમ્યો, તેવારેં વલી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો; વલી ચોથી વસ્તુમાં પરિણમ્યો, તેવારેં તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, તથા વલી તે આગલી વસ્તુમાં પાઠો પરિણમ્યો, એમ એકેક પરમાણુઆમાં અનંતી વસ્તુ ઉત્પાદવ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાળી તેમાં અનંતો કાલ વહી ગયો અને હજી અનંતો કાલ જાશે, પણ પરમાણુઆ તે ના તેજ છે. એ રીતેં એકેક પુજ્જ પરમાણુડે એકેકી વસ્તુમાં અનંતીવાર જૂદા જૂદા જાવેં પરિણમ્યો છે, તેથી અનંતીવાર તે તે વસ્તુનો પર્યાય થયો તે પુજ્જ પરમાણુઆથી વલી કાલના સમય અનંતગુણા જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એમ ષટ્કવ્યમાં એક આકાશ તે ક્ષેત્ર અને પાંચ દ્રવ્ય, આકાશના ઘરમાં રહ્યાં છે, માટે તે ક્ષેત્રી જાણવાં. એ એક વાલાગ્રમાત્ર ક્ષેત્રનો લેશમાત્ર વિચાર જાણવો. એ પ્રકારેં જીવ અજીવરૂપ વેહેંવળ કરતાં અંતરમાં ધારતાં વિચારતાં થકાં જીવને સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય.

૭૯૦ શિષ્ય:—એકદ્રવ્યમાં (કિરિઆય કે ૦) સક્રિયકેટલાં અને અક્રિયકેટલાં?

ગુરુ:—નિશ્ચયનયેં કરી તો ઢાળ દ્રવ્યને સક્રિય કહીયેં અને વ્યવહારનયેં કરી તો ચાર દ્રવ્ય અક્રિય કહીયેં. તથા બે દ્રવ્ય સક્રિય કહીયેં. તે આવી રીતેં:—નિશ્ચયનયેં કરી ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, તે જીવ અને પુજ્જ એ બે દ્રવ્યને પોતાની ચલણસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી અધર્માસ્તિકાય પણ જીવ પુજ્જને પોતાની સ્થિરસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય પણ જીવ પુજ્જને પોતાની અદગાહનારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી કાલદ્રવ્ય તે પણ

जीव अजीवरूप सर्ववस्तुमां पोतानी वर्तनारूप क्रिया करतो जाय ते, तथा निश्चयनयें करी तो जीव इव्य, पण पोताना स्वरूपमां रमवारूप क्रिया करतो जाय ते. केम के जो निश्चयनयें करी जीव गुजागुनरूप विजाव दशामां रमणकरवारूप क्रिया करतो होय, तो कोइ कालें जीव सिद्धि वरेज नही, माटे निश्चयनयें करी तो जीव पोताना स्वरूपमां रमवारूपज क्रिया करे ते. तथा निश्चयनयें करी पुज्जपरमाणुआ जे ते ते पण अनादि कालना पोतानी मलवा विखरवारूप क्रिया करता जाय ते. ए रीतें ठए इव्य निश्चयनयें करी पोतपोतानी क्रिया करे ते, माटे सक्रिय ते.

अने व्यवहारनयें करी धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार इव्य अक्रिय जाणवां. तथा जीव अने पुज्ज ए बे इव्य सक्रिय जाणवां. कार ए के व्यवहार नयने मत्तें जीव अज्ञान अने रागद्वेषनी चिकाशरूप अगु दत्तायें करी समय समय अनंता पुज्ज परमाणुआनुं ग्रहण करवारूप क्रिया करे ते, अने पुज्ज परमाणुआने वलगवानो स्वजाव ते, माटे पुज्ज परमाणुआ वलगवारूप क्रिया करे ते. ए रीतें व्यवहारनयने मत्तें जीव अने पुज्ज, ए बे इव्य मलवा विखरवारूप क्रिया करे ते, माटे सक्रिय जाणवां. जे कारणमाटे जीव, समय समय अनंता कर्मरूप पुज्ज परमाणु आनुं ग्रहण करे ते अने आगल सत्तायें अनंता कर्मरूप दत्तीयां बांध्यां ते, ते स्थितिप्रमाणें जीवने उदय आवे ते, तेने जोगवीने खेरवे ते, तथा केटला एक परमाणुआ तो उदीरीने उदय आणी जोगवीने खेरवे ते, तथा केटला एक ज्ञानरूप दृष्टियें करी बालीने खेरवे ते, एम अनेक प्रकारें समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ ग्रहण करे ते अने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ खेरवे ते, माटे अनादिकालना जीव अने पुज्ज, ए बे इव्य मलवा विखरवा रूप क्रिया करे ते, तेथी सक्रिय जाणवां.

७९३ शिष्यः—ए ठ इव्यमां (निच्चं के०) नि त्यकेटलां अने अनित्य केटलां ?

गुरुः—निश्चय नयें करी ठए इव्य नित्य ते, अने निश्चयनयें करी ठए इव्य अनित्य पण ते, तथा व्यवहार नयें करी तो चार इव्य नित्य जाणवां, अने बे इव्य अनित्य जाणवां. ते आवी रीतें:—धर्मास्तिकायना अरूपी अ चेतन अक्रिय अने चलणसहाय ए चार गुण अने पर्यायमां धर्मास्तिकायनो एक खंध ए पांच नित्य जाणवां, तथा देश, प्रदेश अने अगुरुजघु, ए त्रण

पर्याय धर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. तथा अधर्मास्तिकायना पण अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने स्थिरसहाय, ए चार गुण तथा पर्यायमां अधर्मास्तिकायनो एक खंध, ए पांच नित्य जाणवा अने देश, प्रदेश, तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अधर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे आकाशास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने अवगाहक, ए चार गुण अने पर्यायमां आकाशास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा. तथा देश, प्रदेश, अने अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय आकाशास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे काल इव्यना अरूपी अचेतन अक्रिय अने नवा पूराणा वर्तना लक्षण ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा अतीत, अनागत, वर्तमान अने अगुरुलघु, ए चार पर्याय काल इव्यना अनित्य जाणवा. हवे पुञ्जल इव्यना रूपी अचेतन सक्रिय अने पूर्णगलण मिलण विखरण, ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा वर्ण, गंध, रस, फरस, अगुरुलघु सहित ए चार पर्याय पुञ्जलास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे जीव इव्यना ज्ञान, दर्शन, चरित्र अने वीर्य, ए चार गुण अने अव्याबाध, अमौर्तिक तथा अनवगाह, ए त्रण पर्याय जीवना नित्य जाणवा. अने एक अगुरुलघुपर्याय, जीवनो अनित्य जाणवो. एरीतें निश्चयनयें करी ढडव्य नित्यपण कहियें अने अनित्यपण कहियें.

हवे व्यवहारनयें करी धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार इव्य नित्य कहियें. तथा जीव अने पुञ्जल, ए बे इव्य अनित्य जाणवां. कारण के व्यवहार नयने मते जीव, चारगतिरूप संसारमां जन्म मरण रूप नवा नवा जव करे ठे, माटे अनित्य कहियें. तथा व्यवहारनयें करी पुञ्जल इव्यना खंध पण सर्वे अनित्य जाणवा. कारण के पुञ्जलना खंध बने ठे, ते स्थितिप्रमाणें रहे ठे, वली पाठा विखरे ठे, माटे अनित्य जाणवा. तथा जे कारणें वली इव्यास्तिकनयने मते जीव असंख्यात प्रदेशी नित्य, सदाकाल शाश्वतो ठे, अने अशुद्ध अनित्य पर्याय करी जीव अनित्य अशाश्वतो जाणवो, केम के अशुद्ध अनित्य पर्यायें करी जीव चार गतिरूप संसारमां उत्पाद, व्ययरूप पलटण स्वजावे वर्त्ते ठे. ते आवी रीतें:-मनुष्य जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने देवताना जवना पर्यायनो उत्पाद थयो, वली देव जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने तिर्यच जवना पर्यायनो उत्पाद थयो, वली तिर्यच जवना पर्यायनो व्यय थ

यो अने मनुष्यजवना पर्यायनो उत्पाद थयो. एम अष्टुष्ट अनित्य पर्यायें करी जीव, अनेक प्रकारें उत्पाद व्ययरूप पलटण स्वनावें चार गतिरूप संसारमां सदा काल वर्त्ते ठे, अने जीव, एनो ए ध्रुवपणे शाश्वतो ठे, तथा जन्म, मरण, थाय ठे, ते सर्व पर्यायनो उत्पाद व्यय थाय ठे, माटे इव्यास्तिक नयें करी जीवने नित्य कहीयें, अने पर्यायास्तिक नयें करी जीवने अनित्य कहीयें, ए परमार्थ ठे. तथा पुजल परमाणुआ पण इव्यथकी नित्य शाश्वता ठे, अने पर्यायथकी घणा परमाणुआ मली खंध बने ठे, ते स्थिति प्रमाणे रहे ठे, वली पाठा विखरे ठे, ते खंधने अनित्य पण कहीयें. एरीतें षट् इव्यमां निश्चयव्यवहार नयें करी नित्यअनित्यनुं स्वरूप जाणवुं.

७९४ शिष्यः—ए ठ इव्यमां कारण केटलां अने अकारण केटलां ?

गुरुः—ठ इव्यमां पांच इव्यने एक जीव इव्य ते अकारण ठे, अने जीव इव्यने पांचे इव्य, कारणरूप जाणवां. जेम के जीव कर्त्ता, अने तेने धर्मास्तिकाय कारण मळ्युं, तेवारें जीवने चालवा हालवारूप कार्य थयुं, तेमज जीव कर्त्ता तेने अधर्मास्तिकाय कारण मळ्युं, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपन्युं, तेमज जीव कर्त्ता, अने तेने आकाशास्तिकाय कारण मळ्युं, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता, तेने पुजलास्तिकाय कारण मळ्युं, तेवारें जीवने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ जेवा, अने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ खेरवारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता अने तेने काल इव्य कारण मळ्युं, तेवारें जीवने नवा पूराणा वर्त्तनारूप कार्य नीपन्युं, ए रीतें षट् इव्यमां जीवने पांचे इव्य, कारणरूपें जाणवां अने जीव पोते अकारण ठे.

७९६ शिष्यः—ए ठ इव्यमां (कर्त्ता के०) कर्त्ता केटलां अने अकर्त्ता केटलां ?

गुरुः—निश्चय नयें करी ठ ए इव्य पोतें पोताना स्वरूपना कर्त्ता ठे, अने व्यवहारनयें करी अनेक नयनी अपेक्षायें जोतां तो एक जीव इव्य कर्त्ता अने पांच इव्य अकर्त्ता जाणवां, ते आवीरीतें जे व्यवहार नयना ठ जेद ठे, तिहां प्रथम शुद्धव्यवहारनयें करी जीव, शुद्ध निर्मल, कर्मथकी रहित एवुं पोतानुं स्वरूप नीपजावुं तेनो कर्त्ता जाणवो, एटजे जे जे आगलां गुणगणानुं ठोडवुं अने उपरलां गुणगणानुं जेवुं तेने शुद्धव्यवहारनयें कर्त्ता कहीयें. एटजे पहेजे गुणगणे अनंतानुबंधियानां

ચોકડી હતી, તે સ્વપાત્રી અને ચોથે ગુણગણે આવ્યો, તેવારે જીવને એક સમકેત ગુણ નિરાવરણ થયો અને અપ્રત્યાસ્વાનીની ચોકડી સ્વપાત્રી, તેવારે પાંચમે ગુણગણે દેશવિરતિ ગુણ પામ્યો, તથા પ્રત્યાસ્વાનીની ચોકડી, સ્વપાત્રી, તેવારે ઢેઠે સાતમે ગુણગણે સર્વવિરતિ ગુણ પામ્યો, તથા સર્વ કપાય ક્ષય થયા, તેવારે અગ્નીઆરમે, બારમે, ગુણગણે પોહોચી રાગ દેષ રૂપ મોહનીય કર્મ સ્વપાત્રી, બારમે ગુણગણે ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી તેરમે ગુણગણે કેવલજ્ઞાન પામ્યો, એ રીતે જેમ જેમ પૂર્વજાં ગુણગણાનું ઢોડવું અને ઉપરલા ગુણગણાનું લેવું તેને શુદ્ધ વ્યવહાર નય કહીયે. એટલે જીવ જેમ જેમ કર્મરૂપ અશુદ્ધતાને ટાલે, અને ગુણરૂપશુદ્ધતાને નીપજાવે, તે શુદ્ધવ્યવહાર નય જાણવો. હવે ત્રીજા અશુદ્ધવ્યવહારનયે કરી જીવમાં અજ્ઞાન, રાગ, દેષ, અનાદિકાલના શત્રુ થઈ લાગા છે, તેણે કરી જીવમાં અશુદ્ધપણું જાણવું. એ અશુદ્ધતાની ચિકાજો કરી જીવને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયે લાગે છે, એ અશુદ્ધતા અનાદિની જાણવી. એ અશુદ્ધ વ્યવહારનયે જીવ કર્તા, તેનું સ્વરૂપ કહ્યું. હવે ત્રીજા શુદ્ધ વ્યવહારનયે કરી જીવ, દાન, શીલ, તપ, જાવના, પૂજા, પ્રજાવના, સેવા, નક્તિ, સામીવાત્સલ, વિનય, વૈયાવજ્ઞ, ઉપકાર, કરુણા, દયા, યજ્ઞા, મીતું મનોહર વચન બોલવું, સર્વ જીવનું રૂઢું ચિંતવવું, એ આદિ અનેક પ્રકારની જીવને શુદ્ધ કરણી જાણવી. એ શુદ્ધ વ્યવહારનયે જીવ કર્તા કહીયે. હવે ચોથા અશુદ્ધવ્યવહાર નયે કરી જીવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિંદા, વિકથા, હાસ્ય, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાડી, મૂઠ્ઠા, મમતા, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, પરિગ્રહ, એ આદિ અનેક પ્રકારની જીવને અશુદ્ધકરણી કહીયે, એ અશુદ્ધ વ્યવહારનયે જીવ, કર્તા જાણવો. હવે પાંચમા ઉપચરિતવ્યવહાર નયે કરી જીવ, ધન, કુટુંબ, પરિવાર, હાટ, ઘર, વસ્ત્ર, ગામ, ગરાસ, દેશ, ચાકરરૂપ, દાસ, દાસી, વાણોતર, રાજ, ક્ષત્રિ, ક્ષેત્ર, સ્વજાં, વાડી, વન, આરામ, કૂવા, વાવ્ય, સરોવર, નવાણ, એ આદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુ તે પોતાથકી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, તેને જીવ અજ્ઞાનપણે પોતાની કરી જાણે છે, તેને માહારું માહારું કરતો ફરે છે, એટલે તેના પાપનો અધિકારી થાય છે, એ રીતે ઉપચરિત વ્યવહાર નયે જીવને કર્તા જાણવો. હવે ઢેઠા અનુપચરિત વ્યવહાર નયે કરી જીવ,

શરીરાદિક પરવસ્તુ જે પોતાના સ્વરૂપથી પ્રત્યક્ષપણે જુદી છે, પણ પારિણામિક જાવેં લોલીનૂતપણે એકઠી મલી રહી છે, તેને જીવ, પોતા ની કરી જાણે છે. પણ એવાં શરીર તો અનંતી વાર કયાં અને અનંતી વાર મૂક્યાં, તથાપિ અજ્ઞાનપણે તેને પોતાનાં કરી જાણે છે, તેને વાસ્તે અનેક પ્રકારેં હિંસાદિ પાપ કરી પુષ્ટ કરે છે, એરીતેં અનુપચરિત વ્યવહારનયેંકરી જીવ કર્તા જાણવો. એ ઠ પ્રકારેં વ્યવહાર નયને મતેં જીવનું કર્તાપણું દેખાડયું એમ ઠ ડવ્યમાં કર્તા અકર્તા પણાનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૯૮ શિષ્ય:—એ ઠ ડવ્યમાં (સર્વગચ્છર કે) સર્વગત એટલે સર્વવ્યાપી ડવ્ય કેટલાં અને તે થકી ડતર એટલે દેશ વ્યાપી ડવ્ય કેટલાં પામીયેં ?

ગુરુ:—ઠ ડવ્યમાં એક આકાશડવ્ય સર્વલોકાલોકવ્યાપી છે અને પાંચ ડવ્ય, દેશ વ્યાપી જાણવાં. કારણ કે ધર્માસ્તિકાય અસંખ્યાત પ્રદેશી લોકવ્યાપી જાણવું અને અધર્માસ્તિકાય ડવ્ય પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી લોકવ્યાપી જાણવું. તથા કાલ ડવ્ય ગણિતકાલ તે અઢીઢીપ વ્યાપી જાણવું. તથા જીવ ડવ્ય પણ લોકવ્યાપી જાણવું. એટલે જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેટલા નિગોદના ગોલા છે, અને એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ રહી છે, તે એકેકી નિગોદમાં અનંતા જીવ રહ્યા છે, માટે જીવ ડવ્ય લોકવ્યાપી જાણવું. તથા પુજ્જલ ડવ્ય પણ એકેક જીવને સત્તાયેં અનંતા કર્મરૂપ પુજ્જલ પરમાણુઆ લાગા છે, તથા તે થકી બીજા તૂટા લોકવ્યાપી પુજ્જલ પરમાણુઆ પણ અનંતા છે, તે સર્વ લોક વ્યાપી છે એરીતેં એ પાંચ ડવ્ય દેશવ્યાપી જાણવાં, અને એક આકાશાસ્તિકાય ડવ્ય લોકાલોકવ્યાપિ અનંત પ્રદેશી તે સર્વવ્યાપી જાણવું. એ ઠ ડવ્યમાં સર્વ વ્યાપી તથા દેશ વ્યાપીનું સ્વરૂપ કહ્યું,

૭૯૯ શિષ્ય:—એ ઠ ડવ્ય (અપ્રવેશ કે) અપ્રવેશી એટલે એક દ્વેંત્ર ઠ ડવ્ય જેલાં મલી રહ્યાં છે, પણ કોઈ એક બીજામાં પ્રવેશ કરી જતી જાતાં નથી અને એક બીજાનું કોઈ કોઈનું કામ પણ કરતા નથી તેનો ર્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જેમ કોઈ એક ડુકાનમાં પાંચ વાણોતર રહેતા હોય, તે સર્વે પોત પોતાના હવાલા પ્રમાણેં કામ કરતા જાય, અને સદ્ધુ સદ્ધુની મર્યાદામાં ચાલે, તેમ ર્હ્યાં એકદ્વેંત્ર ઠ ડવ્ય જેલાં રહ્યાં છે, પણ સદ્ધુ પોતપોતાનું કામ કરે છે, અને પોત પોતાની મર્યાદામાં વર્તે છે, પણ નિશ્ચયનયેં કરી કોઈ એક

બીજામાં માહોમાંહેં જલતાં નથી, માટે અપ્રવેસી જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એ રીતે પટ્કવ્યનું સ્વરૂપ બાર જાંઘે કરી સામાન્યપ્રકારેં જવ્યજીવને જાણવું.

૮૦૦ શિષ્ય:—આગલ પન્નાવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે તમેં કહ્યું જે જીવ અજીવરૂપ પટ્કવ્યનું સ્વરૂપ સ્યાદાદિ આઠ પદ્ધેં કરી જાણવું. માટે તે આઠ પદ્ધ કયા, તેનાં નામ કહો ?

ગુરુ:—આઠ પદ્ધ તે એક, અનેક, નિત્ય, અનિત્ય, સત્ય, અસત્ય, વક્તવ્ય, અવક્તવ્ય, એ પ્રત્યેક કવ્યમાં આઠ પદ્ધ કરતાં ઠકવ્યમાં અડતાલીશ પદ્ધ થયા.

૮૧૨ શિષ્ય:—એ ઠકવ્યમાં એક અનેક પદ્ધ કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—એ પટ્કવ્યને એક પણ કહીયેં અને અનેક પણ કહીયેં કેમ કે ધર્મ, અધર્મ, એ બે કવ્ય સ્વંધરૂપ લોકાકાશ પ્રમાણેં એક છે અને એના ગુણ પર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા જાણવા. હવે આકાશાસ્તિકાયકવ્ય પણ સ્વંધરૂપ લોકાલોકપ્રમાણેં એક છે અને ગુણપર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ પણ અનંતા જાણવા એ રીતેં ત્રણ કવ્યમાં એક અનેક પદ્ધ કહ્યો હવે જોય ત્રણ કવ્યમાં એક અનેકપણું દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ કાલકવ્યનો વર્તમાનરૂપ ગુણ એક જાણવો અને ગુણપર્યાય તથા સમય અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા, અને સમય પણ અનંતા જાણવા, કેમ કે અતીતકાલેં અનંતા સમય વહી ગયા અને અનાગતકાલેં અનંતા સમય આગલ આવશે, તથા વર્તમાન કાલ એક સમય માત્ર જાણવો. હવે પુજ્જાસ્તિકાય કવ્યમાં એક અનેક પદ્ધ કહે છે. પુજ્જલકવ્યના પરમાણુઆ અનંતા છે તે એકેક પરમાણુઆમાં અનંતા ગુણપર્યાય રહ્યા છે, એ બોલ અનેક છે, પણ સર્વ પરમાણુઆમાં પુજ્જલપણું એક સરખું છે, તેથી એક છે. હવે જીવકવ્યમાં એક, અનેકપણું કહે છે. લોકમાં જીવ અનંતા છે, એકેકજીવના અસંખ્યાતા, અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશેં અનંતા ગુણ રહ્યા છે, તથા એકેક ગુણમાં અનંતા અનંતા પર્યાય છે, અને પર્યાય પર્યાયમાં ધર્મ અનંતો છે, એ સર્વ બોલ અનેકપદ્ધના દર્શાવનારા છે, અને સંગ્રહનયેં કરી જીવપણું સર્વમાં એક સરખું છે, માટે એકપદ્ધ છે.

હ્યાં શિષ્ય પૂછે છે કે જો એમ સર્વજીવ એક સરખા છે તો એકજીવ સિદ્ધસ્વરૂપી પરમાનંદ સુખમય દેખાય છે, અને બીજા સંસારી જીવ કર્મ

वर्षों पड्याथका दुःखी देखाय ठे, तेणें करी सर्वजीव, जूदा जूदा लागे ठे, तेनो श्यो परमार्थ ? तेवारें गुरु कहे ठे, के निश्चय नयें करी सर्व जीव, सत्तायें सिद्धसमान ठे, तेथीज सर्व जीव कर्म खपावो सिद्धि वरे ठे, तेणें करी सर्व जीवनी सत्ता एक सरखी जाणवी माटे सरखा ठे.

शिष्यः— सर्वे जीव, सिद्ध समान कहा ठो तेवारें अजव्य जीव पण सिद्धसमान थया, तो अजव्य जीव केम मोहें जता नथी ?

गुरुः—अजव्यनो स्वभाव एवोज ठे, जे संसारमां फरतां कदाचित् कारण सामग्री मजे, तो पण अजव्यने परावर्तन धर्म नथी, तेणे करी सिद्ध थता नथी, पण जव्य जीवने परावर्तन धर्म ठे माटे तेने कारण सामग्री मजवा थो पूर्वभावने पलटावी गुणश्रेणी चढी सर्व कर्मने चूर्ण करी सिद्धि पद वरे ठे. अने सर्व जीवना आठ रुचक प्रदेश मुख्य ठे, ते निश्चयनयें करी जव्य अजव्य बेहुना सिद्ध समान ठे, तेणे करी सर्व जीवनी सत्ता एक सरखी ठे, केम के ए आठ रुचक प्रदेशने कर्म लागतां नथी, तेनी आचारांगसूत्र नी टीकामां साख ठे. ए रीतें षट् डव्यमां एक अनेक पद्वुं स्वरूप कसुं.

८३४ शिष्यः—षट् डव्यमां नित्य अनित्य पद्वुं केम जाणीयें ?

गुरुः—ठ डव्य नित्य पण कहेवाय अने अनित्य पण कहेवाय, ते आवी रीतें के धर्मास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने चलण सहाय ए चार गुण तथा पर्यायमां धर्मास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवां, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु ए त्रण पर्याय धर्मास्तिकायनां अनित्य जाणवा तथा अधर्मास्तिकायना अरूपी अचेतन, अक्रिय अने धिर सहाय ए चार गुण तथा पर्यायमां अधर्मास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अनित्य जाणवा. तथा आकाशास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने अवगाहक, ए चार गुण तथा पर्यायमां आकाशास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा, अने देश, प्रदेश, तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अनित्य जाणवा, तेम ज काल डव्यना अरूपी, अचेतन, अक्रिय, अने नवापुराणा वर्तना लक्ष्ण ए चार गुण नित्य जाणवा, तथा अतीत अनागत, वर्तमान अने अगुरु लघु ए चार पर्याय अनित्य जाणवा. तथा पुज्ज डव्यना रूपी, अचेतन, सक्रिय अने गलण पूरण मिलण विस्वरण ए चार गुण नित्य जाणवा.

તથા વર્ણ, ગંધ રસ, ફરસ, અગુરુ લઘુસહિત એ ચાર પર્યાય પુજ્જલદ્વ્યનાં અનિત્ય જાણવા. તથા જીવદ્વ્યના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ચાર ગુણ અને અવ્યાબાધ, અમૂર્તિક તથા અનવગાહ એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય જાણવા તથા એક અગુરુલઘુ પર્યાય, જીવનો અનિત્ય જાણવો. એ રીતે ષટ્ દ્વ્યમાં નિત્ય અનિત્ય પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૮૩૬ શિષ્ય:-ષટ્ દ્વ્યમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:-ઠા એ દ્વ્ય, સ્વદ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવપણે (સત્ કે ૦) ઠતા ઠે, અને પર દ્વ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ તથા પરજાવ પણે (અસત્ કે ૦) અઠતા ઠે. હવે એ ઠ દ્વ્યમાં સ્વદ્વ્યાદિક ચારપણું દેખાડેઢે, પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્વ્ય તે ચલણસહાય ગુણ તથા અધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્વ્ય તે સ્થિરસહાય ગુણ, તથા આકાશાસ્તિકાયનું સ્વદ્વ્ય તે અવગાહક ગુણ, તથા કાલનું સ્વદ્વ્ય તે નવા પુરાણા વર્તના લક્ષણગુણ, તથા પુજ્જલાસ્તિકાયનું સ્વદ્વ્ય તે પૂર્ણગતન ગુણ, અને જીવનું સ્વદ્વ્ય તે જ્ઞાનાદિ ચેતના લક્ષણ ગુણ, એ ઠ દ્વ્યમાં સ્વદ્વ્યપણું કહ્યું. હવે સ્વક્ષેત્રપણું દેખાડેઢે એટલે સ્વક્ષેત્રે પ્રદેશ ઘણા ઢે, માટે ઠા દ્વ્યમાં સ્વક્ષેત્રપણું કહે ઢે. તિહાં પ્રથમ ધર્મ અને અધર્મ, એ બે દ્વ્યના સ્વક્ષેત્રે અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તથા આકાશ દ્વ્યના સ્વક્ષેત્રે અનંતા પ્રદેશ જાણવા, તથા કાલ દ્વ્યનો સ્વક્ષેત્રે એક સમય જાણવો, તથા પુજ્જલદ્વ્યનો સ્વક્ષેત્રે એક પરમાણુઢે, એવા અનંતા પરમાણુઆ જાણવા. તથા જીવદ્વ્યના સ્વક્ષેત્રે એક જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. એ રીતે ઠ દ્વ્યમાં સ્વક્ષેત્રપણાનો વિચાર જાણવો, હવે ઠ દ્વ્યમાં સ્વકાલપણું દેખાડે ઢે. ઠા દ્વ્યમાં પોત પોતાનો સ્વકાલ તે અગુરુલઘુ પર્યાયનો જ વર્તે ઢે. હવે ઠા દ્વ્યમાં સ્વજાવપણું દેખાડે ઢે (સ્વજાવકે ૦) ગુણ પર્યાય, તે ઠા દ્વ્યમાં પોત પોતાને સ્વજાવે ગુણ પર્યાય રહ્યા ઢે. તે સ્વજાવપણુ જાણવું. એમ ધર્માસ્તિકાય દ્વ્યમાં પોતાનું સ્વદ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવપણાનો સંબંધ ઢે, પણ બીજા પાંચ દ્વ્યના સ્વદ્વ્યાદિક ચારનો તેમાં સંબંધ નથી. તેમજ અધર્માસ્તિકાય દ્વ્યમાં પોતાનો સ્વદ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વજાવપણાનો સંબંધ ઢે, પણ બીજાં પાંચ દ્વ્યના સ્વદ્વ્યાદિક ચારનો સંબંધ તેમાં નથી, તેમજ આકાશાસ્તિકાયમાં, કાલમાં, પુજ્જલમાં અને જીવમાં એ સર્વમાં પોત પોતાનું સ્વદ્વ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને

સ્વજાવ પણાનો સંબંધ છે, પણ બીજા પાંચ ડ્વ્યનાં સ્વડ્વ્યાદિક ચારનો તેમાં સંબંધ નથી. એમ ઠ ડ્વ્ય સ્વગુણે કરી સત્ છે, અને પરગુણે કરી અસત્ જાણવાં. જે ડ્વ્ય તે ગુણ પર્યાયવંત હોય, એટલે અનેક પર્યાય તે ડ્વ્ય કહીયે, અને સ્વડ્વ્યનું આવર્તપણું તે ક્ષેત્ર કહીયે. તથા ઉત્પાદ વ્યયની વર્તના તે કાલ કહીયે, તથા વિશેષ ગુણ પરિણતિ તે સ્વજાવ પરિણતિ જાણવી, એટલે પર્યાય પ્રમુખ તે સ્વજાવ કહીયે. એ રીતે ઠ એ ડ્વ્યના સ્વરૂપમાં સત્ અસત્ પણાનો વિચાર જાણવું.

૮૪૮ શિષ્ય:—ઠ ડ્વ્યમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પણાનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

ગુરુ:—ઠ ડ્વ્યમાં (વક્તવ્ય કે ૦) વચનથી કહેવાય એવા પ્રત્યેક ડ્વ્યમાં અનંતા ગુણ પર્યાય વક્તવ્ય છે, અને ઠ એ ડ્વ્યમાં (અવક્તવ્ય કે ૦) વચનથી કહ્યા ન જાય, એવા અનંતા ગુણ પર્યાય અવક્તવ્ય છે, તેનું સ્વરૂપ કહે છે. શ્રી તીર્થંકર જગવાનેં સર્વ જાવ પ્રત્યક્ષ પણે દીઠા, તેને અનંતમે જાગે વક્તવ્યા એટલે પ્રહૂપ્યા અને જે શ્રી તીર્થંકર જગવાનેં પ્રહૂપ્યા, તેનો અનંતમો જાગ શ્રી ગણધર દેવેં જાલ્યો તે સૂત્રમાં ગુંથ્યો છે, અને જે સૂત્રમાં ગુંથ્યો, તેને અસંખ્યાતમેં જાગેં હમણાં આગમ વર્તે છે, એ ઠ એ ડ્વ્યમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પદ્ધતું સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે ઠ એ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ આવ પદ્ધેં જાણે તેને સમકેતી કહીયે.

અત્ર સૂત્રપાઠઃ ॥ ગાથા ॥ જીવાઽસદ્દહણં, સમ્મત્તેંસ અર્ણમો નાણં ॥ તદ્દેવ સયા રમણં, ચરણં એસો હુમુક્ષપહો ॥૧॥ અર્થ:— જીવાદિક ઠ એ ડ્વ્ય જે જેહવાં છે, તે તેવાં ગુણ પર્યાય સહિત જાણે અને નિત્ય અનિત્ય પણે સમય સમય પલટાય છે, તે સદ્દેહે, તેને સમકેતી જાણવા. એ રીતે ઠ એ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ જાણી તેમાંથી પાંચ અજીવ ડ્વ્યને ઠાંતી ને એકજ જીવના સ્વગુણમાં સ્થિર અર્ રમણ કરવું તેને ચારિત્ર કહીયે.

હવે પ્રથમ સમકેત શુદ્ધ કરવું જોઈયે, માટે સમકેતનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. નવ તત્ત્વમાં મોહનું કર્તા જીવતત્ત્વ છે, અને સંવર તથા નિર્ક્લેશ એ બે ગુણ છે, તે મોહના ઉપાદાન કારણ છે, તથા દેવ અને ગુરુ એ બે ઉપકારી છે, તે મોહના નિમિત્તકારણ જાણવાં. એ રીતે જીવ, સંવર, નિર્ક્લેશ અને મોહ, એ ચાર ઉપાદેય છે, એટલે આદરવા યોગ્ય છે, અને જોષ પાંચ તત્ત્વ હેય છે, એટલે ઠાંતવા યોગ્ય છે, એવા જે પરિણામ તે સમકેત જ્ઞાન કહીયે, એ

વા સમકેત જ્ઞાને કરી જેલું થાય, શ્રી અનુયોગ દારમાં કહ્યું છે ॥ ગાથા ॥
નાણજમિ ગિણિહયવે, અગિણિહયવે ચ ઇહ અજમિ ॥ જડ વમે વડ્યજો, સો
જવણો નડે નામ ॥૧॥ અર્થ:-જ્ઞાન તે શું જે ઠ ડ્યનું સ્વરૂપ નિત્યાનિત્યા
દિ આઠ પદ્ધતરી જેલું છે તેલું જાણીને તેમાં જે જેવા યોગ્ય હોય તે જીયે
અને ઠાંસવા યોગ્ય હોય, તે ઠાંમે, એવો જે ઉપદેશ, તે નય ઉપદેશ કહીયે.

વલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં સમકેતની દશ રુચિ કહી છે. તેનાં ના
મ કહે છે. એક નિઃસર્ગરુચિ, બીજી ઉપદેશરુચિ, ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, ચો
થી સૂત્રરુચિ, પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, ઠઠી સંક્ષેપરુચિ, સાતમી અનિગમ
રુચિ, આઠમી વિસ્તારરુચિ નવમી ક્રિયારુચિ, અને દશમી ધર્મરુચિ. એ
દશ રુચિનું જે જીવને જ્ઞાન થયું હોય, તેહને ક્ષાયિક સમકેતી જાણવો.
માટે હવે એ દશ રુચિનું સ્વરૂપ શિષ્યને જાણવા સારું સંક્ષેપથી કહે છે.

૮૪૯ પ્રથમ નિઃસર્ગરુચિ તે જે નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી નૈગમાદિ સાત
નયેં કરી, નામાદિ ચાર નિદ્ધેપે કરી, જીવ અજીવરૂપ નવતત્ત્વ ષટ્ ડ્ય
નું સ્વરૂપ જાણે, તેમાં આશ્રવરૂપ પાંચ તત્ત્વ તે ઉપર ત્યાગબુદ્ધિ તથા સં
વર નિર્ક્કારરૂપ શુદ્ધ ગુણ તેનું આદરવું કરે, તથા શ્રી વીતરાગ નાષિત જે
નવતત્ત્વ ષટ્ ડ્યરૂપ તેનું સ્વરૂપ, ડ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને નાવથી જાણે,
તથા નામાદિચારનિદ્ધેપે કરી સર્વ વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, તે નિઃસર્ગરુચિ કહીયે

૮૫૦ બીજી ઉપદેશરુચિ તે એહીજ નવ તત્ત્વ, ષટ્ ડ્યને ગુરુના ઉપ
દેશથી જાણીને સર્વદે, પ્રતીતિ કરે, તેનું સ્વરૂપ જાણવાને ઘણીરુચિ રાખે,
તે ઉપદેશરુચિ.

૮૫૧ ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, તે જેના રાગ, ક્ષેપ અને મોહ, ક્ષય થઈ ગયા છે
અને જેનું અજ્ઞાન મટી ગયું છે, એવા શ્રીઅરિહંતદેવ તેણે જે આજ્ઞા કરી, તે
પ્રમાણ કરે, તેમાં કાંઈ પણ શંકાસંદેહ ન આણે, તે આજ્ઞારુચિ જાણવી.

૮૫૨ ચોથી સૂત્રરુચિ, તે આગમસૂત્ર, નિર્યૂક્તિ, નાપ્ય, ચૂર્ણિ અને ટીકા, એ પં
ચાંગીનાં વચન માને, આગમસૂત્ર જાણવાની યાદના રાખે, તે સૂત્રરુચિ જાણવી.

૮૫૩ પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, તે શ્રીનગવતી તથા નંદીસૂત્રમાં આ પ્રમાણે
ગાથા છે ॥ સુત્તજો સ્વજુ પદમો, બીડ નિજ્જુતિ મિસ્સડે જણિડે ॥ તડે ચ
નિરવિસેસો, એસ વિહિ હોઈ અણુડંગો ॥ ૧ ॥ તથા અનુયોગદારમાં નિર્યૂક્તિ
અનુગમ કહ્યો છે, તથા સમવાયાંગમાં “ સન્નિયુત્તાએ ” ઇત્યાદિક ઘણી

સાચો છે તે માટે જે પુરુષ પંચાંગી માને તે આરાધક છે તેથી પંચાંગીની શ્રદ્ધા રાખવી તે શ્રદ્ધારુચિ જાણવી.

૮૫૪ ઢઠી અનિગમરુચિ તે સૂત્ર સિદ્ધાંત અર્થ સહિત જાણે, તથા અર્થવિચાર સુણવાની જણવાની જેને ઘણી ચાહના હોયે, તેને અનિગમરુચિ જાણવી.

૮૫૫ સાતમી વિસ્તારરુચિ, તે ઢ ડ્વ્યને જાણે, ઢ ડ્વ્યના પ્રદેશ જાણે, ગુણ જાણે, પર્યાય જાણે, નામ, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ, ડ્વ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ, સાત નય, ચાર નિદ્દેષા, ઢ કારક, પ્રમાણ, પાંચ સમવાય, ડ્વ્યાસ્તિ કદશ નય, પર્યાયસ્તિક ઢ નય, કર્તા, કારણ, કાર્ય, નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, હેય, ક્ષેય, ઉપાદેય, ચતુર્જંગી, ત્રિજંગી, સપ્તજંગી, અનેકજંગી, એ રીતે નયપ્રમાણ સહિત નવતત્ત્વ તથા ઢ ડ્વ્યને સર્વદે, તે વિસ્તારરુચિ જાણવી.

૮૫૬ આઠમી ક્રિયારુચિ કહે છે. રત્નત્રયી જે જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રરૂપ આત્મસત્તા છે, તે નિરાવરણ કરવા સારુ તપ, જપ, વિનય, વૈધ્યાવચ્ચ, ન ક્તિ, વ્રત, પચ્ચસ્કાણ, સમિતિ ગુપ્તિરૂપ ચરણસિત્તરી, કરણસિત્તરીને ગુણે કરી સહિત ॥ ગાથા ॥ વય સમણ ધમ્મ સંજમ, વેયાવચ્ચં ચ બંન ગુત્તિં ॥ નાણાં તિયં તવ કો, હ નિગ્ગહાં ઇચરણ મેયં ॥ ૧ ॥ અર્થ:- પાંચ વ્રત તથા દશ પ્રકારે શ્રમણધર્મ, પાલે, સત્તર જેદે સંયમ આરાધે, દશ પ્રકારનું વૈધ્યાવચ્ચ કરે, નવ વાડે બ્રહ્મચર્ય પાલે, ત્રણ ગુપ્તિને આદરે, રત્નત્રયીને આરાધે, બાર પ્રકારના તપને આદરે, ક્રોધાદિક ચાર કષાયનો નિગ્રહ કરે, એ ચરણસિત્તરીના સીતેર જેદ જાણવા. હવે કરણસીત્તરી કહે છે ॥ ગાથા ॥

પિંમવિસોહિ સમિં, જાવણા પડિમાય ઇંદિય નિરોહો ॥ પડિલેહણ ગુત્તિં, અનિગ્ગહોચેવ કરણં તુ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- ચાર પ્રકારનો પિંમ સૂજતો લીયે, ઇર્યાસમિતિ પ્રમુખ પાંચ સમિતિ પાલે, અનિત્યાદિ બાર જાવના જાવે, સાધુની બાર પ્રતિમા વહે, પાંચ ઇંદ્રિયનો નિરોધ કરે, પચ્ચીશ પડિલેહણ ઉપયોગ સહિત કરે, ત્રણ ગુપ્તિ પાલે, તથા ડ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવ, એ ચાર પ્રકારે અનિગ્રહ કરે, નિશ્ચયથી એ કરણસિત્તરીના સીતેર બોલ પાલે, એ રીતે ચરણસીત્તરી અને કરણસીત્તરીના ગુણે કરી જે સહિત હોય અને આત્મધર્મથી રુચિ ઘણી હોય, તે જીવ ક્રિયારુચિવંત જાણવો.

૮૫૭ નવમી સંદેપરુચિ તે અર્થમાં તથા જ્ઞાનમાં થોડું કેહ્યાથી પણ ઘણું જાણે, કુમતિમાં ન પડે, જૈનમતમાં અંતરંગ પ્રતીતિ માને, તેને સંદેપરુચિ હોય.

૮૫૮ દશમી ધર્મરુચિ તે પંચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ જાણવે કરી શ્રુતજ્ઞાનને સજ્ઞાવેં અંતરંગ નિશ્ચયનયેં સત્તાને સર્દહે, એટલે વસ્તુગતેં અનંતો ધર્મ રહ્યો છે, તેને નિરાવરણ પ્રગટ કરવાનીરુચિ જેનેં હોય તેને ધર્મરુચિ જીવ, કહીયેં. એ રીતેં દશ રુચિનું સ્વરૂપ જાણે, તેને ક્ષાયિકસમકેતી કહીયેં.

હવે વલી ઠ ડ્યનું સ્વરૂપ જાણવાને અર્થે એકેક ડ્યમાં ઠ ઠ સામાન્યગુણઠે, તેના નામ કહે ઠે. એક અસ્તિત્વ તે અસ્તિપણું, બીજું વસ્તુત્વ તે વસ્તુપણું, ત્રીજું ડ્યત્વ તે ડ્યપણું, ચોથું પ્રમેયત્વ તે પ્રમેયપણું, પાંચમું સત્ત્વ તે સત્ત્વપણું, ઠઠું અગુરુલઘુત્વ, તે અગુરુલઘુ પણું. એ ઠ ગુણ જાણવા.

૮૬૪ તિહાં પ્રથમ અસ્તિપણું કહે ઠે. એ ઠ ડ્ય પોતાના ગુણ પર્યાય અને પ્રદેશેં કરીને અસ્તિ ઠે, તેમાં પાંચ ડ્ય અસ્તિકાય જાણવા. અને એક કાલડ્યમાં અસ્તિકાયપણું નથી, જે કારણે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, અને જીવ, એ ચાર ડ્યના અસંખ્યાતા પ્રદેશ મલી સંધ થાય ઠે અને પુજ્જલમાં પણ સંધ થવાની સક્તિ ઠે, તેથી પાંચે ડ્ય અસ્તિકાય જાણવાં. અને કાલનો સમય જે ઠે તે કોઈ બીજા સમયથી મલતો નથી, એટલે એક સમય વિણસે ઠે, અને તે પઠી બીજો સમય આવે ઠે, તેણેં કરી કાલડ્ય અસ્તિકાય ન કહેવાય, અને પાંચ ડ્ય અસ્તિકાય કહેવાય.

૮૭૦ હવે ઠ ડ્યમાં વસ્તુ પણું દેખાડે ઠે. વસ્તુત્વ તે ઠ એ ડ્ય એકછાં એક ક્ષેત્રમાં ખેત્તાં રહ્યાં ઠે, જે કારણેં આકાશરૂપ ક્ષેત્રના એક પ્રદેશમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો ઠે, તથા અધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો ઠે, અને જીવ અનંતાના અનંતા પ્રદેશ રહ્યા ઠે, તથા પુજ્જલ પરમાણુઆ પણ તેમજ અનંતા રહ્યા ઠે, એમ એક આકાશ પ્રદેશમાં પાંચ ડ્ય રહ્યાં ઠે, તે સર્વે ડ્ય પોત પોતાની સત્તા લીધા રહ્યાં ઠે, પણ કોઈ ડ્ય કોઈ ડ્યમાં જલતાં નથી, એ ડ્યને વિષે વસ્તુપણું જાણવું.

૮૭૬ હવે એ ઠ ડ્યમાં ડ્ય પણું દેખાડે ઠે. ઠ એ ડ્ય પોત પોતાની ક્રિયા કરે ઠે, એટલે ધર્માસ્તિકાયમાં પોતાનો ચલણ સહાય ગુણ ઠે, તે ધર્માસ્તિકાયના સર્વ પ્રદેશમાં જાણવો. તે સદા કાલ જીવ પુજ્જલને ચાલ વારૂપ ક્રિયા કરે ઠે. ઇહાં શિષ્ય આશંકા કરે ઠે કે લોકને અંતેં સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં ધર્માસ્તિકાય ઠે, તે સિદ્ધના જીવને ચલણ રૂપ ક્રિયા કેમ કરતો નથી? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે ઠે. કે સિદ્ધના જીવ અક્રિય ઠે, તેથી

તે ચાલતા નથી, પણ તેહીજ ક્ષેત્રમાં સૂક્ષ્મનિગોદીઆ જીવ તથા પુજન પરમાણુઆ અનંતા રહ્યા છે, તેને ચાલવારૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા અધર્માસ્તિકાય ઇવ્ય જીવ પુજનને સ્થિરરાખવા રૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા આકાશાસ્તિકાય ઇવ્ય સર્વ ઇવ્યને અવગાહકરૂપ ક્રિયા કરે છે. અહીં શિષ્ય આશંકા કરે છે. કે અલોકમાં પણ આકાશ ઇવ્યને અવગાહ શક્તિ તેવીજ છે, પણ તિહાં અવગાહના કેમ કરતો નથી? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે, અલોકમાં અવગાહક કોઈ ઇવ્ય નથી એટલે કેને અવગાહ ક્રિયા કરે? તથા પુજન ઇવ્ય મલવાવિચરવારૂપ પોતાની ક્રિયા કરે છે, તથા કાલ ઇવ્ય પણ પોતાની વર્તનારૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા જીવ ઇવ્ય પણ જ્ઞાનલક્ષણ ઉપયોગ રૂપ ક્રિયા કરે છે, એ રીતે ઠાણ ઇવ્ય, પોતાને પરિણામિક પણે પોત પોતાની સત્તાની ક્રિયા કરે છે, તે ઇવ્યત્વ જાણવું.

૮૮૨ હવે એ ઠાણ ઇવ્યમાં પ્રમેયપણું કહે છે. જે વસ્તુનું પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે. એટલે કેવલી જગવાન પોતાના જ્ઞાનથી જાણે છે જે ઠાણ ઇવ્ય મહ્યાં છે, તે ઠાણ ઇવ્યમાં પ્રમેયપણું છે, તે ઠાણ ઇવ્યનું પ્રમાણપણું દેખાડે છે ધર્માસ્તિકાય ઇવ્ય એક, અધર્માસ્તિકાય ઇવ્ય એક, આકાશાસ્તિકાય ઇવ્ય એક, અને જીવ ઇવ્ય અનંતાં છે, તેની ગણતી કહે છે તેમાં સંજ્ઞી મનુષ્ય સંખ્યાતા છે, અસંજ્ઞી મનુષ્ય અસંખ્યાતા છે, નારકી અસંખ્યાતા છે, દેવતા અસંખ્યાતા, તિર્યંચપંચેન્દ્રિ અસંખ્યાતા, બૈન્દ્રિ, અસંખ્યાતા, તેન્દ્રિ અસંખ્યાતા, ચૌરિન્દ્રિ અસંખ્યાતા, પૃથ્વીકાય અસંખ્યાતા, અપ્કાય અસંખ્યાતા, તેજકાય અસંખ્યાતા, વાતકાય અસંખ્યાતા, પ્રત્યેક વનસ્પતિ જીવ અસંખ્યાતા, એ સર્વ તેર બોલના જીવ જેલા કરીયે, તેથી સિદ્ધના જીવ અનંતા છે, અને સિદ્ધના જીવ કરતાં બાદર નિગોદના જીવ અનંતગુણા જાણવા. બાદર નિગોદ તે મૂલા, આહ, નીલી હલદર, રતાલુ, પિંમલુ, શકરકંદ, ગાજર, લસણ, સૂરણ, ગરમર, પ્રમુખ કંદમૂલ છે, તે સૂડના અગ્રનાગ જેટલું કંદમૂલ હોય, તેમાં પણ સર્વસિદ્ધના જીવ કરતા અનંતગુણા જીવ રહ્યા છે. એ રીતે બાદર નિગોદનો વિચાર જાણવો. અને સૂક્ષ્મનિગોદમાં તો વલી એ સર્વથી અનંતગુણા જીવ જાણવા, તેનો વિચાર કહે છે. જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેટલા નિગોદીયા ગોલા છે, એ રીતે દેવચંદ્રીકૃત આગમસારને મતે જાણવું અને બીજા આચાર્ય વલી એમ કહે છે કે જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે, તેને

અસંખ્યાતમે જાગે નિગોદીયા ગોલા છે, એ વાતનો નયની અપેક્ષાએ જોતાં પણ કોઈ નિકાલ સૂજતો નથી માટે એ વિચાર બહુશ્રુતગમ્ય છે.

હવે તે લોકાકાશના પ્રદેશનું માન કહે છે. એક તંદુલરૂપ શ્રેણીપ્રમાણે ક્ષેત્રમાંથી સમય સમય એક એક આકાશ પ્રદેશ કાઢતાં અસંખ્યાતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાલ વહી જાય, એવા ચૌદ રાજલોકમાં આકાશ પ્રદેશ નહ્યાં છે, તેટલા નિગોદીયા ગોલા લોકમાં જાણવા, અને એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ જાણવી, તે એકેક નિગોદમાં વલી અનંતા જીવ રહ્યા છે, તેનું માન કહે છે. અતીત કાલ, અનંતો ઢેઢારહિત ગયો, તેના સમય તથા અનાગતકાલ આગલ અનંતો આવશે, તેના સમય અને વર્તમાન કાલનો એક સમય, એ રીતે ત્રણે કાલના સમય લઈ જેલા કરીયે, તેને અનંતગુણા કરીયે, તેટલા જીવ, એક નિગોદમાં છે. એવી એક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ રહી છે. એ રીતે જીવની સૂક્ષ્મતા જાણવી. હવે તે એકેક જીવના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણાઈ લાગી છે, તે એકેક વર્ગણામાં અનંતા પુરૂજ પરમાણુઓ રહ્યા છે, એમ અનંતા પરમાણુઓ જીવને લાગા છે, અને જીવથી રહિત બીજા બૂટા પરમાણુઓ તે વલી જીવોને લાગેલા પરમાણુઓથી પણ અનંતગુણા છે, અને એકેકા પરમાણુઓમાં અનંતો ઉત્પાદવ્યયરૂપ કાલ વહી ગયો, અને પરમાણુઓ તેના તેહીજ છે, એ ઠ ડ્વ્યનું માન સામાન્યપણે કહ્યું, તે પંક્તિ જીવને શ્રદ્ધામાં લાવવું. એ નિગોદનું સ્વરૂપ શ્રદ્ધામાં આવે, તેવારે સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય. એવી રીતે ઠ ડ્વ્યનુ જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે. જે પ્રમાણ કરવા યોગ્ય હોય તેને પ્રમેય કહીયે તે પ્રમેય ઠ ડ્વ્ય છે તેનું જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયે.

વલી નિગોદનું સ્વરૂપ વિશેષરીતે સૂત્રપાઠે કરી દેखाડે છે. ॥ ગાથા ॥ ગોલાય અસંસ્કિક્ષ્ણા, અસંસ્કનિગોદઽ હવઽ ગોલો ॥ ઈક્ષિક્ષમિનિગોદે, અણં ત જીવા મુણેયઘા ॥ ૧ ॥ અર્થ:-લોકમાં અસંખ્યાતા ગોલા છે, એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, એકેક નિગોદમાં અનંતા જીવ છે ॥ ગાથા ॥ સત્તરસ સમહિયાકિરિ, એગુણ્યાણા મુદુત્ત સુમુનવા ॥ સગતીસસયતિદૂત્તર, પાણા પુણ ઇગ મુદુત્તંમિ ॥ ૨ ॥ અર્થ:-નિગોદીયાજીવ સંજીવંચેંદિય

મનુષ્યના એક શ્વાસોહ્વાસમાં સત્તર નવ જાજેરા કરે છે, તેવા ઓહ્વાસ એક મૂહૂર્તમાં ૩૭૭૩ થાય છે ॥ ગાથા ॥ પણસઠિ સહસ્ત પણસય, ઠત્તીસા ઇગ મુહૂર્ત સુમૂનવા ॥ આવલિયાણાં દોસય, ઠપ્પન્ના એગસુમૂનવો ॥ ૩ ॥

અર્થ:-નિગોદીયા જીવ એકમુહૂર્તમાં ૬૫૫૩૬ નવ કરે છે, તે નિગોદનો એકનવ ૨૫૬ આવલિકાનો છે એ સુલ્લકનવનું પ્રમાણ છે ॥ ગાથા ॥ અભિ અણંતા જીવા, જેહિં ન પત્તો તસાઽ પરિણામો ॥ ઓવવચંતિ ચયંતિ ય, પુણો વિ તહેવ તહેવ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- નિગોદમાં અનંતા જીવ એવા છે, કે જે જીવેં ત્રસપણું કેવારેં પણ પામ્યો નથી અનંતો કાલ પૂર્વે વહી ગયો છે, વલી અનંતો કાલ આગલ જાશે તો પણ તે જીવ વારંવાર તિહાંજ ઓપજે છે, અને તિહાંજ ચવે છે, તે એકેકી નિગોદમાં અનંતા જીવ છે.

હવે તે નિગોદના બે જેદ છે. એક વ્યવહારરાશિ નિગોદ અને બીજા અવ્યવહારરાશિ નિગોદ, તિહાં જે જીવ, બાદર એકેંડિયપણું અથવા ત્રસપણું પામીને પાઠા નિગોદમાં જડ પડે છે, તે નિગોદીયા જીવ વ્યવહાર રાશિયા કહીયેં, તથા જે જીવ, કોડ કાલેં પણ નિગોદથી નીકલીને બાદર એકેંડિયાદિકપણું પામ્યા નથી, તે જીવ, અવ્યવહારરાશિયા કહીયેં. એ અવ્યવહાર રાશિ નિગોદમાં નવ્ય અને અનવ્ય, એવી બે જાતિના જીવ છે, એ સ્વરૂપ સર્વ શ્રીજીવનજાનુકેવલીના ચરિત્રની સાથેં લખ્યું છે. તથા ઇહાં મનુષ્ય પણા માંથી જેટલા જીવ કર્મ સ્વપાવી એક સમયમાં મોહ્કેં જાય છે, તેટલા જીવ તે સમયમાં અવ્યવહારરાશિ સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકલીને ઓંચા આવે છે. એ ટલે જો દશ જીવ મોહ્કેં જાય તો દશ જીવ અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકલે, તિહાં કોડ સમયેં તે જીવમાં નવ્યજીવ ઓંઠા નીકલે તો એક બે અનવ્ય જીવ નીકલે, પણ વ્યવહારરાશિ જીવમાં વધઘટ થાય નહીં, તેટલાના તેટલાજ રહે, એવા એ નિગોદના ગોલા લોકમાં અસંખ્યાતા છે, તે ઠ દિશિના આવ્યા પુજ્જલ આહારાદિ પણે લોએ છે, એ જે ઠદિશિનો આહાર લીયે છે, તે સકલ ગોલા કહેવાય છે, અને જે લોકના અંતપ્રદેશેં નિગોદીયા ગોલા રહ્યા છે, તે ત્રણદિશિનો આહાર ફરસનાયેં લીયે છે, તે વિકલગોલા કહેવાય છે, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં એક સાધારણ વનસ્પતિના સ્થાવર સૂક્ષ્મજીવ છે, અને ષ્ઠિવ્યાદિક ચાર પ્રમુખના સૂક્ષ્મજીવ જે લોકવ્યાપી છે, તે સર્વ પ્રત્યેક

હે, પરંતુ સાધારણપણું એક વનસ્પતિકાયમાંજ હે, ધૃથિવ્યાદિક ચાર સ્થા
વરમાં નથી, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં અનંતો હુઃખ હે, તે દૃષ્ટાંતે કરી દેલાડે હે,
સાતમી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટાયુ તેત્રીશ સાગરોપમનું હે, તે તેત્રીશ સાગરોપમના
જેટલા સમય થાય, તેટલી વાર કોઈ જીવ સાતમી નરકમાં પૂર્ણ તેત્રીશ
તેત્રીશ સાગરોપમને આગ્રહે ઉપજે, તેવારે તેને અસંખ્યાતા જવ નરકનાં થાય.
તે અસંખ્યાતા જવમાં સાતમી નરકને વિષે તે જીવને જેટલું બેદન, જેદનનું
હુઃખ થાય, તે સર્વે હુઃખ એકતું કરીયે, તેથી પણ અનંતગુણો હુઃખ નિગો
દીયા જીવ એક સમયમાં જોગવે હે, વલી બીજો દૃષ્ટાંત કહે હે મનુષ્યની
સાડા ત્રણકોડી રોમરાજી હે, તેને કોઈ દેવતા સાડાત્રણ કોડ લોર્વમની
સૂઝ અગ્નિમાં તપાવીને સમકાલે રોમે રોમે ચાપે, તેવારે તે જીવને જે વેદના
થાય, તેથી પણ અનંતગુણી વેદના નિગોદમાં હે, માટે હે જવ્યજીવો એ
નિગોદપણું પામવાનું કારણ તે અજ્ઞાન હે, ॥ગાથા॥ નવિ તં કરેઃ અગણિ,
ન ઇવ વિસં ન ઇવ કિમ્હ સપ્પાઈ ॥ જં કુણઃ મહાદોસં, તીર્થં જીવસ્સ મિ
હ્વત્તં ॥ ૧ ॥ અર્થ:-જેટલો અવગુણ અગ્નિ ન કરે, જેટલો અવગુણ વિષ ન
કરે, જેટલો અવગુણ કાલો સર્પ ન કરે, તેટલો અવગુણ મહાદોષ રૂપ અ
જ્ઞાન જે હે તે કરે હે. માટે અજ્ઞાનરૂપ (તીર્થં કે ૦) આકરો દોષ, તે મિથ્યા
ત્વ જાણવું. ॥ગાથા॥ કઠં કરેસિ અપદંમેસી અહં ચયસિ ધમ્મહં ॥ ઇકં ન
ચયસિ મિહ્વત્તં વિસલવં જેણ વુદ્ધહિસિ ॥ ૧ ॥ અર્થ:-કોઈ જીવ અનેક પ્ર
કારે કષ્ટક્રિયા કરે તથા પંચાગ્નિસાધના તપશ્ચર્યાદિક કરે, પાંચે ઇંદ્રિયોને
વશ કરવા સારુ આત્માને દમે, ધર્મને અર્થે ધનપ્રમુખનો ત્યાગ કરે, એટલાં
સર્વે કાર્ય કરે, પરંતુ જો એક મિથ્યાત્વને નથી ઠોડતો તો તેની ક્રિયા સ
ર્વે વિષના ઝલવા સરખી અશંક્ય કદાગ્રહ હ્રસ્તરૂપ જાણવી. તે જીવ સંસાર
સમુદ્માં બૂડે, કારણ કે એક મિથ્યાત્વ થતા સર્વે ક્રિયા સંસારહેતુ જાણવી
માટે ઉત્તમ પ્રાણીયે મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો. એ નિગોદનો વિચાર જાણવો.

૮૮૮ શિષ્ય:-એ ઠ ઇચ્છમાં સત્ત્વ અને સત્ત્વપણું તે શું કહીયે ?

ગુરુ.-ઠએ ઇચ્છ એક સમયે ઉપજે હે, વિણસે હે, અને ધિર હે, એ ઝ
ત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણુ તેહીજ સત્ત્વપણુ જાણવું એટલે ઠએ ઇચ્છ ઉત્પાદ
વ્યય, અને ધ્રુવે કરી શુક્ત હે, તે સત્ત્વ પણું હે. એ તત્ત્વાર્થગ્રંથનું વચન હે.

એનું વિસ્તારે સ્વરૂપ દેલાડે હે. ધર્માસ્તિકાયઇચ્છના અસંખ્યાતા પ્રદેશ

હે, તિહાં એકપ્રદેશમાં અનંતો અગુરુલઘુ હે, અને બીજા પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો અગુરુલઘુ હે એમ ત્રીજા પ્રદેશમાં સંખ્યાતો અગુરુલઘુ હે, એરીતેં અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં અગુરુલઘુપર્યાય ઘટતો વધતો રહ્યો હે, એ અગુરુલઘુ પર્યાય સમય સમય ચલે હે, તેથી જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો હે તે પ્રદેશમાં અનંતો થાયહે અને જે પ્રદેશમાં અનંતો હે તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો થાય હે, એમ ચૌદરાજ લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ હે, તેમાં સરસ્વો સમકાલેં અગુરુ લઘુ પર્યાય ફરે હે. એટલે જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો હે, તે સ્થાનકેં અસંખ્યાતો ફીટીને અનંતો થાયહે, તેવારેં તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાત પણાનો વિનાશ હે, અને અનંત પણાનો ઉત્પાદ હે, એ રીતેં અગુરુલઘુનો ઉત્પાદવ્યય હે, અને એ ધર્મા સ્તિકાયમાં બીજાજે ગુણ હે તે ધ્રુવપણે હે અથવા અગુરુલઘુ પોતેં પણ અગુરુલઘુપણે ધ્રુવ હે માટે ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું એ ત્રણે જાવ ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયસમય થઈ રહ્યા હે, તે મજ એ ત્રણે જાવ અધર્માસ્તિકાયનાં અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં તથા આકાશા સ્તિકાયના પણ અનંતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયેંસમયેં થઈ રહ્યાં હે તથા એક જીવના પ્રદેશ અસંખ્યાતા હે, તેમાં પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવ પણું અગુરુલઘુ પર્યાયનો સમયેં સમયેં થયાં કરે હે, એમ સર્વ જીવને વિષે જાણવો, તેમજ પુરુષપરમાણુઆ માંહે પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવ પણું સમયેં સમયેં થઈ રહ્યો હે, તથા કાલ ડ્યવનો વર્તમાન સમય ફીટી ને અતીત થાય હે, એટલે તે સમયે વર્તમાનપણાનો વિનાશ હે, અને અતી તપણાનો ઉપજવું હે, પણ કાલપણું તે ધ્રુવ હે, એમ એ ડ્યવમાં સ્થુતપણે ઉત્પાદવ્યયનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સિદ્ધનગવાન પણ ડ્યવમાંહેલા જીવડ્યવ હે, તેને પણ સમય સમય ઉત્પાદવ્યય અને ધ્રુવપણું થાય હે, તે દેખાહે હે. તિહાં વસ્તુગતેં મૂલપણે જે જ્ઞેયને પજટાવે, તે જ્ઞાનપણું એટલે તે જાસપણે પરિણમવું થાય, તેવારેં પૂર્વપર્યાયના જાસનો વ્યય થયો, અને અજિનવયર્યાયના જાસ તું ઉત્પાદપણું થયું અને જ્ઞાનપણુતે ધ્રુવ જાણવું. એ રીતેં સર્વેસિદ્ધપરમાત્મા ને સર્વગુણની પ્રવૃત્તિરૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય થઈ રહ્યો હે, અને ગુણ તો ધ્રુવપણે જાણવા. એમજ ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશમાં તે ક્ષેત્રમાં રહેલા પુરુષ અને જીવને પ્રથમ સમયેં અસંખ્યાત ચલણસહાયી પણે

પરિણમતો હતો, તે બીજે સમયે અનંત પરમાણુ તથા અનંત જીવપ્રદેશ ને ચલણ સહાયી થયો, તેવારે અસંખ્યાત ચલણ સહાયીનો વ્યય થયો, અને અનંતા ચલણ સહાયીનો ઉત્પાદ થયો, તથા ચલણ સહાયીગુણપણુ તે ધ્રુવ જાણવું એ રીતે ધર્માસ્તિકાય ડ્વ્યમાં પણ ઉત્પાદ, વ્યય થઈ રહ્યો છે, તેમજ અધર્માસ્તિકાયાદિક ડ્વ્યને વિષે પણ જાણવો. તથા વલી કાર્ય કારણ પણ તે ઉત્પાદવ્યય જાણવો, તે અગુરુલઘુના ચલણનો ઉત્પાદ વ્યય કહેવો. એ રીતે પંચાસ્તિકાયને વિષે જાણવો. અને કાલડ્વ્ય તો ઉપચારે છે, માટે તેનું સ્વરૂપ પણ સર્વે ઉપચારે કહેવું. એમ સર્વે ડ્વ્યમાં સત્ત્વ પણ છે, જો અગુરુલઘુનો જેદ ન થતો હોય, તો પછી પ્રદેશે પ્રદેશે માંહોમાંહે જેદનું કહેવા પણ થાય, તેથી અગુરુલઘુનો જેદ સર્વમાં છે, અને જેટલું ઉત્પાદ વ્યયનું સત્ત્વપણુ એક તે એક ડ્વ્યપણુ જાણવું અને જેનું ઉત્પાદવ્યયનું સત્ત્વપણુ જૂડું તે ડ્વ્યપણુ પણ જૂડું જાણવું એ રીતે સત્ત્વપણું કહ્યું.

૭૯૪ શિષ્ય:—એ ષટ્ડ્વ્યમાં અગુરુલઘુત્ત્વને અગુરુલઘુપણુ તે શું કહીયે ?

ગુરુ:—જે ડ્વ્યમાં અગુરુલઘુ પર્યાય છે, તે ડ્વ્યમાં અગુરુલઘુ હાની વૃદ્ધિ કરે છે, એટલે ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ કરે છે, તેમાં પ્રથમ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ કહે છે, એક અનંતનાગવૃદ્ધિ, બીજી અસંખ્યાત નાગ વૃદ્ધિ, ત્રીજી સંખ્યાતનાગવૃદ્ધિ, ચોથી સંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ષઠી અનંતગુણવૃદ્ધિ, હવે ઠ પ્રકારની હાનિ કહે છે. એક અનંતનાગહાનિ, બીજી અસંખ્યાતનાગહાનિ, ત્રીજી સંખ્યાતનાગહાનિ, ચોથી સંખ્યાતગુણહાનિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણહાનિ, ષઠી અનંતગુણહાનિ, એ રીતે એ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ, સર્વ ડ્વ્યમાં સદાકાલ સર્વ સમયે થઈ રહી છે, તેમાં વૃદ્ધિ તે ઉપજવાને કહીયે. અને હાનિ તે વિણસવાને કહીયે. એ અગુરુલઘુપણુ જાણવું એટલે નહીં ગુરુ અને નહીં લઘુ તેને અગુરુલઘુ સ્વજાવ કહીયે તે સર્વ ડ્વ્યમાં છે એકંચ જગવતી સૂત્રે “સધ્વદ્વા સઘ્વ ગુણા સઘ્વપણસા સઘ્વપથવા સઘ્વઠા અગુરુલઘુઆણ” એ અગુરુલઘુ સ્વજાવને આવરણ નથી અને જે આત્મડ્વ્યમાં અગુરુલઘુ ગુણ છે, તે જેવારે આત્માના સર્વપ્રદેશે ક્ષાયિકજાવ થાય, તેવારે સર્વગુણમાં સમાનપણે પરિણમે, પણ અધિકો ઊભો પરિણમે નહીં, તે અગુરુલઘુ ગુણનું પ્રવર્તન જાણવું એ રીતે એ અગુરુલઘુ સ્વજાવ તે સર્વડ્વ્યમાં છે.

હવે ગુણની નાવના કહે છે. તિહાં જેટલા ઠેકાડાં ઇચ્છ્યામાં સરસા ગુણ છે, તેને સામાન્ય ગુણ કહીયે. તથા જે ગુણ એક ઇચ્છ્યામાં છે, અને બીજા ઇચ્છ્યામાં નથી, તેને વિશેષ ગુણ કહીયે. જે ગુણ કોઈ ઇચ્છ્યામાં છે અને કોઈ ઇચ્છ્યામાં નથી, તે સાધારણ અસાધારણ ગુણ કહીયે. ઠેકાડાં ઇચ્છ્યામાં અનંતાગુણ, અનંતાપર્યાય અને અનંતાસ્વનાવ તે સદા શાશ્વતા છે, શ્રીકેવલીનગવાને પ્રરૂપ્યા તે સર્વે જેમ છે, તેમ સદ્ગુણા પૂર્વક યથાર્થ ઉપયોગ સહિત શ્રુતજ્ઞાનાદિ ક ગુણથી યથાર્થ પળે જાણવા એ નિશ્ચયજ્ઞાન છે તે મોક્ષનું કારણ છે, જે જીવ જ્ઞાન પામ્યો તે જીવ વિરતિ કરે છે, તેને ચારિત્ર કહીયે. એટલે શ્રુતજ્ઞાનનું ફલ તે વિરતિ છે, અને વિરતિ જે છે, તે મોક્ષનું તત્કાલ કારણ છે. એરીતે ઠેકાડાં ઇચ્છ્યાનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારે કરી બાલકબુદ્ધિ જીવોને અર્થે પ્રકાશ્યું તેનું જાણપણું કરતા અંકાં સમકેતરૂપરત્નની પ્રાપ્તિથાય.

૧૬૭ હવે જે જીવ સમકેતરૂપ રત્ન પામ્યો, તે જીવને સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા રૂપ વિચાર લેવીયે હૈયે. ૧ હું એક હું, મહારો કોઈ નથી, ૨ મહારો આત્મા શાશ્વતો છે ? ૩ હું જ્ઞાન, દર્શને કરી સહિત હું ? ૪ ધન કુટુંબાદિક મહારા સ્વરૂપ અંકી બાહ્ય વસ્તુ અલગી વસ્તુ છે તે સર્વ સંયોગે મલી છે, અને વિયોગે જાશે તેમાં મહારે શો બગાડ અવાનો છે ? ૫ તન ધન કુટુંબાદિક નો સંયોગ એટલે મિલાપ તેને વિષે જીવ મુંજાયો અંકો હઃસ્વની પરંપરા પ્રત્યે પામે છે. ૬ એ શરીરાદિ પુત્ર, કલત્ર, પરિવાર પ્રમુખ તે સંયોગી વસ્તુ મહારા સ્વરૂપ અંકી જૂદી છે, ૭ તે સર્વેને હું મન, વચન, કાયાયે કરી વો સિરાવું હું. ૮ હું ચેતન હું, અને એ પુજનનો સ્વનાવ તે અચેતન છે, ૯ હું અરૂપી હું, એ પુજન રૂપી છે, મહારો જ્ઞાનાદિ ચેતના લક્ષણ સ્વનાવ છે, એ પુજનનો જડ સ્વનાવ છે, ૧૦ હું અમૂર્તિ હું આ પુજન મૂર્તિ છે, ૧૧ હું સ્વાનાવિક હું, આ પુજન વિનાવિક છે, ૧૨ હું (સુચિ કે ૦) પવિત્ર હું એ પુજન અપવિત્ર છે, ૧૩ મહારો શાશ્વતો સ્વનાવ છે, અને આ પુજનિક વસ્તુ જે મને મલી છે, તે સર્વ અશાશ્વતી છે, ૧૪ મહારું જ્ઞાનાદિરૂપ છે, આ પુજનનું પૂર્ણ ગતનરૂપ છે, ૧૫ મહારું કેવારું સ્વરૂપ અંકી ન ચલવું એવો અચલિત સ્વનાવ છે, અને પુજનનો ચલિત સ્વનાવ છે, ૧૬ મહારું જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર મય સ્વરૂપ છે, અને પુજન વર્ણ ગંધાદિરૂપ છે, હું વર્ણગંધાદિથી રહિત હું ૧૭ હું શુદ્ધ નિર્મલ હું ૧૮ હું બુદ્ધ હું હું જ્ઞાનનદી હું, ૧૯ હું

निर्विकल्प एटले सर्व विकल्पथी रहित हुं, महारुं स्वरूप पुज्जथी न्यारो ठे, १० हुं देहातीत एटले आ देहरूप जे शरीर तेथकी रहित हुं, ११ अज्ञान, राग, द्वेषरूप जे आश्रव, ते माहारो स्वरूप नथी. हुं ए थकी न्यारो हुं, १२ अनंतज्ञानमय, अनंतदर्शनमय, अनंतचारित्रमय, अनंतवीर्यमय, एवं महारुं स्वरूप ठे, १३ हुं शुद्ध हुं कर्ममलथी रहित हुं, १४ हुं बुद्ध एटले ज्ञानस्वरूपी हुं, १५ हुं अविनाशी हुं, एटले माहारो कोइ कालें नाश न थी, १६ हुं जरायकी रहित अजर हुं, १७ हुं अनादि एटले माहारी आ दि नथी, १८ हुं अनंत एटले महारो अंत ठेडो कोइ कालें नथी, १९ हुं अक्षय हुं, एटले माहारो कोइकालें क्षय नथी २० हुं कोइकालें खरुं नहिं एवो अक्षर हुं, २१ हुं कोइकालें स्वरूपथी चहुं नही, एवो अचल हुं, २२ महारुं स्वरूप कोइथी कळुं जाय नही, माटे अकल हुं, २३ हुं कर्मरूपमलथी रहित अमल हुं, कर्ममलथी न्यारो हुं, २४ माहारी कोइने गम नथी, माटे अगम्य हुं, २५ हुं नाम रहित अनामी हुं २६ हुं विजा वदशाना रूपथी रहित स्वजावि हुं, २७ हुं कर्मरूप उपाधिथी रहित अकर्मि हुं, २८ हुं कर्मरूप बंधनथी रहित अबंधक हुं, महारो खेल न्यारो ठे, २९ हुं उदयनावथी रहित अणुदय हुं, ४० हुं मन, वचन, काया ना योगथी रहित अयोगी हुं, ४१ हुं शुनाशुनविजावदशाना जोगथी रहि अनोगी हुं, ४२ हुं कर्मरूप रोगथी रहित अरोगी हुं, ४३ हुं कोइनो जे थो जेदावं नही, माटे अजेदी हुं, ४४ हुं पुरुष, स्त्री, नपुंसक लक्षण त्र ए वेदथी रहित अवेदी हुं, ४५ हुं कोइनो ठेथो ठेदावं नही माटे अठे दी हुं, ४६ हुं आत्मस्वरूप रमणमां खेदपामुं नही, माटे अखेदी हुं, ४७ महारो कोइ सखाइ नूत नथी माटे असखाइ हुं, ४८ हुं माहारे पोताने पराक्रमें करी सहित हुं, पण महारा विपरित परिणमन थकी बंधाणो हुं, ते जेवारें सवलो परिणामीश तेवारे बुटीश परंतु मने बीजो कोइ बांधवा ठोडवा समर्थ नथी ४९ हुं ठ लेश्याथी रहित अलेशी हुं, लेश्याथी न्यारो हुं, लेश्यानुं रूप ते पुज्ज ठे, महारुं रूप ते ज्ञानानंद ठे, ५० हुं (अशरीरी के०) शरीररूप जडथी रहित शुद्धचिदानंद पूर्णब्रह्म हुं. ५१ हुं नाषारूप पुज्ज थी रहित अनासी पूर्णदेव हुं, अने ए नाषारूप ते पुज्ज ठे, ५२ हुं चार आहाररूप पुज्जना जोगथी रहित अणहारो पोताना पर्यायरूप जोग

नो विलासी भुं, ५३ हुं बाधापीडारूप दुःखथी रहित अनंत अव्याबाधसुख
नो विलासी भुं, ५४ माहारुं स्वरूप कोइ इव्य अवगाही शके नही माटे
अनवगाही माहारुं स्वरूप ठे, ५५ हुं अगुरुलघु एटले महोटी नही, अने
होटी पण नही, वली जारी नही, अने हलवो पण नही, एवो भुं, ५६ हुं
मनरूपपरिणामथी रहित न्यारो अपरिणामी भुं, ५७ हुं इंद्रियरूप विका
रथी रहित न्यारो इन्द्रायोगी, अनेंद्रिय भुं, ५८ हुं दशप्राणरूप पुजलथी
रहित महारो खेल न्यारो ठे, तेथी अप्राणी भुं, ५९ हुं (अयोनि के०)
चोराशीलाख जीवायोनीरूप परिच्रमण पणाथी रहित निश्चयदेव भुं, ६०
हुं असंसारी एटले चारगतिरूप संसारथी रहित पूर्ण आत्मारामी भुं, ६१
हुं जन्म जरा मरण रूप दुःखथी रहित अमर भुं, ६२ हुं (अपर के०)
सर्वपरंपराथी रहित न्यारा खेलवालो भुं, ६३ हुं (अव्यापी के०) वि
जावरूप जडपणाथी रहित महास्वरूपमां सदाकाल व्यापी रह्यो भुं,
६४ हुं अनास्ति एटले महारुं कोइ कालें नास्तिपणु नथी, हुं महारा स्व
इव्यादिकें करीने सदाकाल आस्तिपणे वर्तुं भुं, ६५ हुं अकंप एटले को
इनो कंपाव्यो कंपु नही, एवो अनंतवीर्यरूप सक्तिनो धणी भुं, ६६ हुं
अविरोध एटले कर्मरूप शत्रुनो रुंथ्यो रुंधाउं नही, सदाकाल निर्लेप कर्म
रूप मलथी रहित न्यारो यको माहारा परिणामिक जावें रह्यो वर्तुं भुं, ६७
हुं अनाश्रव एटले शुजाशुनविनाव दशारूप आश्रवथी रहित सदाकाल
न्यारो वर्तुं भुं, जेम मंकने संयोगे स्फटिकने कलंक लागे, पण मूलस्व
जावें जोतांतो स्फटिक शुद्ध निर्मल ठे तेम हुं पण महारे स्वजावें निर्लेप
रह्यो वर्तुं भुं. ६८ महारुं स्वरूप ठगस्थना लख्यामां न आवे माटे
अलख भुं, ६९ हुं अशोक एटले जन्म, जरा, मरण अने जयरूप शो
क संतापथी रहित सदाकाल निरोगी अमररूप वर्तुं भुं ७० हुं अलौ
किक एटले लौकिक मार्गथी रहित महारो खेल न्यारो वर्ते ठे, ७१
हुं ज्ञाने करी लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणवाने सामर्थ्य वा
न भुं, माटे लोकालोक ज्ञायक भुं, ७२ हुं शुद्ध एटले निर्मल कर्मरूप
मलथी रहित भुं, ७३ हुं (चिद् के०) ज्ञान अने (आनंद के०) चारित्र
तेणें करी सहित चिदानंद भुं, एवुं महारुं स्वरूप सदाकाल शाश्वतुं वर्ते ठे.

हवे ए ठ इव्यर्मा अगीआर सामान्य स्वजाव ठे ते उलखावे ठे. १ अ

સ્તિ સ્વનાવ, ૨ નાસ્તિસ્વનાવ, ૩ નિત્યસ્વનાવ, ૪ અનિત્યસ્વનાવ, ૫ એક સ્વનાવ, ૬ અનેકસ્વનાવ, ૭ જેદસ્વનાવ, ૮ અજેદસ્વનાવ, ૯ જવ્યસ્વનાવ, ૧૦ અજવ્યસ્વનાવ, ૧૧ પરમસ્વનાવ. એ અગીઆર સ્વનાવના નામ કહ્યા. ૯૬૮તિહાં પ્રથમ અસ્તિસ્વનાવ તે પોતાની અપેક્ષાયેંઠતાપણે ઠેકા ડવ્ય પોતાના પારિણામિક જાવેં કરી પરિણમેં ઠે, તે આસ્તિસ્વનાવ જાણવો. ૯૬૯બીજો નાસ્તિસ્વનાવ તે પરની અપેક્ષાયેં પોતેં મૂલસ્વનાવેં સર્વે ડવ્ય પર માં પરિણમતાં નથી, એટલે પરમાં પોતાના પારિણામિકપણાનું નાસ્તિપણુ ઠે. ૯૭૦ત્રીજો નિત્યસ્વનાવ તે સર્વે ડવ્ય પોતપોતાના અનેક પ્રકારના પર્યાય નેવિષે સ્વડવ્યપણે સદાકાલ શાશ્વતા વર્તેં ઠે, માટે સ્વડવ્યપણે કરી સર્વ ડવ્યનો નિત્યસ્વનાવ જાણવો.

૯૭૧ચૌથો અનિત્ય સ્વનાવ તે સર્વે ડવ્યમાં અનંતા પર્યાય સમયસમય પ લટાય ઠે, એ સર્વે ડવ્યોમાં અનિત્ય સ્વનાવ જાણવો.

૯૭૨પાંચમો એક સ્વનાવ તે સર્વે ડવ્ય પોતપોતાના સ્વડવ્યપણે કરી એક ઠે, જેમ ધર્માસ્તિકાયનો સ્વડવ્ય ચલણસહાયરૂપ ગુણ તેણેં કરી એક ઠે, અને અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિરસહાયરૂપગુણ તેણેં કરી એક ઠે, તથા આકાશાસ્તિકાયનો અવગાહનારૂપગુણ તેણેં કરી એક ઠે, પુજ્જડવ્યનો મિલણવિસ્થરણરૂપગુણ તેણેં કરી એક ઠે, કાલડવ્યનો નવાપુરાણા વર્તનારૂપ ગુણ, તેણેં કરી એક ઠે, તથા જીવડવ્ય પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણ તેણેં કરી એક ઠે, એ રીતેં સર્વ ડવ્ય, પોત પોતાના સ્વડવ્યપણેં કરી એટલે જ્ઞાનાદિ ચલણ સહાયાદિગુણ તેણેં કરી એક ઠે, માટે એ સર્વે ડવ્યમાં એકસ્વનાવ જાણવો.

૯૭૩ઠાં અનેક સ્વનાવ તે અનેક પ્રકારેં ડવ્યતા પણે કરીને જૂદા જૂદા જેદ ઠે, એટલે ડવ્યથી ગુણ અનંતા અને ગુણથી પર્યાય અનંતા એમ કલ્પનાયેં કરી અલગા કરવા એટલે જેમ જીવમાં જ્ઞાન ગુણ, દર્શન ગુણ, ચારિત્ર ગુણ અને વીર્ય ગુણ એ આદિ અનંતા ગુણ ઠે, તેમ બીજા સર્વે ડવ્યોમાં પણ અનેક ગુણ ઠે, માટે એ ડવ્યમાં અનેક સ્વનાવ જાણવો.

૯૭૪સાતમો જેદસ્વનાવ, તે જીવમાં સંસારી જીવ આશ્રયી જાણવો. તિહાં સકલકર્મ ક્ષય કરી જે મોહ પોહોતા તે સિદ્ધના જીવ અને બીજા સંસારી જીવ તે સંસારીના બે જેદ એક અયોગી, બીજા સયોગી, સયોગીના બે જેદ, એકેવળી, બીજા ઠગ્ગસ્થ, ઠગ્ગસ્થના બે જેદ, એક ક્ષીણ મોહી બીજા ડપશાં

तमोही, इत्यादिक पूर्वे कहेया ठे तेप्रमाणे जीवमां अनेकप्रकारें जेदस्वभावजाणवो. अने अजीवमां तो धर्मास्तिकायमां चलणसहाय पणुं अधर्मास्तिकायमां स्थिरसहाय पणुं आकाशास्तिकायमां अवगाहना पणुं कालमां नवा पुराणा वर्तना पणु पुजलमां पूर्णगलन पणुं एम अनेक प्रकारें जीव अजीवरूप ठडव्य जूदे जूदे जेदे परिणमे ठे, ते सर्व जेदस्वभाव जाणवो. तथा वली धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकायादिकमां जेदस्वभाव ते जेम बेसताने बेठापणे साहाय करे, उठताने उठतापणे साहाय करे, सूताने सूवतापणे साहाय करे, चालताने चालवापणे साहाय करे, हालताने हालवापणे साहाय करे, एम एकडव्य अनेकप्रकारें जूदेजूदेजेदे परिणमे माटे ते जेद स्वभाव कहियें.

ए७५ तथा आठमो अजेदस्वभाव ते जीवडव्यना जे डव्यगुणपर्याय ते जीवनीसार्थें एकरूप अजेदपणे ठे. तेम धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकायादिकना पण जाणवा माटे तेने अजेदस्वभाव कहियें. जेम शशरीरमां जेदस्वभाव जोतां तो हाथनो नाव जूदो, पगनो नाव जूदो, नाकनो नाव जूदो, आंखनो नाव जूदो, ए रीतें सर्व जूदे जूदे जेदे परिणमे ठे. ते जेदस्वभाव जाणवो. अने अजेदस्वभाव जोतां तो ए हाथपगादिक सर्वे कायामां अजेदरूप एक पणे वर्ते ठे, ते अजेद स्वभाव जाणवो.

ए७७ हवे नवमो नव्यस्वभाव अने दशमो अनव्यस्वभाव एबे सार्थें कहे ठे, तिहां जे जीवमां पलटण पणुं ठे. ते जीवने कोइदिवसें कारण सामग्री मलवाथी पलटाइ श्रेणीनावे चढी सिद्धिरूप कार्य प्रत्ये नीपजावशे, ते नव्यस्वभाव जाणवो. तथा अनेक प्रकारें कारण रूप सामग्री मलशे, पण मनःपरिणाम पलटावी प्रतिबोधनही पामे, ते अनव्य स्वभावजाणवो.

वली नव्यजीवमां निश्चय व्यवहारनयें करी नव्य अनव्यस्वभाव उलखावे ठे. तिहां व्यवहारनयें करी जीव, चार गतिमां नवा नवा नव करी चववुं उपजवुं करे ठे, ते व्यवहारनयें करी जीवमां नव्यस्वभाव जाणवो. अने निश्चयनयें करी जीव, परिणामिकनावें सदाकाल शाश्वतो वर्ते ठे, कोइनो ठेद्यो ठेदाय नही, जेद्यो जेदाय नही, ए रीतें निश्चयनयें करी जीव अखंडरूप ठे, ते जीवमां निश्चयनयें करी अनव्यस्वभाव जाणवो.

वली निश्चय व्यवहारनयें करी जीवमां नव्य अनव्यस्वभाव उलखावे ठे

તિહાં સકલ કર્મ હ્રય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન એવા સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ ઠતા પર્યાય પ્રગટયા છે, તે પર્યાય કોઈ કાલેં પલટડો નહીં, માટે એ નિશ્ચય નયેં કરી સિદ્ધનો અનવ્યસ્વનાવ જાણવો તથા જે શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને સામર્થ્ય પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ સમય સમય અનંતો ઉત્પાદ વ્યય થઈ રહ્યો છે, તે વ્યવહારનયેં પલટણસ્વનાવેં કરી શ્રીસિદ્ધપરમાત્મામાં નવ્ય સ્વનાવ જાણવો.

હવે પુજ્જલ્લહ્યમાં નવ્ય અનવ્ય સ્વનાવ ડંડલાવે છે. તિહાં પુજ્જલ્લહ્ય ના અનંતા પરમાણુઆ છે, તે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય સદાકાલ શાશ્વતા વર્તે છે એટલે એ મૂલસ્વનાવેં કરી કોઈકાલેં પલટડો નહીં, તે અનવ્ય સ્વનાવ જાણવો. તથા વ્યવહારનયને મતેં કરી પુજ્જલના સ્વંધ બને છે, તે સ્થિતિ પ્રમાણે રહે છે. વળી પાઠા વિચરે છે, તે સર્વે નવ્યસ્વનાવેં જાણવા.

હવે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયાદિકલ્લહ્યમાં નવ્ય અનવ્ય સ્વનાવ ડંડલાવે છે. તિહાં પરલ્લહ્ય આશ્રયો ષટ્ જાગ હાનિ વૃદ્ધિરૂપ સમય સમય જે પલટણ પણું થાય છે, તે નવ્યસ્વનાવ જાણવો અને મૂલસ્વનાવેં જોતાં સર્વલ્લહ્ય પરિણામિક જાવેં કરી પોતપોતાને સ્વનાવેં રહ્યા વર્તે છે, તેમાં પલટણ પણું નથી, સ્વનાવ પલટતા નથી માટે તે અનવ્યસ્વનાવ જાણવો.

૯૭૮ અગીઆરમો પરમ સ્વનાવ કહે છે. જે ઉત્કૃષ્ટ સ્વનાવ તેને પરમસ્વનાવ કહીયેં. તિહાં જીવલ્લહ્યમાં જ્ઞાન દર્શનરૂપ પરમસ્વનાવ જાણવો. એટલે જ્ઞાનેં કરી અનંતાગુણ, વિશેષતાપણે પરિણમે છે, અને દર્શનેં કરી અનંતા ગુણ, સામાન્યપણે પરિણમે છે. માટે એ પરમસ્વનાવ જાણવો. તથા પુજ્જલમાં પરમસ્વનાવ તો જે ચેતના રહિત અજીવરૂપ જડસ્વનાવ, જે સુખ અને દુઃખને નથી જાણતો એ પુજ્જલમાં પોતાનો પરમસ્વનાવ જાણવો, તથા ધર્માસ્તિકાય લ્લહ્ય સમય સમય અનંતા જીવ પુજ્જલને ચજ્જણ સહાયિ પણે પરિણમે છે, તથા અધર્માસ્તિકાય, સ્થિરસહાયિ પણે પરિણમે છે, તથા આકાશસ્તિકાય, અવગાહના પણે પરિણમે છે, તથા કાલ લ્લહ્ય નવા પુરાણા પણે પરિણમે છે, એ સર્વે લ્લહ્યમાં પોતપોતાનો ઉત્કૃષ્ટો સ્વનાવ વર્તે છે, તે પરમસ્વનાવ જાણવો. એ રીતેં લ્લહ્યમાં અગીઆર સામાન્યસ્વનાવનો વિચાર કહ્યો,

હવે લ્લહ્યમાં દશ વિશેષસ્વનાવ છે તે ડંડલાવે છે. ૧ ચેતનસ્વનાવ, ૨ અચેતનસ્વનાવ, ૩ મૂર્તિસ્વનાવ, ૪ અમૂર્તિસ્વનાવ, ૫ એકપ્રદેશસ્વનાવ,

६ अनेकप्रदेश स्वजाव, ७ गुह्यस्वजाव, ८ अगुह्यस्वजाव, ९ विजावस्वजाव, १० उपचरितस्वजाव, ११ दश विशेषस्वजावनां नाम जाणवां,

१२ तिहां प्रथम चेतनस्वजाव ते, एक जीवइव्यमांहेज ठे, केम के सर्व जीव सत्तायें गुह्यज्ञानादि चेतना रूप गुणे करी सहित निश्चयनयें ज्योतिः स्वरूपी एक सरखा सामान्यपणे करी जाणवा. अने व्यवहारनयें करी संसारी जीव, चारगतिरूप संसारमां शरीरादि कर्मने योगें करी वर्ते ठे, पण निश्चयनयें करी सत्तायें सिद्धसमान ठे. ते जीवमां चेतनस्वजाव जाणवो.

१३ बीजो अचेतन स्वजाव ते एक जीवइव्य विना शेष पांच इव्यमां चेतना रहित अजीवरूप जडस्वजाव ठे, ते अचेतन स्वजाव जाणवो.

१४ त्रीजो मूर्तिस्वजाव ते एक पुज्जइव्यमां ठे, अने व्यवहारनयें करी तो संसारी जीव, चार गतिरूप संसारमां वर्ते ठे, तेमां पण मूर्तिस्वजाव जाणवो.

१५ चोथो अमूर्तिस्वजाव, ते एक पुज्जइव्यवर्जित शेष चार इव्यमां ठे, अने निश्चयनयें करी पांचमा जीवइव्यमां पण अमूर्ति स्वजाव जाणवो.

१६ पांचमो एकप्रदेश स्वजाव ते जीव इव्यआश्रयी तो जीव, लघु शरीरमां उपन्यो होय, तेवारें लघु अइ संकोचाय, एटले जेम एकप्रदेश संकोच स्वजाव ठे, तेम असंख्याते प्रदेशो पण संकोच स्वजाव जाणवो अने पुज्जइव्यमां जेम बेसेर पाणीनी लोटीमां बेसेर खांम पडे, ते सर्व पाणीमां समाइजाय, पण पाणी बाहेर नीकले नही, तेम पुज्जइव्यनो संकोचस्वजाव पारो, हींगलो, लींबु प्रमुख वस्तुने संयोगें बने ते एकप्रदेश स्वजाव जाणवो.

१७ ठाठो अनेकप्रदेश स्वजाव कहे ठे. जेम जीव महोटा शरीरमां उपन्यो तो महोटा थाय, एटले लोकाकाशना जेटला प्रदेश ठे, तेटला एक जीवना प्रदेश ठे, पण आवरणने अजावें शक्तिनो प्रकाश प्रगटे, ते जीवमां अनेकप्रदेशस्वजाव जाणवो. तथा पुज्जमां अनेकप्रदेशस्वजाव ते पुज्जना जे अर्कतुल्यप्रमुख पोचा खंध थाय, ते अनेकप्रदेशस्वजाव जाणवो.

१८ सातमो विजावस्वजाव कहे ठे. जीव, पोतानो मूलस्वजाव त्यागीने परस्वजावें परिणम्यो, जेम पोतानो परमर्शांतरसमय स्वजाव त्यागीने क्रोधादिक चार कषायने विषे परिणम्यो, ए जीवइव्यनो विजावस्वजाव जाणवो. तथा पुज्जइव्यमां ठूटो परमाणुं पोतानो मूलस्वजाव त्यागीने खंध मांहे न्हयो, तेने जीवें ग्रहण कखो, ते विजावस्वजावें परिणम्यो कहेवाय,

૯૮૬ આત્મોચ્છ્વજ્ઞાવ. તે સકલ કર્મને ક્ષયે જીવને સિદ્ધિરૂપકાર્ય નીપ જે અને કેવલજ્ઞાનાદિક લક્ષ્મી પ્રગટે, તેજીવમાં યુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા પુજ્જલદ્વ્યમાં સ્વંધયકી રહિત ટૂટોપરમાણું રહે તે યુદ્ધસ્વજ્ઞાવે જાણવો. ૯૮૭ નવમો અયુદ્ધસ્વજ્ઞાવ તેજીવને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મનઃ પર્યવજ્ઞાન, રૂપ જે ક્ષાયોપશમજ્ઞાવે ઇન્દ્રિયને અનુજાયીરૂપ જીવને ગુણ પરિણમે, તે જીવનો અયુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને પુજ્જલદ્વ્યમાં જે પરમાણુઆ માહોમાહે મલી સ્વંધ જાવ પામે, તે અયુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જડપરિણતિરૂપ જાણવો.

૯૮૮ દશમો ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ તે જે પોતાના સ્વજ્ઞાવથી નિન્ન પુજ્જલને સંયોગે થાય તે પરસ્વજ્ઞાવ છે, તેને ઉપચારે કરી બોલાવીયે જેમ જીવમાં રૂપી પણું અને જડપણું સ્થાપીયે, જેમ શરીરરૂપી છે, તે જડરૂપ છે તેનો સંસર્ગ જીવને લાગ્યો છે તે જીવને ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને પુજ્જલને ચેતનપણું કહીયે, તે પુજ્જલમાં ઉપચરિત સ્વજ્ઞાવ જાણવો એટલે પુજ્જલ ચેતનને લાગા અને રૂપી છે પણ અતીસૂક્ષ્મ છે માટે ચર્મ ચક્રુયે ન દેખાય, તે અમૂર્તિ સ્વજ્ઞાવ છે તેને સ્થાપીયે, તે ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ પુજ્જલમાં જાણવો. એ રીતે જીવ, અજીવરૂપ ષટ્દ્વ્યમાં એ દશ વિશેષસ્વજ્ઞાવ જાણવા.

હવે જીવ, અજીવની ડેલખાણ કરવા વાસ્તે દ્વ્ય તથા જાવનું જાણ પણું કરવા સારું નવ તત્ત્વ ષટ્દ્વ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાયે દ્વ્ય જાવની ચોજંગીયે કરી દેખાડે છે, તિહાં પ્રથમ જીવદ્વ્યથી માંમોને શિષ્ય ગુરુના પ્રશ્નોત્તરરૂપે નવતત્ત્વ ષટ્દ્વ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાયે કહે છે. ૯૮૯ શિષ્ય:-અયુદ્ધ પ્રકારે જીવ દ્વ્યનું સ્વરૂપ દ્વ્યથીને જાવથીને જાવથીને દ્વ્યથીને તથા દ્વ્યથીને જાવથીને કેમ જાણીયે?

ગુરુ:-એ અયુદ્ધવ્યવહારનયને મતે જાણવું. કેમ કે યુનાયુનરૂપપરિણામ તો કલ્યા થાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ રાગ દેષની ચિકાશ તેને અયુદ્ધતા કહીયે તે અયુદ્ધતા તો જીવને અનાદિકાલની છે, માટે નિગોદીઆ જીવ, રાગ, દેષ, અને અજ્ઞાનની ચિકાશરૂપ અયુદ્ધતાયે કરી અનંતાં જન્મ મરણ કરે છે, એ અયુદ્ધપ્રકારે જીવનું સ્વરૂપ તેમાં દ્વ્યથી તો જીવ દ્વ્ય અસંસ્થાત પ્રદેશી જાણવો અને જાવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દેષની ચિકાશ જાણવી તે જાવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દેષની ચિકાશ તેણે કરી અનંતા દ્વ્યરૂપ કર્મનાં દલીયાં જીવને લાગે તે અનંતા દ્વ્યરૂપ કર્મનાં દલી

यां जीवने लागां तेने जावपणे दुःखरूपविपाकें जीव नोगवे एरीतें अशुद्ध प्रकारें चोचंगीयें करी जीवतुं स्वरूप जाणवुं.

७१० शिष्यः—अशुद्धप्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकीने जावथकी, जावथकीने इव्यथकी, इव्यथकीने जावथकी, केम जाणीयें.

गुरुः—ए अशुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवुं जेकारणे अशुद्धप्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकी तो जीवइव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने जावथकी क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निद्रा विकृष्टा, हास्य, विनोद, ए आदि अशुद्ध जावना अनेक प्रकार जाणवा. अने ए अशुद्धजावनी चिकारों करी अनंता इव्यरूप कर्मनां दलीया जीवने लागे, ते अनंता अशुद्ध इव्यरूप कर्मनां दलीयां जीवने लागां, तेने जावपणे जीव नरक तिर्यचनी गति पामीने नोगवे, ए अशुद्धप्रकारें चोचंगीयें करी जीवतुं स्वरूप जाणवुं.

७११ शिष्यः—शुद्धप्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकीने जावथकी, जावथकीने इव्यथकी, इव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें?

गुरुः—ए शुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवुं जे कारण शुद्ध प्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकी तो जीवइव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने शुद्धजाव ते दान, शील, तप, जाव, उपकार, करुणा, दया, यत्ना आदिक शुद्धजावना अनेक प्रकार जाणवा अने ए शुद्धजावनी चिकारों करी अनंता शुद्धकर्मरूप इव्यनां दलीयां जीवने लागे ते अनंता शुद्धकर्मरूप इव्यनां दलीयां जीवने लागा तेने जावपणे जीव मनुष्य देवताना नव पामीने नोगवे ए शुद्ध प्रकारें जीवतुं स्वरूप चोचंगीयें करी जाणवुं.

७१२ शिष्यः—शुद्ध प्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकी ने जावथकी, जावथकीने इव्यथकी केम जाणीयें?

गुरुः—ए शुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवो. तिहां चोथा गुणगणायी मांझीने यावत् तेरमा चौदमा गुणगणा लगे शुद्धजाव जाणवो. ते शुद्ध प्रकारें जीवतुं स्वरूप इव्यथकी तो जीवइव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने शुद्धजाव ते शुद्धाशुद्धविकाररूप परपुञ्ज तेथकी विरक्तजाव एटळे उदासी परिणाम अने पोताना स्वरूपमां रहेवुं, ते शुद्धजाव जाणवो. अने ए शुद्धजावरूप स्वरूपमां रहेतां जीवने इव्यरूप कर्मनां, दलीयां आवतां रो काय, ए शुद्धप्रकारें जीवतुं स्वरूप, चोचंगीयें करी जाणवुं.

७७३ शिष्यः—निश्चयथकी जीवतुं स्वरूपइव्यथकीने नावथकी केमजाणीयें?

गुरुः—निश्चयनयें जीवतुं स्वरूप इव्यथकी तो जीवइव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने नावथकी तो सकलकर्म थकी रहित, शुद्ध, निर्मल, चिदानंद, परमज्योति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अखंड, अलिप्त, सिद्धिरूप कार्य निष्पन्न, अनंत सुखजोगी, विनावसुखत्यागी आपस्वरूपमां रमता एवा अनंता सिद्धपरमात्मा सादि अनंतमे जांगे वत्ते ठे, ए नावथकी स्वरूप जाणवुं. ए निश्चयनयें जीवतुं स्वरूप, बें जंगीयें करी कह्युं. ए रीतें जीवतुं स्वरूप कह्युं. हवे अजीवना स्वरूपमां इव्यनावतुं लक्षण कहेठेः—

७७४ शिष्यः—धर्मास्तिकायइव्यतुं स्वरूप इव्यथकीने नावथकी अने नावथकीने इव्यथकी ए त्रिजंगीयें करी केम जाणीयें ?

गुरुः—इव्यथकी तो धर्मास्तिकायइव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें. अने नावथकी तो धर्मास्तिकायतुं चलणसहायीपणुं जाणवुं, तथा ए नावथकी जे चलण सहायीपणु ते इव्यथकी अनंता जीव पुज्जने विषे जाणवुं. ए रीतें धर्मास्तिकायतुं स्वरूप, इव्यनावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

७७५ शिष्यः—अधर्मास्तिकायतुं स्वरूप इव्यथकीने नावथकी तथा नावथकीने इव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—इव्यथकी तो अधर्मास्तिकायइव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें. अने नावथकी तो अधर्मास्तिकायतुं स्थिरसहायीपणुं जाणवुं तथा ए नावथकी जे स्थिरसहायी पणुं ते इव्यथकी अनंता जीवपुज्जने विषे जाणवुं. ए रीतें अधर्मास्तिकायतुं स्वरूप इव्य नावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

७७६ शिष्यः—आकाशास्तिकायतुं स्वरूप इव्यथकीने नावथकी तथा नावथकीने इव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—इव्यथकी तो आकाशास्तिकायइव्य अनंत प्रदेशी कह्यीयें, अने नावथकी तो आकाशास्तिकाय इव्यतुं अवगाहनारूपपणुं जाणवुं. तथा ए नावथकी जे अवगाहनारूपपणुं ते इव्यथकी अनंता जीव पुज्जइव्यने विषे जाणवुं. ए रीतें आकाशास्तिकायतुं स्वरूप इव्यनावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

७७७ शिष्यः—पुज्जास्तिकायतुं स्वरूप इव्यथकी ने नावथकी तथा नावथकीने इव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—इव्यथकी तो पुज्जास्तिकायनां अनंता परमाणुआ लोकमां शा

श्वता ठे ते जाणवा, अने नावथकी तो पुज्जडव्यनुं गलण पूर्णपणुं जाणवुं तथा ए नावथकी जे गलणपूर्णपणुं ते डव्यथकी अनंता बंधने विषे जाणवुं. ए रीतें पुज्जलास्तिकायनुं स्वरूप डव्य नावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

एए८ शिष्यः—कालडव्यनुं स्वरूप डव्यथकी ने नावथकी तथा नावथकीने डव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—डव्यथकीतो कालडव्यनो एक समय लोकालोकमां वर्ते ठे ते जाणवो, अने नावथकी कालडव्य नवा पुराणा वर्तना रूप जाणवुं, तथा ए नावथकी जे नवा पुराणा वर्तना रूप ते डव्यथकी जीव अजीव डव्य रूप वस्तुने विषे जाणवो. ए रीतें कालडव्यनुं स्वरूप डव्यनावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए रीतें षट्डव्यनुं स्वरूप डव्यनावनी चोजंगीयें करी, त्रिजंगीयें करी तथा बेजंगीयें करी विचारतां यकां समकैतनी बुद्धि थाय.

हवे नव तत्त्वनुं स्वरूप डव्यनावनी चोजंगीयें करी देखाडे ठे, तेमां जीव अने अजीव ए बे तत्त्वनुं स्वरूप आगल ठ डव्यना स्वरूपमां कहुं, हवे शेष पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप, डव्यनावनी चोजंगीयें करी कहे ठे.

एए९ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यतत्त्वनुं स्वरूप नावथकीने डव्यथकी तथा डव्यथकीने नावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—नावथकी तो पुण्यबांधवानां नव प्रकार ठे. तेमां प्रथम साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविका रूप चतुर्विध श्रीसंधने अंतरंग रागसहित अन्न देवानी रुचि ते अन्नपुण्य जाणवुं. बीजुं पाणपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने प्राणुक जलदेवानी रुचि जाणवी त्रोजुं छेण पुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने रहेवा सारुं निरवद्यजगा देवानी रुचि चोशुं सयण पुण्य ते साधु, साधवी प्रमुखने सूवाने अर्थे पाट तथा बेसवाने बाजोट प्रमुख देवानी रुचि पांचमुं वस्त्रपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने कपडा, कांबली आदिक धर्मोपकरण प्रमुख देवानी रुचि, ठहुं मन्नपुण्य ते जगतना जीवनुं मने करी रूहुं चितववुं अर्थात् सर्वजीवने धर्म पमाडी कर्मरूप डःखथकी सूकावी सुखिया करी मोह्ननगरें पोहोचाहुं एवी नावना मने करी नावे, ते जीव जिननाम कर्म उपार्जन करे, सातमुं वचनपुण्य ते मीहुं, मनोहर प्रीतिकारी, हितकारी सूत्रमर्यादायें आज्ञा प्रमाणे घणा जीवने उपकाररूप वचन बोलवानी

રુચિ આત્મું કાયપુણ્ય તે પૂંજવું, પ્રમાર્જવું, તથા સાધુ સાધવી પ્રમુખ ચ તુર્વિધ શ્રીસંઘનો વિનય વૈયાવૃચ્છ તેને વિષે કાયા પ્રવર્ત્તાવવાની રુચિ નવમું નમસ્કારપુણ્ય તે શ્રીતીર્થંકર, કેવળી, ગણધર આચાર્ય, સાધુ, સાધવી, પ્ર મુખ ગુણી જીવને કર્તકર્મ એટલે વંદના નમસ્કાર કરવાની રુચિ એરીતેં નવ પ્રકારનો જે જીવના ચિત્તમાં નાવ ડપજે, તે નાવપુણ્ય કહીયેં અને એ નાવપુણ્યની ચિકાણેં કરી જીવને સત્તાયેં જે શુજ કર્મનાં દલીયાં લાગે, તે ડવ્યપુણ્ય કહીયેં, અને એ ડવ્યપુણ્યના દલીયાં સત્તાયેં બંધાણાં, તે આગલ નાવપણે મનુષ્ય દેવતાના નવપામી બેંતાલીશ પ્રકારેં મીઠા વિપાકેં જીવ જોગવે, એ રીતેં એ ડવ્ય નાવની ચોજંગીયેં કરી પુણ્યનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૦ શિષ્ય:— નવ તત્ત્વમાંથી પાપનું સ્વરૂપ નાવથકીને ડવ્યથકી તથા ડવ્યથકીને નાવથકી કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—નાવથકી તો પાપબાંધવાનાં અઢાર પ્રકાર છે. તેનાં નામ કહે છે. પહેલો પ્રાણાતિપાત તે પરજીવના પ્રાણનો નાશ ચિંતવવો, બીજો મૃષાવાદ તે જૂતું બોલવું, ત્રીજો અદત્તાદાન તે પારકી અણદીધી વસ્તુ ચોરી લેવાની રુચિ ચોથો મૈથુન તે વિષયસુખની વાંઠારૂપ પરિણામ, પાંચમો પરિગ્રહ તે નવ પ્રકારેં બાહ્ય અને ચૌદ પ્રકારેં અન્યંતરરૂપ પરિગ્રહની વાંઠા, ઢઠો ક્રોધ તે કોડ જીવની ડપર આકરા તીવ્રપરિણામેં ક્રોધ કરવો, સાતમો માન તે આઠ પ્રકારેં મદ કરવો આઠમી માયા તે કપટેં કરી લોક દેલાડવારૂપ ધર્મ કરણી કરવી, નવમો લોજ તે ધન, શરીર, કુટુંબ પરિવારરૂપ સંપદા એકઠી કરવાની રાખવાલવાની ઘણી વાંઠા, દશમો રાગ તે પૌજલિક પરવસ્તુ વર્ણાદિ ડપર રાગ ધરવો, અગીઆરમો દેષ તે પોતાને અણગમતી વસ્તુ ડપર અરુચિનાવ, બારમો ક્લેશ તે દરએક કોડ કારણેં ક્લેશ કરવાની રુચિ, તેરમો અન્યાચ્છાન તે અણદીધું અણસાંજલ્યું પરજીવને આજ દેવું, ચૌદમો પૈશૂન્ય તે પારકી ચાઢી કરવી, પંદરમો રતિઅરતિ તે સુખડઃસ્વ આવે દર્ષ શોક ધરવો, શોલમો પરપરિવાદ તે ગુણી નિર્ગુણી જીવની નિંદા કરવી, સત્તરમો માયામોસો તે અંતરમાં જૂદીવાત હોય અને સુખેં મીતું બોલવું, ડલ્યાદિ અનેક પ્રકારેં ઢલ કરી લોકને ડગવા રૂપ પરિણામ, અઢારમો મિથ્યાત્વશલ્ય તે પાંચ પ્રકારેં મિથ્યાત્વ સેવવારૂપ પરિણામ, એ રીતેં અઢાર પ્રકારેં જે જીવના ચિત્તમાં પાપરૂપ નાવ ડપજે તેને નાવપાપ કહીયેં. અને

ए जावनी चिकार्शे करी जीवने सत्तायें पापरूपकर्मनां दलीयां लागे, ते इव्य पाप कहियें. अने ए इव्यपापनां दलीयां जे सत्तायें बंधाणा, ते आगल जा वपखे. तिर्येच अने नारकीना नव पामीने व्याशी प्रकारें कडवा विषाक जी व जोगवे, ए रीतें इव्यजावनी चोर्जंगीयें करी पापनुं स्वरूप जाणवुं.

१००१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवनुं स्वरूप जावथकीने इव्यथकी तथा इव्यथकी अने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जाव आश्रव ते मिथ्यात्व, अविरति, कषाय, अने योग, ए जाव आश्रवनी चिकार्शे जीवने गुनागुनविकाररूप कर्मना दलीयां लागे, तेने इव्यआश्रव कहियें. अने ए इव्यआश्रवनां दलीयां जे जीवनी सत्तायें लागीं, तेने चारगतिरूप संसारमां जावपणे जीव जोगवे ते जावथी जाणवुं, ए रीतें इव्यजावनी चोर्जंगीयें करी आश्रवनुं स्वरूप जाणवुं.

१००२ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी संवरनुं स्वरूप, इव्यथकीने जावथकी तथा जावथकीने इव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—सामायिक, प्रतिक्रमण, पोसह, व्रत, पञ्चकाणरूप संवर करी एक जगायें रहेवुं, तेने इव्यसंवर कहियें अने जे जीव अजीवरूप वेंचण करी अंतरंग सत्तागतनां उपयोगमां वर्तवुं, तेने जावसंवर कहियें. पढी ते अंतरंग सत्तागतनां उपयोगरूप जावसंवरमां जीवने रहेतां थकां इव्यरूप आठ कर्मनां दलीयां आवतां रोकाय, ते इव्यथी जाणवुं. ए रीतें इव्यजावनी चोर्जंगीयें करी संवरनुं स्वरूप जाणवुं.

१००३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी निर्झरानुं स्वरूप इव्यथकीने जावथकी जाव थकीने इव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—बार जेदे तपस्या करवी, तेने इव्यनिर्झरा कहियें. अने जावनिर्झरा तो शब्द समजिरूढनयने मते ज्ञानरूप दृष्टियेकरी अंतरंग स्वसत्ता परसत्तारूप वेंचण करवी, तेने जाव निर्झरा कहियें. अने ए रीतें एक अंतरमूहूर्त स्वसत्ता परसत्तारूप जीवने वेंचण करतां इव्यरूप आठ कर्मनां दलीयां जे जीवने सत्तायें रद्यां ठे, ते दलीयांने खपावे, ते इव्यदलीयांने खपाव्यां कहियें. एरीतें इव्यजावनी चोर्जंगीयें करी निर्झरानुं स्वरूप जाणवुं.

१००४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधतत्त्वनुं स्वरूप जावथकीने इव्यथकी तथा इव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—पुञ्जजीवने संसर्गे जे कर्मबंधाय तेने जावथकी बंध कहीयें एटले पुञ्जनी पीपासारूप विषयसुखनी तृष्णा अंतरंग लालचरूप परिणाम, ते ने जाव बंध कहीयें. अने ए जावबंध एटले अंतरंग इन्द्रियसुखनी लालचरूप परिणामनी चिकाशें करी जे आठ कर्मरूप दलीयां जीवने लागे ते इव्यबंध जाणवो जेम तेजने संसर्गे वस्तुने धूडलागे तेनी परे जीवने पोताना माठा परिणामना बगाड रूप चिकाशें करी ज्ञानावरणादि आठकर्मरूप धूल जीवने लागे ते इव्यबंध जाणीजेवो अने ए इव्यबंधरूपकर्मना दलीयाने जीव चारगतिरूप संसारमां जावपणे जोगवे, ते जाव जाणवो ए रीतें इव्य जावनी चोजंगीयें करी बंधनुं स्वरूप जाणवुं.

१००५ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी मोहनुं स्वरूप इव्यथकीने जावथकी केम?

गुरुः—बारमे गुणगणे राग, द्वेष, अज्ञान, तथा मोहनीयकर्मनो ह्य कखो, अने तेरमे गुणगणे केवलज्ञान पाम्यो, तेने इव्यमोहपद कहीयें. तथा अष्ट कर्म ह्य करी, अष्टगुणसंपन्न लोकने अंतेबिराजमान, सादि अनंतमें जांगे वर्ते ठे एवा सिद्धपरमात्मा तेने जावमोहपद कहीयें. ए री तें बे जंगीयें करी मोहतत्त्वनुं स्वरूप जाणवुं. ए रीतें षट् इव्य नव तत्त्व नुं स्वरूप, इव्यजावनी चोजंगीयें त्रिजंगीयें, बे जंगीयें करी देखाड्युं.

हवे ए नव तत्त्व षट् इव्यनुं स्वरूप करता, कारण, अने कार्यरूप त्रि जंगीयें करी देखाडे ठे.

१००६ शिष्यः—एनवतत्त्वमां अशुद्धप्रकारें जीवमांकर्त्ता कारणने कार्य ते शुं?

गुरुः—अज्ञान अने राग, द्वेषरूप अशुद्धता ते जीवने अनादिखाण सं पन्न जाणवी. ए अशुद्धतायें करी जीव निगोदमां अनंतां जन्म मरण करे ठे. एटले शुजाशुन तो कखां थायठे, पण अशुद्धता तो जीवने अनादि नी जाणवी, ए परमार्थ ठे. एटले कर्त्ता जीव, अने अज्ञानरूप राग, द्वेष, ते कारण तथा ए अशुद्ध कारणथी निगोदमां जीवने अनंता जन्म मरण थाय, तेरूप कार्य जाणवुं. एरीतें अशुद्धप्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहुं.

१००७ शिष्यः—एनवतत्त्वमां अशुद्धप्रकारें जीवमां कर्त्ताकारणनेकार्य ते शुं?

गुरुः—कर्त्ता जीव, अने अशुद्ध कारण ते क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, तृष्णा, ममता, मूर्खा, निंदा, विकथा, हास्य, ए आदि अनेक प्रका

रना अशुचकारण थकी जीवने नरक तिर्यचनी गतिरूप कार्य नीपजे, ए रीतें अशुचप्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाएवुं.

१०५८ शिष्यः—नवतत्त्वमांशुप्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्ता,कारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्ता, जीव, अने दान, शीयल, तप, जाव, ए आदि अनेक प्रकारें शुचकारण थकी जीवने देव मनुष्यनवरूप कार्य नीपजे ठे.

१००९ शिष्यः—एनवतत्त्वमांशु५प्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्ताकारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्ता जीव अने शु५ कारणते आजव परजव इंदियसुखनी वांठा रहित, यशःकीर्तिनी वांठा रहित, एक पोतानो आत्मा कर्मवशे दुःखी ठे, तेने कर्मरूप बंधीखाना थकी ढोडाववारूप जे साधन करवुं, ते शु५कारण जाएवुं अने एवा शु५कारण सेवन कखाथी जीवने कर्मरूप दुःखनी राशित्रूटे अने अनंतसुखनी राशिप्रगटे, ते रूप कार्य जाएवुं ए रीतें शु५ प्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कह्युं.

१०१० शिष्यः—ए नव तत्त्वमां निश्चयनयें करी जीवमां कर्ता, कारणने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—निश्चय नयें करी जीव, मोक्षरूप कार्यनो कर्ता जाएवो. एट जे कर्ता तो जीव अने कारण तो शु५शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम रूपक श्रेणी, ए कर्मकृत्यना कारण जाएवां. तथा ए कारण थकी सकल कर्मरहित शु५ चिदानंद परमज्योति एवुं सिद्धिरूपकार्य जीवने नीपजे ए निश्चयनयें करी जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाएवुं ए नव तत्त्वमां जीवनां स्वरूपमां त्रिजंगीउं कही. हवे अजीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहे ठे.

१०११ शिष्यः—धर्मास्तिकायमां कर्ताकारण अने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—कर्ता जीव अने कारणरूप धर्मास्तिकाय मय्यो, तेवारें जीवने हा जवा चालवा रूप कार्य नीपनुं ए धर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाएवी.

१०१२ शिष्यः—अधर्मास्तिकायमां कर्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—कर्ताजीव अने कारणरूप अधर्मास्तिकाय मय्यो, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपनुं. ए अधर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाएवी.

१०१३ शिष्यः—आकास्तिकायमां कर्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें?

गुरुः—कर्ता जीव अने कारणरूप आकाशास्तिकाय मय्यो, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपनुं ए आकाशास्तिकायनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कह्युं.

१०१४ शिष्यः—कालङ्क्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहियें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप कालङ्क्य मध्युं तेवारें जीवने नवा पुराणरूप कार्य नीपन्युं एम कालङ्क्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१५ शिष्यः—पुञ्जलास्तिकायमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहियें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव, अने कारणरूप पुञ्जलङ्क्य मध्यो, तेवारें जीवने स मय समय अनंता कर्मरूप दलीयां लेवां, अने अनंता कर्मरूप दलीयां खेरवा, तेरूप कार्य नीपन्युं एम पुञ्जलास्तिकायना स्वरूपमां त्रिजंगी जाणवी. ए रीतें जीव, अजीवरूप षट्ङ्क्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कह्युं.

हवे नव तत्त्वमां जीव अने अजीव ए वे तत्त्वनुं स्वरूप तो षट्ङ्क्यना स्वरूपमां कहेवाणुं शेष पुण्यादि सात तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहेवे.

१०१६ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहियें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण ते ठ कायनी दयारूप परिणाम. परोपकार करतो, मनोहर ललित वचन बोलतो, करुणानावना नावतो, कुकर्मी जीव देखी तेनी उपर दया चिंतवतो, गुणवंत जीव देखी अत्यंत प्रमोद धरतो, सर्व जीवने पोता समान जाणी, तेने दुःखथकी मूकाववानी चिंता करतो, एवा परिणामरूपकारणथकी जीव महापुण्यरूप कार्य उपार्जन करे.

१०१७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां पापमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहियें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो हिंसा, मृषा, चोरी, मैथुन, निंदा, इष्या, मिथ्यात्व, अत्रत, हास्य, विनोद, कुतूहल, पारका ठिड जोतो, क डवां वचन बोलतो, अनेक जीवने संताप उपजावतो. एवा परिणामरूप कारणथकी जीव महापापरूप कार्य उपार्जन करे ए पापमां त्रिजंगी कही.

१०१८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां आश्रवमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहियें ?

गुरुः—आश्रवनो कर्त्ता जीव अने कारण तो एके आ नव परजवने अर्थे तथा इन्द्रियसुखनी वांढारूप परिणामें जे शुन कारण मेलवी साधन करवुं, ते शुनकारणरूप आश्रव जाणवुं अने मिथ्यात्व, अत्रत, क्लेश, कजी या, निंदा, विकथारूप परिणामें करी जे दलीयां मेलववां, ते अशुनकारणरूप आश्रव जाणवुं. अने एवा शुनाशुन कारण मेलव्याथी जे आ जवें परजवें शुनाशुनविकाररूप फलनी प्राप्ति थाय, ते कार्यरूप आश्रव जाणवुं. ए रीतें आश्रव तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१ शिष्यः—एनवतत्त्वमां संवरमां कर्त्ता, कारण अने कार्यतेशुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो नव तत्त्व पट्ठव्यरूप जीव अजीवनी वेंचण करी अंतरंग निश्चयनयें ज्ञानस्वरूपी, सत्तायें सिद्धसमान एवी जीव सत्ताने ध्यावे, अने अजीवसत्ताने जडरूप जाणो त्यागकरे, एवुं संवररूप कारण जीवने मले, तेवारें शुनाशुन विनाविक सुख उपरथी मूर्छा टले, अने अनंत स्वानाविक सुखरूप कार्य नीपजे, ए संवरमां त्रिजंगी कही.

१०२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशीनिर्झरातत्त्वमां कर्त्ता, कारण अने कार्यतेशुं ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने अंतरंग इहानो रोध करी पौञ्जलिक सुखनी वांठा रहित थको एक पोतानो आत्मा कर्मरूप जालमां वींटाणो ठे, तेने शुद्ध निरावरण ज्ञान स्वरूपी ज्योतिरूप प्रगट करवानी वांठायें बार जेदें तपस्या रूप कारणने मेलवतो थोडा कालमां आवरण रहित थइ परमानंद सुखरूप कार्य निपजावे. ए रीतें निर्झरातत्त्वनुं स्वरूप, त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां बंधमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता तो जीव अने कारण तो पुञ्जलव्यने संसर्गें करी जीव, कर्मने बांधे ठे. एटले वर्ण गंधादिक, रस, फरस प्रमुख पुञ्जलनी रचना तेने देखीने मोहदृष्टियें करी जीव व्यामोह पामे ठे. पढी तीव्ररागें करी विषयसुखनां कारण मेलवे, ए तीव्ररागनी चिकाशें, जीव कर्मरूप दलीयां नो बंध पाडे, तेवारें बंधरूप कार्य नीपजे, एम बंधतत्त्वमां त्रिजंगी कही.

हेवे आगल पन्नवणासूत्रना पाठमध्ये कह्युं ठे जे मोहनिःकर्मावस्था रूप सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. अने अंतरंग सर्वदे तेने निश्चय समकेत उरे तेनो खुलासो करे ठेः—समकेतविनानी सर्व करणी ते एकडा विनानां मीमा सरखी जाणवी, एटले कांइ पण लेखे लागे नहीं, तेमाटे समकेत ठे, ते दीवा समान ठे, जेम दीवा विना घरनेविषे अंधारामां कांइ पण वस्तु सूजे नहीं, तेम चित्तरूपीया घरनेविषे पण समकेतरूप दी पक विना कांइ मालम पडे नहीं, तथा वली समकेत ठे, ते बीजना चंडमा समान ठे, जेम बीजनो चंडमा उगे, तेवारें लोकना जीवने पूर्णमासीनी प्रतीति थाय जे हवे पूर्णमासी अवश्य थाशे, तेम चित्तने विषे समकेतरूप बीज उगे. तेवारें मोहरूप पूर्णमासीनी प्रतीति थाय, तथा जेम कोइएक स्त्रीयें पांचसेर चोखा चूले मूक्या होय, तेमांहेजो एक दाणो चांपी जोतां

पाका काचा चोखानुं ज्ञान थाय. तेम समकेतरूप एक गुण आवेथी सिद्धना अनंता गुणनुं ज्ञान थाय. तथा जेम कोइ एक व्यापारी गोधमनी वोरगत क रवा आब्यो, तिहां गोधमनो कोठार शो कलशीनो नरेजो हतो, तेमांथी एक मूठी नरीने वानकी जोइ, तेवारें तेने शोए कलशी गोधम अमुक जात ना ठे, तेनुं ज्ञान थयुं, तेम समकेतरूप एक गुण ते वानकी समान ठे. ते जो जीवने आवे, तां तेने सिद्धजगवानना सर्व गुणनुं ज्ञान थाय. तेवारें तेने सिद्धना सुख प्रगट करवानो नाव उपजे एवो ए समकेत सर्वोत्तम ठे.

१०३६ शिष्यः—सिद्धपरमात्मानां केटला जेद ठे ?

गुरुः—गाथा ॥ जिण अजिण तिळतिळा, गिहिअन्न सलिंग थी नर नपुं सा ॥ पत्तेय सयंबुद्धा, बुद्ध बोद्धिक्कणिकाय ॥ १ ॥ अर्थः—प्रथम जिनसिद्ध ते तीर्थकरने कहियें बीजा अजिणसिद्ध ते सामान्यकेवलीने कहियें, त्रीजा तीर्थसिद्धते जे श्रीतीर्थकर थाय ते चतुर्विधसंघनी स्थापना करे, ते संघने तीर्थ कहियें. ते तीर्थ प्रवर्त्या पढी जे मोहें गया, तेने तीर्थ सिद्ध कहियें. चोथा तीर्थ प्रवर्त्यानी प्रथमज मरुदेवादिकनी परें जे मोहें गया, ते अ तीर्थसिद्ध कहियें. पांचमां घरमां बेठां जे मोहू गया, तेगृहस्थलिंगसिद्ध, षष्ठा मुनिना वेशविना बीजा वेशे जे मोहें गया, ते वल्कलचिरि प्रमुखने अन्यलिंगसिद्ध कहियें. सातमा साधुने वेशे जे मोहें गया, ते स्वलिंग सिद्ध कहियें. आठमा चंदनवाला प्रमुख स्त्रीलिंगें जे मोहें गया, ते स्त्रीलिं गसिद्ध कहियें. नवमा श्रीगौतम प्रमुख नरलिंगें जे सिद्ध थया तेने पुरुषलिं गसिद्ध कहियें. दसमा गांगेय प्रमुख जे नपुंसक मोहें गया, ते नपुंसकलिंग सिद्ध कहियें. अगीआरमा करकंमूप्रमुखने प्रत्येकबुद्ध सिद्ध कहियें. बारमा कपिल प्रमुखने स्वयंबुद्ध सिद्ध कहियें. तेरमा गुरुना बोधयकी जे सिद्ध थया, ते बुद्धबोधितसिद्ध जाणवा. चौदमा वीरजगवाननी परें जे एक समय एका की सिद्ध थया, ते एक सिद्ध कहियें. पंदरमा श्रीरुषनप्रचुनी परें एक सम यमां घणा सिद्ध थया, ते अनेकसिद्ध कहियें. ए सिद्धना पंदर जेद जाणवा.

१०४५ शिष्यः—नामथकी, क्षेत्रथकी, कालथकी, नावथकी, इव्यथकी, गुणथकी अने पर्यायथकी तो उत्पाद तथा व्यय ए बे जंग लेवा अने न वमो ध्रुव, ए रीतें नव जांगे करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप केम जाणीयें ?

गुरु:-प्रथम श्रीकृष्णादि चोवीश तीर्थकर प्रमुख ते नामथकी सिद्ध जाणवा. बीजा क्षेत्रथकी सिद्ध ते सर्वसिद्धआश्रयी पीस्तालीश लाख यो जन सिद्धशिला प्रमाणें जाणवा, अने एकसिद्ध आश्रयी तो पोताना शरीरना प्रमाणमध्येथी त्रीजो नाग घटाडी बाकी वे जागना शरीरप्रमाणें आत्मप्रदेशनो घन करी ते प्रमाणें क्षेत्र फरसीने सिद्ध रह्या ठे. त्रीजा कालथकी सर्व सिद्धजगवान् तो अनादि अनंत जांगे रह्या ठे. अने एकसिद्ध आश्रयी तो सादिअनंत जांगो जाणवो. केम के सिद्धिवह्या तेनी आदि ठे, अने फरी पातुं संसारमां कोइकाजें आववुं नथी, त्यां सिद्धमांहेज रहेवुं ठे, माटे अंत नथी तथा चोथा जावथकी सिद्धजगवान् तो शुजाशुनविकार रूप जे जाव तेथकी निवृत्तिने पोताना स्वजावमां वर्त्ते ठे, तथा पांचमां इव्यथकी सिद्धना जीव असंख्यातप्रदेशरूप जाणवा. ठछा गुणथकी सिद्धपरमात्माने एकेक प्रदेशें ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप अनंता गुण प्रगट्या ठे, तथा पर्यायथकी तो सातमा उत्पाद अने आठमो व्यय तथा नवमो ध्रुव, एटले पर्यायथकी सिद्धना जीवने समयसमय अनंता अनंत नवा नवा ज्ञेयनी वर्त्तना रूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थइ रह्यो ठे अने गुण तो ध्रुवनाध्रुव पणेज वर्त्ते ठे, तेणे करी समय समय अनंता सुखतुं आस्वादनरूप सिद्धपरमात्मा सुख विलसे ठे. हवे उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कहे ठे. वस्तु गतें मूलपणें जे ज्ञेयने पलटावे, ते ज्ञानपणुं एटले ते जासन पणे परिणमवुं थाय, तेवारें पूर्वपर्यायना जासननो व्यय थयो अने अनिनव पर्यायना जासननो उत्पाद थयो, तथा ज्ञानपणुं ते ध्रुव जाणवुं. ए सामान्यप्रकारें उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कह्युं जो विशेष रीतें कहीयें, तो बाल जीवनी समजणमां नावे. ए रीतें नवजंगीयें करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणवुं.

१०४७ हवे नित्य, अनित्य, एक,अनेक सत्,असत्, वक्तव्य अने अवक्तव्य, एआठ पक्षें करी सिद्धनुं स्वरूप उलखावे ठे. तिहां प्रथम नित्य अनित्यपक्ष कहेठे:-ज्ञानादिक अनंतगुण सिद्धजगवानने प्रगट्या ठे, ते सदा काल नित्यपणे शाश्वता वर्त्ते ठे. तेमाटे सिद्धने नित्य कहीयें, तथा ए ज्ञानादिक अनंतगुण जे सिद्धने प्रगट्या ठे, तेने विषे अगुरुलघु पर्याय समय समय हा निवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे ठे, तेमाटे सिद्धने अनित्य पण कहीयें. तथा ए अगुरुलघु पर्याय समय समय हानिवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे

હે તે અનિત્યપણું હે તેને વિષેપણ સિદ્ધ જગવાનના જ્ઞાનાદિક અનંતગુણ નિત્યપણે વર્તે હે, તે અનિત્યમાં નિત્યપણુ હે અને પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાદિક ગુણ નિત્યપણે હે તેમાં અગુરુલઘુનો અનિત્યપણુ હે તે નિત્યમાં અનિત્યપણુ હે એરીતેં નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્ય પદ્ધનો વિચાર જાણવો.

૧૦૪૯ હવે સિદ્ધમાં એક અનેક પદ્ધ કહે હે.—પ્રથમ શ્રીરૂપનાદિ એકું નામ લેતાં તો સિદ્ધ એક હે તેથી સિદ્ધને એક કહીયેં, અને ગુણ પર્યાય તથા પ્રદેશ એ સિદ્ધને અનેક હે એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા, પ્રદેશ અસંખ્યાતા, માટે સિદ્ધને અનેક પણ કહીયેં. તથા એ ગુણ, પર્યાય અને પ્રદેશ અનેક હે, તેમાં પણ પોતા પણે તે સિદ્ધ એક વર્તે હે, એટલે એકમાં અનેક અને અનેકમાં એકપદ્ધનો વિચાર કહ્યો.

૧૦૫૧ હવે સિદ્ધમાં સત્ અસત્ પદ્ધ દેખાડે હે:—તિહાં સ્વડ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વજાવપણે કરી સિદ્ધ સત્ હે અને પરડ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ, તથા પરજાવેં કરી સિદ્ધ અસત્ હે. તિહાં સ્વડ્ય તે સિદ્ધમાં જ્ઞાનાદિ ગુણ જાણવા અને સ્વક્ષેત્ર તે પોતાના અસંખ્યાતપ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રને અવગાહીને રહ્યા હે, તથા સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુપર્યાય સર્વગુણમાં સિદ્ધને હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવો વિણસવો કરે હે તથા સ્વજાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય જાણવા. એ સર્વ ડ્ય્યાદિક ચાર તેણે કરી સિદ્ધપરમાત્મા સત્ હે અને પર ડ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવ પણામાં સિદ્ધનું પોતાનું અસત્પણું વર્તે હે, માટે એ સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધનો વિચાર જાણવો.

૧૦૫૩ હવે સિદ્ધમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પદ્ધ દેખાડે હે:—સિદ્ધ પરમાત્મા ના અનંતા ગુણ હે, તેમાં જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે સર્વ વક્તવ્ય જાણવા અને કેવલીજગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. એ રીતેં આઠ પદ્ધેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૬૦ હવે સપ્તજંગીયેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ ડેલખાવેહે. પ્રથમ સ્યાદ અસ્તિ. સ્યાદનાસ્તિ, સ્યાદઅસ્તિનાસ્તિ, સ્યાદઅવક્તવ્ય, સ્યાદઅસ્તિઅવક્તવ્ય સ્યાદનાસ્તિઅવક્તવ્ય, સ્યાદઅસ્તિનાસ્તિયુગપત્અવક્તવ્ય એ સાત જંગ કહ્યા.

પ્રથમ સ્યાદસ્તિ જાંગો ડેલખાવે હે, તિહાં (સ્યાત્ કે૦) અનેકાંતપણે સર્વ અપેદ્યાયેં કરી (અસ્તિ કે૦) ઠતાપણું તેને સ્યાદસ્તિ કહીયેં. એટલે સિદ્ધનું સ્વડ્ય તે પોતાના ગુણપર્યાયનો સમુદાય જાણવો તથા સ્વક્ષેત્ર તે

પાતાના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્ર ત્રેને અવગાહી રહ્યું છે, તથા સ્વકાલ તે સમય સમય ઉત્પાદ વ્યયની વર્તના રૂપ જાણવો અને સ્વજાવ તે અનંતા જ્ઞાનપર્યાય, અનંતા દર્શનપર્યાય, અનંતા ચારિત્રપર્યાય, અનંતા અગુરુલઘુ પર્યાય તેણે કરી સિદ્ધને અસ્તિપણું છે. માટે એ સ્યાત્અસ્તિનાંગો કહીયે.

બીજો સ્યાદનાસ્તિનાંગો કહે છે. સિદ્ધમાં પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવ એ ચારેનું નાસ્તિપણું છે. તેણે કરી સ્યાદનાસ્તિ નાંગો કહીયે.

હવે સ્યાદસ્તિનાસ્તિ ત્રીજો નાંગો સિદ્ધમાં કહે છે. તિહાં પ્રથમ જંગમાં કહ્યું જે સ્વગુણે અસ્તિ છે, અને બીજા નાંગમાં કહ્યું જે પરગુણે નાસ્તિ છે, એ બે નાંગા સિદ્ધને એક સમયે છે, કિંવા સમયાંતર છે. તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે કે જે સમયે સિદ્ધને સ્વગુણની અસ્તિ છે, તેહીજ સમયે સિદ્ધને પરગુણની નાસ્તિપણું છે, તેથી સિદ્ધને અસ્તિ નાસ્તિ એ બે નાંગા જેલા એક સમયમાં જ છે.

હવે સ્યાત્અવક્તવ્ય નામે ચોથો નાંગો કહે છે. તિહાં સ્યાત્અસ્તિનાસ્તિ એ બે નાંગા એક સમયે છે પરંતુ સ્યાત્ અસ્તિ એટલું વચન કહેતાં થકાં અસંખ્યાતા સમય લાગા, તેવાર પછી સ્યાત્ નાસ્તિ નામે બીજો નાંગો કહ્યો. એટલે જે સમયે અસ્તિનાંગો કહ્યો, તે સમયે નાસ્તિપણું કહેવામાં ન આવ્યું અને નાસ્તિ કહેતાં તે સમયે અસ્તિપણું નાવ્યું તેવારે અસ્તિ કેતાં નાસ્તિપણાનો મૃષાવાદ લાગો કિંવા નાસ્તિ કેતાં અસ્તિપણાનો મૃષાવાદ લાગો, એમ એક સમયમાં બે વચન બોલ્યાં જાય નહીં જેમ એક અક્ષર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગી જાય, ત્યાર પછી બીજો અક્ષર બોલવામાં આવે, તેમાટે સિદ્ધને ચોથો નાંગો અવક્તવ્ય કહ્યો એટલે (અવક્તવ્ય કે ૦) વચનથી અગોચર, વચનથી કહ્યું જાય નહીં માટે અવક્તવ્યનાંગો જાણવો.

શિષ્ય પૂછે છે કે તમે અવક્તવ્યપણું કહ્યું તે અવક્તવ્યપણું સિદ્ધને અસ્તિ ધર્મનું છે, કિંવા નાસ્તિધર્મનું છે, તેવારે ગુરુ કહે છે જે તે વચનપણે સ્યાદ સ્તિસ્યાદનાસ્તિ એ બે નાંગા અવક્તવ્ય છે, એટલે પાંચમો સ્યાદસ્તિ અવક્તવ્ય અને ઊછો સ્યાત્નાસ્તિ અવક્તવ્ય એ બે નાંગા કહ્યા.

હવે સાતમો સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ યુગપત્ અવક્તવ્ય નાંગો કહે છે. એટલે સ્યાત્અસ્તિપણું નાસ્તિપણું યુગપત્ એક સમય છે, પણ વચનથી અવક્તવ્ય છે માટે એ સાતમો નાંગો પણ સિદ્ધમાં જાણવો.

૧૦૬૭ હવે સિદ્ધનું સ્વરૂપ નિત્યાનિત્યાદિની સત્ત્વજંગીયે કરી ડાહ્યા છે.

સ્યાત્નિત્યં, સ્યાત્અનિત્યં, સ્યાત્નિત્વાનિત્યં, સ્યાત્અવક્તવ્ય, સ્યાત્નિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાત્અનિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાત્નિત્યાનિત્ય યુગપત્ અવક્તવ્ય, એ સાત છે.

તિહાં સ્યાત્નિત્યનામે પ્રથમ જાંગો ઝંજલાવે છે. એટલે (સ્યાત્ કે ૦) અનેકતાપણે સર્વ અપેક્ષાએ કરી અને (નિત્યં કે ૦) શાશ્વતપણે વર્તે છે, તેને સ્યાત્નિત્ય જાંગો કહીયે. તે સિદ્ધજગવાન્ને જ્ઞાનગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા. દર્શનગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા. ચારિત્રગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા અને વીર્યગુણના ઠતાપર્યાય અનંતા. એમ અનંતા ઠતાપર્યાય તે સિદ્ધને વિષે સદાકાલ શાશ્વતા નિત્યપણે વર્તે છે, માટે સ્યાત્ નિત્યં જાંગો છે,

હવે સિદ્ધમાં સ્યાત્અનિત્ય એ બીજો જાંગો કહે છે. શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને અનંતા ઠતાપર્યાય જે પ્રગટ્યા છે, તે એકેક પર્યાયને વિષે અનંતા સામર્થ્ય પર્યાય રૂપ ક્રેયની વર્તના સમય સમય થઈ રહી છે, એટલે અનિત્ય નવપર્યાયનું ઝપજવું અને પૂર્વપર્યાયનું વિણસવું થાય છે. માટે એ સિદ્ધમાં અનિત્યપણું જાણવું તેથી સ્યાત્અનિત્યરૂપ બીજો જાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાત્નિત્યઅનિત્યરૂપ ત્રીજો જાંગો કહે છે. તિહાં સિદ્ધમાં પૂર્વોક્ત ઠતા પર્યાય નિત્ય છે, અને સામર્થ્ય પર્યાય અનિત્ય છે. એ બે જાંગા એક સમય છે, કિંવા સમયાંતર છે? ગુરુ કહે છે, કે જે સમય ઠતા પર્યાયનું નિત્યપણું છે, તે સમયે જ સામર્થ્ય પર્યાયનું અનિત્યપણું પણ છે, તેથી સિદ્ધને નિત્ય અને અનિત્ય એ બે જાંગા જેઝા એક સમયે છે, એ સ્યાત્નિત્ય અનિત્ય નામે ત્રીજો જાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાત્અવક્તવ્ય નામે ચોથો જાંગો કહે છે. શિષ્ય કહે છે કે એ નિત્ય, અનિત્ય બે જાંગા એક સમયે છે, તો આપણે સ્યાત્નિત્ય કહેતાં થકાં પણ અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી સ્યાત્અનિત્ય જાંગો કહેવાય. માટે નિત્ય કહે તે સમયે અનિત્યપણું નાવ્યું અને અનિત્યકહે, તે સમય નિત્યપણું નાવ્યું એટલે નિત્ય કહેતા અનિત્યપણા નો મૃષાવાદ લાગ્યો કિંવા અનિત્ય કહેતાં નિત્યપણાનો મૃષાવાદ લાગ્યો તેવારે ગુરુ કહે છે જે એમ એકસમયે બે વચન બોલ્યાં ન જાય, કેમ કે એક અક્ષર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી બીજો અક્ષર બોલવામાં આવે, માટે એ અવક્તવ્યનામે ચોથો જાંગો સિદ્ધમાં કહ્યો છે, એટલે (અવક્તવ્ય કે ૦) વચનથી અગોચર અર્થાત્ વચનથી કહ્યો જાય નહીં.

एवुं सांजली शिष्य कहे ठे के हे गुरुजी! तमें अवक्तव्य पणुं कहुं ते अवक्तव्य पणुं सिद्धपरमात्माने नित्यधर्मनोठे किंवा अनित्य धर्मनोठे तेवारें गुरु कहे ठे के वचन पणे नित्य अनित्य ए बे जांगा अवक्तव्य ठे, एटले पां चमो स्यात्नित्य अवक्तव्य अने ठो स्यात् अनित्यअवक्तव्य, जांगो कह्यो.

हवे सातमो स्यात् नित्य अनित्य युगपत् अवक्तव्य जांगो कहे ठे. एटले ए स्यात् नित्यानित्य पणुं युगपत् एक समयठे पण वचनर्थी अवक्तव्य ठे माटे स्यात् नित्यानित्य युगपत् अवक्तव्य सातमो जांगो सिद्धमां जाणवो.

१०७४ वली सिद्ध परमात्मां एक अनेकनी सप्तजंगीयो करवी जेम के स्यात् एकं, स्यात्अनेकं, स्यात्एकअनेकं, स्यात्अवक्तव्यं, स्यात्एकअवक्तव्यं, स्यात्अनेकअवक्तव्यं, स्यात्एकअनेकयुगपत्अवक्तव्यं. ए रीतें एक अनेकनी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप गुरुमुखें जाणवुं.

१०७५ वली सिद्धपरमात्मां स्यात्सत्यं, स्यात्असत्यं, स्यात् सत्यासत्यं, स्यात्अवक्तव्यं, स्यात्सत्अवक्तव्यं, स्यात्असत्अवक्तव्यं, स्यात्सत्यासत्यं युगपत्अवक्तव्यं, ए सत्या सत्यनी सप्तजंगीयें करी सिद्धनुं स्वरूप विचारवुं.

१०७६ वली सिद्धमां नव्य अजव्य स्वजावनी सप्तजंगी करवी ते आवी रीतें स्यात्नव्यस्वजावं स्यात् अजव्यस्वजावं, स्यात्नव्याजव्यस्वजावं, स्यात् अवक्तव्यं, स्यात् नव्यस्वजाव अवक्तव्यं, स्यात् अजव्यस्वजाव अवक्तव्यं, स्यात्नव्यस्वजाव अजव्य स्वजाव युगपत्अवक्तव्यं, ए सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं.

१०७७ वली सिद्धमां गुणपर्यायनी सप्तजंगी करवी, ते आवी रीतें स्यात् गुणं, स्यात्पर्यायं, स्यात्गुणपर्यायं, स्यात्अवक्तव्यं, स्यात्गुणंअवक्तव्यं, स्यात्पर्यायं अवक्तव्यं, स्यात्गुणपर्याययुगपत्अवक्तव्यं. ए रीतें गुणपर्याय नी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं. एम अनंती सप्तजंगीयो सिद्ध परमात्माने विषे वस्तुधर्म रही ठे पण तेनो विस्तारें अर्थ करतां ग्रंथवधे, माटे ए सामान्य प्रकारें बीजरूप सप्तजंगीनो विचार कह्यो

११०१ हवे मोक्षनिष्पन्न स्वरूपसिद्ध अवस्थामां पट्टकारक लगावे ठे. तिहां प्रथम ज्ञानगुणमां ठकारक लगावे ठे. प्रथम कर्त्ता ते सिद्धनो जीव, बीजुं कारण रूप ज्ञानगुण ठे, त्रीजुं ते ज्ञानगुणें करीने अनंता ज्ञेयपदार्थ जाणवा रूप कार्य करवुं ठे, तेणे करी समय समय अजिनव पर्यायनो जा

ણપણું સંપજતું જાય, તે ચોથું સંપ્રદાન, અને સમય સમય પૂર્વપર્યાયિનાં જાણપણાનો વ્યય થતો જાય, તે પાંચમું અપાદાન, અને જ્ઞાનગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવપણે જાણવું તે ઠઠું આધાર એ સિદ્ધના જ્ઞાનગુણમાં ઠ કારક કહ્યાં.

૧૧૦૭ હવે સિદ્ધને દર્શનગુણમાં ઠ કારક કહે છે. પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, બીજું તેને દર્શનગુણ કારણ મલ્યું તેણે કરી ત્રીજું અનંતા દૃશ્યપદાર્થને દેખવારૂપ કાર્ય કરવું છે. ચોથું અજિનવપર્યાયનું સમયસમય દેખવા પણું સંપજતું જાય તે સંપ્રદાન, પાંચમું પૂર્વપર્યાયિના દેખવા પણાનો સમયસમય વ્યય થાતો જાય, તે અપાદાન, આધારને દર્શનગુણ ધ્રુવનો ધ્રુવવપણે જાણવો.

૧૧૧૩ હવે સિદ્ધને ચારિત્રગુણમાં ષટ્કારક કહે છે પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, બીજું ચારિત્રગુણ કારણ મલ્યું, ત્રીજું અનંતા ગુણને વિષે રમણ કરવા રૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું સંપ્રદાન તે અજિનવપર્યાયનું રમણ પણું સમય સમય સંપજતું જાય, પાંચમું અપાદાન તે પૂર્વપર્યાયિના રમણપણાનો સમય સમય વ્યય થાતો જાય, ઠઠો આધાર તે ચારિત્રગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવવપણે જાણવું.

૧૧૧૯ હવે સિદ્ધના વીર્ય ગુણમાં ષટ્કારક લગાવે છે. પ્રથમ કર્તા સિદ્ધનો જીવ, બીજું કારણરૂપ વીર્યગુણ, ત્રીજું અનંતા ગુણને વિષે સહાયરૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું સંપ્રદાન, તે અજિનવ પર્યાયનું સહાયપણું સમય સમય સંપજતું જાય, પાંચમું અપાદાન તે પૂર્વપર્યાયિના સહાયપણાનો સમય સમય વ્યય થાતો જાય, ઠઠો આધાર તે વીર્યગુણ ધ્રુવનું ધ્રુવવપણે જાણવું. એ રીતે સિદ્ધના વીર્યગુણમાં ષટ્કારક જાણવા. એ રીતે સિદ્ધપરમાત્માને અનંતા ગુણને વિષે ષટ્કારક રૂપ અનંતાં ચક્ર લાગી રહ્યા છે તેનું જાણપણું કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ ધ્યાવે તે પ્રાણી, ગણ્યા દિવસમાં પરમાનંદ પદ પામે.

૧૧૨૪ શિષ્ય:-સિદ્ધપરમાત્માના સ્વરૂપમાં એકરૂપ, અસંખ્યરૂપ, અસંખ્યઅનંતરૂપ, અનંતઅનંતરૂપ, અનંતઅનંતધર્મરૂપ એ પંચજંગીયો કેમ જાણીયે.

ગુરુ:-પ્રથમ નામચકી સિદ્ધને (એક કે ૦) એક કહીયે, બીજો ક્ષેત્રચકી સિદ્ધને (અસંખ્ય કે ૦) અસંખ્યપ્રદેશી કહીયે. ત્રીજું સિદ્ધને એકેક પ્રદેશો અનંતગુણ પ્રગટ્યા છે, તેવા પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે અને ગુણ અનંતા છે, માટે અસંખ્ય અનંત કહીયે, ચોથો સિદ્ધપરમાત્માનાં એકેક ગુણમાં અનંતા અનંત પર્યાયની વર્તના રૂપ જાણવી, તે અનંત અનંતજંગી કહીયે. પાંચમો સિદ્ધને એકેકપર્યાયે અનંતો ધર્મપ્રગટ્યો છે, તે અનંત અનંત ધર્મરૂપ જંગીજાણવી.

૧૧૨૭ હવે ચાર નિદ્દેપેં કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ રૂંલેલાવે છે. પ્રથમ (નામસિદ્ધ કે૦) સિદ્ધ એવું નામ તે ત્રણે કાલે એકરૂપ પણે શાશ્વતું વર્તે છે, બીજો સ્થાપના સિદ્ધ તે શ્રીજિનપ્રતિમા સ્થાપવી અથવા દેહમાન મધ્યેથી ત્રીજો નાગ ઘટાડી બે નાગ શરીર પ્રમાણે આત્મપ્રદેશનો ઘન કરી સ્થાપનારૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યા છે. ત્રીજો ઇચ્છાસિદ્ધ તે તેરમેં ચૌદમેં ગુણાણે કેવલીનગવાન વર્તે છે. તે નવ્યશરીર આશ્રયી ઇચ્છા સિદ્ધ જાણવો અને જે સિદ્ધિ વચ્ચા તેના શરીરની નક્તિ કરીયેં, તે જશરીરનું ઇચ્છા જાણવું તથા શુદ્ધ નિર્મલ અસંખ્યાત પ્રદેશને વિષે જ્ઞાનાદિ અનંતગુણ રૂપ ઠતા પર્યાય વસ્તુરૂપ પ્રગટયા છે. તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીર આશ્રયી ઇચ્છાનિદ્દેપો જાણવો એ ત્રણ પ્રકારેં સિદ્ધનો ઇચ્છાનિદ્દેપો જાણવો. તથા સિદ્ધનો સ્વરૂપ સામર્થ્યપર્યાય પ્રવર્તના રૂપ અનંતો ધર્મ પ્રગટયો છે, તેણે કરી સદા કાલ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના રૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે. તેથી સિદ્ધ પરમાત્મા અનંતું સુખનોગવે છે. તે નાવનિદ્દેપો જાણવો. એ રીતેં ચારનિદ્દેપેં સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૧૨૮ શિષ્ય:—સિદ્ધપરમાત્માના સ્વરૂપમાં અનોગી, ઉપનોગી અને નોગી એવી ત્રિજંગી ઉપજે છે માટે તેણે કરીને સિદ્ધનું, સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્મા શુનાશુનના હેતુ ઇન્દ્રિયસુખના વિકારરૂપ નોગથકી રહિત છે, તેમાટે સિદ્ધને અનોગી કહીયેં. તથા અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય, એ આદિ અનંતા ગુણ પ્રગટયા છે. તે વારંવાર એના એ ગુણ નોગવ્યામાં આવે છે, તેથી સિદ્ધને ઉપનોગી કહીયેં. જે એકવાર નોગવવામાં આવે, તેને નોગ કહીયેં. અને જે વારંવાર નોગવવામાં આવે, તેને ઉપનોગ કહીયેં. તથા સિદ્ધના એકગુણને વિષે અનંતાનંત પર્યાયની સમય સમય ઉત્પાદવ્યયરૂપ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના થઈ રહી છે, તેણે કરી સિદ્ધપરમાત્મા, સમય સમય અનંતસુખનું આસ્વાદનરૂપ નોગ કરે છે, તેમાટે પર્યાયથકી સિદ્ધને નોગી કહીયેં. એ રીતેં શુનાશુનરૂપ વિજાવના નોગથકી સિદ્ધ રહિત છે, તેમાટે અનોગી કહી બોલાવ્યા અને જ્ઞાનાદિ અનંતપર્યાય રૂપ ગુણથકી સિદ્ધને ઉપનોગી કહી બોલાવ્યા, એટલે ઠતા પર્યાયરૂપ ગુણ વારંવાર ફરી ફરીને એના એ નોગવ્યામાં આવે માટે, ઉપનોગ છે તથા સિદ્ધના સામર્થ્ય પર્યાય સમય સમય નવા નવા જ્ઞેયની વર્ત

નારૂપ પલટાય છે. તેમાટે સમય સમય નવનતું અનંતું સુખ જોગવે છે એટલે પર્યાયથી સિદ્ધને જોગો કહી બોલાવ્યા, એ પરમાર્થ છે. એ રીતે ત્રિજંગીયે કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૧૩૩ શિષ્ય.—સિદ્ધપરમાત્માનો નિત્યસ્વજાવ કહીયે, અને અનિત્ય સ્વજાવ પણ કહીયે, તેનો શો પરમાર્થ ?

ગુરુ.—સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વાંચ, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાબાધ, અમૂર્તિ, અને અનવગાહક, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે તેમાટે એ નિત્ય સ્વજાવ કહીયે અને એક અગુરુલઘુ પર્યાય સિદ્ધને સર્વગુણમાં ઉપજવા વિણસવા રૂપ હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે, તે માટે સિદ્ધનો અનિત્યસ્વજાવ કહીયે. એટલે ઇચ્છાસ્તિતયે કરી સિદ્ધનો નિત્યસ્વજાવ કહીયે અને પર્યાયાસ્તિતનયે કરી સિદ્ધનો અનિત્ય સ્વજાવ કહીયે એપરમાર્થ જાણવો.

૧૧૩૫ શિષ્ય.—સિદ્ધ પરમાત્મામાં અસ્તિ તથા નાસ્તિપણુકેમ જાણીયે ?

ગુરુ.—સિદ્ધ પરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટથઈ છે, તેનું સિદ્ધને અસ્તિપણું જાણવું, અને પરસ્વજાવ શુનાશુનરૂપ જે ઇંદ્રિય સુખ તેનું સિદ્ધને નાસ્તિપણું જાણવું.

૧૧૩૭ શિષ્ય.—સિદ્ધને યોગીકહીયે અને અયોગીપણકહીયે તેનોશોપરમાર્થ?

ગુરુ.—સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રણ ગુણ પ્રગટ થયા છે માટે એ ત્રણ ગુણે કરી યોગી કહીયે. તથા મન, વચન, અને કાયા, એ ત્રણ યોગથી સિદ્ધ રહિત છે, માટે અયોગી કહીયે.

૧૧૩૯ શિષ્ય.—સિદ્ધને કર્તા કહીયે અને અકર્તાપણકહીયે તેનો શોપરમાર્થ?

ગુરુ.—જ્ઞાનના પર્યાય અનંતા છે તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા અનેક જ્ઞેય રૂપ પ્રદાર્થને જાણવારૂપ કાર્ય કરે છે, અને અનંતા દર્શનના પર્યાય તેણે કરી સિદ્ધ અનેક દૃશ્યપદાર્થને દેખવારૂપ કાર્ય કરે છે માટે સિદ્ધને તેના કર્તા કહીયે. અને શુનાશુનવિકારરૂપ ઇંદ્રિયસુખના હેતુ એવા જે પૌજ્જાદિક વિજાવિક વસ્તુ તેના સિદ્ધને અકર્તા કહીયે.

૧૧૪૧ શિષ્ય.—સિદ્ધ પરમાત્માનો જ્યજ્ઞાસ્વજાવ પણ કહીયે ! અને અજ્યજ્ઞાસ્વજાવ પણ કહીયે. તેનો શો પરમાર્થ ?

ગુરુ.—જેને પલટણ સ્વજાવ છે, તેને જ્યજ્ઞાસ્વજાવ કહીયે. અને જેને પલટણ સ્વજાવ નથી, તેને અજ્યજ્ઞાસ્વજાવ કહીયે. ઇહાં સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞા

न. दर्शन अने चारित्र ए आदि अनन्ता गुण प्रगट्या ठे, तेनो कोइ काले विनाश थवानुं नथी, एटले ते कोइ कालें पलटाये नही, तेमाटे ए अनव्य स्वभाव सिद्धमां कहियें. अने सिद्धने एक अगुरुलघु पर्यायें करी अनन्ता गुणमां हानिवृद्धिरूप समय समय उत्पाद व्यय थाय ठे, ते पलटण स्वभाव ठे. तेणे करी सिद्ध परमात्माने नव्यस्वभाव कहियें.

११४३ शिष्यः—सिद्ध परमात्माने लान कहियें अने अलान पण कहियें तेनो शोपरमार्थ ?

गुरुः—सत्तागते अनंतं सुखप्रगट्युं. तेनो सिद्धने लान कहियें अने शुभाशुभविकाररूप इन्द्रियसुखना जे जोग तेनो सिद्धने अलान कहियें.

११४४ शिष्यः—सिद्ध परमात्माने ग्राहकस्वभाव कहियें, अने अग्राहक स्वभाव पण कहियें, तेनो शो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्मायें शुक्लध्यानरूप अग्रियें करी सर्व कर्म बाली पोताना स्वरूपतुं ग्रहण करी लोकने अग्रजागें जइ अनंतसुखरूप आस्वाद ननुं ग्रहण कछुं ठे तेमाटे ग्राहकस्वभाव कहियें, अने चारगतिरूप संसारमां मोहनीकर्मने वसे हता तेवारें समय समय अनन्ता कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण करता हता, तेथकी हमणां निवर्त्या माटे अग्राहक स्वभाव कहियें.

११४५ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो स्थिरस्वभाव कहियें, अने अस्थिर स्वभाव पण कहियें, तेनो शोपरमार्थ ?

गुरुः—सिद्धपरमात्मा सकल कर्म खपावी पोतानुं रूप नीपजावी लोकने अंतें सादि अनन्तमें जागे जे आकाशप्रदेशरूप क्षेत्र अवगाही रह्या ठे, तिहां थकी कोइ कालें ए प्रदेश मूकी बीजे प्रदेशें जवुं नथी तेमाटे स्थिरस्वभाव कहियें. अने जे अनन्तगुण सिद्धने प्रगट्या ठे, तेनुं पण कोइकालें विनाशपणुं नथी, ते पण सिद्धनो स्थिरस्वभाव कहियें तथा पर्यायनो समय समय पलटणपणुं ठे एटले पर्यायें करी हानिवृद्धि थाय ठे ते सिद्ध परमात्मानो अस्थिरस्वभाव जाणवो.

११४६ शिष्यः—सिद्धने रक्षक कहियें अने अरक्षक पण कहियें, तेनो शोपरमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्माने सत्तायें ज्ञानादि अनन्तगुणरूप जे लक्ष्मी प्रगट्या ठे, तेना रक्षक ठे माटे सिद्धने रक्षक कहियें, अने पुजनादि विभाव रूप जे लक्ष्मी तेथकी सिद्धरहित ठे, तेमाटे तेना अरक्षक कहियें.

११५१ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो अचलितस्वजाव कह्यीये, अने चलितस्वजाव पण कह्यीये, तेनो शो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्माने सत्तागते ज्ञानादि अनंतगुण प्रगट्या ठे, तेनो कोइ काले विनाश नथी माटे सिद्धनो अचलित स्वजाव कह्यीये, अने न वा नवा ज्ञेयनी वर्तना रूप समय समय उत्पादव्यय थाय ठे, तेमाटे सिद्धपरमात्मानो चलित स्वजाव कह्यीये.

११५३ शिष्यः—सिद्धपरमात्मानो रमणिक स्वजाव कह्यीये, अने अरमणिक स्वजाव पण कह्यीये, तेनो शो परमार्थ ?

गुरुः—शुक्लध्यानरूप अग्रिये करी घाती अघाती रूप कर्म आवरण वाली ज्ञानादि अनंतगुणरूप पोतानुं स्वरूप प्रगट कथुं, तेने विषे सिद्धपरमात्माने रमणिकपणुं ठे अने इंडियसुखनी हेतु एवी जे परस्वजाव रूप विजावदशा तिहायकी सिद्धने अरमणिक पणुं जाणवुं.

११५५ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो व्यापक स्वजाव कह्यीये अने अव्यापक स्वजाव पण कह्यीये तेनो शो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्धपरमात्माने सत्तागते सामान्य विशेषरूप ज्ञान, दर्शन आदि अनंता गुण प्रगट्या ठे, तेमां व्यापक पणुं जाणवुं अने परजावरूप विजावदशा थकी सिद्ध परमात्मा रहित ठे, तेमाटे तेमां अव्यापक पणुं जाणवुं, ए रीते बे जंगीये करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप कथुं.

११६५ हवे सिद्ध परमात्माना अन्वयी गुण लिखीये ठैये. १ अनंतज्ञानमय, २ अनंतदर्शनमय, ३ अनंतचारित्रमय, ४ अनंततपोमय, ५ अनंतजोगमय, ६ अनंतदानमय, ७ अनंतलाजमय, ८ अनंतजोगमय, ९ अनंतउपजोगमय, १० अनंतबलमय, ११ सिद्धपरमात्माना अन्वयी गुण कह्या.

११६६ हवे सिद्धपरमात्माना व्यतिरेकगुण लिखीये ठैये. १ क्रोधरहित, २ मानरहित, ३ मायारहित, ४ लोचरहित, ५ हास्यरहित, ६ अरतिरहित, ७ रतिरहित, ८ रागरहित, ९ द्वेषरहित, १० मोहरहित, ११ मिथ्यात्वरहित, १२ निदरहित, १३ कामरहित, १४ अज्ञानरहित, १५ मनरहित, १६ वचनरहित, १७ कायारहित, १८ संसाररहित, १९ इंडियरहित, २० कंदर्परहित, २१ शब्दरहित, २२ रूपरहित, २३ रसरहित, २४ फरसरहित,

૨૫ ગંધરહિત, ૨૬ આહારરહિત, ૨૭ નિહારરહિત, ૨૮ રોગરહિત, ૨૯ નયરહિત, ૩૦ શોકરહિત, ૩૧ હ્રુગુપ્સા રહિત, એ વ્યતિરેક ગુણજાણવા.

૧૨૭૫ હવે સિદ્ધપરમાત્માના અન્વયી અને વ્યતિરેક એ બે ગુણ જેના લેખીયે થીયે. ૧ નિરાકાર, ૨ નિરાલંબ, ૩ નિરાસી, ૪ નિરૂપાધિ, ૫ નિર્વિકારી, ૬ અદ્ય, ૭ અનાદિ, ૮ અનંત, ૯ અસ્વંમ, ૧૦ અદ્ધર, ૧૧ અનદ્ધર, ૧૨ અચલ, ૧૩ અકલ, ૧૪ અમલ, ૧૫ અગમ, ૧૬ અનાદમી, ૧૭ અરૂપી, ૧૮ અકર્મી, ૧૯ અબંધક, ૨૦ અનુદય, ૨૧ અનોદિક, ૨૨ અનેદી, ૨૩ અવેદી, ૨૪ અભેદી, ૨૫ અસ્વેદી, ૨૬ અસસવાયી ૨૭ અલેશી, ૨૮ અનોગી, ૨૯ અવ્યાબાધ, ૩૦ અનંતઅનવગાદી, ૩૧ ગુરુજ્ઞ, ૩૨ અપરિણામી, ૩૩ અનિંદિય, ૩૪ અવિકારી, ૩૫ અયોનિ, ૩૬ અવ્યાપી, ૩૭ અનાશ્રયી, ૩૮ અકંપ, ૩૯ અવિરોધી, ૪૦ અસ્વંમિત, ૪૧ અનાશ્રવ, ૪૨ અલક્ષ, ૪૩ અશોક, ૪૪ અલોક, ૪૫ લોકલોકજ્ઞાયક, ૪૬ સ્વદ્યવ્યંત, ૪૭ સ્વદેત્રવંત, ૪૮ સ્વકાલવંત, ૪૯ સ્વજાવંત, ૫૦ દ્વયાસ્તિકપણે નિત્ય, ૫૧ પર્યાયાસ્તિકપણે અનિત્ય, ૫૨ ગુણપર્યાયપણે નિત્યાનિત્ય, ૫૩ સિદ્ધસ્વરૂપી, ૫૪ સ્વસત્તાવંત, ૫૫ પરસત્તારહિત, ૫૬ સ્વદેત્રઅવગાહિક, ૫૭ પરદેત્રસ્વપણે અનઅવગાહિક. ૫૮ ધર્માસ્તિકાય થકી નિન્ન ૫૯ અધર્માસ્તિકાય થકી નિન્ન, ૬૦ આકાશાસ્તિકાય થકી નિન્ન, ૬૧ પુજાસ્તિકાયથકી નિન્ન, ૬૨ કાલથકી નિન્ન, ૬૩ સ્વજાવના કર્તા, ૬૪ પરજાવના અકર્તા, ૬૫ લોકપ્રમાણે અવગાહના વંત, ૬૬ શુદ્ધ, ૬૭ બુદ્ધ, ૬૮ અમર, ૬૯ અપર, ૭૦ અપરંપર, ૭૧ સ્વજાવરમણી, ૭૨ સદ્જાનંદી, ૭૩ પૂર્ણાનંદી, ૭૪ અજર, ૭૫ અવિનાશી ૭૬ એક, ૭૭ અસંખ્ય, ૭૮ અનંત, ૭૯ અનંત ગુણે કરી વિરાજમાન.

શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માને દાન અનંતું છે. લાજઅનંતો છે, નોગ અનંતો છે, ઉપનોગ અનંતો છે, તેનો શો પરમાર્થ? તથા તે દાન કોને આપે છે. લાજ શાનો થાય છે, નોગ તે શોનો છે. અને ઉપનોગ તે શોનો છે?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્માને વીર્યગુણતે સદ્ધકાર દીયે છે તેમ જ્ઞાનગુણના ઉપયોગ વિના વીર્ય ફુરી શકે નહી તેથી વીર્યને સદ્ધાય જ્ઞાન ગુણનું છે તથા જ્ઞાનમાં રમણ તે ચારિત્રનું સદ્ધાય છે એમ એક ગુણને અનંત ગુણનું સદ્ધાય છે હવે જે ગુણ સદ્ધાય દીયે છે તે તો આત્માનાં ગુણમાં દાન ધર્મ

હે તે સિદ્ધનાં જીવ પ્રતિ સમય અનંત સ્વગુણ સહાય રૂપ અનંતું દાન પો તે પોતાને આપે હે તથા જે ગુણને જે ગુણની સહાય રૂપ શક્તિની પ્રાપ્તિ તે સિદ્ધનાં જીવને લાજ હે તથા સિદ્ધનાં જીવ પોતાનાં પર્યાયને પ્રતિસમ જે જોગવે હે તે જોગ હે તથા સિદ્ધનાં જીવ સ્વનાવિક જે સ્વગુણ તેને વારં વાર જોગવે હે માટે તેનો ઉપજોગ હે એમ સિદ્ધને દાન સ્વરૂપનું હે, લાજ પણ સ્વરૂપનું હે, જોગ સ્વપર્યાયનું હે અને સ્વનાવિક સ્વગુણનું ઉપજોગ હે.

એરીતેં એક સિદ્ધ આશ્રયી એ સ્વરૂપ કિંચિત્માત્ર લક્ષ્યું હે. એવા અનંતા સિદ્ધ વર્તે હે, તેમાટે એક સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણ્યું. એટલે સર્વસિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણ્યું તેથી એક સિદ્ધનું સ્વરૂપ જેના જાણ્યામાં આવે, તેને જ્ઞાની કહીયેં, અને જેની શ્રદ્ધામાં બેરોં, અંતરંગ સર્દહે, તેને સમકેતી કહીયેં. એવા પુરુષને સિદ્ધનાં સુખ નજીક હે, એવા પુરુષ સંસારમાં જે રહ્યા હે, તે માત્ર નવસ્થિતિના વાંકથકી રહ્યા હે, અને એવી ઊલ્લાખના ધણી જે સિદ્ધપરમાત્માને નમસ્કાર કરે હે. એટલે નમોસિદ્ધાણં કહે હે. તે ઘણી નિર્જેરા કરે હે. તે માટે તેને નિશ્ચય સમકેતના ધણી કહીયેં.

તથા જેણેં એવી રીતની ઊલ્લાખ કરી નથી, અને “ નમોસિદ્ધાણં ” કહી સિદ્ધને નમસ્કાર કરે હે, તે સૂડો જેમ રામનો ઉચ્ચાર કરે હે, તેની પેરેં આચરણ જાણવું, તિહાં સુધી મિથ્યાત્વ હે, પણ નિર્જેરા થાય નહી, કેમ કે નિર્જેરા તો ઊલ્લાખને હાથ હે, માટે સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણવાનો ઘણો खપ કરવો, જેણેં ઉક્તપ્રકારેં સિદ્ધનું સ્વરૂપ ન જાણ્યું તેનો દ્વ્યનિદ્દે પો હે. અણુવર્ગોદયં એ શ્રીઅનુયોગદારનું વચન હે,

વલી કહ્યો હે, જે પદ, અક્ષર, માત્રા, શુદ્ધસિદ્ધાંત વાંચતાં, પૂઢતાં, અર્થ કરે હે, ગુરુ મુખેં સર્દહે હે, તે પણ શુદ્ધ નિશ્ચય સત્તાઊલ્લાખ્યા વિના સર્વે દ્વ્યનિદ્દેપે હે, અને જે જાવ વિના દ્વ્યગય હે, તે પુણ્યબંધનું કારણ હે, પણ મોહનું કારણ નથી, એટલે જે જીવ, કરણી રૂપ કષ્ટતપશ્યા કરે હે, પણ જીવ અજીવની સત્તા ઊલ્લાખી નથી, તેને જગવતીસૂત્રમાં અવ્રતી અપચ્ચક્ષાણી કહ્યા હે, તથા જે બાહ્યથી એકલી તપસ્યારૂપ કરણી કરે હે, અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે હે, તે મૃષાવાદી હે. શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં “ ન મુણિઅન્નાણવાસેણ ” એ વચનેં તથા “ નાણેણંમુણિદોઽ ” એ વચનેં જે જ્ઞાની તે મુનિ હે, અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી હે.

तथा कोऽ गणितानुयोग जे नारकी देवताना बोल अथवा यतिश्राव कनो आचार जाणीने कहे जे अमें ज्ञानी ठैयें ? परंतु ते ज्ञानी नथी, जे इव्यगुणपर्यायनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहियें. उत्तराध्ययनना मोक्ष मार्गाध्ययनमां कहुं ठे. तथाच तत्सूत्रं ॥ एवं पंचविहं नाणं, द्वाणयगुणा एय ॥ पञ्चवाणय सवेसिं, जं नाणिहिं दंसीआ ॥ १ ॥ अर्थः—पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा ठ इव्यनुं स्वरूप, गुणपर्याय सहित जाणे, तेने सम्यक्ज्ञानी जाणवा. तिहां प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं तथा षट्इव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा उत्सर्ग अपवादथी जाणे, तथा देशव्यापी सर्वव्यापी पणे जाणे, तथा प्रत्यक्ष परोक्ष ए बे प्रमाणें करी जाणे, तथा कर्त्ता कारणने कार्यपणे जाणें, तथा हेय क्षेत्र उपादेय पणे जाणे. तथा इव्य, क्षेत्र, काल अने जावथकी जाणे, तथा नामादिक चार निक्षेपें ऋजुसूत्रनयने मते जाणे, तथा शब्दनयने मते चार निक्षेपे जाणे, तथा समनिरूढ नयने मते चार निक्षेपे जाणे, तथा पंच समवाये करी जाणे, तथा षट् कारकें करी जाणे, तथा नैगमादिक सप्त नये करी जाणे, तथा नित्य अनित्यादिक आठ पक्षें करी जाणे, तथा निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा नाम, इव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्यायथकी जाणे, तथा उत्पाद, व्यय, ध्रुवपणे जाणे, एरीतें पांच ज्ञाननुं तथा षट्इव्यनुं स्वरूप जाणे, तेने निश्चय सम्यक्ज्ञानी जाणवा.

हवे ए उपर प्रश्न कहा तेनो अर्थ करवा थकी आ ग्रंथ धणो वधे, माटे एमांथी केटलाएक प्रश्नो अर्थ रहस्य जाणवा सारु करुं बुं, ते प्रमाणें विस्तार बुद्धिना धणी हशे ते सर्वनो अर्थ विचारी लेशे.

प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा षट्इव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चय व्यवहारथी जाणवा आश्रयी कहियें ठैयें. तिहां प्रथमनां चार ज्ञान ते इंडियने अनुयायीठे अने रूपी पदार्थने देखेठे, अने ए चार ज्ञाननो उपयोग पाठो टली जाशे, केमके अवधिज्ञान अने मनःपर्यव ज्ञान नो उपयोग ठछा सातमा गुणगणा लगें ठे अने श्रुतज्ञाननो उपयोग बारमा गुणगणा सुधी ठे, पढी नथी. एटले चार ज्ञान ते इंडियने अनुयायी व्यवहारनयने मते रूपी पणे प्रगटथा अने देखे पण रूपी पदार्थने ठे माटे रूपी जाणवा अने एक केवलज्ञान ते शुद्धनिश्चयनये अरूपी पणे

સાદિ અનંતમેં જાંગે પ્રગટે તેનો ઉપયોગ આઠ્યો થકો જાય નહી, અને ઇંદિયના અનુયાયીપણા વિના રૂપી અરૂપી સર્વે પદાર્થને જાણે, માટે એ કે વલ જ્ઞાન તે નિશ્ચયનયેં અરૂપી જાણવો.

વલી એ પાંચ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ નિશ્ચયવ્યવહારનયેં કરી રૂપી અરૂપી પણે દેખાડે છે. એ પાંચ જ્ઞાન કર્મરૂપ આવરણને અજાવેં અરૂપી પણે પ્રગટયા તેને પાઠાં કર્મરૂપ આવરણ લાગે નહી, માટે નિશ્ચયનયેં કરી પાંચે જ્ઞાન અરૂપી જાણવાં, અને એ પાંચે જ્ઞાન કર્મરૂપ આવરણને અજાવેં પ્રગટયાં તો અરૂપી પણે પણ તેના પર્યાય રૂપી પદાર્થમાં જડ્યા, કેમ કે ચારજ્ઞાન તો રૂપી પદાર્થનેજ દેખે છે, માટે રૂપી પદાર્થમાં ચાર જ્ઞાનના પર્યાય પ્રગટયા, તેથી વ્યવહાર નયને મતેં એ પાંચે જ્ઞાન રૂપી પણ જાણવાં.

હવે ષટ્ત્વનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી રૂપી અરૂપી પણે દેખાડે છે. તિહાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ, અને કાલ એ પાંચ ડ્વ્ય નિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી જાણવાં અને એક પુજ્જડ્વ્યના પરમાણુઆ તે યદ્યપિ રૂપીજ છે, તથાપિ ઘણા સૂક્ષ્મ છે, કેમકે ઠગ્ગસ્થમુનિરાજ ચાર જ્ઞાનના ધણી તેની નજરેં, પણ નાવે અને શાશ્વતા છે, માટે ઉપચારેં કરી અરૂપીમાં ગણ્યા, એ રીતેં ઠગ્ગ ડ્વ્ય નિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી જાણવાં અને વ્યવહારનયેં કરી તો ચારડ્વ્ય અરૂપી જાણવાં તથા જીવ અને પુજ્જડ, એ બે ડ્વ્ય રૂપી જાણવાં. કેમકે જીવ, ચારગતિમાં નવ નવા જવેં કરી નવનવાં નામ ધરાવો ચવવું ઉપજવું કરે છે, તે નજરેં જોવામાં આવે છે, માટે રૂપી જાણવો. અને પુજ્જડપરમાણુઆ પણ ઘણા જેલા મલી સ્વંધ બને છે, તે નજરેં જોવામાં આવે છે, માટે એ બે ડ્વ્ય વ્યવહારનયેં કરી રૂપી જાણવા અને ધર્માસ્તિકાયાદિક ચાર ડ્વ્ય અરૂપી જાણવાં ઇતિ પ્રથમ પ્રશ્ન.

હવે બીજા પ્રશ્નમાં પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ઠગ્ગ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ ઉત્સર્ગ અપવાદેં કરી કહે છે, તિહાં પાંચ જ્ઞાન મધ્યેં મતિશ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાન તે ઇંદિયને અનુયાયી વ્યવહારનયને મતેં રૂપી પણે પ્રગટયાં અને દેખે પણ રૂપી પદાર્થને છે, માટે અપવાદેં કારણરૂપ જાણવાં અને એક કેવલજ્ઞાન તે શુદ્ધ નિશ્ચયનયેં કરી અરૂપી લોકાલોક જાસ્કર ઇંદિયની સહાય વિના સર્વે જ્ઞેય પદાર્થને જાણે, માટે ઉત્સર્ગેં કાર્યરૂપ જાણવો.

હવે ષટ્ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ ઉત્સર્ગ અપવાદેં કહેતો થકો ધર્મ, અધર્મ આ

કાશ, પુજ્જલ અને કાલ, એ પાંચ ડ્વ્યના અનંતા ગુણ, અનંતા પર્યાય તે ના જાણપણારૂપ પ્રતીતિ ગુરુમુખે કરવી, તે સર્વે અપવાદે કારણરૂપ છે, અને એક જીવડ્વ્યનું સ્વરૂપ, શુદ્ધ નિર્મલ ચિદાનંદરૂપ પરમજ્યોતિ, અવિનાશી, અવિચલ, સર્વવિનાશકી રહિત શુદ્ધ નિશ્ચયનયે કરી સત્તાયે સિદ્ધ સમાન જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ ઠતા પર્યાય તથા સામર્થ્યપર્યાય રૂપ અનંતીશક્તિનો ધણી, તેનું સ્વરૂપ તે ઝડસર્ગ કાર્યરૂપ જાણવું એ બીજો પ્રશ્ન.

હવે ત્રીજા પ્રશ્નમધ્યે પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ષટ્ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ દેશ વ્યાપી તથા સર્વવ્યાપી પણ જાણવું તે કહે છે, મતિશ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાન, તે પોતપોતાની મર્યાદા પ્રમાણે ઉપયોગ દીધે લોકમાં એના પર્યાય પ્રવર્તે, તે પ્રમાણે જ્ઞેયપદાર્થ જાણે, માટે દેશવ્યાપી જાણવાં અને એક કેવલજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે પ્રયાસ વિના સર્વપર્યાય લોકાલોકમાં વ્યાપી રહ્યા છે, તેણે કરી સર્વ જ્ઞેયપદાર્થ એક સમયમાં જાણે છે, માટે સર્વવ્યાપી જાણવો.

હવે ઠ ડ્વ્યમાં દેશવ્યાપી અને સર્વવ્યાપી પણ કહે છે. તિહાં ધર્માસ્તિ કાય અને અધર્માસ્તિકાય, એ બે ડ્વ્ય લોકવ્યાપી અસંખ્યાત પ્રદેશી જાણવાં, તેમજ એક જીવડ્વ્ય, અસંખ્યાત પ્રદેશી છે એવા અનંતા જીવડ્વ્ય છે તે પણ લોકવ્યાપી જાણવાં, તથા પુજ્જલ ડ્વ્યના પરમાણુથી અનંત પ્રદેશી, તે પણ લોકવ્યાપી જાણવા. તથા કાલ ડ્વ્યનો સમય એક, પણ પ્રવર્તન કાલ તે અઢીઢીપ વ્યાપી જાણવો, અને એક આકાશ ડ્વ્યના અનંતા પ્રદેશ તે લોકાલોકવ્યાપી જાણવા. એરીતેં એક આકાશ વિના પાંચ ડ્વ્ય લોક વ્યાપી છે, માટે દેશવ્યાપી જાણવા અને એક આકાશ ડ્વ્ય તે લોકાલોકમાં વ્યાપી રહ્યો છે માટે સર્વવ્યાપી છે. એ ત્રીજો પ્રશ્ન થયો,

હવે ચોથા પ્રશ્નને વિષે પાંચ પ્રકારેં જ્ઞાન તથા ષટ્ ડ્વ્યનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણે કરી દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના બે જેદ છે. એક સર્વ પ્રત્યક્ષ અને બીજું દેશપ્રત્યક્ષ તેમાં કેવલજ્ઞાને કરી ષટ્ ડ્વ્યના અનંતા ગુણ અને અનંતાપર્યાયરૂપ લોકાલોકના સર્વજાંવ પ્રત્યક્ષ પણ જાણે, તે સર્વપ્રત્યક્ષ જાણવું અને મનઃપર્યવજ્ઞાન તે મનોવર્ગીયને પ્રત્યક્ષ પણ જાણે, બીજું અવધિજ્ઞાન તે પુજ્જલ વર્ગીયને પ્રત્યક્ષ પણ જાણે, એ સર્વ દેશપ્રત્યક્ષ જાણવા. હવે બીજું પરોક્ષજ્ઞાન છે તે પરોક્ષપ્રમાણના ત્રણ જેદ છે, એક આગમપ્રમાણ તે આગમેં કરી નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય, દે

વતા થાવત્ સિદ્ધ અવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણે, ત્રીજું અનુમાનેં કરી અનેક વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, જેમ કોઈના ઘરમાં ધૂંધાડો દેખી અગ્નિનું પ્રમાણ થાય, અથવા કોઈનું મુખ દેખી રોગ, શોક, ચિંતાનું પ્રમાણ થાય, અને ત્રીજું ઝપ માપ્રમાણ, તે કોઈ જીવ અજીવરૂપ વસ્તુને અનેકપ્રકારેં ઝપમા આપી બોલાવીયેં, જેમ તીર્થકરને ગંધહસ્તી તથા ચિંતામણિરત્નની ઝપમા દેવી, તે સર્વે ઝપમા પ્રમાણ કહીયેં, એ રીતેં પાંચ જ્ઞાન તથા પદ્ધત્યનું સ્વરૂપ એ વે પ્રમાણે કરી જાણવો, એ ચોથો પ્રશ્ન થયો.

હવે પાંચમા પ્રશ્નમાં પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા પદ્ધત્યનું સ્વરૂપ, કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ તેને દેવ, ગુરુ, કારણરૂપ મલ્યાં તેવારેં જીવને સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યો, તથા કર્તા જીવ, તેને સમ્યક્જ્ઞાન કારણરૂપ મલ્યું તેવારેં જીવને શ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કારણરૂપ ચાર જ્ઞાન મલ્યાં, તેવારેં જીવને કેવલજ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કેવલજ્ઞાનરૂપ કારણ મલ્યું તેવારેં અનેક ફેયપદાર્થ જાણવારૂપ કાર્યનીપનું

હવે ષડ્ધત્યમાં કર્તા, કારણ અને કાર્યપણું દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ અને કારણ ધર્માસ્તિકાય મલ્યો, તેવારેં જીવને ચાલવારૂપ કાર્ય નીપન્યું, વલી કર્તા જીવ અને તેને અધર્માસ્તિકાય કારણ મલ્યું તેવારેં જીવને સ્થિર રહેવા રૂપ કાર્ય નીપન્યું વલી કર્તા જીવ તેને આકાશાસ્તિકાય કારણ મલ્યું તેવારેં જીવને અવગાહના રૂપ કાર્ય નીપન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કાલદ્ધત્યકારણરૂપ મલ્યું તેવારેં જીવને નવા પૂરાણરૂપ કાર્ય નીપન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને પુજનદ્ધત્ય કારણરૂપ મલ્યું તેવારેં જીવને સમય સમય અનંતાપુજન પરમાણુઆ લેવા તથા સ્થેરવારૂપ કાર્ય નીપન્યું એ રીતેં પાંચ પ્રકારેં જ્ઞાન તથા પદ્ધત્યનું સ્વરૂપ, કર્તા કારણ અને કાર્ય પળે જાણવું એ પાંચમો પ્રશ્ન. એરીતે શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં એકવીશ પ્રશ્ન કહ્યા છે તેમાં પાંચ પ્રશ્નનો અર્થ કહ્યો, શેષ પ્રશ્નનાં અર્થનો જે વિસ્તારબુદ્ધિના ધણીહોયે તે પરમાર્થ જાણી લેજો એ પ્રમાણે જે જાણી આદરી ને પાલે તેને જાણ કહીયેં. તેનું સ્વરૂપ ડલસાવવાને ચોજંગી લખીયેં ઠેયેં. પહેલા જીવ જાણે, આદરે અને પાલે, બીજા જીવ જાણે, આદરે અને ન પાલે, ત્રીજા

जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, चोथा जीव जाणे, न आदरे, अने पाले, हवे एनो अर्थ जूदो जूदो लखीयें ठैयें.

निहां पहेला जीव जे जाणे, आदरे, अने पाले, ते उलखावे ठे. जीव अजीव, नव तत्त्व अने षट् इव्यनुं स्वरूप साते नयें करी जाणे, अछा वीश उपनयें करी जाणे, इव्य, हेतु, काल नावरूप चोर्नगीयें करी जाणे नित्य अनित्यादि आठ पहेन करी जाणे इव्यजावें करी जाणे, निश्चय व्यवहारें करी जाणे, नयसंयुक्त चार चारनिहेपें करी जाणे, ए रीतें निन्न निन्न प्रकारें जाणी अंतरंग नासन सहित प्रतीति करी चार गतिरूप संसारथकी उदासी जावें त्यागरूपवेरागें पंच महाव्रत शुद्ध रीतें आदरे, अने जेवीरीतें आदरे, तेवीरीतें मोहनिःकर्मारूप साध्य चोखो राखीने पाले, ते जीवसाधुमुनिराज ठेठेसातमे गुणगणे वर्तता कंचन पात्र समान जाणवा

हवे बीजा जीव जे जाणे आदरे अने न पाले, ते जीव उलखावे ठे. एटले आगल जे जीव अजीवरूप षट् इव्यनुं नवतत्त्व स्वरूप कह्युं ते प्रमाणें अंतरंग जाणपणा रूप नासन सहित प्रतीति करे, तथा चार गतिरूप संसारथकी उदासीजावें त्यागरूप वैरागें शुद्ध रीतें पांच महाव्रत गुरुमुखें उच्चरे, अने साध्य एक आत्माने कर्मथकी मूकाववा रूप निःकर्मा अवस्थानो राखीने पंच महाव्रत शुद्ध रीतें पाले, पण पूर्वकर्मरूप उदयजाव ने योगें करीने व्रतथकी चूकयो मनःपरिणामविषे अशक्त थयो ॥ गाथा ॥ जे जाको जैसो उदे, तव सोए ते थान ॥ शक्ति मरोडे जीवकी, उदय महा बलवान ॥ १ ॥ एवी रीतें उदयजावने योगें करी व्रतथकी परिणाम स्वश्या पण वेष मूके नही, पडिक्कमणु पडिलेहणादि क्रिया यथाशक्तियें साचवे, विषयसुख ते विषयान समान दारुण दुःखना दातार करी जाणे, मनने विषे जूरणा घणी करे, पण बूटी शके नही, अने जे साधु मुनिराज शुद्धमार्गी जिनआज्ञाना पालक होय, तेने देखी घणो प्रेम धरे, तेनी सेवा करे, एवा व्रतपालवानी अनिलाषा राखे अने शुद्ध मार्गनो उपदेश आपी, लोकने प्रतिबोधे, धर्म पमाडे, ते जीव, व्रतथकी चूकया पण समकेतनी सहहणायें करी सहित ठे, माटे संवेगपट्टी जाणवा. ए बीजो जंग.

हवे त्रीजा जे जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, ते उलखावे ठे. ते जीव सम्यकदृष्टि चोथागुणगणावाला जाणवा. एटले आगल जी

વ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષટ્ઙ્ઘ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું તે પ્રમાણે સર્વ જાણે, અંતરંગ પણે સર્વદે, કાર્ય, કારણ, ધર્મ પ્રત્યે ડાલે, સ્વદયા પરદયા જાણે, સ્વનાવ વિજ્ઞાવનો યથાર્થપણે વિચાર કરી સર્વદે, આત્માને ઉપાદાન કારણપણે જાણે, ઉપાદાનકાર્ય જાણે, તથા આત્મિકસુખ ઇન્દ્રિયજનિતસુખની પ્રતીતિ કરી સાધ્ય ચોખો રાખી વીતરાગની આજ્ઞાએ અનેક પ્રકારે સાધન કરે, તેજીવ, સંસારચક્રી ઉદાસિ જાવે વર્તે, સંસારને બંધીખાનારૂપ કરી જાણે, અને વ્રત લેવાની રુચિ ધણી કરે, પણ અવ્રતને ઉદયે કરી સંસારરૂપ જાલમાંથી તૂટી શકે નહીં. એવા જીવ જાણે સ્વરા પણ આદરે નહીં અને પાલે પણ નહીં એ ત્રીજો જંગ કહ્યો.

હવે ચોથા જે જીવ જાણે ન આદરે અને પાલે તેને ડાલવાયે છે તે જીવ અનુત્તરવાસી દેવ જાણવા એટલે આગલ જાવ કહ્યા, તે પ્રમાણે સર્વ જાણે છે પણ ગતિ આશ્રયી અવ્રતિપણને ઉદયે કરી તિહાં વ્રતનો આદરવું નથી તથાપિ વ્રત પાલવાને જાવેજ વર્તે, માટે જાણે ન આદરે અને પાલે એ ચોથો જંગ એ ચાર નાંગાના અર્થ વિચારી તોલના કરે તે જ્ઞાનીપુરુષ જાણવા.

હવે અજાણનું સ્વરૂપ જાણવાને ચોનંગી લખીયેં થયેં. તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે. બીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, ત્રીજા જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, ચોથા જીવ ન જાણે, આદરે અને ન પાલે, એ ચાર પ્રકારના જીવ ડાલવાવાને અર્થ લખીયેં થયેં.

તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે તેજીવ મિથ્યાદૃષ્ટી પહેલે ગુણઠાણે અન્ય દર્શની જાણવા તેણે જીવ અજીવરૂપ સ્વરૂપ જાણું નથી, અને જિનવચનની આસ્થા વિના અનેક પ્રકારે અન્યલિંગે મિથ્યાત્વ રૂપ ચેષ્ટા કરતા ફરે, એ પહેલા નાંગાનો વિચાર કહ્યો.

હવે બીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, તે જીવ ડાલવાયે છે. તે જીવ, બાલ તપસ્વી જાણવા. તેને જીવ અજીવના સ્વરૂપની ડાલવાણ નથી, અને પંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી તેમ પાંચ આશ્રવ પણ સેવતા નથી, માટે એ બાલ તપસ્વી જીવ જાણવા એ બીજો જંગ.

હવે ત્રીજા જે જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, તે ડાલવાયે છે, તે જીવ જૈનમતી સ્વલિંગી, બાહ્યક્રિયા પ્રતિપાલક જાણવા. તેણે જીવ અજીવ રૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ઙ્ઘ્યનું સ્વરૂપ નયેં કરી, નિરૂપે કરી, સ્યાદાદરૂપ નિત્ય

અનિત્યાદિ આઠ પદ્ધતિ કરી જાસનરૂપ પ્રતીતિ કરી નથી, અને ઉપાદાન પદ્ધતિ ન જાણે, ઉપાદાન કારણપદ્ધતિ ન જાણે, ઉપાદાનકાર્યપદ્ધતિ ન જાણે, સાધક બાધક અને સિદ્ધાદિ સ્વરૂપ ચૌદ ગુણગાણાનો વિચાર ન જાણે લૌકિક ધર્મ ન જાણે લોકોત્તર બાહ્યકારણરૂપ ધર્મ ન જાણે, લોકોત્તર અંતરકારણરૂપ ધર્મ ન જાણે, તથા લોકોત્તર અંતરકાર્યરૂપ ધર્મ પણ ન જાણે અને જીવસત્તારૂપ દ્વ્યગુણપર્યાયનું સ્વરૂપ ન જાણે તથા અજીવ સત્તારૂપ જાવકર્મ દ્વ્યકર્મ નોકર્મરૂપ વિચાર ન જાણે, તથા સાધ્ય સાધ નરૂપ લેજાની પ્રતીતિ કહ્યા વિના નરકનિગોદનાં દુઃસ્વચ્છની બોદીતો યકો સુખની લાલચે પુણ્યરૂપ ફલની વાંઠાયેં નિવૃત્તિરૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરી, પાંચ મહાવ્રત શુદ્ધ રીતે પાલે છે, બેતાલીશ દોષ ટાલી આહાર લીધે છે, માંદલાના પાંચ દોષ ટાલે છે, અને પડિક્કમણું પડિલેહણાદિ ક્રિયા શુદ્ધ રીતે સાચવે છે, તે દ્વ્યલિંગી જીવ જાણવા. એ ત્રીજો જંગ કહ્યો.

હવે ચોથા જે જીવ ન જાણે, આદરે અને ન પાલે, તે ઝલેલાવે છે, તે જીવ જિનમતલિંગી વેષધારી જાણવા. એટલે પોતાનો પાટ મેલવવારૂપ નામ રાખવા સારું બાલપણે શિષ્યને વેચાતા લડ અનેક પ્રકારે દુઃસ્વે કરી જિનમતના શાસ્ત્ર જે અંગોપાંગાદિક તથા પરમતના શાસ્ત્ર જે જ્યોતિષ્ય વૈદ્યકાદિક તે જણાવે, જણાવી પાલીને મહોટા કરે, પણ અંતરંગ સત્તાગ તના જાણપણા રૂપ જાસન રહિત તેણે કરી જીવાદિક નવ પદાર્થના પરમાર્થ ને ન જાણે, અને અજાણે કરી રુચિ વિના પાંચ મહાવ્રતરૂપ ઠચ્ચારે કરી જૈનલિંગ ધણું છે, પણ ઠકાયના આરંજને વિષે પ્રવર્તે છે, સાવચરૂપ પાપકર્મના આદેશ ઉપદેશ દીધે છે, ॥ અત્રગાથા ॥ નિર્દય હૃદય ઠકાયમાં, જે મુનિવેષે પ્રવર્તે રે ॥ ગૃહી યતિધર્મથી બાહિરા, તે નિર્ધન ગતિ વર્તે રે ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ જાણવો. એટલે તે જીવ ન જાણે, અને વ્રત આદરે પણ પાલે નહીં, માટે જિનમતલિંગી વેષમાત્રે જાણવા. એ ચોથોજાંગો કહ્યો. એ રીતે જાણ અજાણ પણાનું સ્વરૂપ જાણવા સારું બે ચોજંગી કહી.

॥ દોહા ॥

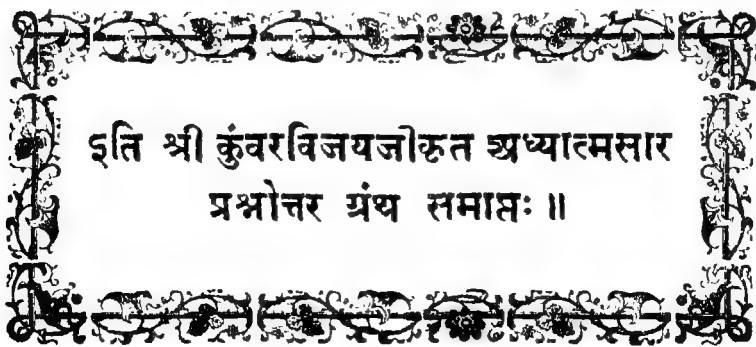
॥ આત્મદૃષ્ટિદેખીયે, પુજલ ચેતનરૂપ ॥ પરપરિણતિ હોય વેગલી, ન પડે તે જવકૂપ ॥ ૧ ॥ આતમજાણે સિદ્ધ છે, પરજાણે છે બંધ ॥ નિજસ્વરૂપ અવિજ્ઞોક્તાં, મિટે અનાદિ ધંધ ॥ ૨ ॥ જે જે પુજલ યોગ છે, તેહનો ન ધરે

आश ॥ शुद्धातम अनुभव जखो, शाश्वत सुख विलास ॥ ३ ॥ चेतन
लक्षण आतमा, सो अनादि गुणलीन ॥ पण ते प्रगटे अनुभवें, समकेत
दृष्टि पीन ॥ ४ ॥ मग्न जथो जडनावमें, तेणो सावरण स्वनाव ॥ निराकरण
तो संपजे, आपें आप स्वनाव ॥ ५ ॥ शुद्धद्वय शुद्धातमा, व्यापक सकल
स्वनाव ॥ शुद्ध द्वयगुण पङ्कवे, मटे मोहमद ताव ॥ ६ ॥ इम नावत शिव
तत्त्व रस, ते अथ्यातम सार ॥ ताके गुणकी वर्णना, सुणतां होय सुखकारा ॥ ७ ॥

॥ देशी चोपाइनी ॥

खिमाविजय ठे कृमा नंमार, जिन उत्तमपदनां दातार ॥ एवा गुरु नि
त्य सेवो सहु, निजरूप प्रगटे सुख लहो बहु ॥ ८ ॥ अमिय कुंअर तसु
प्रणमी पाय, ग्रंथ कीयो नविजन सुखदाय ॥ अल्पबुद्धि में रचना करी,
शुद्ध करो पंडित जन मली ॥ ९ ॥ मरुधर पाली नगर मजार, चोमासुं ध
री हर्ष अपार ॥ वर्ष व्यासी संवत अठार, महाशुदि पांचमने रविवार ॥
१० ॥ प्रश्नोत्तर ग्रंथ कीयो सार, आतम अर्थिने हितकार ॥ नणतां गुणतां
जय जयकार, लखमी लीला पामे अपार ॥ ११ ॥ इति पंडित श्री कुंवर
विजयजी विरचित प्रश्नोत्तर ग्रंथ संपूर्णः ॥ श्लोक संख्या ॥ ६६६१ ॥

नूलः—आ ग्रंथ ठापतांज एना बीजा पृष्टनी ठेखी लोटीमां (वाजित्रमां
मलतो शब्द होय.) ते ठेकाणे कंपाजीटरनी नूलथी (वाजित्रामांमल) एट
लुंज मात्र करी मूक्युंठे पाठलनां (तो शब्द होय) एटला अक्षर रही गयाठे
तेमज बीजा पण जे जे स्थानके अशुद्धता रूप दोष महाराथी थयला
होय ते सर्व स्थले वांचनार साहेबोए सुधारी वांचवुं. आ पुस्तक मुद्रित
करतां जेकांइ श्रीजिनवचन विरुद्ध महाराथी लखायुं होय ते अपराध रूप
डुष्कृतने हुं समस्त आ ग्रंथ पठन करनारा सज्जनोनी समस्त मिथ्या करुं.

इति श्री कुंवरविजयजीकृत अथ्यात्मसार
प्रश्नोत्तर ग्रंथ समाप्तः ॥

वक्ताना चोद गुण लखियें तैयें पहेलो प्रश्नव्याकरणोक्त शोल बोलनो जाण पंमित होय, बीजो शास्त्रार्थ विचारी जाणे, त्रीजो वाणी मांहे मीठाश होय, चोथो प्रस्ताव अवसर उज्जखे, पांचमुं सत्य बोले, षष्ठो सांजलनारनां संदेहनो ह्मेद करे, सातमा बहुशास्त्रवेत्ता गीतार्थ उपयोगी होय, आठमो अर्थने विस्तारी तथा संवरी जाणे, नवमो व्याकरण रहित ठतां कंठनी जा

પામાં પણ અપ શબ્દ નબોલ, દશ વાણીયે કરી સનાજનોને રીજ પમાડે, અગીઆરમો પ્રશ્નાર્થ ગ્રાહક, બારમો અહંકાર રહીત, તેરમો ધર્મવંત, ચોદમો શંતોષવંત એ ચોદબોલનો જાણ હોયતે વક્તા જાણવો.

હવે શ્રોતાના ચોદ ગુણ કહેઠે:-એક નક્તિવંત, બીજો મીઠાબોલો, ત્રીજો ગર્વરહીત, ચોથો સાંજલવા ઉપર રુચિ, પાંચમો ચંચલતા રહીત એકાગ્ર ચિત્તે સાંજલે અને ધારે, ઠાઠો જેવું સાંજલ્યું તેવું પ્રગટ અક્ષરે કહે, સાતમો પ્રશ્ન નો જાણ, આઠમો ઘણા શાસ્ત્ર સાંજલ્યાનો રહસ્ય જાણે, નવમો ધર્મકાર્યે આલગ્ય નહોય, દશમો જેને ધર્મ સાંજલતાં નિડા નાવે, અગીઆરમો બુદ્ધિ વંત હોય, બારમો દાતારૂપ ગુણ હોય, તેરમો જેની પાણેથી ધર્મકથા સાં જલે તેના પાઠલથી ઘણા ગુણ બોલે, ચોદમો કોઈની નિંદા ન કરે તથા કોઈની સાથે તાણેચ વાદવિવાદ નકરે એ ચોદ ગુણ સાંજલનારમાં જોઈયે, યોગ કષાય અને લેશ્યા એ ચાર જેવારે એકઠા મલે તેવારે પરજવાયુ બંધાય.

નારકી જીવને મહાવેદના અને અલ્પ નિર્જેરા જાણવી તથા સાધુને મહાવેદના અને મહા નિર્જેરા ગજસુકુમારની પેરે જાણવી તથા દેવતાને અલ્પ વેદના અને અલ્પ નિર્જેરા જાણવી તથા સૈલસી કરણે ચોદમે ગુણઠાણે મહાનિર્જેરા અને અલ્પવેદના જાણવી. એ નિર્જેરાને વેદનાની ચોજંગી કહી.

સામાયિક, ચોવીસઠો ને પ્રતિક્રમણ એ ત્રણ આવશ્યક સંવર તત્ત્વમાં છે તથા વંદનક, કાઠસ્સગ્ગ અને પચ્ચસ્કાણ એ ત્રણ આવશ્યક નિર્જેરામાં છે.

સંસારમાં જીવ ત્રણ પ્રકારનાં છે એક નવ્ય, બીજા અનવ્ય અને ત્રીજા ન વ્યાનવ્ય તેમાં વલી નવ્યજીવનાં ત્રણ પ્રકાર છે એક નિકટ નવ્ય, બીજા મધ્ય નવ્ય અને ત્રીજા દુર્નવ્ય તેમાં સધવા સોનાગ્યવતી સ્ત્રી જેમ પરણીને તત્કાલ ઠ મહીને ગર્ભધારણ કરી પુત્રની પ્રાપ્તિ રૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે નવ્યજીવ પણ તરત સિદ્ધિ વરે તે નિકટ નવ્ય જીવ જાણવા. તથા જેમ કોઈ એક સ્ત્રી પરણ્યા પછી બે વર્ષે પુત્રરૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે જીવ થોડા નવ માંહે મેઘકુમારની પેરે સિદ્ધિ વરે તે મધ્ય નવ્ય જીવ જાણવા. તથા જે દુર્નવ્યજીવ છે તે જેમ કોઈ પરણેલી સ્ત્રીને ઘણા વરસ પછી પુત્રરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ થાય તેમ તેજીવ પણ ગોશાલાની પેરે અથવા અનંતા પડિવાડ જીવો નોપેરે ઘણા કાલે સિદ્ધિ વરશે તે દુર્નવ્ય જાણવા. એ નવ્યના ત્રણ નેદ કહ્યા.

હવે બીજા અનવ્ય જીવનો લક્ષણ કહેઠે જેમ વિંધ્યાસ્ત્રીને ઘણાકાલ

पर्यंत जरतारनुं योग मल्ले तथा अनेक उपाय करे तोपण पुत्ररूप फलनी प्राप्ति नथाय तेनी पेरे अजव्यनो जीव पण व्यवहारथी चारित्रनी क्रिया आदरे नवमां ग्रैवेयक पर्यंत जाय परंतु सिद्धिरूप मोक्षफल पामे नही.

हवे त्रीजा नव्याजव्यनां लक्षण कहेळे जेम कोइक बालविधवा स्त्री होय तेने पुत्र थवानी शक्तिळे परंतु जरतारनां योगने अजावे पुत्ररूप फल पामे नही तेम केटला एक जातें नव्य जीव तो ठे परंतु कर्मनी विशेष निविडतानां योगे करी अव्यवहार रासीमांथी निकलीने व्यवहार रासीमां उंचाज नही आवी शके तेथी सामग्रीने अजावे मोक्षरूप फलनी प्राप्ति पण नपामे.

तथा वली त्रण प्रकारना जीव कहेळे एक नवानिनंदी ते मिथ्यादृष्टि जीव जाणवा बीजा पुज्जानिनंदी ते चोथा पांचमां गुणठाणा वाला सम्य कृदृष्टि जीव जाणवा त्रीजा आत्मानंदी ते साधु मुनिराज जाणवा.

तथा वली संसारी जीव चार प्रकारनां कहेळे एक सधन रात्रि समान ते नवानिनंदी मिथ्यात्वगुणठाणा वर्ति जीव जाणवा जेमां कोइ अजुवाळुं नही बीजा अधनरात्रि समान ते मार्गान्निमुखी मार्गानुसारी जीव जाणवा त्रीजा सधन दिन समान ते चोथा गुणठाणाथी मांमीने बारमा गुणठाणा सुधीनां जीव जाणवा चोथा अधन दिन समान ते केवली जगवान जाणवा.

तीर्थकरना जन्मादिकल्याणक थाय तेवारे साते नरके केटलुं अजवाळुं थाय ते कहेळे:-प्रथम नरके सूर्य सरखो उद्योत थाय बीजी नरके सात्रसूर्य समान तेज थाय त्रीजी नरके पूर्णिमानां चंड समान उद्योत थाय चोथी नरके सात्र चंड समान तेज थाय पांचमी नरके शुक्र तथा बृहस्पति इत्या दि ग्रहना सरखुं तेज थाय ढही नरके नक्षत्रनां सरखुं तेज थाय अने सात मी नरके तारा सरखुं तेज थाय.

त्रणप्रकारे करेला उपकारनुं उंसीकलन थवाय तेनो विचार.

१ माता पिताने पुत्र प्रजाते उठी सतपाक सहस्र पाक तेले मर्दन करे पढी सुगंधे करी उंगटणु करे. तेवार पढी सुगंधिकपाणी टाढोपाणी उष्ण पाणी एवा त्रण पाणीये करी न्हवरावे पढी उत्तम वस्त्राजूणादिके करी वि नूषा करे पढी मनगमतुं सरस मधुर नोजन करावे,जावजीव सुधी पोतानी पढवाडे खांध उषर लइने फरे एरीतें नक्ति सांचवे तोपण ते पुत्र माता पि तानुं उंसिकल नथाय, परंतु माता पिताने केवलि प्रणीत धर्म कही

धर्म बूजवीने धर्ममां थापे तो ते पुत्र माता पितानुं उसिंकल थाय.

१ कोइ एक मोहोटुं पुरुष कोइ एक दरिद्रि पुरुषने महोटुं धनवंत करे पढी कालांतरे कोइ रीतें अशुन कर्मोदयथी ते मोहोटा पुरुषने दम्रीइ प्राप्त थाय ते प्रस्तावें ते पूर्वे उपकार पामेलो पुरुष पोताना स्वामिने दारीइ आब्यो जाणी पोतानुं सर्वस्व पोताना स्वामिने आपतो ठतो पण तेनो उसिंकल नथाय परंतु ते पुरुष जो पोताना स्वामिने केवलि प्रणितधर्म कही धर्म बूजवीने धर्मेने विषे स्थापन करे तो उसिंकल थाय.

२ कोइ एक पुरुष श्रीसाधुनी पात्रोथी रुडा धर्ममय वचन सांजली तेने मनमां धारी पढी शुनध्यान विषें काल करी देवलोकें देवतापणे उपजे ते देवता पोताना धर्माचार्य प्रत्ये दुःकालमां पड्यो जाणी वस्तिना स्थानके सूके अथवा ते धर्माचार्यने कोइ रोग उत्पन्न थयाथी तेने रोग रहीत निराबाध करे तोपण ते देवता तेनो उसिंकल नथाय परंतु ते देवता जो पोताना धर्माचार्यने अशुन कर्मोदयथी केवलि प्रणित धर्मथकी ब्रष्ट थयो जाणी फरी तेने केवलि प्रणित धर्म बूजवीने धर्मेने विषे स्थापन करे तो उसिंकल थाय.

॥ चार प्रकारनी वर्त्तनुक करतो जीव नरकायु बांधे तेना नाम ॥

- १ महारंजमां वर्त्ततो थको.   २ महापरीग्रहमां वर्त्ततो थको.
३ पंचेंद्रिय जीवोनो वधकरतो.   ४ आमिपनो आहार करतो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव तीर्थचायु बांधे तेना नाम ॥

- १ मायाने करवेकरी.   २ विशेषमायाने करवेकरी.
३ अलिक बोलतो थको.   ४ कूडातोल कूडामाप करतो थको.

॥ चार प्रकारे वर्त्ततो जीव मनुष्यायु बांधे तेना नाम ॥

- १ प्रकृतियें नइकपणे वर्त्ततो थको.   २ प्रकृतियें विनीत पणे वर्त्ततो.
३ दयासहित पणे वर्त्ततो थको.   ४ मत्सररहित पणे वर्त्ततो थको.

॥ चार प्रकारे वर्त्ततो जीव देवायु बांधे तेना नाम ॥

- १ सराग संयमें करी.   २ देश संयमे वर्त्तवे करी.
३ बाल तपें करी.   ४ अकाम निर्त्तरायें करी.

॥ चार प्रकारनी सूर पुरुष कह्या ठे ॥

- १ द्दमा सूर श्री अरिहंत.   २ तप सूर श्री अणगार.
३ दान सूर वैश्रमण.   ४ युद्ध सूर वासुदेव.

॥ चारप्रकारना पुष्प कहा ठे ॥

- १ रूपसहित पण गंध रहित. २ गंधसहित पण रूपरहित.
३ गंध सहित अने रूप सहित. ४ गंध रहित अने रूप रहित.

॥ एम चार प्रकारना पुरुष कहा ठे ॥

- १ रूप वंत पण शील रहित. २ शील सहित अने रूप रहित.
३ रूप सहित अने शील सहित. ४ रूप रहित अने शील रहित.

॥ चार प्रकारे उपरा उपर अनंता कहा ठे ॥

- १ अनव्य जीव अनंता ठे. २ ते थकी सिद्धना जीव अनंता ठे.
३ ते थकी नव्य जीव अनंता ठे. ४ ते थकी जाति नव्य जीव अनंता ठे.

॥ अंतिम चतुर्विध संधना नाम ॥

- १ श्रीडुप्पसह नामा आचार्य. २ फट्ठुसिरि महा सति साधवी.
३ नाइल नामा आचक. ४ सव्वसिरि नामा आविका.

॥ पात्र चार प्रकारना कहा ठे ॥

- १ श्री जिनैइ. २ श्री साधु. ३ देशविरति आवक. ४ अविरति सम्यक् दृष्टि.

॥ अणाहारकना चार प्रकार ॥

- १ विग्रहगतिवंत. २ केवलसमुद्धातकारक. ३ चउदमेगुणठाणे. ४ श्रीसिद्ध.

॥ मनुष्यनी चार अवस्थानां नाम ॥

- १ गर्भावस्था. २ बाढ्यावस्था. ३ यौवनावस्था. ४ वृद्धावस्था.

॥ चार प्रकारे कुंज ठे तेना नाम ॥

- १ मधुनो घडोने मधुनो ढांकणु. २ मधुनुं कुंजने विपनुं ढांकणु.
३ विपनुं कुंजने मधुनुं ढांकणु. ४ विपनुं कुंजने विपनुं ढांकणु.

॥ एज प्रकारे चार जातिना पुरुष होय ते कहे ठे ॥

- १ एक पुरुष निर्मल निष्पाप अने जीव्हार्यी पण मीतुं मधुरं बोले.
२ एक पुरुष निर्मल निष्पाप ठतां जीव्हार्ये कडवुं बोले.
३ एक पुरुष एक लहू पापवाला होय अने जीव्हार्ये मीतुं मधुरं बोले.
४ एक पुरुष एक लहू पापवाला होय अने जीव्हार्ये पण कडवुं बोले.

॥ पञ्चस्काण करवानी चतुर्जंगी ॥

- १ पञ्चस्काणनुं करावनार गुरु जाण होय अने करनार शिष्य ते पण जाण
होय ए प्रथम जंग अत्यंत शुद्ध उत्तम जाणवो.

१ पञ्चस्काणनुं करावनार गुरु जाण अने करनार शिष्य अजाण होय त्यां जाण गुरु पञ्चस्काणना करनारने पूढे, जाण करे, केहे के हे अमुका तने अ मुक पञ्चस्काण कराव्यो ठे तेवी रीते पालजे एम शिष्य पण पालेतो शुद्ध नांगो जाणवो अने न पूढे न पाले तो अशुद्ध नांगो जाणवो.

२ पञ्चस्काणनुं करनार शिष्य जाण होय ते शिष्य जाणतो ठतो गीतार्थ गुरुने अजावें पर्यायें करी महोटा एवा महात्माने समीपें अथवा पित्रादि कने गुरु स्थानके मानीने तेमनी सांखे पञ्चस्काण करे तो ते शुद्ध जाणवुं परंतु जो ठते गीतार्थ पण अजाण गुरु पात्रोथी पोताने ठंदे पञ्चस्काण करे तो अशुद्ध नांगो थाय एम समजवुं.

३ पञ्चस्काण करावनार गुरु अने पञ्चस्काण करनार शिष्य ए वेदु अजा ए होय तो ते नांगो अत्यंत अशुद्ध श्री वीतराग देवें कह्यो ठे.

॥ साधु ठ कारणे आहार लीये तेनां नाम कहेठे.

१ कुधानी वेदनायें आहार लीये.

२ आचार्यादिकनी वैयावच्च करवाने अर्थें आहार लीये.

३ इर्यापथि मार्ग सोधवाने कारणे आहार लीये.

४ संयम पालवाने कारणे आहार लीये.

५ जीवितव्य रक्षाने कारणे आहार लीये.

६ शुनध्यान करवाने कारणे आहार लीये.

॥ साधु ठ कारणे आहार न लीये तेना नाम कहे ठे ॥

१ ज्वरादिकरोग आवे थके न जमे.

२ माबापने उपसर्ग रूप कारणे न जमे.

३ पुरुष वेदनो उदय थयाथी ब्रह्मचर्य राखवाने अर्थें न जमे.

४ कर्म खपववा निमित्तें तप करवाने अर्थें न जमे.

५ जीवदयाने अर्थें वर्षाद वरसते अथवा धूहरी पडते न जमे.

६ अंतसंक्षेपणार्थें शरीर ठामवानणी न जमे.

